

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE
DEPARTAMENTUL ISTORIA ROMÂNILOR, UNIVERSALĂ ȘI
ARHEOLOGIE**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: [94(478)+94(470)]"1812/1874"(043.3)

LEȘCU ANATOLIE

**ASIGURAREA LOGISTICĂ A TRUPELOR RUSE DIN
BASARABIA (1812-1874)**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Teză de doctor habilitat în istorie

Consultant științific: _____ EREMIA Ion, doctor habilitat,
profesor universitar

Autor: _____ LEȘCU Anatolie, doctor în istorie,
conferențiar universitar

CHIȘINĂU, 2022

© LEŞCU Anatolie, 2022

CUPRINS

ADNOTARE	5-7
LISTA ABREVIERILOR.....	8-9
INTRODUCERE.....	10-18
1. ASIGURAREA LOGISTICĂ A TRUPELOR RUSE STAȚIONATE ÎN BASARABIA ÎN ANII 1812-1874 ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE ȘI ÎN SURSELE ISTORICE.....	19-60
1.1. Asigurarea logistică a trupelor ruse din Basarabia: repere istoriografice.....	19-51
1.2. Sursele de cercetare.....	51-58
1.3. Concluzii la capitolul 1.....	58-60
2. UTILIZAREA RESURSELOR LOGISTICE DIN BASARABIA PENTRU ASIGURAREA ARMATEI RUSE ÎN ANII 1812-1828.....	61-121
2.1. Componenta, structura și organizarea armatei ruse în anii 1812-1828.....	61-66
2.2. Unitățile armatei ruse staționate în Basarabia.....	66-80
2.3. Serviciul logistic în armata rusă.....	80-85
2.4. Aprovizionarea armatei cu provizii și furaje.....	85-91
2.5. Aprovizionarea cu materiale de construcție, mijloace de transport, forță de muncă.....	91-106
2.6. Încartiruirea militarilor ruși și aprovizionarea lor cu lemne și materiale de iluminat.....	106-113
2.7. Relațiile dintre militarii ruși și populație.....	113-118
2.8. Concluzii la capitolul 2.....	118-121
3. BASARABIA ȘI ASIGURAREA LOGISTICĂ ÎN RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN ANII 1828-1829.....	122-149
3.1. Basarabia și asigurarea logistică a unităților armatei ruse din teatrul de operații.....	122-144
3.2. Participarea basarabenilor la acțiunile militare.....	144-147
3.3. Concluzii la capitolul 3.....	147-149
4. ASIGURAREA ARMATEI RUSE PE TERITORIUL BASARABIEI ÎN ANII 1830-1853.....	150-205
4.1. Unitățile armatei ruse staționate în Basarabia.....	150-161
4.2. Construirea cazarmilor și întreținerea spitalelor militare.....	161-171
4.3. Aprovizionarea armatei cu materiale necesare pe timp de pace.....	171-175
4.4. Aprovizionarea armatei cu mijloace de transport.....	176-190
4.5. Încartiruirea militarilor și relațiile populației cu militarii ruși.....	191-203

4.6. Concluzii la capitolul 4.....	203-205
5. BASARABIA ȘI ASIGURAREA LOGISTICĂ ÎN RĂZBOIUL CRIMEEI (1853-1856).....	206-229
5.1. Rolul economic al Basarabiei în desfășurarea acțiunilor militare.....	206-223
5.2. Participarea populației Basarabiei la acțiuni militare.....	223-227
5.3. Concluzii la capitolul 5.....	227-229
6. ARMATA RUSĂ DE OCUPAȚIE ÎN BASARABIA DUPĂ RĂZBOIUL CRIMEEI (1856-1874).....	230-260
6.1. Dispozitivul trupelor.....	230-235
6.2. Aprovizionarea cu mijloace de transport.....	235-241
6.3. Încartuirea militarilor.....	241-252
6.4. Relațiile militarilor ruși cu populația și lupta cu abuzurile armatei.....	252-258
6.5. Concluzii la capitolul 6.....	258-260
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	261-271
BIBLIOGRAFIE	272-292
ANEXE.....	293-324
Anexa nr.1 Gradele militare în armata imperială rusă.....	293
Anexa nr. 2 Unități tradiționale de măsură și echivalentele lor în sistemul metric.....	294
Anexa nr. 3 Dispozitivul Diviziei 24/16 Infanterie în anii 1832-1833.....	295-297
Anexa nr. 4 Dispozitivul Diviziei 17/14 Infanterie în anul 1836.....	298-302
Anexa nr. 5 Dispozitivul unităților militare în Basarabia cu indicarea numărului de case în localități, februarie 1843.....	303-306
Anexa nr. 6 Ordinul de încartuire a Armatei 2 în Basarabia din 31 martie 1855.....	307-308
Anexa nr. 7 Ordinul de încartuire a Diviziei 15 Infanterie din aprilie 1857.....	309-311
Anexa nr. 8 Lista generalilor de origine română din armata rusă (1700-1917).....	312-314
Declarația privind asumarea răspunderii.....	315
CURRICULUM VITAE.....	316-318

ADNOTARE

Autor: Leșcu Anatolie

Tema de cercetare: **Asigurarea logistică a trupelor ruse din Basarabia (1812-1874)**, teza de doctor habilitat în istorie, Chișinău, anul perfectării – 2022.

Structura tezei: lista abrevierilor, introducere, șase capitole cu câte 4-6 subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie cu 266 de titluri, 270 de pagini de text de bază (până la bibliografie), 11 figuri, 20 de tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 28 de lucrări științifice, dintre care 3 monografii.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Imperiul Rus, armata rusă, asigurarea logistică, prestații militare, război, populație, încartuire, relații sociale, abuzurile militarilor.

Domeniul de studiu: istoria românilor.

Scopul lucrării este de a studia procesul de asigurare logistică a trupelor ruse și a structurilor militare staționate în Basarabia, atât pe timp de pace, cât și la război, în anii 1812-1874.

Obiectivele lucrării: analiza literaturii de specialitate și a surselor istorice privind asigurarea logistică a trupelor ruse staționate în Basarabia în anii 1812-1874; elucidarea problemei privind aprovizionarea armatei ruse staționate în Basarabia în perioada cercetată; studierea problemei privind aprovizionarea armatei cu toate cele necesare în anii 1812-1874; analiza privind încartuirea și aprovizionarea militarilor de către populația locală cu lemne și materiale de iluminat pe perioada încartuirii; elucidarea problemelor apărute în relațiile dintre militarii ruși și populația locală; calcularea costului financiar pentru construcția cazărmilor și întreținerea spitalelor militare în anii 1830-1853; aprecierea rolului economic pe care l-a avut populația Basarabiei în timpul Războiului ruso-turc din anii 1828-1829 și Războiului Crimeei (1853–1856) în asigurarea logistică a armatei ruse din teatrul de operații din Balcani.

Noutatea și originalitatea științifică constă în elucidarea rolului care l-a avut armata rusă și instituțiile sale în istoria regiunii, precum și a prețului plătit de populație și societate pentru susținerea acestora. Această problemă a fost analizată pe mai multe componente, pe perioade cronologice, pe timp de pace și de război. Rolul Basarabiei nu este privit separat, ci în contextul sistemului militar al Imperiului Rus.

Rezultatele obținute: a fost creată o nouă direcție științifică în studierea istoriei naționale privind influența instituțiilor militare de ocupație și prestațiilor impuse populației asupra dezvoltării social-economice și culturale a regiunii în epoca modernă.

Semnificația teoretică rezidă în cadrul teoretic și metodic unic al studiului problemei, bazat pe realizările istoriografiei problemei în contextul continuității cercetărilor factologice. Un aspect important este caracterul interdisciplinar al studiului, aflat la limita între istorie, istoria militară, știința militară, sociologie și statistică.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în cercetarea, în baza documentelor inedite de arhivă, a diferitelor aspecte ale istoriei militare, a relațiilor civil-militare din trecut, a unor aspecte demografice și antropologice în contextul staționării subunităților militare de un anumit component etnic în localitățile Basarabiei – probleme puțin studiate sau neinvestigate în trecut.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele obținute sunt valorificate prin prezentarea unui curs special la Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, participarea la conferințe științifice internaționale și naționale, publicarea de articole, studii și monografii.

АННОТАЦИЯ

Автор: Лешку Анатолий Петрович

Тема исследования: Тыловое обеспечение русских войск, расположенных в Бессарабии (1812-1874), диссертация на соискание научной степени доктора исторических наук, Кишинев, 2022.

Структура диссертации: список сокращений, введение, шесть глав с 5-6 параграфами в каждой главе, общие выводы и предложения, список библиографии, состоящий из 266 наименования работ, 270 страниц основного текста, 11 графиков и 20 таблиц. Результаты научных исследований были опубликованы в 28 работах, из которых 3 монографии.

Ключевые слова: Бессарабия, Российская империя, российская армия, тыловое обеспечение, воинские повинности, война, население, квартирование войск, общественные отношения, злоупотребления военных.

Область исследования: история румын.

Цель исследования: изучение роли Бессарабии в тыловом обеспечении русских войск, расквартированных на её территории в мирное и военное время в 1812-1874 гг.

Задачи диссертации: анализ научной литературы и исторических источников в исследовании вопроса о роли Бессарабии в тыловом обеспечении русских войск, дислоцируемых на этой территории в 1812-1874 гг.; исследование вопроса о довольствии войск, расположенных в Бессарабии в изучаемый период; изучение вопроса обеспечения русских войск всем необходимым в 1812-1874 гг.; изучение вопроса о квартирном довольствии войск и выявление характера взаимоотношений местного населения с военными; изучение вопроса о роли Бессарабии в тыловом обеспечении войск в 1830-1853 гг.; исследование вклада Бессарабии в тыловое обеспечение русских войск в ходе боевых действий во время русско-турецкой войны 1828-1829 и Крымской войны (1853-1856 гг.) на Балканском театре военных действий.

Научная новизна и оригинальность исследования состоит в комплексном подходе к рассмотрению роли, которую сыграли военные структуры Российской империи в истории края, а также финансовых затрат местного населения на их содержание. Данный вопрос был рассмотрен комплексно, в хронологическом порядке, в мирное и военное время.

Достигнутые результаты: определена новая область научных знаний в изучении национальной истории, связанная с выявлением роли оккупационных войск и военных повинностей населения на социально-экономическое и культурное развитие края в Новое время.

Теоретическая значимость исследования заключается в расширении теоретико-методологического базиса исследования проблематики, вытекающего из достижений исторической мысли в свете накопленного фактологического материала, а также в междисциплинарном характере исследования, находящегося на грани истории, военной истории, военной науки, социологии и статистики.

Практическая значимость диссертации заключается в рассмотрении на основе новых архивных материалов различных аспектов из области военной истории, а также взаимоотношения гражданского населения с военными структурами, ряда положений из области антропологии и демографии, малоисследованные предыдущими поколениями историков.

Внедрение научных результатов состоит в их использовании автором в составе курса лекций, проводимых в рамках Военной академии Вооруженных Сил Республики Молдова, в участии на международных и национальных научных конференциях, в публикации научных статей, работ и монографий.

ANNOTATION

Author: Leșcu Anatolie

Research theme: **The logistics of Russian troops in Bessarabia (1812-1874)**, thesis for the degree of doctor habilitate in history, Chișinău, 2022.

Thesis structure: list of abbreviations, introduction, six chapters, general conclusions and recommendations, bibliography (266 titles), 270 pages of main text (up to bibliography), 11 figures, 20 tables. The obtained results are published in 28 scientific works, of which 3 monographs.

Keywords: Bessarabia, Russian Empire, Russian army, logistics, military services, war, the population, quartering, social relations, military abuses.

Field of study: History of Romanians.

Purpose of research is to study the process of logistical assurance of Russian troops and military structures stationed in Bessarabia, both in peacetime and in war, in the years 1812-1874.

Research objectives: analysis of specialized literature and historical sources on the logistical provision of Russian troops in the years 1812-1874; elucidation of the problem regarding the supply of the Russian army stationed in Bessarabia during the research period; studying the problem of supplying the army in the years 1812-1874; analysis on the encampment and supply of the military by the local population during the encampments; elucidation of problems in relations between the Russian military and the local population; calculation of the financial cost of the army's maintenance in the years 1830-1853; appreciation of the economic role played by the people of Bessarabia during the Russo-Turkish War of 1828-1829 and the Crimean War (1853–1856).

Scientific novelty and originality: it consists in elucidating the role played by the Russian army and its institutions in the history of the region, as well as the price paid by the population and society for their support. This issue has been analyzed on several components, in chronological periods, in time of peace and war. The role of Bessarabia is not seen separately, but in the context of the military system of the Russian Empire.

The results obtained: a new scientific direction was created in the study of the national history regarding the influence of the occupation military institutions and the benefits imposed on the population on the socio-economic and cultural development of the region in the modern era.

Theoretical significance: resides from a unique theoretical and methodological framework based on the achievements of the historiography of the problem, in the context of continuity of factological research. The important aspect is also the interdisciplinary character of the study, at the limit of history, military history, military science, sociology, statistics.

Practical value of research: researching, on the basis of archival documents, various aspects of military history, civil-military relations in the past, demographic and anthropological problems, little researched or not investigated in last.

Implementation of research findings: the research findings are capitalized by conducting a special course at the Military Academy of the Armed Forces „Alexandru cel Bun”, by participation in international and national scientific conferences, by publication of articles, studies and monographs.

LISTA ABREVIERILOR

În limba română

ANRM	Arhiva Națională a Republicii Moldova
ASRO	Arhiva de Stat a Regiunii Odesa (Державний архів Одеської області - Ucraina)
art.	Artilerie
bat.	Batalion
br.	Brigada
cap.	Căpitan
cav.	Cavalerie
col.	Colonel
comp.	Compania
cop.	Copeici
cl.	Clasa
cm.	Centimetru
div.	Divizia
d.	Dosar
inv.	Inventar
F.	Fond de documente
f.	Filă din dosar
g.	Gram
inf.	Infanterie
kg	Kilogram
l.	Litru
lt.col.	Locotenent-colonel
m.	Metru
mm.	Milimetru
nr.	Număr
p.	Pagina
reg.	Regiment
rotm.	Rotmistru
rub.	Rubla
sec.	Secol

Sf. Sfântul/Sfânta

v. Verso

vol. Volum

În limba rusă

ЗБОСК Записки Бессарабского областного статистического комитета (*rom.* Buletinul Comitetului Statistic Regional al Basarabiei)

ЗООА Записки Одесского археологического общества (*rom.* Buletinul Societății de Arheologie din Odesa)

ЗООИД Записки Одесского общества истории и древности (*rom.* Buletinul Societății de Istorie și Antichități din Odesa)

М. Москва (*rom.* Moscova)

ПСЗРИ Полное собрание законов Российской Империи. Собрание первое, второе и третье (*rom.* Culegere completă de legi ale Imperiului Rus. Colecțiile 1, 2, 3)

СПб. Санкт-Петербург (*rom.* Sankt Petersburg)

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Istoria Moldovei, pe întregul său parcurs, este marcată de multe războaie și incursiuni militare de lungă sau scurtă durată. Numai în secolele XVIII-XIX, pe teritoriul Moldovei a avut loc un număr impresionant de războaie: 1711, 1736-1739, 1768-1774, 1787-1792, 1806-1812, iar începând cu secolul al XIX-lea, o parte din Moldova istorică, și anume teritoriul dintre Nistru și Prut (Basarabia), anexat de Imperiul Rus, devine una dintre principalele baze de aprovizionare și deservire a trupelor ruse participante la războaiele ruso-turce din anii 1828-1829, 1853-1856, 1877-1878. Aspectele militare ale acestor războaie, contribuția populației din Moldova, Țara Românească și Basarabia la desfășurarea acțiunilor militare au fost studiate de mai mulți cercetători ruși și români, ceea ce nu putem afirma și despre aspectele economice și logistice ale acestor războaie, cu excepția războiului ruso-turc din 1806-1812. Întregul complex de probleme, legate de asigurarea logistică a trupelor ruse, este insuficient studiat, fapt ce denotă importanța și actualitatea prezentei cercetări.

Războiul în esență este un fenomen foarte complex și, pe lângă aspecte pur militare, legate de strategie, arta operativă și tactică, conține și multiple aspecte economice, ce țin de asigurarea luptei și pregătirea trupelor pentru luptă. Orice acțiune militară este înfăptuită de ostaș. Înainte însă de a fi trimis în luptă, ostașul trebuie să fie echipat, alimentat, cazat, în caz de necesitate însănătoșit, instruit și, în sfârșit, înarmat. În general, aceste probleme au atras mai puțin atenția cercetătorilor, din cauza că rutina activității militare cotidiene este destul de palidă în comparație cu strălucirea, grandoarea și eroismul luptei. Dar fără această activitate zilnică, imperceptibilă, nu poate fi obținută nicio victorie.

La începutul secolului al XVIII-lea are loc o creștere a potențialului economic, politic și militar a Rusiei. Confruntarea cu Imperiul Otoman pentru supremație în Balcani și în regiunea Mării Negre a devenit centrul preocupărilor Rusiei, confruntare soldată cu numeroase războaie ruso-turce. În conflictul ruso-otoman, Balcanii și regiunile adiacente deveneau principalul teatru de acțiuni militare. După anul 1812, Basarabia a fost transformată treptat în unul dintre principalele centre de sprijin logistic al trupelor ruse direcționate spre sud-vestul european, ea căpătând „importanță mondială în lupta între ruși și turci”¹.

Dislocând în regiunea pruto-nistreană trupele sale, guvernul rus ținea sub atenta sa observație această parte a lumii, amenințând cu prezența militară statele limitrofe. Problema trupelor ruse staționate în Basarabia după 1812 necesită o studiere atentă din partea cercetătorilor, deoarece aprovizionarea lor pe timp de pace și de război este strâns legată de

¹ Кассо, Л. *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*. Москва: Печатня А. Снегиревой, 1913, р. 2.

istoria acestei provincii. Din practica aplicată de Rusia reiese că Basarabiei îi revenea cea mai mare parte din întreținerea unităților militare ruse care staționau pe teritoriul său. Această problemă, destul de complexă în esență – deoarece includea aprovizionarea, încartiruirea, asistența medico-sanitară a militarilor, construcția și reparația clădirilor și a infrastructurii (drumuri, poduri, căi și mijloace de comunicații etc.) și alte multiple aspecte ale vieții cotidiene a unităților militare –, nu a fost practic studiată de istoriografie.

Actualitatea temei este determinată de faptul că, în perioada țaristă, problemelor logistice li s-a acordat puțină atenție, ele intrând în vizorul cercetătorilor numai în timpul războaielor, iar în perioada sovietică, problema staționării unităților militare în regiuni naționale și limitrofe era complet ignorată. Totodată, problema contribuției economice a Basarabiei în asigurarea logistică a armatei ruse a rămas practic nestudiată.

Important este și aspectul uman al problemei. Cum era percepută armata rusă de către populația băștinașă, care erau relațiile stabilite între populație și militari, cât de pozitivă era imaginea omului în ținuta militară în ochii locuitorilor din satele, târgurile și orașele ale Basarabiei? Aceste întrebări în trecut, cât și, cu unele excepții, în prezent, rămâneau fără un răspuns coerent și obiectiv. Din necesitatea unui răspuns corect, echilibrat și obiectiv la aceste întrebări reiese actualitatea cercetării aspectelor ce țin de relațiile civil-militare stabilite în Basarabia în perioada respectivă. În componența acestor relații intră abuzurile militarilor comise împotriva populației civile dar și lupta acesteia cu astfel de abuzuri și fărâdelegi.

Problema staționării trupelor ruse de ocupație în Basarabia în perioada anilor 1812-1874 și impactul ei asupra dezvoltării social-economice a regiunii are o importanță majoră. Considerăm că, deși în perioada actuală există unele cercetări în acest domeniu, noi am încercat să privim problema în ansamblu, în baza noilor abordări metodologice, integrând toate componentele logistice – aprovizionare, încartiruire, transport, mentenanță – pe timp de pace și de război. Prezența armatei ruse de ocupație pe teritoriul Basarabiei cu repercusiunile sale majore asupra istoriei regiunii merită un studiu special realizat în lucrarea respectivă.

Din punct de vedere cronologic, lucrarea prezintă perioada delimitată de anii 1812 și 1874. Limita cronologică inferioară a lucrării este determinată de anul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, când începe staționarea în regiune a primelor unități ale armatei regulate ruse. Limita cronologică superioară a lucrării este determinată de faptul că în anul 1874, în Rusia este introdus serviciul militar obligatoriu și este desființată practica încartiruirii obligatorii de către autoritățile locale a unităților militare, ceea ce a schimbat radical sistemul de aprovizionare materială a armatei, serviciul logistic devenind unul modern și european, fiind asigurat de stat, și nu de populația țării.

Cadrul geografic al lucrării cuprinde teritoriul Basarabiei în limitele sale geografice: spațiul flancat de râurile Nistru, Prut și fluviul Dunărea. Abordând tematica efortului economic susținut de Basarabia în cadrul războaielor din anii 1828-1829 și 1853-1856, depășim hotarele geografice ale provinciei, transferând acțiunea studiului în Ucraina, Caucaz și zona desfășurării operațiunilor militare din Balcani.

Metodologia cercetării științifice. În cercetarea problemei am utilizat pe larg un ansamblu de metode, tehnici și principii care țin de metodologia cercetării istorice. Cercetarea istorică este bazată pe unele principii de studiu, cum ar fi principiul istorismului, al obiectivității, al abordării sociale a evenimentelor, cronologic, studiul alternativ și multilateral al istoriei. Bazându-ne pe principiile de studiere a fenomenelor istorice, am utilizat pe larg metode de cercetare relevante, care pot fi divizate în metode teoretice și specifice. Dintre metodele teoretice au fost pe larg utilizate analiza, sinteza, metoda analogică, abordarea sistemică a evenimentelor, inducția, deducția și altele. În cercetare au fost folosite și metodele istorice specifice, cum ar fi: metoda istorică, metoda critică, metoda comparativă, metoda statistică, metoda tipologizării. Toate aceste principii și metode, utilizate de autor, contribuie la o mai profundă reconstruire și cunoaștere a proceselor istorice pe teritoriul actual al Republicii Moldova.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul prezentei lucrări este de a studia procesul de asigurare logistică a trupelor ruse staționate în Basarabia, atât pe timp de pace, cât și de război, în anii 1812-1874. Obiectivele lucrării reies din scopul propus, printre acestea numărându-se:

- analiza literaturii de specialitate și a surselor istorice privind asigurarea logistică a trupelor ruse în anii 1812-1874;
- elucidarea problemei privind asigurarea logistică a armatei ruse staționate în Basarabia în perioada cercetată, cu determinarea structurii armatei imperiale ruse și a serviciului logistic;
- determinarea tuturor marilor unități, unităților, subunităților, detașamentelor armatei ruse staționate în Basarabia în perioada respectivă;
- studierea problemei privind aprovizionarea armatei cu provizii și furaje, materiale de construcție, mijloace de transport și forță de muncă în anii 1812-1874;
- clarificarea situației cu privire încartiruirea și aprovizionarea militarilor de către populația locală cu lemne și materiale de iluminat pe perioada încartiruirii;
- elucidarea problemelor privind atitudinea militarilor față de populație, autoritățile locale și regionale;
- calcularea costului financiar pentru construcția cazărnilor și întreținerea spitalelor militare în perioada cercetată;

- aprecierea rolului economic pe care l-a avut populația Basarabiei în timpul Războiului ruso-turc din anii 1828-1829 și Războiului Crimeei (1853–1856) în asigurarea logistică a armatei ruse din teatrul de operații din Balcani.

Ipoteza de cercetare. În cercetarea problemei, în baza acumulării de date din surse istorice, a fost formulată ipoteza de cercetare că Basarabia a jucat un rol esențial în asigurarea logistică a armatei ruse aflate în teatrul de operații din Balcani în anii 1812-1874, care indică trei direcții de investigație principale:

1. Asigurarea logistică a trupelor ruse în perioada respectivă se baza pe exploatarea populației locale, prin impunerea diverselor prestații și corvezi obligatorii.
2. Exploatarea economică a regiunii presupunea resurse imense direcționate spre aprovizionarea armatei, resurse ce ar putea fi îndreptate spre dezvoltarea economică a regiunii și creșterea bunăstării materiale a populației.
3. Populația provinciei, în special moldovenii, s-a opus acestei exploatare economice și sociale, recurgând la diferite metode de rezistență față de abuzurile armatei.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Problema privind staționarea trupelor Imperiului Rus pe teritoriul Basarabiei și întreținerea lor pe timp de pace și de război reprezintă un domeniu insuficient studiat în istoriografia română. Noutatea științifică a lucrării constă în faptul că în baza materialului documentar inedit, pus în premieră în circulație științifică, am propus, pentru prima dată în istoriografia națională, să elucidăm rolul care l-a avut armata rusă și instituțiile sale în istoria regiunii, precum și prețul plătit de populație și societate pentru susținerea acestora. Astfel, în monografia autorului, cât și în alte publicații ale sale, aceasta problemă a fost analizată pe mai multe componente, pe perioade cronologice, pe timp de pace și de război. Rolul Basarabiei nu este privit separat, ci în contextul sistemului militar al Imperiului Rus, fapt care completează cunoștințele noastre despre istoria regiunii. În baza lucrului riguros, întreprins de către autor, cu diferite surse istorice, inedite sau deja publicate, am reușit să depistez și să evidențiez toate unitățile și unitățile mari, de orice tip organizatoric, care s-au perindat pe teritoriul Basarabiei de-a lungul anilor 1812-1874. Problema s-a dovedit a fi mult mai dificilă decât părea la prima vedere, deoarece perioada respectivă e caracterizată de schimbări foarte dese, pe alocuri haotice, a dispunerii unităților armatei ruse atât în Basarabia, cât și în imperiu în general. În pofida acestui fapt, au fost localizate toate punctele de staționare ale acestor unități, începând cu pluton (sotnie) și continuând cu companie, batalion, regiment, divizie.

În premieră, problema a fost studiată în cadrul sistemului logistic al armatei țariste, cu evidențierea contribuției concrete al locuitorilor regiunii la aprovizionarea și dotarea cu

totalitatea celor necesare pentru trupele ruse pe timp de pace și de război, deci la menținerea capacității de luptă. Au fost analizate toate categoriile de prestații impuse populației pentru întreținerea armatei. Importante și inedite sunt calculele financiare, efectuate de autor, ale cheltuielilor suportate de Basarabia în vederea întreținerii armatei ruse pe teritoriul său în intervalul de timp cercetat, precum și calculul ponderii cheltuielilor Basarabiei în bilanțul general pentru menținerea efortului militar al Imperiului Rus.

Totodată, analiza atitudinii populației locale față de trupele ruse staționate în provincie (relațiile lor cu militarii, lupta cu abuzurile) aruncă o lumină nouă asupra rezistenței populației față de puterea cotropitoare și asupra climatului spiritual existent. Au fost stabilite principalele tipuri de rezistență, caracteristice diferitor perioade de cercetare.

Studiul propus cercetării este bazat pe documente inedite, puse în premieră în circuitul științific, și pe documente publicate anterior, cu o abordare conceptuală și metodologică a contribuției economice, financiare, demografice al Basarabiei la susținerea efortului militar al Imperiului Rus.

Studiul nostru poate servi drept bază pentru apariția unor direcții noi de cercetare științifică ce țin de istoria militară, aspect puțin studiat în istoriografia națională. Printre acestea și-ar putea găsi loc cele legate de sistemul de recrutare existent până la reformele militare, de contribuția umană a populației basarabene la războaiele duse de Rusia, de biografiile unor români basarabeni care au jucat un rol însemnat în istoria militară ș.a.

Importanța teoretică. În contextul desfășurării cercetărilor, lucrarea prezintă un cadru teoretic și metodic unic bazat pe realizările istoriografiei naționale și internaționale. Un aspect important îl reprezintă și caracterul interdisciplinar al studiului, aflat la limita istoriei, științei militare (istoria militară), sociologiei și economiei.

Studiul deschide orizonturi noi în cercetarea diverselor aspecte ale istoriei militare, a relațiilor civil-militare din trecut, a unor aspecte demografice și antropologice în contextul staționării subunităților militare, ținând cont de o anumită componentă etnică, în localitățile Basarabiei, chestiuni mai puțin cercetate sau neinvestigate în trecut. Studiul prezintă, de asemenea, o încercare de a acoperi un vid existent în istoria Republicii Moldova, demonstrând funcționarea instituțiilor militare ale Imperiului Rus în Basarabia, exploatarea provinciei în favoarea acestor instituții și atitudinea autorităților ruse prin politica promovată față de populația locală.

Aprobarea rezultatelor. Problemele ce țin de rolul Basarabiei exercitat în asigurarea logistică a trupelor ruse în perioada anilor 1812-1874 se află în centrul preocupărilor științifice ale autorului de mai mult timp, acoperind perioadele istoriei moderne și contemporane.

Popularizarea investigațiilor și rezultatelor obținute se obține prin prezentarea unui curs special în cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, participarea la conferințe științifice internaționale și naționale, publicarea de articole, studii și monografii. Printre conferințe și reuniuni științifice se numără: Conferința Științifică Internațională „Cantemirii – o celebră dinastie din secolele XVII-XVIII”, 28 noiembrie 2008, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept, cu comunicarea „*Cantemireștii în istoria militară a Moldovei*”; Conferința Științifică Internațională „Elitele social-politice și economice ale Basarabiei (1812-1918)”, Chișinău, 2 decembrie 2013, organizată de Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, cu comunicare „*Principele Alexandru Muruzi-reprezentant ai elitei militare din Basarabia*”; Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației”, organizată de Universitatea de Stat din Cahul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Cahul, 7 iunie 2016, cu comunicare „*Dislocarea trupelor ruse în Basarabia în anii 1856-1874*”; Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației”, organizată de Universitatea de Stat din Cahul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Cahul, 7 iunie 2018, cu comunicare „*Abuzurile militarilor ruși împotriva populației Basarabiei. 1830-1853*”; Conferința Științifică Internațională „Relațiile polono-moldovenești la centenarul redobândirii independenței de către Polonia”, organizată de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Ambasada Republicii Polone la Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 22 octombrie 2018, cu comunicare „*Polish Insurrection (1863-1864) and Bessarabia*”; Conferința Științifică Interuniversitară în cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 1 martie 2018, cu comunicare „*Construirea și întreținerea spitalelor militare în Basarabia (1832-1853)*”; Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației”, organizată de Universitatea de Stat din Cahul „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Cahul, 7 iunie 2020, cu comunicare „*Sutul Basarabiei și Războiul Crimeei. 1853-1856*” și altele.

Totodată, o mare parte din materialul cercetat a fost publicat în formă de monografie și de articole în reviste științifice internaționale și naționale: *Cantemireștii în istoria militară a Moldovei*, în: „Revista de istorie a Moldovei”, Chișinău, 2008, nr. 4; *Românii basarabeni în istoria militară a Rusiei: de la războaiele din Caucaz la Războiul Civil*, București: Editura Militară, 2009 (monografie); *Tradiții militare în oglinda generalitetului moldovenesc în secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea*, în: „Diversitatea științelor socio-umane: probleme și soluții pentru dezvoltarea europeană. Culegere de comunicări științifice”, Chișinău, 2009; *Regiunea pruto-nistreană în contextul politicii externe ruse din secolele XVIII-XIX. Aspecte*

istorico-militare, în: „Revista militară. Studii de securitate și apărare”, Chișinău, 2010, nr. 2(4); *Prestarea serviciului militar obligatoriu de către populația Basarabiei în armata țaristă post-reformă*, în: „Военный сектор”, Кишинев, № 2, 2013; *Unitățile armatei țariste dislocate în Basarabia în perioada anilor 1812-1828*, în: „Revista de istorie militară”, București, 2013, nr. 3-4; *Voluntari români în Războiul Crimeei (1853-1856)*, în: „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 4(62), București, 2013; *Principele Alexandru Muruzi – reprezentant al elitei militare din Basarabia*, în: AȘM, „Studii de arhondologie și genealogie”, vol. 1, Chișinău, 2014; *Rușii și construirea și întreținerea spitalelor militare în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în: „Revista militară. Studii de securitate și apărare”, Chișinău, 2016, nr. 2(16); *Dislocarea trupelor ruse în Basarabia în anii 1856-1874*, în „Conferința Științifică Internațională «Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației», 7 iunie 2016”, vol. II [în 2 vol.], Cahul: Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu”, 2016; *Istoriografia rusă din epoca modernă despre rolul Basarabiei în asigurarea potențialului militar al Imperiului Rus*, în: „Perspectiva academică”, vol. VI, Chișinău: Universitatea Perspectiva-INT, 2017; *Dimitrie Baltaga – aventurier romantic basarabean*, în: „Perspectiva academică”, vol. VI, Chișinău: Universitatea Perspectiva-INT, 2017; *Încartiruirea militarilor armatei imperiale ruse în Basarabia (1856-1874)*, în: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, „Culegere de articole științifice”, Chișinău: Tipogr. „Tipocart Print”, 2017; *Nobilii basarabeni în armata țaristă. Cazul fraților Ralli*, în: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, „Culegere de articole științifice”, Chișinău: Tipogr. „Tipocart Print”, 2017; *Încartiruirea militarilor armatei ruse în Basarabia (1856-1874)*, în: „Revista militară. Studii de securitate și apărare”, nr. 1(17), Chișinău, 2017; *Unitățile armatei ruse dislocate în Basarabia în perioada anilor 1830-1853*, în: „Revista de istorie militară”, București, 2017; *Abuzurile militarilor ruși împotriva populației Basarabiei. 1830-1853*, în: Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației. 7 iunie 2018”, vol. II, Cahul: Tipografia „Centrografic”, 2018; *Aprovizionarea armatei ruse staționate în Basarabia cu mijloace de transport (1832-1853)*, în: „Tyragetia. Istorie. Muzeologie”. Serie Nouă. Vol. XII [XXVII], nr. 2, Chișinău, 2018; *Basarabia și asigurarea logistică a trupelor ruse în anii 1812-1874*, București: Editura Militară, 2018 (monografie); *Aprovizionarea militarilor ruși încartiruiți în Basarabia cu lemne și cu materiale de iluminare (1812-1828)*, în: „Studia Universitatis Moldaviae”. Seria „Științe umanistice”, nr. 4(114). Chișinău, 2018; *Aprovizionarea de către populația Basarabiei cu provizie și furaje a armatei ruse, staționate în Basarabia (1812-1828)*, în: „Revista militară. Studii de securitate și apărare”, nr. 2(20), Chișinău, 2018; *Mișcarea migraționistă din Basarabia ca formă de protest față de*

abuzurile administrației ruse în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în: „Revista militară. Studii de securitate și apărare”, nr. 1(21), Chișinău, 2019; *Relațiile populației Basarabiei cu militarii ruși (1812-1828)*, în: Buletinul științific al Universității de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul: Științe sociale. Ediție semestrială. Cahul, 2019 și altele.

Sumarul compartimentelor tezei. Din punct de vedere structural, teza este elaborată conform cerințelor Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare și compusă din mai multe compartimente – adnotări în limbile română, engleză și rusă; introducere; 6 capitole, divizate în subcapitole; concluzii generale și recomandări; bibliografie; anexe; CV-ul autorului.

În Introducere sunt arătate actualitatea și importanța temei abordate, reperele cronologice, cadrul geografic, metodologia cercetării științifice, scopurile și obiectivele tezei, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică, sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1, intitulat *Asigurarea logistică a trupelor ruse staționate în Basarabia în anii 1812-1874 în literatura de specialitate și în sursele istorice*, conține analiza istoriografiei române, ruse (prerevoluționară, sovietică și contemporană) și occidentale, în lipsa căreia este imposibil de înțeles tema abordată. Reperele istoriografice constituie fundamentul teoretico-metodologic și factologic, în baza căruia a fost posibilă inițierea cercetării în scopul aprofundării cunoștințelor din acest domeniu, acumulate în trecut. Totodată, sunt analizate și sursele arhivistice, care conțin un imens volum de documente inedite, puse pentru prima dată la dispoziția publicului larg.

Capitolul 2, *Utilizarea resurselor logistice din Basarabia pentru asigurarea armatei ruse în anii 1812-1828*, are ca scop studierea detaliată a evoluției staționării în Basarabia a unităților militare ruse în perioada anilor 1812-1828. Din aspectele cercetării fac parte istoria procesului dislocării în regiune a unităților mari și unităților militare, aprovizionarea armatei cu provizii și furaje, aprovizionarea armatei cu materiale de construcție, mijloace de transport și forță de muncă, încartiruirea militarilor ruși și aprovizionarea lor cu lemne și materiale de iluminat, relațiile populației cu militarii ruși, concluzii privind procesul militarizării provinciei în perioada respectivă.

Capitolul 3, consacrat rolului pe care l-a avut *Basarabia și asigurarea logistică în războiul ruso-turc din anii 1828-1829*, este axat pe studiul aportului Basarabiei la sprijinul logistic al acțiunilor militare ale armatei ruse în Balcani în cel mai eficient din punct de vedere militar, dar și, totodată, cel mai inutil din punct de vedere politic și geostrategic război dus de ruși.

Capitolul 4 conține studiul privind asigurarea *armatei ruse staționate pe teritoriul Basarabiei în anii 1830-1853*. Pe lângă aspecte tradiționale, ce țin de staționarea armatei în provincie și obligațiile impuse populației, un loc aparte a fost acordat cercetării problemei construcției cazărnilor, ca un pas menit să ușureze situația contribuabililor, precum și a primului sanatoriu balnear de pe teritoriul Basarabiei.

Capitolul 5 cuprinde studiul problemei legate de *Basarabia și asigurarea logistică în Războiul Crimeei (1853-1856)*. Sunt cercetate diferite aspecte economice ale aportului populației regiunii la desfășurarea acțiunilor militare.

Capitolul 6, și ultimul, intitulat *Armata rusă de ocupație în Basarabia după Războiul Crimeei (1856-1874)*, conține o amplă analiză a staționării unităților armatei ruse în Basarabia, a unor aspecte economice noi, apărute odată cu desfășurarea reformei militare și cu progresul economic, relațiile dintre civili și militari în contextul situației sociale din provincie.

Încheie lucrarea *Concluzii generale și recomandări*, care reprezintă esența tezei privind asigurarea logistică a trupelor ruse staționate în Basarabia de la anexare (1812) și până la introducerea serviciului militar obligatoriu și încetarea practicii încartuirii în localități (1874).

1. ASIGURAREA LOGISTICĂ A TRUPELOR RUSE STAȚIONATE ÎN BASARABIA ÎN ANII 1812-1874 ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE ȘI ÎN SURSELE ISTORICE

1.1 Asigurarea logistică a trupelor ruse din Basarabia: repere istoriografice

Istoriografia rusă din epoca modernă consacrată studierii diferitor probleme ce țin de suportul logistic acordat de Basarabia armatei țariste este destul de numeroasă, complexă, în mare parte obiectivă, dar conține mai multe lacune și omisiuni. În linii generale, ea poate fi împărțită în două categorii de bază – cea care ține de studiul problemelor nemijlocit legate nemijlocit de Basarabia și cea cu caracter general. Din cauza caracterului militarist al Imperiului Rus, majoritatea lucrărilor au fost consacrate războaielor ruso-otomane din prima jumătate a sec. al XIX-lea și mai puțin altor aspecte din acest domeniu pe timp de pace. Printre autorii care și-au consacrat lucrările studiului general al problemei în timpul războaielor ruso-otomane putem menționa pe N. Lukianovici, A. Verighin, N. Epancin, M. Bogdanovici, E. Kovalevski, A. Petrov, A. Zaioncikovski. Toate aceste lucrări sunt scrise pe baza documentelor de arhivă și conțin materiale prețioase privind organizarea, structura, procedeele tactice, sistemul de subzistență (aprovizionare) al armatei ruse, starea cetăților, inclusiv a celor din Basarabia, resursele materiale de care dispunea Basarabia în vederea aprovizionării trupelor aflate pe teritoriul său ori în tranzit spre alte regiuni, organizarea depozitelor, a spitalelor militare, a transporturilor, regulile de cartiruire și alimentare din partea populației locale a trupelor militare pe timp de război.

Războiului ruso-turc din anii 1828-1829 îi este consacrată lucrarea în patru volume a lui N. Lukianovici, care conține material factologic foarte bogat, bazat pe documente din arhivele militare ale timpului¹. Lucrarea cuprinde analiza desfășurării evenimentelor pe toate teatrele de operații, mai puțin acțiunile militare de pe mare. Un loc aparte este consacrat de către Lukianovici analizei pregătirii logistice a războiului, subliniind faptul că o parte din provizii și furaj au fost rechiziționate în guberniile învecinate, inclusiv Basarabia, fără a indica cifra exactă². Importantă este remarca cercetătorului că convoiul pentru aprovizionarea armatei a fost format de două ori din cauza că forța motrice (boii și caii), în 1828, a pierit aproape toată în urma unei epidemii și a exploatării exagerate. Cu regret, autorul nu indică de cine a fost completat convoiul în anul 1829³. Nu mai puțin importantă este informația, care lipsește la alți cercetători,

¹ Лукьянович, Н. *Описание турецкой войны 1828 и 1829 годов*. Санкт-Петербург: Типография Эдуарда Праца, Часть 1-4, 1844-1847.

² Ibidem, vol.1, p. 45.

³ Ibidem, vol.1, p. 46.

despre deplasarea cosașilor din Basarabia în Dobrogea (Imperiul Otoman) pentru cositul fânului în beneficiul armatei¹.

Lucrarea autorului A. Verighin tot este consacrată războiului ruso-turc din anii 1828-1829². Autorul descrie succint acțiunile armatei în teatrul de operații din Balcani. Problemele militare au fost examinate fără a ține cont de cele logistice, care nici nu au fost cercetate, cu excepția mențiunii că lipsa furajului a întârziat deschiderea ostilităților din campania anului 1829³.

Mult mai profundă este lucrarea privind Războiul ruso-turc din anii 1828-1829 a cercetătorului N. Epancin⁴, bazată pe un vast material documentar inedit. Autorul abordează foarte amănunțit problema menținerii infrastructurii și a construcției unei rețele întregi de poduri în Basarabia. Menționând preocupările Comandamentului rus privind construirea și reparația podurilor, Epancin face o remarcă elocventă că vistieria țaristă a economisit enorm la acest capitol⁵, cheltuielile fiind suportate de bugetul local. Totuși, autorul nu arată complexitatea eforturilor depuse de autoritățile locale în completarea rezervelor din magaziile alimentare ale armatei și a unităților de transport cu cai și boi.

Lucrarea lui M. Bogdanovici⁶ este consacrată Războiului Crimeei (1853-1856). Pe lângă problemele de ordin strict militar, autorul a cercetat și chestiuni de ordin logistic, care au avut repercusiuni directe asupra Basarabiei. Autorul menționează că populația regiunii a format în anul 1853 un convoi capabil să transporte produse alimentare și alte bunuri materiale pentru deservirea unei armate întregi. Totodată, este menționat faptul că în Basarabia au fost formate trei spitale militare cu o capacitate mare de internare și tratare a bolnavilor⁷. Este apreciat efortul depus de către nobilimea basarabeană împreună cu cea din gubernia Herson în timpul asediului Sevastopolului, colectarea unei enorme cantități de fân⁸. Totuși, autorul trece sub tăcere faptul că populația regiunii a contribuit la menținerea capacității efective a rețelei de drumuri și poduri strategice, care asigurau operativitatea teatrului de acțiuni militare, în perioada premergătoare declanșării războiului, precum și la colectarea făinii și crupelor pentru efectiv și a furajului pentru cai și la transportarea lor în primăvara-vara anului 1854 spre unitățile participante la

¹ Ibidem, vol.1, p. 47.

² Веригин, А. *Военное обозрение похода русских войск в европейской Турции в 1829 г.* Санкт-Петербург: Военная типография, 1846, 81 с.

³ Ibidem, p. 10.

⁴ Епанчин, Н. *Очерк похода 1829 года в Европейской Турции.* Санкт-Петербург: Типография Главного Управления Уделов, Часть 1-3, 1904-1905.

⁵ Ibidem, partea I, p. 269.

⁶ Богданович, М. *Восточная война 1853-1856 годов*, т.1-4. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1876-1877.

⁷ Ibidem, vol. I, p. 112.

⁸ Ibidem, vol. IV, p. 147.

asediul cetăților otomane situate în dreapta Dunării. Un alt neajuns al lucrării, în opinia noastră, este lipsa materialului privind efortul depus de populația Basarabiei la evacuarea armatei ruse și a bunurilor ei din Principatele Române în interiorul Imperiului Rus și la remilitarizarea cetăților Tighina și Hotin.

Războiului Crimeei îi este consacrată și lucrarea savantului rus E. Kovalevski¹. În capitolul IV, consacrat problemelor logistice cu care s-a confruntat armata țaristă în perioada ocupării Principatelor Române și la trecerea Dunării, autorul scoate în evidență contribuția Basarabiei în domeniul respectiv. Este elucidat rolul populației Basarabiei în formarea convoiului de provizii al armatei, destinat transportării pesmeților, făinei, spiritului, sării, piperului și oțetului pentru 70 de mii de militari. Autorul, în mod special, studiază mecanismul retribuției, de către autoritățile militare, a muncii prestate de către cărăuși, suma în care intra întreținerea lor pe durata drumului, alimentarea animalelor și reparația atelajelor². Un singur lucru era omis de către autor: respectiva sumă nu acoperea cheltuielile reale suportate de către țărani pentru transportarea bunurilor materiale la destinație. Capitolul XIX este consacrat problemelor logistice legate de evacuarea Principatelor Române. Autorul menționează că la evacuare tot grâul păstrat în magaziile sătești din Basarabia a fost măcinat în făină și repartizat armatei sau, cu alte cuvinte, rechiziționat³. Totodată, este menționat faptul că Basarabia era trecută la stare de război și, drept consecință, garnizoanele cetăților au fost suplimentate cu resurse alimentare pe durata a mai multe luni⁴. Autorul ignoră faptul că autoritățile locale din Basarabia au contribuit decisiv la repararea podurilor și căilor de comunicație și la construirea unor drumuri noi din bugetul regional.

Lucrarea cercetătorului A. Petrov este consacrată studiului privind desfășurarea de către armata rusă a campaniei în Principatele Dunărene din anii 1853-1854 în cadrul Războiului Crimeei⁵. În ceea ce ține de descrierea problemelor logistice cu care s-a confruntat armata, A. Petrov repetă, în linii generale, informația prezentată de autorii precedenți. Detaliile privind formarea convoiului basarabean sau dispunerea în Basarabia a spitalelor militare⁶ nu reprezintă o noutate istoriografică. Importanța lucrării constă în faptul că autorul este printre puțini cercetători care menționează rata înaltă a mortalității în rândul animalelor de tracțiune ale acestui convoi,

¹ Ковалевский, Е. *Война с Турцией и разрыв с Западными державами в 1853 и 1854 годах*. Санкт-Петербург: Типография братьев Глазуновых, 1871, 345 р.

² Ibidem, p. 53.

³ Ibidem, p. 251.

⁴ Ibidem, p. 253.

⁵ Петров, А. *Война России с Турцией. Дунайская кампания 1853 и 1854 годов*. Санкт-Петербург: Военная типография, Т. 1-2, 1890.

⁶ Ibidem, vol.I, p. 91.

fără a specifica totuși consecințele economice pentru stăpânii lor¹. Sunt elucidate eforturile populației din ținuturile Cahul și Ismail la colectarea în anul 1854 a pesmeților pentru militarii implicați în asediul cetății Silistra², precum și rolul hotărâtor al convoiului basarabean în evacuarea din Odesa a produselor cerealiere³. O noutate istorică reprezintă mențiunea autorului privind planul comandantului-șef al armatei, feldmareșalul Ivan Paskevici, de a forma, în eventualitatea înaintării armatei austriece în interiorul Imperiului Rus, detașamente de partizani din cadrul armatei regulate, susținute de către populația locală, în regiunea localității Lapzig din Bugeac și în regiunea codrilor, între localitățile Bălți și Chișinău⁴, fapt care nu găsește până în prezent confirmare în documentele din Arhiva Națională a Republicii Moldova. Totodată, autorul ignoră greutățile economice cu care s-a confruntat populația locală din cauza rechizițiilor și muncilor impuse în favoarea armatei. Aceste lucrări redau imaginea complexă a sistemului militar din cadrul Imperiului Rus, inclusiv rolul unor teritorii din punct de vedere geostrategic, politic, economic în cadrul acestui sistem.

Merită atenție și lucrarea generalului A. Zaioncikovski⁵, axată pe studiul Războiului Crimeei. Pe lângă multiple problemele de ordin militar, autorul lasă spațiu și activității autorităților regionale din Basarabia privind aprovizionarea armatei. Analizând pregătirea terenului pentru război, autorul prezintă informația că în ajunul concentrării armatei lângă Sculeni guvernatorul militar al Basarabiei, generalul Fiodorov, a ordonat aducerea cetăților Chilia și Ismail în stare de luptă, fapt care a necesitat reparația lor de către populație. Simultan, a fost emis ordinul privind construcția de către populație a podurilor plutitoare la Leova, Sculeni și Ismail⁶. A. Zaioncikovski este unicul autor din perioada respectivă care, involuntar, demască atitudinea reală a autorităților țariste față de populația regiunii, impusă să alcătuiască convoiul de aprovizionare al armatei. Autorul demonstrează că, din cauza costului mare pentru buget al unei unități de transport, autoritățile au recurs la impunerea țăranilor către prestarea serviciului de transport din contul îndatoririlor față de stat. Totodată, este menționată atitudinea negativă și tentativele de eschivare ale țăranilor de la această îndatorire⁷, cu atât mai mult că condițiile grele de muncă au cauzat moartea animalelor de tracțiune⁸.

¹ Ibidem, vol.I, p. 96.

² Ibidem, vol.II, p. 181.

³ Ibidem, vol.II, p. 183.

⁴ Ibidem, vol.II, p. 257.

⁵ Зайончковский, А. *Восточная война 1853-1856*, т. 1-2, Санкт-Петербург: ООО. Издательство "Полигон", 2002.

⁶ Ibidem, vol.2, partea 1, p. 72.

⁷ Ibidem, p. 101.

⁸ Ibidem, vol.2, partea 2, p. 104.

Un loc aparte în istoriografia problemei ocupă lucrările consacrate aprovizionării armatei ruse pe timp de război. Din acest punct de vedere se evidențiază lucrarea cercetătorului F. Zatler, fost general-intendant al Armatei de Sud în Războiul Crimeei¹, care reprezintă o abordare teoretică și practică fundamentală a serviciului logistic pe timp de război al armatei ruse începând cu epoca războaielor napoleoniene și până la Războiul Crimeei. Lucrarea dată conține un bogat material factologic, bazat pe documente din arhivele militare, care evidențiază rolul avut de Principatele Române și Basarabia în aprovizionarea armatei în războaiele ruso-turce din anii 1828-1829, 1853-1856. În pofida abundenței materialului expus, nu toate subiectele ce țin de aprovizionarea armatei au fost elucidate, în special în privința materialului furajer. Autorul doar amintește că în timpul războiului din 1828-1829, pentru animalele armatei au fost colectate cantități mari de fân, fără a preciza cifra concretă. Importantă este constatarea autorului că, din cauza haosului tradițional existent în statele-majore de toate nivelurile, aceste cantități de fân nu au adus niciun folos armatei, deoarece nu a fost emis ordinul de a transporta fânul colectat în Basarabia către teatrul de operații².

F. Zatler nu trece cu vederea greutățile impuse de comandamentul militar populației locale în timpul Războiului Crimeei pentru aprovizionarea cu alimente a trupelor ruse, însă vorbește în repetate rânduri despre atenția specială a comandamentului acordată pentru ocrotirea localnicilor în fața diferitor abuzuri și fărâdelegi din partea unităților militare aflate în teren. Din păcate, această atenție avea un gust amar. Autorul recunoaște că, impunând țăranilor basarabeni recrutați în convoi prețul stabilit de stat pentru o căruță cu doi boi, autoritățile militare economiseau sume mari față de prețurile reale existente pe piață³. Statul a făcut economii și la colectarea furajului pentru anul 1854⁴. Sugestivă este și remarca autorului privind rechiziționarea, la ordinul feldmareșalului Paskevici, a întregului fond de cereale din Basarabia, măcinat în făină, ordin absolut inutil, deoarece această făină așa și nu a ajuns la armată, care, practic, nici nu avea nevoie de ea⁵.

Un important material statistic privitor la rolul care a avut Basarabia în sistemul de aprovizionare logistică a armatei ruse din teatrul de operații de pe Dunăre în anii 1853-1854 și 1877 conține lucrarea fundamentală a autorului rus A. Polivanov, ministru de război al

¹ Затлер, Ф. *Записки о продовольствии войск в военное время*. Санкт-Петербург: Типография Торгового дома С. Струговщикова и Ко, 1860.

² Ibidem, p. 114.

³ Ibidem, p. 194.

⁴ Ibidem, p. 207.

⁵ Ibidem, p. 216.

Imperiului Rus¹. Autorul menționează că ostașii concentrați în luna mai 1853 la Leova și Sculeni, din cauza iresponsabilității autorităților militare, au rămas fără provizii, deoarece magazia din Sculeni nu a fost completată cu provizii². Pentru a redresa situația, comandamentul militar a ordonat de a colecta în Basarabia provizii pentru întreaga armată cantonată în regiune (autorul nu indică proveniența acestor provizii), iar pentru transportarea lor, formarea unui convoi din atelaje și cărași proveniți din Basarabia³. Autorul recunoaște că formarea de către țărani a celor patru brigăzi ale convoiului de aprovizionare „nu avea cum să nu apese greu asupra populației”⁴, cu atât mai mult că ele înaintau cu avangarda armatei, completând încontinuu depozitele alimentare înființate la Iași, Bacău, Bârlad, Tecuci, Focșani, Buzău, Brăila, Galați, Roșiorii de Vede, Slatina, Urziceni, București⁵.

Calcululele autorului arată care era norma zilnică de aprovizionare cu provizii și furaje a armatei ruse care acționa în Balcani. Transportarea acestei cantități enorme de provizii, pusă pe seama unităților de transport basarabene, întâmpina greutăți din cauza numărului limitat de atelaje. Totodată, autorul menționează rechiziționarea de către autoritățile militare a grâului aflat în magaziile sătești din Basarabia, stocate acolo în caz de secetă⁶. Analizând aprovizionarea logistică a armatei țariste în toate războaiele ruso-turce din secolul al XIX-lea, autorul a ajuns la concluzia că „principala bază logistică în toate războaiele [...] cu Turcia [...] a fost Basarabia”⁷.

Totodată, este necesar de menționat că A. Polivanov lasă în afara vizorului său de cercetare problemele ce țin de costul construcției pe teritoriul regiunii a depozitelor alimentare, în afara celor existente deja⁸. Este ignorată și problema încartuirii trupelor aflate în tranzit în Basarabia, precum și costul reparației și punerii în stare de luptă a cetăților Hotin, Tighina, Ismail, Chilia, lucrări finanțate din bugetul regiunii, nemaivorbind de donații benevole ale populației acordate armatei.

Una dintre primele descrieri ale Basarabiei din punct de vedere istoric, geografic, statistic a fost făcută în anul 1816 de către funcționarul rus P. Svinin, delegat în Basarabia cu misiunea de a examina starea de lucruri. În nota de serviciu „Descrierea regiunii Basarabiei”, dispunând de date raportate de către general-maiorul Bulatov, comandantul Diviziei 16 Infanterie, Svinin furnizează informații exacte privind trupele staționate în Basarabia. Autorul este foarte surprins

¹ Поливанов, А. *Очерки устройства продовольствия русской армии на Придунайском театре в кампании 1853-1854 и 1877 годов*. Санкт-Петербург: Николаевская академия генерального штаба, 1894.

² Ibidem, p. 45.

³ Ibidem, p. 51.

⁴ Ibidem, p. 63.

⁵ Ibidem, p. 74.

⁶ Ibidem, p. 114.

⁷ Ibidem, p. 282.

⁸ Ibidem, p.103.

și nedumerit de plângerile constante ale populației locale cu privire la încartiruirea ostașilor în propriile gospodării, explicând această atitudine nu prin greutatea economică impuse populației prin o astfel de îndatorire, ci... prin gelozia asiatică a bărbaților locali, fapt care îi impune să construiască, pe cont propriu, cazărmi. Analizând metodele de instalare a trupelor în localități, în cazărmi și prin încartiruire, autorul pledează pentru încartiruire, deoarece gazda este nevoită să împartă cu ostașul bucatele sale și să-i spele rufele, măcar că aceste activități nu erau prevăzute de regulamente¹. Involuntar, autorul exprimă atitudinea guvernanților față de populația civilă, menită, în viziunea lor, să deservească interesele armatei.

Descriere geografică, etnografică, demografică, istorico-culturală și politică a Basarabiei a efectuat într-un număr de lucrări I. Liprandi, ofițer de stat major, conducător a unei rețele de spionaj rus în teatrul de operații din Balcani. În cercetarea sa care descrie teatrul de operații din Balcani în anii Războiului ruso-turc 1806-1812², el prezintă informații detaliate privind rețeaua de drumuri existente în Basarabia, informația, care nu a pierdut din actualitate și după 1812. În mod special autorul subliniază faptul că climatul Basarabiei este dăunător pentru sănătatea trupelor cantonate în regiune, întâietatea din acest punct de vedere revenind Chișinăului și Cahulului³. Cercetarea geografiei militare, istoriei, culturii, caracterului românilor a fost continuată de I. Liprandi în lucrarea specială, consacrată Principatelor Române⁴. În însemnările sale cu caracter psihologic el refuză ofițerilor basarabeni de origine română asemenea calități ca curaj și eroism, catalogându-i ca pe persoane, care nici nu pot fi numiți ofițeri⁵. Aceeași atitudine negativă și falsificatoare față de români autorul manifestă și în lucrarea sa consacrată cercetării regiunilor europene ale Imperiului Otoman⁶. Partea pozitivă a lucrării constituie analiza autorului despre funcționarea transportului ambulant ai armatei în Războiul ruso-turc din anii 1828-1829, unde sunt demonstrate cauzele reale ale epizootiei în rândul animalelor și deteorării atelajelor⁷. Utilă pentru cunoașterea desfășurării acțiunilor militare în Războiul ruso-turc din anii 1828-1829, este lucrarea lui I. Liprandi despre teatrul de operații Dunărean, în special operații cu

¹ Описание Бессарабской Области. Составлено ведомством государственной коллегии иностранных дел надворным советником Павлом Свиным, 1816 года, 1-го июня. În: *Записки Одесского общества истории и древностей*. Одесса, 1867, т.6., р. 246.

² Липранди, И. *Обозрение пространства, служившего театром войны России с Турцией с 1806 по 1812 год. Составлено в 1841 году*. Санкт-Петербург: Типография Департамента генерального Штаба, 1854.

³ Ibidem, р. 77.

⁴ Липранди, И. *Краткий очерк этнографического, политического, нравственного и военного состояния христианских областей. Придунайские Княжества*. Москва: Императорское Общество Истории и Древностей Российских, 1877.

⁵ Ibidem, р. 12.

⁶ Липранди, И. *Общие сведения об Европейской Турции*. Москва: Императорское Общество Истории и Древностей Российских, 1877.

⁷ Ibidem, р. 42.

caracter secret întreprinse de către autor împotriva autorităților din Principatele Române, având ca baza de plecare Chișinăul, unde el iarăși își permite caracteristici jignitoare față de români¹.

Basarabia, regiune anexată nu demult de imperiul țarist, era puțin cunoscută oficialilor ruși, ceea ce împiedica valorificarea ei din punct de vedere economic, financiar și, nu în ultimul rând, militar. În consecință, în regiune este trimis un grup de ofițeri ai Statului-Major General în frunte cu locotenent-colonelul M. Daragan, care, în urma cercetărilor de teren, a alcătuit o descriere amănunțită a Basarabiei cu caracter aplicativ, susținută de un suport statistic fundamental². Pe lângă alte materiale prețioase, lucrarea conține lista alfabetică a localităților unde pot fi instalate statele-majore ale diferitelor unități militare, cu descrierea lor sumară³, a localităților scutite de cartiruire și a localităților unde cartiruirea nu este recomandată din mai multe puncte de vedere⁴. Sunt arătate locuri de cantonamente, instruire și aplicații⁵. Atenția cuvenită este atrasă și structurilor militare locale, cum ar fi garnizoanele din orașe și cetăți, serviciul vamal, de grăniceri, sanitar, depozitele militare (localizarea și completarea lor)⁶. Un neajuns major a lucrării este ignorarea de către autor a cercetării problemei privind prestațiile populației civile față de armată, inclusiv a încartiruirii.

Prin profunzimea cunoașterii obiectului și a materialului utilizat, lucrările lui A. Zașciuk ocupă un loc aparte în istoriografia rusă⁷. Fiind ofițer de stat-major al nou-înființatei regiuni militare Odesa, Zașciuk a primit sarcina unui studiu complex asupra Basarabiei ca potențial teatru de operații militare. În urma unei munci depuse de el și colaboratorii săi au apărut două lucrări, care reprezentau prima descriere completă a regiunii în istoriografia rusă. Practic, era un manual pus la dispoziția oficialilor militari și civili cu informații complexe ce țin de istorie, demografie, geografie, statistică, administrație, economie, probleme militare și politice, structura socială și națională a Basarabiei. Datorită profunzimii lucrului desfășurat, ele nu și-au pierdut importanța până în zilele noastre. Cu regret, în ambele lucrări autorul nu prezintă material care demonstrează aportul economic a populației regiunii prin desfășurarea diverselor activități și prestații executate la ordinul autorităților militare.

¹ Липранди, И. *Взгляд на настоящий театр военных действий на Дунае и на содействие, которое мы можем встретить в Болгарии*. Москва: Университетская типография, 1878.

² Дараган, М. *Военно-статистическое обозрение Российской Империи*, Т. XI, Ч. 3, Бессарабская Область. Санкт-Петербург: Типография генерального Штаба, 1849.

³ Ibidem, Сведения специальные, р. 7-64.

⁴ Ibidem, р. 65-68.

⁵ Ibidem, р. 68-74.

⁶ Ibidem, р. 74-84.

⁷ Защук, А. *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Бессарабская Область*, часть 1-2. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1862; Idem, *Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской Области*. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1863.

În aceeași ordine de idei se înscrie și lucrarea consacrată regiunii militare Odesa, care conține materiale importante pentru cunoașterea sistemului de aprovizionare a trupelor ruse staționate în Basarabia, îndatoririle autorităților locale și ale populației regiunii față de armată¹. De o mare importanță sunt datele statistice privind toate cazărmile din Basarabia, cu indicarea capacității de cazare². Considerând nivelul de dezvoltare al științei în perioada respectivă, lucrarea conține și unele greșeli sau chiar falsificări ce țin de aspecte de istorie generală. În pofida caracteristicii puțin măgulitoare a moldovenilor, alcătuitoarii volumului recunosc importanța Basarabiei în sistemul defensiv al Imperiului Rus în hotarele regiunii militare Odesa. Autorii lucrării au subliniat faptul că din toate teritoriile regiunii militare Odesa, Basarabia dispunea de cele mai bune condiții pentru instalarea trupelor datorită numărului înalt de localități mari și mijlocii în comparație cu guberniile învecinate, Herson și Taurida, unde predominau localitățile mici, ceea ce îngreuna staționarea compactă a subunităților și încartiruirea militarilor³. În Basarabia unitățile și subunitățile erau instalate concentrat, la mici distanțe unele de alte.

Utile pentru cunoașterea sistemului logistic și, implicit, de aprovizionare al armatei țariste sunt și anumite lucrări de ordin general. Una dintre aceste lucrări este consacrată aniversării a 200 de ani ai serviciului de intendență al armatei ruse⁴. Este o scurtă schiță a serviciului de intendență, care conține acte legislative privind activitatea serviciului respectiv.

În aceeași ordine de idei se înscrie studiul consacrat aniversării a 100 de ani de la crearea Ministerului de Război al Rusiei⁵, care conține material foarte prețios privind ponderea cheltuielilor militare în cadrul bugetului de stat și ponderea alocațiilor pentru înzestrarea armatei în cadrul cheltuielilor militare în perioada respectivă. Bazată pe ample surse documentare, lucrarea nu răspunde însă la o întrebare importantă: cât ar fi cheltuit autoritățile civile din Basarabia pentru încartiruirea obligatorie a militarilor în casele locuitorilor și alte prestații și servicii aduse armatei în afara bugetului militar?

Lucrarea fundamentală consacrată studierii și descrierii armamentului din dotare și a ținutei militare, în nouăsprezece volume, se evidențiază nu numai prin profunzimea materialului studiat și bogat ilustrat, dar și prin publicarea în ordine cronologică a ordinilor de bătaie ale unităților militare de la marile unități până la regiment și companie independentă, inclusiv ale

¹ *Военное обозрение Одесского военного округа*. Одесса: Типография П. Францова, 1871.

² *Ibidem*, p. 518-527.

³ *Ibidem*, p. 276.

⁴ *Двухсотлетие интенданства. 1700-1900. Историческая справка*. Санкт-Петербург: Типография Тренке и Фюсно, 1900.

⁵ *Столетие Военного Министерства 1802 – 1902. Главное Интендантское Управление. Исторический очерк*, Т.5, Ч.1. Санкт-Петербург: Типография "Бережливость", 1903.

celor staționate în Basarabia¹. Foarte importante pentru cunoașterea temei propuse spre cercetare sunt volumul 10, consacrat perioadei până la 1825, și volumul 19, consacrat perioadei anilor 1825-1855. Datorită acestei lucrări, cunoaștem că în anii 1812-1813, în regiune staționau numai batalioanele de rezervă², iar la 10 ianuarie 1814 a fost înființat batalionul serviciului interior al garnizoanei Chișinău³, completat la 29 mai 1817 cu detașamentele de invalizi⁴. Volumul 19 conține toate schimbările, redenumirile, înființările și reformele în cadrul armatei ruse cu care s-a evidențiat perioada domniei țarului Nicolae I⁵.

Situația geostrategică a Basarabiei, cu evidențierea potențialului său economic, militar, demografic și material, de suport logistic în vederea desfășurării acțiunilor militare în eventualele conflicte armate, a fost analizată în lucrări statistice speciale și manuale pentru școlile militare alcătuite de către ofițerii Statului-Major General. Printre aceste manuale se evidențiază cel al generalului A. Zolotariov⁶, în care, pe lângă alte regiuni al imperiului, autorul studiază atent și importanța strategică a Basarabiei din punct de vedere militar. Reieșind din datele statistice privind Basarabia, autorul subliniază că regiunea, datorită bogățiilor sale naturale și prosperității populației, constituie un loc ideal pentru staționarea trupelor⁷.

Unele date statistice privind starea financiară a Basarabiei imediat după anul 1812, precum și informații despre atitudinea populației locale față de autoritățile țariste sunt redade în lucrarea plină de falsificări, care țin mai mult de aspecte istorice, a lui P. Batiuşkov⁸. Autorul afirmă că Basarabia, de la începuturile sale, ar fi fost pământ rusesc, care a trecut la Valahia (Țara Românească) și Moldova, ar fi fost cucerit de la români de către turci și s-ar fi reîntors în 1812 la Rusia⁹.

Pentru analiza statistică comparativă a contribuției Basarabiei, în perioada 1812-1825, la cheltuielile financiare generale ale Rusiei alocate armatei și apărării este importantă lucrarea lui

¹ *Историческое описание одежды и вооружения российских войск, с рисунками, в 19 томах.* Санкт-Петербург: Военная типография, 1899-1902.

² *Историческое описание одежды и вооружения российских войск, с рисунками, часть 10.* Санкт-Петербург: Типография "В.С. Балашев и К^о", 1900, p. 42.

³ *Ibidem*, p. 117.

⁴ *Ibidem*, p. 138.

⁵ *Историческое описание одежды и вооружения российских войск, с рисунками, часть 19.* Санкт-Петербург: Типография "В.С. Балашев и К^о", 1902.

⁶ Золотарёв, А. *Записки Военной статистики России.* Т. 1-2. Санкт-Петербург: Типография С. Худекова, 1894-1898; *Idem, Военно-географический очерк окраин России и пути в соседние территории. Курс военных и юнкерских училищ.* Санкт-Петербург: Типо-литография М.П. Фролова, 1903.

⁷ Золотарёв, А. *Записки Военной статистики России.* Т. 2. Санкт-Петербург: Типография С. Худекова, 1898. p. 453.

⁸ Батиушков, П. *Бессарабия. Историческое описание.* Санкт-Петербург: Типография "Общественная польза", 1892.

⁹ *Ibidem*, p. 134.

D. Juravski¹, care demonstrează că cheltuielile militare în perioada anilor 1812-1825 alcătuiau aproximativ 41% din bugetul de stat al Rusiei². Problema încartuirii trupelor ruse în Basarabia și componența lor etnică în perioada 1864-1865, cu prezentarea tabelor statistice integrale, au fost studiate de către A. Emmanuel³. Autorul demonstrează că în anul 1864, numai 79 de persoane, din cei aproximativ 15 mii de militari din cadrul Diviziei 15 Infanterie, erau originare din Basarabia, restul proveneau din guberniile din interiorul imperiului⁴.

Într-o altă lucrare, consacrată relațiilor internaționale în Balcani și afirmării Rusiei în regiunea dunăreană, L. Kasso menționează, deși neargumentat, dar în disonanță cu majoritatea autorilor ruși din perioada respectivă, atitudinea negativă a populației locale față de prestațiile militare în favoarea puținelor pe atunci unități militare⁵.

O pagină aparte în istoriografia militară rusă ocupă lucrările consacrate istoriei unor regimente aparte ale armatei ruse. Aceste lucrări prezintă un tablou elocvent al vieții interne a regimentelor, istoria concretă a participării acestor regimente la toate campaniile și operațiile militare, mai ales din Balcani, atitudinea militarilor față de populația locală, formele și metodele de aprovizionare. Aceste studii sunt bazate pe documente din arhivele unităților militare și pe memoriile persoanelor care au făcut parte din componența regimentelor, cea mai mare parte a acestora fiind pierdute. Dintre cele 481 de regimente istorice de toate tipurile și genurile de arme existente în perioada cercetată, practic toate au avut o istorie scrisă. Lista totală a lucrărilor de acest gen cuprinde în jur de 700 de titluri. Firește, unitățile militare care ne interesează cel mai mult, a căror istorie a fost studiată în mod special, sunt acelea care au staționat mai mult timp în Basarabia, numărul lor fiind destul de limitat și bine cunoscut.

Date utile despre sistemul de încartuire și desfășurarea serviciului de gardă al trupelor ruse, în general, și al Regimentului Infanterie Odesa în Basarabia, în particular, conține lucrarea lui F. Popov, consacrată istoriei regimentului omonim⁶, care pe parcursul anilor 1840-1842 a staționat în ținutul Hotin, deplasând în permanență câte un batalion, care era schimbat lunar, în Kameneț-Podolsk pentru desfășurarea serviciului de gardă⁷.

¹ Журавский, Д. *Статистическое обозрение расходов на военные потребности с 1711 по 1825 год*. Санкт-Петербург: Типография Карла Вульфа, 1859.

² Ibidem, p. 227.

³ Эммануэль, А. *Воинский постой в Бессарабии в 1864 и 1865 годах*. În: *Записки Бессарабского Областного Статистического Комитета*. Кишинев, 1867, Том второй.

⁴ Ibidem, p. 321.

⁵ Лассо, Л. *Россия на Дунае и образование Бессарабской Области*. Москва: Печатня А. Снегиревой, 1913, p. 212.

⁶ Попов, Ф. *История 48-го пехотного Одесского полка*. Москва: Типография Русского Товарищества, Т.1-2, 1911.

⁷ Ibidem, vol.1, p. 364.

Cum erau cantonate subunitățile armatei în Chișinău și localitățile învecinate ne expune lucrarea lui Pirojnikov¹. Regimentul era încartiruit foarte compact, cu o distanță de cel mult 10 verste de la companii până la statul-major². Importanța principală a lucrării date constă în informația, dezvăluită de autor, privind practica îmbogățirii comandanților de companii pe seama ostașilor și a populației civile. Autorul demonstrează că soldații erau hrăniți de stăpâni, fără ca aceștia să primească bani sau alimente pentru hrana soldaților; comandanții de companii economiseau în acest mod resursele financiare alocate de stat, economii care intrau direct în buzunarele lor. Dat fiind faptul că, din lipsa produselor alimentare, țăranii deseori nu aveau cu ce să-i întrețină, soldații rămâneau fără mâncare atât din partea statului, cât și din partea gazdelor, iar comandanții – cu un venit financiar adăugător³.

Desele dislocări ale unităților și subunităților armatei, practicate pe scară largă în epoca lui Nicolae I, sunt expuse în opera lui E. Nikolaev⁴. Lucrarea colonelului Pavliuk⁵ redă atmosfera unei unități militare, aflată în permanență în mișcare, tranzitând teritorii, inclusiv al Basarabiei. Autorul lasă unele schițe vii, nelipsite de farmec, ale localităților prin care a trecut regimentul, așa ca Gura Galbenă și Leova⁶, și unele date statistice privind numărul efectivului pe categorii – ofițeri superiori, ofițeri inferiori, corpul de sergenți, trupă⁷.

O imagine reală a stării unităților militare este prezentată în lucrarea lui V. Kriucikov⁸, în special cu privire la Regimentul Vânători „Feldmareșalul M. Kutuzov”, care, din luna octombrie 1842 până în anul 1846, a staționat în Basarabia, cu sediul statului-major la Telenești. Foarte sugestive sunt datele statistice prezentate de către autor privind disciplina militară din regiment, relațiile interpersonale stabilite între trupă și corpul de ofițeri. Din cauza brutalității manifestate de ofițeri față de soldați, în regiment rata mortalității era destul de ridicată, situație care se solda cu cazuri de deces, sinucidere și dezertare⁹.

Merită atenție și lucrarea de sinteză a emigrantului rus A. Kersnovski consacrată istoriei armatei ruse de la Petru cel Mare până la Primul Război Mondial¹⁰. Monografia prezintă o ultimă

¹ Пирожников. *История 10-го пехотного Новоингерманландского полка*. Тула: Электротпечатня и типография И.Д. Фортунатова насл., 1913.

² Ibidem, p. 258.

³ Ibidem, p. 259.

⁴ Николаев, Е. *История 50-го пехотного Белостокского Его Высочества Герцога Саксен-Альтенбургского полка 1807-1907 г.г.* Санкт-Петербург: Товарищество Р. Голике и А. Вильборг, 1907, 517 р.

⁵ Полковник Павлюк. *История 51-го пехотного Литовского Его Императорского Высочества наследника Цесаревича полка. 1809-1909 г.г.* Т.1-2. Одесса: Типо-Литография Штаба Одесского Военного Округа, 1909.

⁶ Ibidem, vol.1. p. 252.

⁷ Ibidem, vol.1, p. 264.

⁸ Крючков, В. *95-й пехотный Красноярский полк. История полка 1797-1897 г.г.* Санкт-Петербург: Паровая скоропечатня Я.И. Либермана, 1897

⁹ Ibidem, p. 285.

¹⁰ Керсновский, А. *История русской армии*. Т.1-4, Москва: Голос, 1994.

rămășiță a școlii istorice ruse pre sovietice. Remarcabil este faptul că autorul s-a născut în satul Țepilova din Basarabia, fiind înrudit cu familii de vază din România. După războiul civil din Rusia sovietică, la care el a luat parte, se retrage în Basarabia, fapt care i-a salvat viața. În pofida acestui fapt, are o repulsie față de tot ce este românesc. Într-un stil oarecum apropiat de monografie, lucrarea sa seamănă mai mult cu o culegere de schițe din istoria armatei ruse a secolelor XVIII-XX. Totuși, ea conține date privind formarea și deplasarea unităților militare pe teritoriul Imperiului Rus, inclusiv în Basarabia.

În ce privește istoriografia rusă din epoca modernă în general, putem concluziona că ea este destul de numeroasă și pune la dispoziția cercetătorilor un bogat material factologic bazat pe materialele de arhive. În aceste lucrări este demonstrat, destul de obiectiv, și locul Basarabiei în asigurarea logistică a trupelor ruse. Totuși, informațiile se referă mai mult la perioadele de război, iar cele privind perioadele de pace sunt lacunare. Nu găsim în ele nici mențiuni despre exploatarea excesivă a populației locale în favoarea armatei, nici despre tensiunile sociale iscate din aceasta cauză între militari și populație.

Istoriografia sovietică nu s-a ocupat în mod special cu studierea contribuției economice al populației din Basarabia la menținerea potențialului militar al statului rus prin asigurarea logistică a unităților instalate pe teritoriul său pe timp de pace și de război, iar în cercetarea istoriei militare în ceea ce privește participarea Rusiei în diferite războaie a fost făcut chiar un pas înapoi în comparație cu istoriografia țaristă. Din cauza introducerii cenzurii, limitării accesului cercetătorilor la arhive, lucrări noi privind istoria militară erau puține, iar cele care totuși erau publicate se bazau, în mare parte, pe documente editate până la 1917 și nu conțineau informații inedite. Lucrările autorilor sovietici erau scrise în conformitate cu postulatele și schemele marxiste, elogiind rolul maselor populare în războaie și frăția de arme dintre moldoveni, ruși, ucraineni. De aceea, aceste scrieri nu trasau problemele concrete apărute pe parcursul istoriei între populația locală și armata, diminuau rolul economic al Basarabiei în structura militară al Imperiului Rus.

Din această categorie face parte lucrarea lui E. Tarle consacrată Războiului Crimeei¹. Deși pretinde studierea problemelor militare, aceasta lucrare nu conține nimic nou privitor la acest război, atenția principală fiind acordată duelurilor diplomatice dintre statele participante la conflict. În pofida multiplelor promisiuni împrăștiate pe întreg cuprinsul lucrării de a prezenta starea reală a serviciului de intendență (logistică) din armată, în afara constatării faptului cunoscut de toată lumea că în armată se fura și a unor exemple despre nivelul ridicat al

¹ Tarle, E. *Крымская война*. În: Сочинения, Т.8-9, Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1959.

mortalității în spitalul militar din Chișinău în anul 1853, autorul nu se preocupă efectiv de această problemă, ignorând aspectul economic al războiului. Mai mult decât atât, lucrarea conține și opinii eronate, calomnioase chiar, despre români, considerați un popor leneș, fricos și prost, ceea ce contravine chiar dogmelor marxiste internaționaliste. Prezentând activitatea unităților regulate naționale existente în Principatele Române pe timpul campaniei din 1853-1854, autorul menționează că: „miliția moldovenească nu colabora cu armata rusă de ocupație nu din considerente de ură patriotică față de ocupanți, ci din lipsa predispoziției pentru risc, care este indispensabil războiului [...] și din frică”¹. Într-un alt loc el subliniază faptul că românii (valahi și moldoveni) nu lucrau din cauza lenii².

Un rol aparte în istoriografia sovietică îi aparține generalului L. Beskrovnîi, care, în lucrările sale, a studiat istoria formării armatei regulate ruse începând cu epoca lui Petru cel Mare și până în 1917, adică timp de peste 200 de ani³. Aceste lucrări sunt bazate pe materialele documentare din arhivele militare și poartă un caracter multilateral. Beskrovnîi este unul dintre puținii cercetători din perioada sovietică care s-au axat pe studiul aprofundat asupra problemelor economice ale funcționării organismului militar, asupra influenței aspectului tehnico-material în desfășurarea acțiunilor militare și elaborarea conceptelor strategice. Totodată, este primul cercetător sovietic care a evidențiat expres rolul economic al Basarabiei în războaiele ruso-turce din secolul al XIX-lea, misiunea cetăților basarabene în sistemul regional de securitate, precum și cheltuielile financiare pentru întreținerea armatei ruse pe întreagă perioadă cercetată. Un avantaj indiscutabil al lucrării sale îl constituie prezentarea în formă de tabele a datelor statistice, ceea ce ușurează enorm prelucrarea și analiza materialului expus. Totuși, aceste date au un caracter lapidar și sporadic, neputând arăta problema în toată complexitatea ei, în special în ceea ce se referă la Basarabia.

Cercetătorul sovietic V. Leahov are în centrul preocupărilor sale științifice Războiul ruso-turc din anii 1828-1829⁴. Autorul cercetează acest conflict armat din toate punctele de vedere și pe toate teatrele de operațiuni. Menționăm că scopul cercetării alese de autor este unul complex și nu corespunde volumului lucrării, fapt ce a determinat expunerea destul de succintă a evenimentelor. Cercetătorul caracterizează, foarte critic, starea corpului de ofițeri al armatei ruse

¹ Тарле, Е. *Крымская война*. În: Сочинения, Т.8, Москва, 1959, p. 258.

² Op. Cit., vol. 9, p. 16.

³ Бескровный, Л. *Русская армия и флот в XVIII веке (Очерки)*. Москва: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1958; Idem, *Русское военное искусство XIX века*. Москва: Издательство «Наука», 1974; Idem, *Русская армия и флот в XIX веке. Военно-экономический потенциал России*. Москва: Издательство «Наука», 1973; Idem, *Армия и флот России в начале XX в. Очерки военно-экономического потенциала*. Москва: Издательство «Наука», 1986.

⁴ Ляхов, М. *Русская армия и флот в войне с Османской Турцией в 1828-1829 годах*. Ярославль: Верхне-Волжское книжное издательство, 1972, 304 с.

ca una deplorabilă, citându-l pe generalul Zakrevski, care afirma că corpul de ofițeri este „de nimic”¹. Autorul prezintă cifre din datele statistice care demonstrează rata înaltă de mortalitate și practica foarte răspândită de dezertări și sinucideri în rândul ostașilor². Justă este și concluzia autorului că armata rusă în războiul din 1828-1829 nu corespundea sarcinilor puse față de ea. Foarte puțin spațiu este acordat problemelor logistice, referindu-se numai la faptul că în cadrul Armatei 2, care acționa în direcția balcanică, a fost format un convoi de aprovizionare din 14 mii de unități de transport, fără a preciza din cine era format acest transport³, fapt, ce diminuează rolul economic a Basarabiei în acest război.

Atitudinea negativistă a istoriografiei sovietice față de cercetarea diferitelor probleme istorice din perioada modernă, inclusiv militare, poate fi observată în lucrarea consacrată istoriei regiunii militare Odesa⁴. Autorii fac referință numai la anul înființării regiunii militare și la teritoriile cuprinse în hotarele sale. Din lectura cercetării se face impresia că istoria regiunii începe nu în 1862, ci în 1917. O perioadă întreagă (1862-1917) este exclusă din istorie!

O lucrare importantă este *Istoria serviciilor logistice și de aprovizionare a armatei ruse*, material didactic pentru ofițerii-elevi în academia militară⁵. Descriind organele de aprovizionare logistică ale armatei țariste, autorii se concentrează exclusiv pe elucidarea rolului acestor organisme pe timp de război, în pofida faptului că toate armatele lumii își desfășoară majoritatea activităților pe timp de pace, când duc o intensă pregătire de luptă. Totodată, nu este studiată problema încartuirii trupelor în localitățile urbane și mai ales în cele rurale sau cea a forțării autorităților locale de a construi cazărmi pentru trupe și alte clădiri necesare pentru buna funcționare a organismului militar. Surprinzător este și faptul că, prezentând funcționarea serviciului de subzistență al armatei în războaiele din prima jumătate al secolului al XIX-lea, autorii omit războiul ruso-turc din 1828-1829, campaniile ruse din Transilvania și Moldova din 1848 și 1849, iar privitor la războiul din 1853-1856, se limitează la prezentarea materialului ce ține de campania din Crimeea și asediul Sevastopolului, ignorând ocuparea Principatelor Române și exploatarea economică a Basarabiei.

Unele aspecte ce țin de problemele de asigurare de către populația rurală al armatei ruse staționate în Basarabia au fost cercetate de către academicianul Ia. Grosul. Semnificativă, din acest punct de vedere, este monografia autorului consacrată țăranilor basarabeni în perioada

¹ Ibidem, p. 57.

² Ibidem, p. 69.

³ Ibidem, p. 76.

⁴ *Одесский Краснознаменный*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1975.

⁵ *История тыла и снабжения русской армии. Учебное пособие для слушателей академии*. Калинин: Военная Академия тыла и снабжения имени В.М. Молотова, 1955.

anilor 1812-1861¹. Nelipsită de clișee marxiste, precum că agricultura Basarabiei până la anexare era la un nivel scăzut de dezvoltare², lucrarea conține o analiză a compoziției sociale a regiunii, în special a categoriilor din cadrul țărănimii. Merită atenție clasificarea prestațiilor impuse țăranilor față de stat, zece la număr, în opinia autorului – încartiruire, transportarea trupelor, repararea infrastructurii, cărăușie, lucrul în pădurile statului și altele³. Importante sunt și datele statistice privind numărul animalelor de tracțiune existente în provincie și exploatate de către stat, precum și privind numărul țăranilor atrași la diferite lucrări, fără însă a preciza care era ponderea lor în prestațiile militare. Din considerente ideologice, accentul este pus pe analiza exploatării țăranilor de către moșieri, exploatarea lor din partea statului, mai ales din partea armatei, este practic ignorată, excepție constituind țăranii de stat în perioada 1849-1858. Pentru acest interval de timp cercetătorul prezintă cifre concrete privind prestațiile îndeplinite, în mod special încartiruirea⁴. Fiind de acord cu cifrele prezentate de autor, este necesar de subliniat că în calculul lor a fost cuprinsă și perioada Războiului Crimeei, cu masiva dislocare de trupe. Ar fi fost mai rațional ca autorul să analizeze procesul încartiruirii pe etape separate – război și pace.

Un rol important este acordat în lucrare și cercetării diferitelor forme de luptă a țăranilor împotriva abuzurilor și fărădelegilor existente. Totuși, autorul insistă în ideea marxistă că cauza rezistenței populației este lupta de clasă – rezistența țăranilor față de exploatarea lor de moșieri, fiind omisă exploatarea lor din partea statului, în general, și a armatei, în particular⁵. Autorul trece cu vederea lupta țărănimii împotriva statului și armatei, care avea un puternic accent național și anti rus.

Mișcării social-politice din Basarabia după înfăptuirea reformelor burgheze îi este dedicată lucrarea cercetătorului I. Budac⁶. Documentându-se temeinic în diferite arhive din Moscova, Leningrad și Chișinău, autorul abordează un subiect puțin studiat până atunci, și anume participarea polonezilor din Basarabia la insurecția poloneză din 1863-1864. Un loc aparte este consacrat istoriei aflării în Basarabia a detașamentului insurgent sub comanda lui Zygmunt Milkowski și marșul său prin România și incidentul de la Coștangalia (15 iulie 1863). Important este și faptul că autorul a conascat un capitol special mișcării naționale din regiune. Autorul afirmă că ținuturile din sudul Basarabiei retrocedate Principatului Moldovei conform hotărârilor Tratatului de la Paris, cu o populație majoritar românească, au fost supuse jugului

¹ Гросул, Я. *Крестьяне Бессарабии (1812-1861)*. Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1956.

² Ibidem, p. 59.

³ Ibidem, p. 164.

⁴ Ibidem, p. 246.

⁵ Ibidem, p. 351.

⁶ Будак, И. *Общественно-политическое движение в Бессарабии в пореформенный период*. Кишинев: Издательство "Картя Молдовеняскэ", 1959.

economic și național din partea României¹. Totodată, nu observă legătura logică între răscoala poloneză și creșterea numărului de trupe ruse dislocate în Basarabia, fapt care ducea la creșterea tensiunii sociale și naționale în regiune. Echivocă este elogierea victoriei obținute de detașamentul lui Z. Milkowski asupra trupelor române la Coștangalia, deoarece autorul uită să menționeze că armata română abia se afla în proces de înființare, pe când detașamentul polon, și acest fapt este menționat în mod special de autor, era format din tineret cu studii în școli militare². Când privește capitolul consacrat mișcării naționale, el este unul succint și toate cazurile de tulburări țărănești, elucidate de autor pentru anii 1869-1872, au un caracter economic, și nu național. Nu este clar de ce ele au fost plasate la capitolul revendicărilor naționale, cercetătorul ne prezentând niciun exemplu de astfel de manifestări.

În monografia cercetătorului I. Budac³, consacrată realizării reformelor burgheze în Basarabia în anii '60-70 ai secolului al XIX-lea, aplicarea reformei militare în regiune nu este cercetată. Numai în capitolul dedicat aplicării reformei agrare, autorul amintește vag despre prestațiile impuse țăranilor de către stat, inclusiv cele militare. Problema dată este ignorată și în lucrările lui V. Jukov dedicate istoriei orașelor Basarabiei din secolul al XIX-lea⁴. În pofida faptului că în principalele centre urbane din Basarabia erau instalate numeroase unități militare și alte structuri ale armatei, iar cetățile Hotin, Bender, Chilia, Akkerman și Ismail jucau un rol important în relațiile internaționale ale Rusiei, fiind puncte strategice indispensabile pentru securitatea acestui stat, de aici implicarea activă a orășenilor în acordarea de suport logistic trupelor începând cu cartiruirea și terminând cu construirea cazărnilor, autorul nu acordă atenție acestor probleme importante.

Țăranii de stat erau în centrul preocupărilor științifice ale cercetătorului I. Anțupov. Structura socială a țăranilor de stat a fost studiată de către autor în articolul consacrat acestor categorii sociale din Basarabia⁵. Autorul arată structura categoriei țăranilor de stat. Totuși, autorul omite cercetarea prestațiilor de stat impuse acestei categorii de țărani. În monografia sa, dedicată aceleiași probleme, Anțupov studiază în profunzime ocupațiile agricole ale țăranilor de

¹ Ibidem, p. 35.

² Ibidem, p. 31.

³ Будак, И. *Буржуазные реформы 60-70-х годов XIX в. в Бессарабии*. Кишинев: Издательство "Картя Молдовеняскэ", 1961.

⁴ Жуков, В. *Города Бессарабии. 1812-1861. Очерки социально-экономического развития*. Кишинев: Издательство "Картя Молдовеняскэ", 1964; Idem, *Города Бессарабии. (1861-1900). Очерки социально-экономического развития*. Кишинев: Издательство "Штиинца", 1975.

⁵ Анцупов, И. Царане на казенной земле. În: *Ученые записки (сборник молодых ученых) Кишиневского университета*. Том XLIV (44). Кишинев, 1959, с. 3-13.

stat și problemele sociale cu care se confruntau¹. Importante sunt datele autorului privind ponderea țăranilor de stat în cadrul populației regiunii (10%) și mențiunea că majoritatea lor absolută o constituiau moldovenii. Sunt studiate probleme ce țin de sistemul de impozitare și de prestațiile obligatorii impuse țăranilor de stat, inclusiv cele în favoarea armatei – încartiruirea, cărăușia, amenajarea pichetelor militare și altele. În premieră autorul demonstrează greutatea suportate de țăranii în cadrul încartiruirii, subliniind că coloniștii și cazacii (Oastea Dunăreană de Cazaci) erau scutiți de această îndatorire². Autorul a subliniat faptul că, pe lângă încartiruire, locuitorii satelor unde erau instalate sediile companiilor erau obligați să construiască cantine, brutării, depozite și alte încăperi necesare pentru funcționarea subunității. Totuși, în viziunea noastră, I. Anțupov confundă tipurile de încartiruire existente în epocă, diminuând greutatea încartiruirii prin afirmația că, în mod normal, un ostaș era găzduit de către doi stăpâni și numai în cazuri extraordinare un ostaș îi revenea unui stăpân³. Documentele din arhive nu confirmă această afirmație, în orice caz, până la momentul actual nu cunoaștem niciun caz de găzduire de către doi stăpâni a unui singur soldat.

Importantă pentru cunoașterea temei este și lucrarea aceluiași autor consacrată cazacilor Dunăreni⁴. Studiind istoria și activitatea Oștii Căzăcești Dunărene, din componența căreia făceau parte și mulți moldoveni, autorul arată relațiile existente între populația civilă din Basarabia și cazaci, în mod special cu cazacii de pe Don, participarea cazacilor la acțiuni de reprimare a populației civile. Criticând de pe poziții conservatoare poziția împăratului Alexandru al II-lea privind desființarea Oștii Dunărene, autorul ajunge la concluzia că acest act a fost „unul greșit [...] în locul lor fiind aduși cazaci din alte regiuni, [...] mai ales de pe Don”⁵. Totodată, autorul falsifică unele momente din istoria Oștii Dunărene, arătând popularitatea acestei structuri paramilitare în rândurile populației, situația reală fiind diametral opusă. Documente istorice demonstrează că băștinașii ignorau toate încercările propagandistice ale autorităților ruse de a-i atrage în rândul căzăcimii⁶.

Un articol interesant prin materialul factologic prezentat, privind participarea voluntarilor moldoveni la acțiuni militare din războiul ruso-turc 1828-1829, aparține cercetătorului V.

¹ Анцупов, И. *Государственная деревня Бессарабии в XIX веке (1812-1870)*. Кишинев: Издательство ”Карта Молдовеняскэ”, 1966.

² Ibidem, p. 59.

³ Ibidem, p. 60.

⁴ Анцупов, И. *Казачество российское между Бугом и Дунаем*, Кишинев, 2000.

⁵ Ibidem, p. 128.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6442, f. 8-9 verso.

Grosul¹. Autorul demonstrează că înființarea acestor detașamente a fost determinată de pierderile mari suportate de armata rusă în timpul luptelor, ceea ce a impus comandamentul rus să formeze șapte batalioane de voluntari, unde comandanții companiilor și persoanele în alte funcții de comandă erau aleși direct de voluntari în funcție de experiența militară acumulată în războaiele precedente. Totodată, materialul prezentat este expus în spiritul conceptului marxist a frăției de arme, autorul exagerând rolul acestor detașamente în acțiuni de luptă, reduse numeric și compuse nu numai din moldoveni, ci și de alte naționalități de proveniență balcanică. Autorul ignoră și motivul principal care îi determina pe aceste persoane să se înscrie în unități de voluntari, el fiind unul economic și nu cel spiritual de a ajuta țarul ortodox în lupta cu „păgânii”.

Pentru înțelegerea corectă a situației economice în care se afla Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea, importantă, pentru a înțelege obiectiv greutatea prestațiilor militare pentru populație, este lucrarea cercetătorului M. Muntean². Autorul demonstrează că, din punct de vedere economic, către începutul secolului al XIX-lea ținuturile de la est de Prut aveau un nivel economic destul de ridicat, fiind considerate grâнарul Țării Moldovei, fapt ce contravine dogmelor marxiste și sovietice privind înapoierea economică a Basarabiei la momentul ocupației din 1812. Situația nu s-a schimbat pe întreaga perioadă a primei jumătăți a secolului al XIX-lea, când productivitatea în agricultura Basarabiei era mult mai mare în comparație cu cea din guberniile vecine – Herson, Podolia, Stavropol, Oastea Căzăcească de pe Don³. Importante sunt și datele statistice privind numărul de gospodării, de animale de tracțiune și alte date ce ilustrează concluziile autorului.

Unele aspecte privind contribuția economică a Basarabiei la înzestrarea armatei țariste cu toate cele necesare au fost elucidate în monografia comună semnată de Ia. Grosul și I. Budac⁴. Dând tribut formal concepției istorice oficiale din perioada respectivă privind exploatarea mai blândă a populației locale exercitată de țarism în comparație cu autoritățile otomane și cele locale până în anul 1812 și chiar după⁵, autorii publică totuși unele date statistice care reflectă starea reală și exploatarea locuitorilor, povara economică enormă pusă pe seama populației locale și varietatea prestațiilor în favoarea armatei, mai cu seamă privitor la furnizarea mijloacelor de

¹ Гросул, В. Молдаво-валашские добровольцы в русско-турецкой войне 1828-1829 г.г. и роль России в воссоздании национальной армии в Дунайских Княжествах. În: *Ученые записки Кишиневского Государственного Университета*. Кишинев, 1964, Том 73 (серия историческая), с. 13-24.

² Мунтян, М. Динамика урожайности зерновых культур в Бессарабии в первой половине XIX века. În: *Ученые записки Кишиневского Государственного Университета*. Кишинев, 1964, Том 73 (серия историческая), с. 25-41.

³ Ibidem, p. 37.

⁴ Гросул, Я., Будак, И. *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812 - 1861)*. Кишинев: Издательство "Карта Молдовеняскэ", 1967.

⁵ Ibidem, p. 106-107.

transport și la încartiruirea ostașilor¹. Monografia conține și tabele prețioase privind situația financiară a Basarabiei, cu ajutorul cărora se poate deduce nivelul cheltuielilor militare în cadrul bugetului local în comparație cu nivelul analog din imperiu. Totuși, cifrele prezentate de autori trebuie verificate, eventual corectate, cu atât mai mult cu cât unele cheltuieli în favoarea armatei se făceau pe articole civile, unele fiind oferite de către locuitori sub formă de donații și binefaceri, necatalogate de statistica oficială.

*Istoria RSS Moldovenești*² conține capitole consacrate războaielor ruso-turce din prima jumătate a secolului al XIX-lea, însă în ceea ce privește aspectele pur militare, materialul este foarte lapidar. Ia. Grosul, autorul capitolului XVI, se limitează la constatarea generală că, în timpul desfășurării războaielor ruso-turce din anii 1828-1829 și 1853-1856, Basarabia, fiind „cel mai apropiat spate al armatei ruse, a pus la dispoziția trupelor multe provizii, vite, forțe de muncă pentru diferite lucrări militare de construcție”³, fără a arăta în detalii cifrele acestui suport. Constatarea autorilor despre îndeplinirea de către poporul moldovenesc a unor poveri nu denotă atitudinea populației locale față de aceste prestații, nici valoarea lor economică și financiară⁴. Pe lângă acest neajuns major, lipsește cu desăvârșire o analiză detaliată a contribuției economice a Basarabiei la întreținerea forțelor armate țariste pe timp de pace și asta în pofida consacării unor întregi capitole dezvoltării economice a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Problemă asigurării logistice a trupelor ruse staționate în Basarabia este ignorată practic și în lucrarea *Istoria Moldavskei SSR*⁵, inferioară la acest capitol *Istoriei RSS Moldovenești*, care preia, în capitolul VII, consacrat primei jumătăți a secolului al XIX-lea, din studiul din 1967 concluziile generale despre ajutorul acordat armatei de către populația locală⁶. Autorul anonim al capitolului respectiv argumentează că, în timpul Războiului Crimeii, din populația regiunii erau formate detașamente de voluntari⁷, fapt ce nu se regăsește în documentele epocii. Un caracter similar, incomplet și falsificator, are lucrarea consacrată rolului istoric al anexării Basarabiei de către Rusia⁸.

Pentru studiul comparativ privind prestațiile țăranilor basarabeni și ale coloniștilor transdanubieni interesantă este lucrarea cercetătorului I. Meșceriuc consacrată cercetării

¹ Ibidem, p. 127.

² *Istoria RSS Moldovenești*, Vol.1. Chișinău: Editura ”Cartea Moldovenească”, 1967.

³ Ibidem, p. 468.

⁴ Ibidem, p. 470.

⁵ *История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней*. Кишинев: Издательство ”Штиинца”, 1984.

⁶ Ibidem, p. 186.

⁷ Ibidem, p. 187.

⁸ *Историческое значение присоединения Бессарабии и левобережного Поднепровья к России*. Кишинев: Издательство ”Штиинца”, 1987.

dezvoltării social-economice a localităților populate de bulgari și gagauzi¹. Importantă este concluzia autorului că coloniștii transdanubieni alcătuiau, către 1856, cea mai înstărită și mai prosperă categorie de agricultori nu numai în Basarabia, ci și în întreg Imperiul Rus, datorită acordării lor unui număr de privilegii și scutirii de unele îndatoriri față de stat, inclusiv de întreținerea trupelor, cu excepția cazurilor, destul de rare, a tranzitării teritoriilor lor de unitățile militare².

Informații importante privind prestațiile obligatorii impuse țăranilor din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea conține lucrarea cercetătorului S. Panfilov³. Este prețioasă clasificarea acestor prestații obligatorii, care erau divizate în cele de stat, moșierești și sociale (obștești), obligatorii pentru țărani, răzeși, orășeni, țăranii de stat⁴. Un loc aparte acordă autorul prestațiilor naturale, în special celor îndreptate pentru îndestularea nevoilor armatei – încartiruirea, cărăușia și reparația drumurilor. De o valoare incontestabilă sunt datele statistice și calculele privind costul prestațiilor naturale în favoarea armatei în perioada 1849-1856⁵. Suntem întru totul de acord cu autorul că aceste prestații ocupau un loc foarte însemnat în suma prestațiilor de stat, dar nu putem fi de acord cu afirmația sa că aceste prestații nu erau strict reglementate. Situația era diametral opusă. Toate prestațiile naturale ale populației civile față de armată erau reglementate până la mici detalii, care însă lăsau un spațiu imens pentru încălcări și abuzuri, exemple ale cărora au fost prezentate și de autor⁶.

Probleme asemănătoare au fost abordate și în volumul 2 al *Istoriei economiei RSSM*⁷, autor Ia. Grosul, care, în linii generale, repetă concluziile autorilor sus-menționați.

Luată în ansamblu, istoriografia sovietică nu era axată pe studierea exploatării economice a Basarabiei de către statul rus, în general, și de către instituțiile militare, în particular. Accentul era pus pe exploatarea populației de către moșieri ca parte componentă a luptei de clasă. Totuși, în cercetarea diferitelor probleme istorice, autorii din perioada respectivă, în unele cazuri, depășeau schemele marxiste, abordând obiectiv unele aspecte din tematica propusă spre cercetare, valorificând un număr mare de documente.

¹ Мещеряк, И. *Социально-историческое развитие болгарских и гагаузских сел южной Бессарабии (1808-1856)*. Кишинев: РИО АН МССР, 1971.

² Ibidem, p. 32.

³ Панфилов, С. Государственные, земские и помещичьи повинности царан в 40-60-г.г. XIX в. În: *Социально-экономическое развитие Бессарабии в XIX в. Вопросы истории. Межвузовский Сборник*. Кишинев: Издательство "Штиинца". 1977, с. 75-96.

⁴ Ibidem, p. 75.

⁵ Ibidem, p. 82.

⁶ Ibidem, p. 83.

⁷ *История народного хозяйства Молдавской ССР (1812-1817)*. Кишинев: Издательство „Штиинца”, 1977, т. 2.

Istoriografia rusă contemporană din anii '90 ai secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea se caracterizează prin interesul sporit față de istoria popoarelor care au făcut parte din blocul sovietic. Acutizarea interesului își are explicația în renașterea aspirațiilor hegemonice în spațiul post sovietic și a intereselor geostrategice ale Federației Ruse în Europa de Sud-Est. Evidențierea rolului progresiv al statului rus în istoria unor regiuni, printre care și Basarabia, servește ca pretext pentru impunerea aceluiași rol în prezent. Totodată, în cercetarea diverselor probleme de ordin istoric, istoriografia rusă post sovietică se bazează pe un amplu material documentar valorificat în ultimul timp și necunoscut până astăzi de către specialiști.

Fundamentală lucrare în patru volume consacrată istoriei serviciilor logistice și de aprovizionare a forțelor armate ale Rusiei în secolele XVIII-XX, pe lângă abordarea problemelor teoretice și practice ce țin de organizarea serviciului logistic în armată, conține și pagini dedicate războaielor ruso-turce din perioada respectivă. Cu regret, constatăm că prezentarea materialului privind organizarea serviciului logistic în aceste războaie și poziția Basarabiei în contextul desfășurării operațiilor militare este una nejustificat de redusă, repetând, în general, afirmațiile istoriografiei ruse din perioada țaristă și din cea sovietică¹.

Printre cercetătorii sistemului logistic al armatei țariste din secolul al XIX-lea se află și A. Aranovici, care studiază structura asigurării logistice a armatei țariste în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea². Autorul și-a limitat cercetarea organelor logistice ale armatei cu activitatea Direcției Principale a Intendenței (din 1864), fiind total omisă problema aprovizionării trupelor cu mijloace de transport și comunicații, provizii și furaje, încartiruirea militarilor și asigurarea lor cu lemne, chestiuni care nu intrau în jurisdicția Direcției Intendenței, dar care făceau parte din sistemul logistic al armatei. Astfel de abordare are ca scop să demonstreze că armata rusă era tradițional întreținută de stat și nu, în cea mai mare parte, de populație civilă.

Istoria serviciului de intendență al armatei țariste se află și în centrul preocupărilor științifice ale cercetătorului S. Gavrilov³, care abordează toate aspectele ce țin de aprovizionarea și mentenanța bunurilor materiale ale armatei, începând cu organele centrale până la companie.

¹ *История тыла Российских Вооруженных сил (XVIII – начало XX в.)* в 4-х книгах. Санкт-Петербург: ВАТТ, 2000.

² Аранович, А. Освещение проблем интенданства русской армии во второй половине XIX – начале XX века. În: *Военно-исторический журнал*. Москва, 2006, №9; Idem, Интенданство русской армии во второй половине XIX-начале XX века. În: *Военно-исторический журнал*. Москва, 2006, №10; Idem, *Интендантское снабжение русской армии во второй половине XIX -начале XX века*. Санкт-Петербург, 2005.

³ Гаврилов, С. Особенности интендантского снабжения русской армии в первой половине XIX в. În: *Военно-исторический журнал*. Москва, 2009, №1.; Idem, Снабжение русской армии в Венгерском походе 1849 г. În: *Военно-исторический журнал*. Москва, 2009, №11.; Idem, Реформирование системы материального снабжения русской армии во второй половине XIX века. În: *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. Санкт-Петербург, 2009, №115.

În baza analizei campaniilor militare desfășurate de armata țaristă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, inclusiv în Moldova, Țara Românească și Transilvania, autorul arată și unele probleme specifice pentru serviciul logistic din acea perioadă. Este subliniat faptul că, din cauza situației precare din economia țării, autoritățile țariste, începând cu anul 1815, pun accentul în domeniul aprovizionării trupelor pe autoaprovizionare și pe resursele locale. În aceeași ordine de idei este prezentată și o altă problemă acută pentru armata țaristă, și anume transportarea bunurilor materiale de la depozitele centrale și raionale spre trupe, situația fiind rezolvată simplu și eficient prin utilizarea unităților de transport ale localnicilor. Către anii '30 ai secolului al XIX-lea erau înființate unități militare speciale de transport, așa-zise brigăzi ale trenului de luptă, doar că povara principală în transportarea bunurilor materiale revenea populației civile.

Încartiruirea trupelor în secolele XVIII-XIX pe timp de pace și de război este studiată de către cercetătoarea L. Iakovleva¹. Autoarea arată că încartiruirea obligatorie a militarilor era una dintre cele mai grele prestații impuse locuitorilor imperiului, fără ca ei să fie remunerați financiar de stat sau locatari. Pe lângă oferirea gratuită a spațiului de locuit, localnicii erau obligați să ofere locatarilor și alte servicii, cum ar fi lemne pentru încălzirea încăperilor, lumânări pentru iluminat, așternuturi, hrană suplimentară. Acest sistem anacronic de cazare a trupelor a fost înlocuit treptat cu unul modern prin construirea cazarmilor. Totuși, conform estimărilor autorului, către prima jumătate a secolului al XIX-lea, numai o treime din efectivul total era instalată în cazărmi, restul efectivului fiind în continuare cazat în casele locuitorilor. Din acest punct de vedere nu este clară ignorarea de către autoarea a situației respective din Basarabia, regiunea fruntașă la ponderea încazarmării efectivului.

Probleme ce țin de studiul rolului jucat de armată în sistemul politic al Rusiei au fost cercetate tangențial de savantul rus B. Mironov în lucrarea sa fundamentală dedicată istoriei sociale a Imperiului Rus². Autorul subliniază corect rolul important pe care îl avea armata în conservarea și păstrarea sistemului social și a monarhiei în secolul al XIX-lea, ceea ce este demonstrat prin ponderea militarilor în societate, care, către începutul înfăptuirii reformelor militare, constituiau 1,96% din populație³. Totodată, afirmațiile autorului nu sunt lipsite de contradicții. De exemplu, dânsul susține că armata rusă până la reformă avea un caracter paternalist, ostașii percepeând pe comandanți ca pe niște părinți⁴, ca în continuare să afirme că în

¹ Яковлева, Л. *Развитие постоянной повинности в России в XVIII – XIX в.в.*: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Саратов, 2008. În: http://discollection.ru/article/16102008_jakovleva_ljudmila_evgenovna_71977.

² Митронов, Б. *Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.)*. Санкт-Петербург: Издательство «Дмитрий Буланин», т. 1-2, 2003.

³ Ibidem, vol.2, p. 210.

⁴ Ibidem, p. 132.

armata rusă, bazată pe sistemul de recrutare, domneau relații caracteristice pentru sistemul social de șerbie, când ostașii vedeau în comandanții săi stăpâni, și nu părinți¹. Îndoielnice sunt afirmațiile autorului că înălțimea mai mică a recruților din guberniile velicoruse față de cei din guberniile naționale se datorează exploatarei mai intensive a guberniilor velicoruse în comparație cu cele naționale. Este lipsită de adevăr afirmația autorului că „Basarabia nu a fost cucerită, ci alipită imperiului în baza unui tratat”², și că pe teritoriul său nu au avut loc evenimente care ar fi creat probleme guvernului rus³.

Lucrarea istoricului Gh. Astvațaturov dedicată cetății Tighina conține material interesant privind lucrările de reparații și construcții ale diferitelor edificii, fortificații și altor obiecte de ordin militar atât pe timp de pace, cât și în anii războaielor din 1828-1829 și 1853-1856, lucrări efectuate de populația regiunii și din bugetul regional⁴.

Dintre lucrările recente putem menționa studiul unui autor anonim privind istoria Regimentului 55 Infanterie Podolsk⁵. Foarte succint este arătat procesul dislocării regimentului în anul 1840 din Basarabia în Caucaz, revenirea lui în 1846 la Chișinău, participarea în campania din Ardeal din 1849 și activitatea regimentului în sudul Basarabiei în perioada Războiului Crimeei.

Bazele teoretice ale unei abordări modernizate a postulatului privind caracterul progresist al anexării Basarabiei sunt expuse în lucrarea, bazată pe un vast material factologic și documentar, a lui Andrei Cușco și Victor Taki⁶. Simbolic este însuși faptul că lucrarea respectivă apare în seria *Historia Rossica/Окраины Российской империи*. Ideea principală a lucrării constă în afirmarea faptului că după anexarea din 1812 Basarabia s-a integrat perfect în spațiul mental, politic și social al Imperiului Rus, integrare întreruptă brutal în toamna anului 1917 din cauza „rivalității ruso-române”⁷. Cu privire la aspectele propuse pentru cercetare, autorii subliniază că sarcina principală a autorităților ruse era „construirea” instituțională a Basarabiei în vederea exploatarei resurselor demografice, naturale, a poziției sale geografice, pentru a promova interesele imperiale politice și militare în regiune⁸.

¹ Ibidem, p. 209.

² Ibidem, vol. 1, p. 28.

³ Ibidem, p. 35.

⁴ Аствацатуров, Г. *Бендерская крепость*. Бендеры, типография „Полиграфист”, 1997.

⁵ *55-й Подольский пехотный полк. История служения отечеству*. Бендеры: ООО „Издательско-полиграфическое предприятие ПАПФ”, 2007.

⁶ Кушко, А., Таки, В. (при участии Грома, О.). *Бессарабия в составе Российской империи (1812 - 1917)*, Москва, Новое литературное обозрение. (Серия „Historia Rossica/ Окраины Российской империи”), 2012.

⁷ Ibidem, p. 368.

⁸ Ibidem, p. 106.

În concluzie, putem afirma că istoriografia rusă contemporană acordă o atenție sporită cercetării unor probleme generale din istoria militară ce țin de asigurarea logistică a armatei ruse, în special pe timp de pace. Totodată, în lumina renașterii șovinismului velicorus, cercetătorii din Federația Rusă acordă tot mai multă atenție studierii istoriei sociale și militare a regiunilor periferice ale Imperiului Rus, inclusiv a Basarabiei, studii care au, în cea mai mare parte, un caracter subiectiv.

Istoriografia română modernă și contemporană, în pofida abundenței de lucrări consacrate relațiilor ruso-române, nu s-a ocupat în mod sistematic cu istoria Basarabiei în cadrul Imperiului Rus. În ultimul timp este acordată o atenție specială cercetării acestei probleme, atenție determinată de colapsul ideologiei comuniste și renașterea națională pe ambele maluri ale Prutului. Totuși, în lucrările privind istoria Basarabiei nu sunt studiate problemele militare, cu atât mai mult aportul economic al regiunii la creșterea puterii militare a Rusiei.

Unele aspecte legate de comportamentul armatei ruse în Moldova, dar nu și în Basarabia, sunt redată în lucrarea lui Manolache Drăghici¹. Valoarea acestei lucrări constă în arătarea atitudinii țaranului moldovean față de armata țaristă, atitudine care în Moldova nu se deosebea în mod radical de cea din Basarabia și era una negativă.

Războaiele ruso-turce și influența lor asupra Țărilor Române sunt examinate în lucrarea savantului A. D. Xenopol². Fiind un studiu cu caracter profund teoretic și general, autorul acordă puțină atenție aspectului economic al acestor războaie, limitându-se la constatarea unor cifre generale, fără indicarea sursei și metodologiei de calcul. Din lucrare aflăm doar numărul românilor care au fost obligați să presteze servicii de cărașie, însă fără precizarea regiunii (Războiul ruso-turc din 1828-1829)³, și că în campania din 1848-1849, pentru întreținerea trupelor ruse Valahia cheltuia lunar 300 de mii de ruble⁴. Afirmații similare se găsesc în *Istoria românilor din Dacia Traiană*⁵, lucrare care aparține aceluiași autor.

Istoricul V. A. Urechia acordă, în cercetarea sa puțină importanță problemelor logistice, lucrarea sa reprezintă mai mult o culegere de documente inedite decât o analiză a situației din

¹ Draghici, M. *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, vol. I-II. Iași: Tipografia Institutul Albinei, 1857.

² Xenopol, A.D. *Războaiele dintre ruși și turci și înrâurirea lor asupra țărilor române*, vol. 1-2. Iași: Tipografia H. Goldner, 1880.

³ Ibidem, vol.2, p. 45.

⁴ Ibidem, p. 149.

⁵ Xenopol, A.D. *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI. Iași: Editura Librăriei școlilor Frații Șaraga, 1893.

Principate, autorul concentrându-și atenția mai mult asupra Țării Românești și ignorând practic Basarabia¹.

Lucrările istoricului I. Nistor² reprezintă un studiu științific conceptual asupra istoriei Basarabiei, privită în contextul relațiilor româno-sovietice, destul de tensionate, din perioada interbelică. În privința problemei studiate, autorul menționează doar că țărani erau datori de „a plăti [...] bir și a răspunde havalele pământești, [...] precum pentru cheltuielile oștilor acele după legiuiri hotărâte”³.

Mult mai aprofundată este lucrarea istoricului A. Boldur, dar și acest autor ocolește studierea problemelor ce țin de exploatarea potențialului economic al Basarabiei în folosul armatei „Sfintei Rusii”⁴.

Prețioase sunt lucrările lui Gh. Bezviconi⁵, în care autorul, ne punând problema elucidării rolului economic al Basarabiei în cadrul Imperiului Rus, ne prezintă un tablou amplu al vieții basarabene cotidiene, relațiile personale între nobilimea locală și corpul de ofițeri, aspirațiile moldovenilor din rândul armatei ruse, utilizând pe larg materialele din arhivele din Chișinău, Moscova, Kiev, București. În ce privește studiul nostru, sunt interesante datele autorului privind cetățile Basarabiei cu structura militară aferentă și schițele biografice a nobililor moldoveni, mulți dintre care au devenit ofițeri activi în armata țaristă.

Încercarea de a evalua costurile războaielor purtate de români începând cu secolul al XIV-lea până în anul 1944, inclusiv războaiele ruso-turce, a fost întreprinsă de către istoricul român Mircea Mușat⁶. Conform calculelor sale (vezi, în anexa lucrării sale, tabelul nr. 3), suma valorilor materiale luate de ruși în perioada războaielor ruso-turce până în anul 1854 din Muntenia și Moldova era una enormă, fără a ține cont de exploatarea economică a Basarabiei anexate⁷. În ceea ce privește cifrele prezentate, nu este până la urmă clară metodologia calculării sumelor respective. Se pare că autorul s-a bazat exclusiv pe documente deja introduse în circuitul științific, adunând toate datele cunoscute, în pofida faptului că acestea erau incomplete și insuficiente și nu se bazau pe documente din arhivele armatei ruse, și ajungând în final la suma

¹ Urechia, V. *Istoria românilor. Curs făcut la facultatea de litere din Bucureșt după documente inedite*. vol. I-XIV. București: Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu, 1891 – 1902.

² NISTOR, I. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991; Idem, *Basarabia și relațiunile româno-ruse*, București, 1927.

³ Nistor, I. *Istoria Basarabiei*, p. 217.

⁴ Boldur, A. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunze, 1992.

⁵ Bezviconi, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru. Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821*. București: Fundația Regele Carol I; Idem, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962; Idem, *Profiluri de ieri și de azi*. În: *Fapte trecute și basarabeni uitați*. Chișinău: Editura Universitas, 1992.

⁶ Mușat, M. Români în vâltoarea vitregiilor istorice. În: *Anale de istorie*. București, 1978, nr.3.

⁷ Ibidem, p. 17.

prezentată în studiu. În realitate, sumele erau mult mai mari, fiind alcătuite nu numai din dările directe, la care în fond și se referă autorul, dar și din cele indirecte, neluate în calcul, precum și luând în considerare lipsa datelor privind Basarabia. Importantă pentru înțelegerea stării economice a Țării Moldovei înainte de anexarea părții sale de răsărit este și lucrarea lui Mușat scrisă în colaborare cu I. Ardeleanu, consacrată istoriei României din Antichitate până la Marea Unire¹.

Problema dată a fost cercetată parțial de către istoricul Anton Moraru în a sa lucrare *Istoria românilor*². Concentrându-și atenția mai mult asupra aspectului social, autorul doar schițează unele aspecte ce țin de exploatarea economică a Basarabiei în perioada de la anexare până la reformele burgheze din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, inclusiv îndatoririle militare, care, după părerea sa, erau prestate numai în timpul acțiunilor militare, nu și pe timp de pace³. Lucrarea, care acoperă 181 de ani de istorie, trece cu vederea aspectele militare, începând cu despunerea trupelor și terminând cu războaiele, la care a participat și populația regiunii. Aceeași situație o regăsim în cazul lucrării *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*⁴, în care autorii se limitează la constatarea referitoare la exploatarea regiunii de către autoritățile militare ruse, la abuzurile săvârșite și indignarea populației locale.

Unele probleme ce țin de subiectul în cauză au fost studiate în lucrarea profesorului N. Ciachir consacrată istoriei Basarabiei de la anexare și până la cel de-al Doilea Război Mondial⁵. Foarte succint, autorul scrie despre Războiul ruso-turc din 1828-1829⁶. În paginile consacrate Războiului Crimeei este subliniată corect starea deplorabilă existentă în armata rusă, care rămânea tot mai mult în urma statelor occidentale și nu avea nicio șansă să câștige războiul⁷. În alineatul consacrat reformei militare din Imperiul Rus, autorul se limitează la menționarea introducerii, de la 1 ianuarie 1874, a serviciului militar obligatoriu, inclusiv în Basarabia, act ce anula privilegiul acordat regiunii în 1812⁸. În rest, nu găsim mențiuni privind existența unei infrastructuri militare în regiune și influenței sale asupra dezvoltării Basarabiei.

¹ Mușat, M., Ardeleanu, I. *De la statul geto-dac la statul român unitar*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

² Moraru, A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812 – 1993*. Chișinău: editura "AIVA", 1995.

³ Ibidem, p. 27.

⁴ Scurtu, S., D. Almaș, G., Goșu și a. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. București: Editura Semne, 1998.

⁵ Ciachir, N. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial*. București: Editura OSCAR PRINT, 1999, 136 p.

⁶ Ibidem, p. 41.

⁷ Ibidem, p. 46.

⁸ Ibidem, p. 63.

Cercetătorul Gh. Dobrescu abordează subiectul confruntării armate între polonezi și un detașament românesc în iulie 1863¹. Autorul recunoaște înfrângerea suferită de tânără armată română de la insurgenții poloni, analizând, în baza documentelor de arhivă, cauzele acestei înfrângeri.

Problema staționării trupelor ruse în Basarabia în perioada anilor 1816-1829 a fost cercetată de către istoricul Igor Ojog în lucrare, consacrată activității generalului P. Kisileff în Basarabia². Autorul apreciază pozitiv opinia colonelului despre bogățiile naturale ale regiunii și starea de mizerie a populației³. Fiind întru totul de acord cu autorul în privința jafurilor la care să dădeau funcționarii ruși din Basarabia, ținem să menționăm că situația materială a țăranilor nu era atât de disperată cum o descria P. Kisileff. În continuare I. Ojog menționează că prima mare concentrarea a trupelor militare ruse în Basarabia a coincis cu „începutul activității generalului P. Kisileff în funcția de șef al statului major Armatei 2”⁴, fapt, care nu are acoperire documentară, deoarece, din documente, conservate în Arhiva Națională se poate observa că concentrarea armatei ruse în Basarabia s-a efectuat pe parcursul anilor 1815-1816 și nu în 1819, când P. Kisileff a fost numit în funcție respectivă, iar întărirea hotarului pe Prut a avut loc din cadru Corpului 6 Infanterie, dispus în regiune.

Prezentând cifra corectă, a numărului de militari aflați în Basarabia în 1819-1821, autorul în analiza consecințelor încartiruirii pentru populație, se bazează pe cifre, puse în circuitul științific de către I. Anțupov în anul 1966, care se referă numai la țăranii de stat și care, pe lângă faptul că sunt învechite, nu corespund întru totul realității. În încheiere putem afirma că concluzia autorului că „activitatea generalului P. Kisileff în Basarabia era în conformitate cu politica oficială a autorităților de la Sankt Petersburg de transformare a regiunii într-o provincie rusească care urma să devină cap de pod pentru înaintarea țarismului în Balcani”⁵ rămâne una pertinentă și actuală.

Pentru înțelegerea corectă a proceselor care au avut loc în Basarabia în perioada respectivă, sunt importante lucrările istoricului D. Poștarencu dedicate aspectelor demografice ale problemei, precum și cercetarea consacrată anexării Basarabiei la Imperiul Rus, în care

¹ Dobrescu, Gh. O gafă militară și un scandal politic. Costanglia. În: *Document. Buletinul arhivelor militare române*. București, 1999, nr. 3(7), p. 12-18.

² Ojog, I. Aspecte din activitatea militară a lui Kiselev P.D. în Basarabia. În: *Omagiu lui Potlog Vladimir și Drachenberg Constantin la 70 de ani*. Chișinău: Editura Cartdidactic, 1997.

³ Ibidem, p. 183.

⁴ Ibidem, p. 186.

⁵ Ibidem, p. 191.

autorul acordă atenție problemei încartuirii militarilor¹. Acest aspect este limitat exclusiv la anul 1813, mai puțin reprezentativ pentru practica încartuirii utilizată de armata rusă în regiune.

Unele aspecte ale problemei cercetate sunt atinse în lucrările cercetătoarei N. Timohina. Astfel, într-un articol dedicat situației economice din Basarabia în ajunul Războiului Crimeei², analizând starea economică din regiune, ea ajunge la concluzia justă că „situația favorabilă din economie (a Basarabiei) a asigurat metropola că poate conta pe potențialul economic al Basarabiei pentru a întreține armatele ruse care s-au aflat în trecere prin teritoriul său sau au staționat aici pe perioada Războiului Crimeei”³. Într-un alt articol, în care autoarea cercetează relațiile dintre români și armata rusă de ocupație în Principatele Române în anii Războiului Crimeei⁴, sunt analizate și probleme ce țin de asigurarea logistică, analiza fiind bazată pe lucrarea generalului A. Zaioncikovski.

Unică în felul ei este lucrarea istoricului Alexei Agachi⁵ consacrată studierii consecințelor ocupării militare a Principatelor Române de către armata rusă în perioada anilor 1806-1812. Pentru prima dată în istoriografia română sunt cercetate aspecte ce țin de aprovizionările armatei ruse de către Moldova și Muntenia, situația financiară din Principate și consecințele dezastruoase pentru economiile lor. Aspectul inovativ al lucrării constă în elaborarea metodologiei studierii problemei date pentru cercetătorii care și-au propus ca scop înțelegerea procesului de exploatare economică a unei țări de către armată atât în timp de război, cât și în timp de pace. Din totalitatea prestațiilor executate de autoritățile locale, au fost evidențiate și catalogate anume acelea care țineau nemijlocit de aprovizionarea armatei ruse, valabile până la înfăptuirea reformei militare. Unele aspecte privind importanța Basarabiei din punct de vedere militar⁶, precum și procesul înființării trupelor locale în timpul administrării provinciei de către guvernatorul civil Scarlat Sturdza sunt studiate de același autor în alte articole⁷.

¹ Poștarencu, D. Numărul populației Basarabiei la 1812. În: *Destin Românesc. Revista de istorie și cultură*. Chișinău, 2006, nr. 2, serie nouă, p. 25-37; Idem, Populația basarabiei în perioada țaristă. În: *Historia*. București, nr. 125, p. 42-46; Idem, *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău: Prut Internațional, 2006, 304 p.

² Timohina, N. Situația economică a Basarabiei în ajunul Războiului din Crimeea. În: *Tyrageția. Serie nouă*. Chișinău, 2007, vol. I (XVI), nr. 2, p. 217-228.

³ Ibidem, p. 226.

⁴ Timohina, N. Relațiile dintre autohtoni și armata rusă în Principatele Române în anii Războiului Crimeii (1853-1856). În: *Tyrageția. Serie nouă*. Chișinău, 2008, vol. II (XVII), nr. 2, p. 265-272.

⁵ Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*. Chișinău: editura „Pontos”, 2008.

⁶ Agachi, A. Așezământul Guvernării provizorii a Basarabiei din anul 1812. În: *Destin Românesc (serie nouă). Revista de istorie și cultură*. An. XI (XXII). Chișinău, 2016, nr. 1 (95).

⁷ Agachi, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812 - 1813). În: *Revista de istorie a Moldovei*. Chișinău, 2017, nr. 1 (109).

Printre preocupările științifice ale cercetătorului Valentin Tomuleț se află și unele aspecte ce țin de tematica respectivă. În lucrarea sa fundamentală, cu caracter enciclopedic¹, autorul pune în discuție probleme ce țin de activitatea Comisiei pentru încartiruire din Chișinău², prestațiile populației regiunii față de armata rusă, în special în timpul Războiului Crimeei³, amplasarea depozitelor alimentare militare⁴, sistemul de încartiruire stabilit în Basarabia⁵, protestele populației civile împotriva abuzurilor militarilor în perioada anilor 1812-1818⁶. Totodată, este de menționat faptul că, dacă prestațiile de cărăușie și cele extraordinare din timpul Războiului Crimeei sunt analizate cu lux de amănunte, atunci celelalte, cum ar fi reparația și întreținerea rețelei de drumuri, a podurilor, a trecătorilor și a cetăților, sunt numai numite, fiind omisă și problema asigurării armatei cu furaje. Cât privește sistemul de încartiruire practicat de autoritățile militare atât în Basarabia, cât și pe întreg teritoriul Imperiului Rus, autorul menționează corect tipurile de încartiruire – extinsă (permanentă) și compactă (temporară). Considerăm totuși că afirmația autorului că încartiruirea „temporară era cea mai răspândită”⁷ nu corespunde întru totul realității, deoarece acest tip de încartiruire era practicat numai în timpul cantonamentelor, aplicațiilor, revistelor de front, marșurilor etc. și era limitat în timp și spațiu.

Un aport important a fost adus de către autor în cercetarea problemei privind protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812-1828⁸. În baza documentelor cercetate, au fost clasificate principalele forme de manifestare ale protestelor și revendicărilor⁹. Totodată, au fost arătate și principalele forme de protest. În mod special au fost analizate unele cazuri de rezistență îndreptate împotriva încartiruirii. Cu regret, aceasta analiză este limitată de perioada anilor 1812-1828, cerând, imperativ, să fie continuată cu întreaga perioadă țaristă.

Sinteza preocupărilor lui prof. Tomuleț în acest domeniu o constituie cercetarea consacrată repercusiunilor prezenței armatei ruse în Basarabia în anii 1812-1830¹⁰. Cea mai mare parte a lucrării este dedicată analizei prejudiciului adus de armata rusă populației Basarabiei în

¹ Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812 - 1918): (Instituții, regulamente, termeni)*, vol. I-III. Chișinău: Lexon-Prim, 2014.

² Op. Cit., vol. I, p. 198.

³ Ibidem, p. 409; vol. II, p. 270-271.

⁴ Op. Cit., vol. II, p. 10.

⁵ Ibidem, p. 346.

⁶ Ibidem, p. 271.

⁷ Ibidem, p. 346.

⁸ Tomuleț, V. Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812 – 1828. În: *Tyragetia, seria nouă*. Chișinău, 2008, vol. II [XVII], nr.2, p. 43-64.

⁹ Ibidem, p. 47.

¹⁰ Tomuleț, V. Repercusiunile prezenței armatei ruse de ocupație asupra populației din Basarabia (1812-1830). În: *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus. Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-28 aprilie 2012*. Chișinău: Pontos, 2012, p. 19-36.

anii războiului ruso-turc din 1828-1829 și mai puțin perioadei 1812-1827¹. Cu privire la războiul ruso-turc din 1828-1829, sunt arătate și descrise prestațiile extraordinare la care era impusă populația locală². Totuși, lipsește analiza prejudiciului material și a costurilor suportate de populație pentru amenajarea și întreținerea punctelor de depozitare ai proviziilor, a furajelor și a munițiilor, reparația podurilor existente și construcția unor poduri noi, întreținerea rețelei de drumuri și a trecerilor peste râuri, aprovizionarea armatei cu furaje.

În lucrarea scrisă de prof. Tomuleț în colaborare cu cercetătoarea C. Gherasim, consacrată studiului mentalității boierimii sub ocupația rusă³, cercetătorii acordă un spațiu însemnat problemei prestațiilor extraordinare impuse populației regiunii în timpul Războiului Crimeei. Autorii au demonstrat că numai pentru transportarea munițiilor, a rezervelor de provizii, repararea cetăților și construirea fortificațiilor, a grajdurilor și a bordeielor pentru armată, populația a îndeplinit lucrări în suma de 1 554 019 ruble de argint⁴. Suntem de acord cu concluzia autorilor privind pierderile uriașe ale populației de pe urma războaielor ruso-turce din secolul al XIX-lea.

În cercetarea consacrată analizei situației demografice, social-economice și confesionale în anii '20 ai secolului al XIX-lea⁵, elaborată în baza datelor statistice inedite, V. Tomuleț ajunge la concluzia că „asigurarea armatei ruse cu produse alimentare, încartiruire, prestațiile extraordinare (în timpul războiului din 1828-1829) [...] au ridicat rata mortalității”⁶, contribuind la schimbări înregistrate în procesele demografice din Basarabia. Importante sunt datele statistice expuse privind situația demografică în anii '40 ai secolului al XIX-lea⁷.

În final, putem afirma că istoriografia română, în pofida interesului înalt pentru studierea istoriei Basarabiei sub ocupația rusă, nu se poate lăuda cu un număr mare de lucrări consacrate aspectelor militare ale acestei ocupații. Excepție constituie lucrările consacrate rolului Basarabiei în războaiele purtate de Rusia în prima jumătate a secolului al XIX-lea și lucrările în care sunt studiate prestațiile impuse populației în întreaga perioadă cercetată, precum și rezistența populației față de aceste prestații.

¹ Ibidem, p. 22.

² Ibidem, p. 23.

³ Tomuleț, V., Gherasim, C. Unele considerații privind factorii care au generat schimbări în mentalitatea boierimii din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1917). În: *Tyragetia, vol. IV (XIX), Istorie, Muzeologie*. Chișinău, 2010, nr. 2, p. 143-152.

⁴ Ibidem, p. 147.

⁵ Tomuleț, V. Situația demografică, social-economică și confesională din Basarabia în anii '20 ai secolului al XIX-lea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Chișinău, 2017, nr. 4 (104).

⁶ Ibidem, p. 35.

⁷ Tomuleț, V. Privirea generală asupra evoluției demografice și sociale a Basarabiei în anii '40 ai secolului al XIX-lea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Chișinău, 2019, nr. 4 (124), p. 169-189.

Istoriografia occidentală este reprezentată de un anumit număr de cercetători. Relevantă este lucrarea lui R. W. Seton-Watson¹, care este practic un manual de istorie al românilor din cele mai vechi timpuri până în 1918, însă chestiunile pur militare sunt privite din punct de vedere politic și diplomatic, și nu militar.

Cartea istoricului american contemporan Charles King² se înscrie în categoria lucrărilor occidentale cu un pronunțat caracter compilativ. Ne dispunând de material autentic documentar din secolul al XIX-lea și neavând ca scop principal studierea relațiilor economice din regiune, autorul susține eronat teza că „din punct de vedere economic Basarabia era una din cele mai înapoiate provincii din partea europeană a Rusiei”³, în timp ce aceasta era, în realitate, una dintre cele mai prospere provincii ale imperiului țarist, capabilă să întrețină fără mari eforturi o întreagă armată.

Unele aspecte privind rolul jucat de unitățile militare ruse staționate în Basarabia până în anul 1828 sunt abordate de istoricul american George F. Jewsbury⁴. Din start, autorul atrage atenția cititorului asupra faptului că opera sa este un studiu de caz privind problema teoretică a expansiunii imperiale bazat pe experiența Basarabiei. Apreciind just că evenimentul din 1812 a fost o anexare clasică în urma unui război și a unei înțelegeri între două mari puteri, Jewsbury promovează în continuare ideea că anularea autonomiei Basarabiei în 1828 a fost impusă de incapacitatea nobilimii locale de a administra regiunea, privilegiu oferit localnicilor cu mărinimie de către țarul Alexandru I. Partea cea mai slabă a lucrării o constituie lipsa totală de documente originale din arhive, ceea ce a contribuit la formularea unor opinii eronate, pe alocuri total greșite, ale autorului, cum ar fi că „după anexarea Basarabiei la Rusia [...], sarcina susținerii armatei a devenit mai ușoară pentru țărănime”⁵. Total lipsită de sens este și afirmația conform căreia, în Basarabia, armata rusă în perioada 1812-1828 nu avea muniții, era prost echipată și subfinanțată, iar ostașii erau întrebuințați la lucrări de strângere a recoltei în marile proprietăți și la alte munci⁶. Declarațiile acestea sunt veridice pentru unitățile militare din cadrul așezărilor militare rurale înființate de către generalul Arakceev în sudul Rusiei, însă nu pentru trupele staționate în Basarabia, care constituiau o parte componentă a Armatei 2, considerată „sperietoarea Europei”, aflându-se într-o perfectă stare de luptă.

¹ R.W. Seton-Watson. *A history of the Roumanians. From roman times to the completion of unity*. Cambridge, 1934.

² Charles King. *The Moldovans; Romania, Russia and the Politics of Culture*. New York: Hoover Institution Press, 2000.

³ Ibidem, p. 23.

⁴ George F. Jewsbury. *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774 – 1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*. Iași: Polirom, 2003.

⁵ Ibidem, p. 96.

⁶ Ibidem, p. 154.

Rolul Basarabiei în întreținerea trupelor ruse în ajunul războiului din 1853-1856 a fost parțial studiat de P. Warner¹, care și-a concentrat atenția mai mult asupra campaniei din Crimeea. Analiza comparativă a autorului privind asigurarea logistică a trupelor aliate și celor ruse este în defavoarea rușilor, care au dispersat eforturile sale logistice pe mai multe direcții operative. Cercetătorul J.S. Curtiss în lucrarea sa consacrată războiului Crimeei pune accent pe problemele diplomatice ale războiului, analizând aspectele militare și cele logistice tangențial². Mult mai bine documentată este lucrarea cercetătorului Orlando Figes care în mod special analizează pregătirea și desfășurarea campaniilor din Principatele Române³, erorile comandamentului rus în luptele de la Oltenița, Cetate și Caracal, cât și evacuarea armatei ruse din Țara Românească și Moldova⁴. Lucrare importantă, bazată pe documente păstrate în arhivele din Turcia și care prezintă viziunea turcă asupra războiului Crimeei, aparține cercetătorului Baden Candan⁵. Autorul analizează acțiunile comandamentului rus privind concentrarea armatei ruse în Basarabia, trecerea Prutului și ocuparea Principatelor Române⁶. Analiza comparativă a forțelor beligerante implicate în campaniile din Balcani, cu referire la armata rusă, este efectuată în baza materialului preluat din istoriografia rusă și sovietică. De o importanță majoră sunt materiale documentare care ilustrează planurile lui Omar Pașa de a extinde acțiunile militare în campania anului 1854 în Basarabia⁷, care aruncă o lumină nouă asupra întăririi cetăților și masarea forțelor ruse în Bugeac.

În concluzie, putem afirma că istoriografia occidentală nu s-a ocupat în mod special cu studierea aspectelor economice ale exploatării Basarabiei pentru întreținerea armatei ruse. Ne dispunând de materialele documentare originale, autorii abordează problema dată în mod fragmentar și declarativ.

1.2 Sursele de cercetare au un rol fundamental în cercetarea istoriei. Din numărul lor se evidențiază sursele istorice, incluzând în sine sursele istorice scrise. În funcție de caracterul sursei utilizate de către autor în lucrare, ele (sursele istorice scrise) au fost aranjate, în baza clasificării propuse de cercetătorul rus L. Pușkariov, în felul următor⁸: 1. acte legislative; 2. documente internaționale și cele emise de organele administrative editate; 3. surse cartografice;

¹ Warner, P. *The Crimean War*. New York, 1973.

² Curtiss, J.S. *Russia's Crimean War*. New York: Durham, N.C., 1979.

³ Figes, O. *Crimea. The last Crusade*. New York: Penguin Books, 2010.

⁴ Ibidem, p. 192.

⁵ Baden, C. *The Ottoman Crimean War, 1853-1856*. Leiden-Boston, 2010.

⁶ Ibidem, p. 81.

⁷ Ibidem, p. 187.

⁸ Русина, Ю. *Методология источниковедения. Учебное пособие*. Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 2015, p. 182.

4. documente statistice; 5. documente ale organelor administrative păstrate în Arhiva Națională a Republicii Moldova și în alte arhive; 6. sursele cu caracter personal (memorii, notițe, scrisori).

Acte legislative rusești, editate în *Colecția completă a legilor Imperiului Rus*; după importanța lor, sunt divizate în două categorii distincte – acte legislative generale și acte legislative particulare. Cercetarea actelor legislative este un proces cu atât mai ușor că însuși din titlul legii se poate deduce problema pusă în discuție. Din prima categorie fac parte legile cu impact general asupra armatei ruse și a Basarabiei, printre care se numără legile privind înființarea și reformarea Ministerului de Război în perioade diferite de existență, înființarea Regiunii militare Odesa, introducerea serviciului militar obligatoriu, aprobarea Regulamentului aprovizionării cu furaje a armatei¹. În această categorie se înscrie și legislația privind formarea și evoluția statutului general al Basarabiei în componența Imperiului Rus².

Din a doua categorie fac parte legile privind funcționarea instituțiilor armatei în Basarabia, a genurilor de armă și a unităților mari din cadrul armatei ruse, a sistemului logistic și privind problemele disciplinare³.

¹ Astfel de legi sunt: Legea nr. 24971 din 27 ianuarie 1812. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXII, Санкт-Петербург, 1830 – privind înființarea Ministerului de Război; Legea nr. 9038 din 29 martie 1836. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XI, отделение первое, Санкт-Петербург, 1837 – privind înființarea Ministerului de Război; Legea nr. 39021 din 10 decembrie 1862. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XXXVII, отделение первое, Санкт-Петербург, 1865 – despre înființarea Regiunii militare Odesa; Legea nr. 46611 din 1 ianuarie 1869. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XLIV, отделение первое, Санкт-Петербург, 1873 – despre Ministerul de Război; Legea nr. 52982 din 1 ianuarie 1874. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XLIX, отделение первое, Санкт-Петербург, 1876 – privind înființarea serviciului militar obligatoriu; Legea nr. 26815 din 25 aprilie 1817. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXIV, Санкт-Петербург, 1830 – Regulamentul aprovizionării cu furaje,

² Legile privind formarea și evoluția statutului general al Basarabiei în componența Imperiului Rus sunt: Legea nr. 25199 din 5 august 1812. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXII, Санкт-Петербург, 1830 – Manifestul despre încheierea păcii între Rusia și Poarta Otomană; Legea nr. 27357 din 29 aprilie 1818. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXV, Санкт-Петербург, 1830 – Așezământul obrazovaniei Oblastei Basarabia; Legea nr. 1834 din 29 februarie 1828. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том III, Санкт-Петербург – Regulamentul cârmuirii Oblastei Basarabia,

³ Acte cu privire la înființarea în Basarabia a unităților locale, cum ar fi: Legea nr. 25420 din 11 iulie 1813. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXII, Санкт-Петербург, 1830 – privind înființarea regimentelor din batalioanele de rezervă instalate în Basarabia și Novorossia; Legea nr. 25513 din 10 ianuarie 1814. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXII, Санкт-Петербург, 1830 – despre reorganizarea în batalionul serviciului de garnizoană a companiei instalate în Basarabia cu denumirea ei în batalionul Chișinău; Legea nr. 26891 din 19 mai 1817. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXXIV, Санкт-Петербург, 1830 – despre înființarea detașamentelor de invalizi în Ismail, Hotin, Akkerman, Chilia și Bender; Legea nr. 29042 din 15 mai 1822. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXXVIII, Санкт-Петербург, 1830 – privind transferul detașamentului Chilia de invalizi în Bălți; Legea nr. 26617 din 1 ianuarie 1819. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXXVI, Санкт-Петербург, 1830 – Regulamentul Corpului de ingineri; Legea nr. 28151 din 20 februarie 1820. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXXVII, Санкт-Петербург, 1830 – despre măsuri menite să pună capăt dezertărilor din unitățile staționate în Basarabia; Legea nr. 6205 din 14 mai 1833. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том VIII, отделение первое, Санкт-Петербург, 1834 – privind formarea la Leova a detașamentului de invalizi; Legea nr. 9388 din 15

Documente emise de organele administrative sunt prezente și în colecția de documente culese de Eudoxiu Hurmuzaki, care conține unele informații (dări de seamă, date statistice, rapoarte, corespondența oficială) privitoare la impozite, dări și rechiziții, impuse populației locale de autoritățile militare ruse și, în mod special, despre atitudinea militarilor ruși față de localnici¹. Unele documente care reflectă aspecte privind exploatarea economică a Moldovei și a Basarabiei în perioada războaielor ruso-turce din prima jumătate a secolului al XIX-lea le găsim în colecția de documente culese de I. Cojocaru² și cele consacrate relațiilor militare ruso-române³.

Pentru cercetarea acestei teme, pe lângă documente deja editate și literatura de specialitate, au fost pe larg folosite un șir de documente inedite emise de organele de administrație ruse. Majoritatea documentelor sunt păstrate în Arhiva Națională a Republicii Moldova, fondurile 1 (*Senatorii președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei, 1808-1812*), 2 (*Cancelaria guvernatorului Basarabiei, 1812-1917*), 3 (*Consiliul Suprem al Basarabiei, 1818-1873*), 5 (*Guvernul regiunii Basarabia, 1813-1828*), 6 (*Administrația*

iulie 1836. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XI, отделение первое, Санкт-Петербург, 1837 – despre înființarea detașamentelor de invalizi în Orhei și Soroca.

Acte privind înființarea, desființarea, transferul unităților în cadrul armatei regulate ruse: Legea nr. 26617 din 1 ianuarie 1819. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXXVI, Санкт-Петербург, 1830 – Regulamentul Corpului de ingineri; Legea nr. 28276 din 20 mai 1820. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года*, Том XXXVI, Санкт-Петербург, 1830 – despre numerele diviziilor de infanterie; Legea nr. 3199 din 27 septembrie 1829. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том IV, Санкт-Петербург, 1830 – Ordinul de bătaie al Corpului Independent al Serviciului Interior; Legea nr. 4354 din 13 februarie 1831. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том VI, отделение первое, Санкт-Петербург, 1832 – privind formarea Diviziei 26 Infanterie; Legea nr. 8088 din 26 aprilie 1835. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том X, отделение первое, Санкт-Петербург, 1836 – despre reorganizarea corpurilor armate nr. 4, 5, 6; Legea nr. 21106 din 14 aprilie 1847. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XXII, отделение первое, Санкт-Петербург, 1848 – despre reorganizarea artileriei de garnizoană; Legea nr. 32378 din 2 noiembrie 1857. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XXXII, отделение первое, Санкт-Петербург, 1858 – privind desființarea regiunii dunărene de artilerie.

Acte normative privind sistemul de aprovizionare al armatei ruse: Legea nr. 4133 din 25 noiembrie 1830. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том V, отделение второе, Санкт-Петербург, 1831 – despre încălzirea și iluminarea trupelor staționate în Basarabia; Legea nr. 12390 din 30 mai 1839. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XIV, отделение первое, Санкт-Петербург, 1840 – privind încălzirea și iluminarea trupelor staționate în Basarabia; Legea nr. 31373 din 8 ianuarie 1857. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Собрание второе*, Том XXXII, отделение первое, Санкт-Петербург, 1858 – despre plata locuitorilor pentru alimentarea trupelor aflate în tranzit.

Acte de ordin disciplinar: Legea nr. 28151 din 20 februarie 1820. În: *Полное Собрание законов Российской Империи, с 1649 года, Том XXXVII, Санкт-Петербург, 1830* – despre măsuri menite să pună capăt dezertărilor din unitățile staționate în Basarabia.

¹ *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. X, 1763-1844. București: Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, 1897; vol. XVI, 1603-1824, București: Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, 1912; supl. I. vol. IV, 1802-1849, București: Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, 1939.

² *Documente privitoare la economia Țării Românești (1800 -1850) culese de I. Cojocaru*, vol. 1. București: Editura științifică, 1958.

³ *Documente privind istoria militară a poporului român. Ianuarie 1848 – decembrie 1856*. București: Editura Militară, 1986.

guberniei Basarabia, 1818-1918), 11 (*Colecția de hărți și planuri ale Basarabiei, 1800-1942*), 88 (*Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia, 1812-1917*), 122 (*Camera Regională a Proprietății de Stat din Basarabia, 1839-1870*), dar și la Arhiva de Stat a Regiunii Odesa (Державний архів Одеської області), Fondul nr. 1 (*Administrația Guvernământului General al Novorossiei și Basarabiei, 1828-1874*). Reieșind din scopul și obiectivele lucrării putem clasifica aceste documente pe compartimente a problemelor cercetate, după cum urmează: dispunerea unităților armatei ruse de ocupație staționate în Basarabia, aprovizionarea armatei cu provizii și furaje, aprovizionarea cu materiale de construcție, mijloace de transport și forță de muncă, încartiruirea militarilor ruși și aprovizionarea lor cu toate cele necesare, relațiile dintre militarii ruși și populație, construirea cazărnilor și întreținerea spitalelor militare, asigurarea logistică a unităților armatei ruse în războaiele din 1828-1829 și 1853-1856.

Din prima categorie de documente fac parte cele ce țin de *dispunerea unităților armatei ruse de ocupație staționate în Basarabia*. Ea cuprinde acte cu referire la subordonarea companiilor de stat-major guvernatorului civil a Basarabiei, Scarlat Sturdza (F. 2, inv. 1, d. 52, 53). Tot la aceasta perioada cronologică se referă și adresarea lui Scarlat Sturdza către feldmareșalul I. Kutuzov privind staționarea acestor unități în Basarabia, depozitată în Fondul 1, inventar 1, dosar 225. Importante sunt documente alcătuite de către oficialii militari cu ordine de încartiruire a unităților militare pentru întreaga perioada respectivă, rapoarte lunare a comandanților de unități privind starea de lucru și situația trupelor, tabele de state cu indicarea locurilor de dispunere a unităților. Majoritatea lor absolută sunt păstrate în F. 2, inv. 1, d: 100, 573, 574 (pentru anii 1814-1815), 577, 749 (pentru 1821), 795, 809 (1825), 1629 (1829-1831), 1786, 1787 (1831-1833), 1922 (1833), 1924 (pentru garnizoanele din cetăți în anii 1829-1831), 2052, 2059, 2728, 2742 (1837-1838), 3540, 3541, 3805, 3808 (pentru anul 1842), 3809 (pentru anul 1840), 4013, 4094, 4095 (pentru anul 1842), 4561 (1845), 4856 (1846), 5341 (1849), 6571 (dispunerea cazacilor și Batalionului serviciului interior în 1859-1861), 7665, 7669 (1863-64), 7787 (1865), 7836, 7837 (1867). În sursele cartografice păstrate în Fondul nr. 11, „*Colecția de hărți și planuri ale Basarabiei, 1800-1942*”, inventar 1, dosar 26 sunt indicate locurile posturilor de gardă, lista unităților din cadrul trupelor de garnizoană, dispunerea pichetelor căzăcești pe Dunăre și Prut pentru anii 1834-1840. Datele respective ne permit să identificăm și cartografiem dispunerea exactă a unităților militare pe teritoriul Basarabiei, până la companie și sotnie, pe întreagă perioadă cercetată, fapt, ce facilitează cunoașterea obiectivă a numărului militarilor ruși staționați și impactul lor asupra proceselor sociale, economice și demografice din regiune.

A doua categorie de documente se referă la *aprovizionarea armatei cu provizii și furaje*. Aceasta categorie cuprinde documente din Fondul 2, inventar 1, dosare: 2 privind statistica

livrarea fânului pentru armată; 574 cu prezentarea statistice privind depozitele alimentare; 880 – lista prețurilor la produse alimentare. Datele statistice relevante cu privire la situația financiară a regiunii sunt arhivate în Fondul nr. 3, „*Consiliul Suprem al Basarabiei, 1818-1873*”. Acest fond, inventar 1, dosar 1380 conține dosarul cu veniturile și cheltuielile Basarabiei din prima jumătate a secolului al XIX-lea și în mod special cheltuielile bugetului regional pentru alimentația unităților armatei dispuse în ținut. Aceste dosare sunt importante pentru a înțelege nivelul presiunii economice a prestațiilor respective, neobligatorii din punct de vedere legal, dar apăsătoare pentru localnici, în structura generală a prestațiilor impuse populației.

Cea de a treia categorie de documente ține de elucidarea problemelor legate de *aprovizionarea cu materiale de construcție, mijloace de transport și forță de muncă*. Ele sunt importante pentru aprecierea reală a valorii contribuției aduse de către populație la menținerea infrastructurii militare existente în regiune. Activitatea cotidiană a unei unități militare necesită transportări frecvente a diferitelor bunuri materiale și al efectivului, reparații și îmbunătățiri a gospodăriei regimentare, alte lucrări de reparație și mentenanță, toate efectuate de localnici din localitățile învecinate. Aceste aspecte sunt cu atât mai însemnate că țin de activitatea zilnică a locuitorilor care sunt distrași de la lucrări agricole sau din sânul familiei și impuși să presteze servicii în folosul armatei. Documente, care ilustrează aceste momente din viața localnicilor sunt arhivate în Fondul 2, inventar 1, dosare: 63 (cerințele financiare a comandanților de unități pentru rechizitele de birou), 360 (alocațiile din bugetul regional pentru reparații în cadrul unităților militare din 1815), 880 (tabelul prețurilor medii la serviciile de transport pentru anul 1823), 953 (cheltuieli bugetare pentru construcții cu caracter militar din anul 1820), 1694, 1787 (alocațiile bugetare pentru construcții în anii 1829-1830), 2065 (calculele costurilor de întreținere a unei divizii de infanterie), 2504 (cerințele pentru închirierea unor spații locative pentru armată în 1836), 4391 (costul plăților efectuate din buget la cererea unor unități militare din 1844). Totuși, în cadrul fondului respectiv predomină dosare cu cerințele unităților militare pentru punerea la dispoziția lor a atelajelor, după cum urmează: 1787 (pentru 1832), 1922 (1833), 2059, 2061, 2062 (1834), 2064, 2065, 2240 (1835), 2065, 2245, 2491, 2504, 2488, 2727, 2728 (1837), 4097, 4559 (1841), 4561, 4585(1844), 4941 (1847), 5612 (1849), 5983 (1852), 7665 (1857), 7688 (1858), 7669 (1863), 7836 (1867).

Din cadrul acestei categorii fac parte și dosare din Fondul 3, inventar 1, care ilustrează procesul reparației bisericii din Ismail (d. 1380); costul materialelor de construcție pentru clasele de studiu din unități și subunități militare (d. 810 și 811); costul întreținerii pichetelor de la frontiera de stat (d. 581 și 953). În aceeași categorie se înscriu și documente din Fondul 5 *Guvernul regiunii Basarabia, 1813-1828*. În dosare 215 din inventarul 2 și 747 din inventarul 3

ale acestui fond, sunt materiale ce prezintă numărul cărauşilor implicaţi în transportarea bunurilor materiale ale armatei în anii 1815-1820.

O altă categorie de documente ilustrează practica de *încartuire militarilor ruşi şi aprovizionarea lor cu toate cele necesare*. Indiscutabil, încartuirea reprezenta o povară cea mai grea pentru populaţia regiunii. În lipsa fondului locativ permanent capabil să satisfacă cerinţele armatei în dispunerea unităţilor militare prin localităţi, aceasta sarcină era pusă pe seama populaţiei. Prestaţia era una obligatorie, neachitată de stat şi stânjenitoare pentru proprietari. Stăpânul casei era obligat să-i ofere militarului o odaie separată şi, în caz că aceasta lipsea, să-l primească în camera în care locuia el însuşi împreună cu familia sa. Arhiva Naţională a Republicii Moldova depozitează în fondurile sale un număr considerabil de documente care probează această stare de lucru. Majoritatea documentelor sunt păstrate în Fondul 2, inventar 1 în dosrele: 795 (dări de seamă a Comisiilor de încartuire), 1788, 1922, 2488, 2920 – materiale privind recensământul fondului locativ din oraşele Basarabiei disponibil pentru încartuire, 2728 (ordinul de bătaie a Div. 14 Inf. pentru anul 1836), 5455 (repartiţia apartamentelor din oraşele regiunii în 1842-1845), 4561 (încartuirea subunităţilor Div. 14 Inf. în 1842-1845), 1787, 1921, 1922, 2061 (documente ce ilustrează procesul alimentării cu hrană a militarilor), 2921, 2922, 3541 (cereri de scutire de încartuire), 4856, 6710, 6768, 7082 (încartuirea din a doua jumătate a sec. al XIX-lea), 6571, 6760, 7665, 7786, 8078 (ordinele de bătaie şi încartuire a Div. 15 Inf. în 1857-1870), 7836 (darea de seamă a Comisiei de încartuire din Chişinău pentru 1867).

O parte de materiale din aceasta categorie poate fi consultată în F. 3, inv. 1, d.: 581, 950, 953 (cheltuielile bugetare pentru încălzire şi iluminat în 1825-1826), 957, 1083 (cercetări administrative privind escrocheriile depistate în furnizarea lemnului pentru armată); F. 5, inv. 2, d. 410 (cereţi pentru scutiri de la încartuire, 1818); Fondul 6 „*Administraţia guberniei Basarabia, 1818-1918*”, inventar 3, d. 909 (documente ce vizează activitatea Comisiilor de încartuire în 1858).

Documente respective sunt importante pentru cunoaşterea procesului de încartuire în Basarabia, numărul localităţilor supuse şi scutite încartuirii, greutatea materiale şi spirituale, întâmpinate de populaţie, abuzurile militarilor încarturuiţi faţă de gazdele sale, atitudinea autorităţilor locale şi regionale faţă de practica încartuirii, fapte, ce demonstrează odată în plus povara apăsătoare pentru populaţie a întreţinerii armatei ruse de ocupaţie.

Categorie distinctă de documente reprezintă cele, legate de *relaţiile dintre militarii ruşi şi populaţie*. Importante sunt plângerile localnicilor faţă de crime şi fărâdelegi ale militarilor, anchetele de serviciu întreprinse de către autorităţile militare şi locale pe aceste cazuri, rapoartele oficialilor privind dorinţa populaţiei de a se strămuta cu traiul în Caucaz, formele de protest a

populației cât și datele privind răscoalele țăranilor din cauza abuzurilor militarilor. În cea mai mare parte ele sunt păstrate în F. 2, inv. 1, d:1787, 1921, 2059, 2067, 3022, 3023, 4095, 4561, 4856, 6761, 7142, 7665, 8087, 8148, 8259, 8261, 8332, 8334, 8388. Dosarele penale pornite împotriva militarilor din cauza abuzurilor săvârșite sunt păstrate în F. 5, inv. 2, d.: 112, 215, 223, 440, 691, 974. Prezintă interes documente din Fondul nr. 1 al Arhivei de Stat a Regiunii Odesa, „*Administrația Guvernământului General al Novorossiei și Basarabiei, 1828-1874*”, care conține rapoarte despre infracțiunile și crimele săvârșite în Basarabia, inclusiv de militari staționați în provincie.

Toate acestea materiale sunt indispensabile pentru aprecierea corectă a existenței unei rezistențe a populației locale față de comportamentul arogant, grosolan și, în multe cazuri, criminal, manifestat de armata rusă de ocupație, formele de protest, numărul și intensitatea lor în perioada cercetată, spulberând mitul despre atitudinea binevoitoare și coexistența pașnică între armata rusă și populația locală.

Categorie aparte de documente constituie cele legate de *Construirea cazărmilor și întreținerea spitalelor militare*. Materiale privind construcția cazărmii din Akkerman (Cetatea Albă) sunt depozitate în F. 2, inv. 1, d: 1081, 1082, 1294, 1787, 2242; celei din Chișinău în dosare 1523, 2245, 2743; din Sculeni în d. 2081. Materiale legate de activitatea spitalelor militare și întreținerea, cât și înființarea sanatoriului pentru militari din Onițcani pot fi consultate în dosarele: 1788, 2052, 2239, 3119, 3121, 3453, 3555, 3814. Cheltuielile bugetare anuale pentru întreținerea tuturor spitalelor militare din Basarabia, cât și a spitalelor militare din Akkerman (Cetatea Albă), Chișinău, Ismail, sunt reflectate în documente din F. 3, inv. 2, d: 76, 148, 239, 257, 258, 319. Importanța și utilitatea lor științifică rezidă din faptul că datorită acestor documente putem aprecia obiectiv ponderea fondului locativ de stat, reprezentat de cazărmi, în economia încartuirii, costurile financiare suportate de bugetul regional pentru construirea lor, cât și prețul întreținerii de către autoritățile locale și regionale a rețelei de spitale militare și primului sanatoriu balneoclimateric din Onițcani.

Un rol important în cercetarea noastră le revine documentelor ce ilustrează *asigurarea logistică a unităților armatei ruse în războaiele din 1828-1829 și 1853-1856*, ele reprezentând o categorie distinctă de documente. Majoritatea lor sunt arhivate în Fondul 2, inventar 1. În conformitate cu problemele abordate pentru războiul din 1828-1829 am utilizat materiale după cum urmează: procesul de construirea podurilor peste râurile Nistru, Prut și fluviul Dunărea în dosare 1256, 1247, 1248, 1249, 1254, 1255, 1256; aprovizionarea armatei cu fân și provizii în dosare 1287, 1351, 1693, 1699, 2504; mobilizarea atelajelor și activitatea unităților de transport basarabene în dosare 1283, 1286, 1288, 1432, 1692, 1694, 1695, 1787.

În aceeași categorie de documente intră și cele din Fondul 3, inventar 1, dosare 148, 309, 950, 953, 1380, care reprezintă devizele de cheltuieli din bugetul regional pentru susținerea efortului militar a Rusiei în războiul din 1828-1829.

Pentru Războiul Crimeei (1853-1856) am utilizat materiale după cum urmează: mobilizarea atelajelor și activitatea brigăzilor de transport basarabene, F.2, inv. 1, d.: 5927, 5979, 5980, 5982, 6098, 6571; întărirea cetăților, F.2, inv. 1, d.: 6092, 6094, 6095; colectarea banilor și donațiile, F.2, inv. 1, d.: 6099, 6102, 6111; încartiruirea și dispunerea unităților, F.2, inv. 1, d.: 6098, 6413; detașamentul de voluntari basarabeni, F.2, inv. 1, d. 6088; tabelul generalizator privind efortul uman, material și financiar a populației Basarabiei, F.2, inv. 1, d. 6421.

Dosarele personale ale unor nobili moldoveni, participanți la ambele războaie în calitate de ofițeri au fost preluate din Fondul 88, *Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia, 1812-1917*, inventar 1, dosare: 860, 1241, 1282, 1382, 2254, 2365.

Toate acestea documente sunt indispensabile pentru cercetarea problemelor ce țin de elucidarea contribuției economice, materiale, financiare și umane prestate de către populația Basarabiei în războaiele expansioniste desfășurate de către Imperiul Rus în Balcani.

Interesante sunt și *sursele cu caracter personal* (memorii, însemnări, scrisori) ale unor oficiali și ofițeri ruși, cum ar fi I. Iakovenko¹, P. Alabin², A. Mihailovski-Danilevski³, F. Tornau⁴ care, tranzitând Basarabia, au lăsat descrieri pline de vivacitate și colorit, contribuind la cunoașterea în profunzime a particularităților vieții cotidiene și a relațiilor populației locale cu autoritățile. În lista memoriilor, pe un loc aparte se situează lucrarea fostului viceguvernator al Basarabiei, Filip Vighel. În pofida manierei pseudo obiective, memoriile sale nu reprezintă altceva decât un pamflet îndreptat împotriva societății moldovenești din Chișinău. Autorul prezintă lapidar marile unități staționate în regiune, face o caracterizare vie comandanților, însă nu are niciun cuvânt bun de spus despre reprezentanții boierimii autohtone, care sunt toți redați cu colori sumbre și puțin măgulitoare.⁵

¹ Яковенко, Иг. *Нынешнее состояние турецких княжеств Молдавии и Валахии и российской Бессарабской области с картою изображенное в письмах; с историческим и статистическим описанием сих земель, нравов, обычаев и домашнего быта тамошних жителей; с росписями всех бывших доньне в Молдавии и Валахии Господарей, и с объяснением разных чинов и их должностей*. Санкт-Петербург: Типография А. Смирдина, 1828; Idem, *Молдавия и Валахия с 1820 по 1829 год в письмах Игнатия Яковенка*. Санкт-Петербург: Типография Н. Греча, 1834.

² Флабин, П. *Четыре войны. Походные записки в 1749, 1853, 1854-56, 1877- 78 годах*. Самара: Типография Новикова, 1888.

³ Михайловский-Данилевский, А. Из воспоминаний Михайловскаго-Данилевскаго. Путешествие с императором Александром I по Южной России. În: *Русская Старина*. Санкт-Петербург, 1877, nr. 7; Idem, *Записки*. 1829. În: *Русская Старина*. Санкт-Петербург, 1893, nr. 8.

⁴ Торнау, Ф. *Воспоминания русского офицера*. Москва: АИРО XX, 2002, 383 с.

⁵ Вигель, Ф. *Записки*. Москва: Артель писателей Круг, Т.1-2, 1928, Т.1, р. 207, 208, 209, 210, 217, 226.

1.3 Concluzii la capitol 1 (ce se impun din analiza materialului arhivistic și a documentelor publicate)

- Cu problema asigurării logistice a trupelor ruse, în general, și a aportului Basarabiei la acest capitol, în particular, s-a ocupat istoriografia rusă din epoca modernă și contemporană. Neajunsul principal al acestor lucrări este că ele, în cea mai mare parte, erau dedicate elucidării problemei pe timp de război, iar perioadele de pace, nu erau studiate, cu unele rare excepții.

- În istoriografia sovietică nu există un studiu complet privind aportul economic al Basarabiei la susținerea efortului militar al Imperiului Rus și la menținerea capacității de luptă a trupelor ruse instalate în regiune prin exploatarea logistică a resurselor locale. Situația se explică prin faptul că, în trecut, studiile privind exploatarea economică a Basarabiei și urmările sale nefaste pentru populație nu se încadrau în conceptul sovietic despre rolul progresist al anexării, ele fiind practic interzise.

- Istoriografia română, din lipsa surselor documentare, nu s-a preocupat de acest aspect din istoria Basarabiei, limitându-se la unele afirmații de ordin general. Lucrurile nu s-au schimbat radical după 1991, cu excepția lucrărilor savanților A. Agachi și V. Tomuleț.

- Este nevoie ca lacunele existente să fie completate prin introducerea în spațiul științific a documentelor inedite, care ar completa suportul documentar și ar facilita cunoașterea multiplelor aspecte ale rolului jucat de Basarabia în susținerea logistică a armatei țariste.

- Studiile efectuate permit a reevalua atitudinea populației locale față de autoritățile ruse și caracterul relațiilor acesteia cu militarii. Imaginea idilică de conviețuire pașnică, colaborare, stimă reciprocă, caracteristică pentru istoriografia rusă și cea sovietică, este schimbată cu cea reală, a unei rezistențe continue din partea populației băștinașe față de abuzurile și fărâdelegile săvârșite de brațul armat al țarismului. Din toate cazurile de proteste și revendicări ale populației regiunii, am selectat cazurile îndreptate împotriva armatei și militarilor, continuând cercetarea istoricului V. Tomuleț.

- Dintre toate prestațiile, încartiruirea este studiată cel mai lacunar. Fiind cea mai împovărătoare prestație a populației față de armată, încartiruirea a afectat mult timp destinul regiunii, având un impact negativ asupra bunăstării populației, precum și a moralității în cadrul comunităților, provocând tensiune în societate. Materialul arhivistic anulează într-o oarecare măsură acest vid istoriografic, completând cunoștințele noastre despre societatea și istoria regiunii în perioada respectivă.

- Cartografierea exactă a locurilor de staționare permanentă a unităților armatei ruse pe întreaga perioadă a practicii încartuirii a fost în trecut practic neglijată, fapt care periclitează studierea obiectivă a istoriei Basarabiei, gol completat parțial în urma studiului de față.

- Introducerea în circuitul științific a unor documente noi și reevaluarea studiilor istoriografice deja existente permit cunoașterea aprofundată a diferitelor aspecte privind rolul jucat de Basarabia în aprovizionarea logistică a unităților militare ruse staționate în regiune, aportul economic, financiar, material și uman al populației în războaiele ruso-turce din prima jumătate a secolului al XIX-lea, caracterul relațiilor dintre populație și autoritățile militare în perioada studiată.

2. UTILIZAREA RESURSELOR LOGISTICE DIN BASARABIA PENTRU ASIGURAREA ARMATEI RUSE ÎN ANII 1812-1828

2.1. Componenta, structura și organizarea armatei ruse în anii 1812-1828

Europa la începutul secolului al XIX-lea era un imens teatru de război, în care se confruntau cele mai strălucite și mai puternice armate ale lumii. Printre acestea, un loc onorabil era deținut de armata rusă. Atât numeric, cât și calitativ, în perioada respectivă armata țaristă era considerată una dintre cele mai bune nu numai în Europa, dar și în întreaga lume. Din punct de vedere cantitativ, aceasta ocupa primele locuri în Europa, numărând în rândurile sale în jur de un milion de ostași. Dezvoltarea sa continuă era limitată de sistemul de completare a unităților militare, care se baza pe un procedeu anacronic care prevedea recrutarea forțată în armată a unei părți din populație. Acest sistem a fost introdus în practică de către Petru cel Mare în anul 1699 și s-a menținut până în 1874. Recrutările erau *ordinare*, pe timp de pace, când la fiecare o mie de bărbați (orașeni, țărani liberi, de stat și dependenți) se lua în armată 5 persoane, *sporite* – când erau recrutate de la 7 până la 10 persoane, și *extraordinare*, pe timp de război, când numărul celor recrutați atingea cifra de 70 de persoane. Selectarea recruților (cu vârsta cuprinsă între 20 și 35 de ani) era pusă în seama obștii țărănești, și nu a autorităților militare. Datorită acestei practici, comunitatea sătească deseori se debarasa de elementul cel mai turbulent din viața sa pașnică. Nu rare au fost cazurile când țăranii mai înstăriți se răscumpărau și trimiteau în locul lor la armată consăteni săraci, în schimbul unei sume de bani. Ca rezultat, armata țaristă se deosebea de alte armate ale lumii prin disciplina slabă, numărul mare de dezertări, utilizarea la scară largă a pedepselor corporale, rata înaltă de sinucideri, fără o rezervă de ostași pregătiți în caz de război. Conform datelor oficiale, foarte incomplete, în anul 1818 au fost atestate 177 de sinucideri în rândul ostașilor, în 1819 – 199, în 1820 – 195 de cazuri¹. Inițial, termenul serviciului militar era pe viață, fiind redus, în anul 1793, la 25 de ani, iar din 1834 – la 20 de ani și 5 ani de concediu nelimitat. Aflându-se în concediu nelimitat, ostașul era scutit de serviciul militar, dar, în caz de necesitate, putea fi în orice moment rechemat sub drapel. Cu trecerea timpului, armata rusă rămânea tot mai mult în urma progresului tehnologic și inovațiilor în domeniul artei militare, proces care a cuprins cele mai moderne armate din Europa Apuseană.

Din punct de vedere organizațional, forțele armate ale Rusiei se divizau în trupele de uscat, sau armata propriu-zisă, și marina militară. Marina militară era compusă din Flota Baltică și Flota Mării Negre, desființată în anul 1856, în componența căreia intra Flotila Dunăreană și

¹ Ляхов, М. *Русская армия и флот в войне с Османской Турцией в 1828-1829 годах*. Ярославль: Верхне-Волжское книжное издательство, 1972, p. 69.

trei flotile independente, și anume din Marea Albă, Marea Caspică și Marea Ohotsk¹. În perioada respectivă, marina rusă rămânea tot mai în urmă față de flotele din Occident. Majoritatea vaselor de război o constituiau velierele, numărul vapoarelor era foarte mic, iar cele existente aveau corpul navei construit din lemn. Așadar, către anul 1853, marina rusă dispunea, în Flota Baltică și Flota Mării Negre, de 398 de vase militare cu velă și numai de 42 de vapoare. Către 1870 Rusia dispunea de numai 23 de vase cu corpul construit din metal².

Imperiu continental, Rusia acorda o atenție prioritară dezvoltării și menținerii în stare perfectă de luptă a armatei sale de uscat. Grija permanentă a guvernului țarist față de armata sa se manifesta în sporirea efectivului, care a crescut de la 446 059 de persoane în 1801 la 1 073 539 de persoane în anul 1835 și 2 189 720 în 1856³. În pofida unor multiple reorganizări, trupele de uscat – coloana vertebrală a puterii militare a Rusiei, compusă din armata regulată și miliția populară până la marile reforme burgheze – și-au păstrat intactă organizarea în linii generale. Armata regulată se împărțea în trupe regulate și neregulate (detașamente de cazaci și unități de miliție națională). Trupele regulate de uscat se divizau în trupe dislocabile și sedentare (de garnizoană)⁴. Conform misiunilor îndeplinite, trupele dislocabile erau alcătuite din unități de luptă, care desfășurau principalele acțiuni militare în teatrele de operații, și unități de rezervă, care alcătuiau rezerva unităților din teatrele de operații sau îndeplineau misiuni secundare. Totodată, unitățile de rezervă aveau și sarcina de a primi, a echipa și a instrui recruții pentru unitățile de luptă.

Trupele dislocabile puteau fi transferate în orice parte a imperiului, reieșind din situația tactică, operativă sau strategică existentă. Prin mobilitatea lor, trupele dislocabile se deosebeau de trupele de garnizoană, care erau trupe sedentare, îndeplinind diferite misiuni în locuri precis stabilite. La rândul lor, acestea se divizau în unități combatante și necombatante. Unitățile combatante formau garnizoanele cetăților, compuse din batalioane, regimente, detașamente speciale și de artilerie. Celelalte unități din cadrul trupelor de garnizoană (locale) erau unități ale serviciului de gardă și interior, de escortă, de instruire, de rezervă, alte subunități auxiliare, inclusiv corpul de jandarmi⁵. În sarcina lor intra paza închisorilor, a ocnelor și altor locuri de detenție, escortarea deținuților, transportarea recruților, căutarea și reținerea dezertorilor și criminalilor de drept comun, menținerea ordinii în locurile de dispunere, înăbușirea revoltelor și

¹ Бескровный, Л. *Русское военное искусство XIX в.* Москва: Издательство "Наука", 1974, p. 7.

² *Энциклопедия военных и морских наук. Составлена под главною редакцией генерал-лейтенанта Леера*, Том VI, Санкт-Петербург, 1893, p. 530-532.

³ Бескровный, Л. *Русская армия и флот в XIX в. Военно-экономический потенциал России.* Москва: Издательство "Наука", 1972, p. 12-16.

⁴ *Свод Военных Постановлений, часть первая.* Санкт-Петербург, 1859, p. 15.

⁵ *Справочная книжка для русских офицеров.* Санкт-Петербург, 1875, p. 3.

a nesupunerii față de autorități, curmarea contrabandei, paza obiectivelor de importanță strategică și de stat¹.

Trupele neregulate erau alcătuite din cazaci și milițiile pământene ale popoarelor din Caucaz. Cei mai numeroși erau cazacii, alcătuiți în oști căzăcești. Către începutul reformelor militare, acestea erau în număr de zece: oastea căzăcească de pe Don, Kuban, Terek, Astrahan, Orenburg, Ural, Siberia, Semirecie, Transbaikalia și Amur.

Schema structurală a armatei ruse poate fi prezentată prin graficul următor:

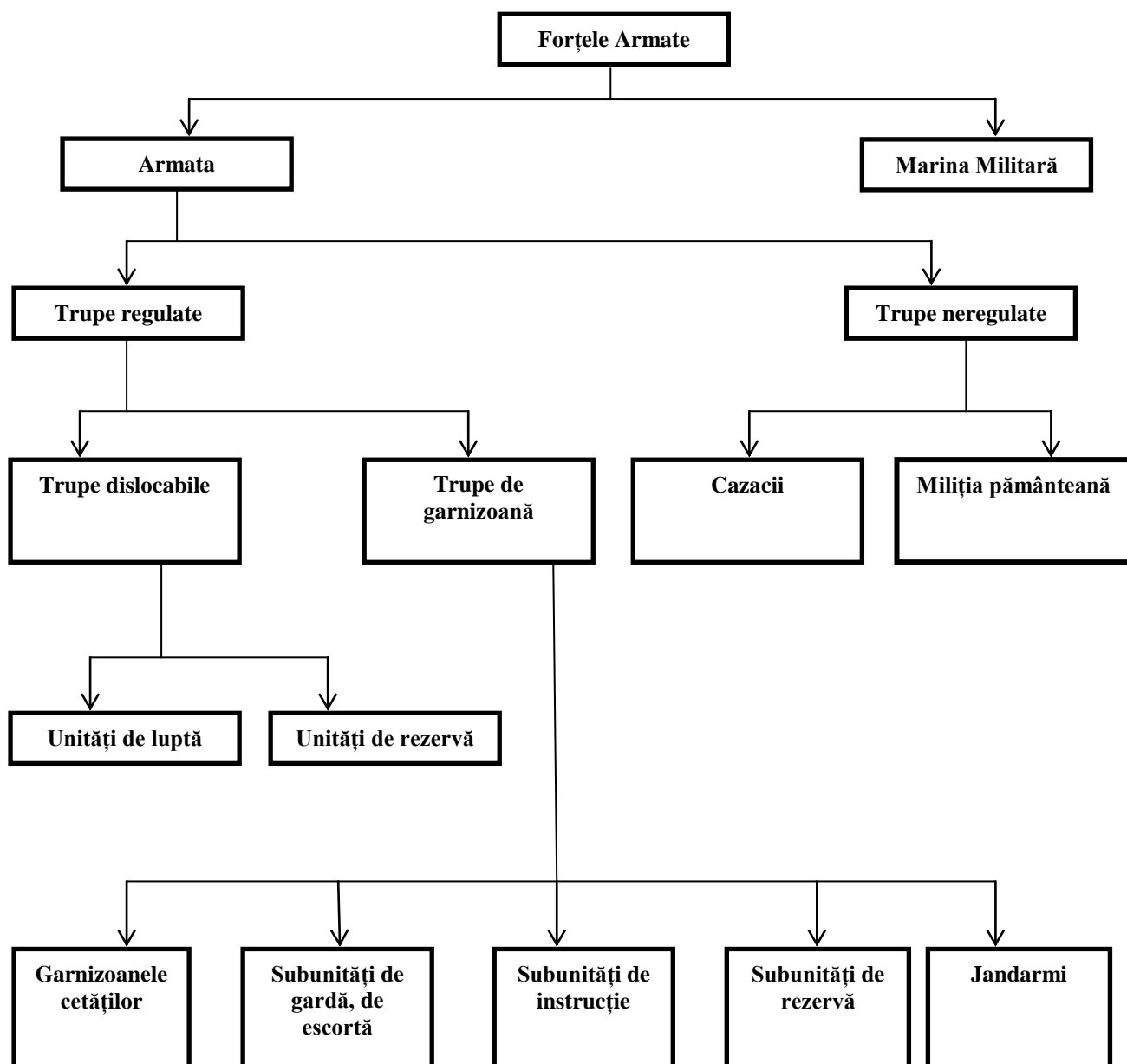

Fig.2.1. Schema armatei imperiale ruse¹

¹ Полное Собрание Законов Российской империи с 1649 года. Том XXXI, Собрание I, legea nr. 24704 din 03 iulie 1811. St. Petersburg, 1830, p. 783-803.

După categoriile de arme, armata era alcătuită din infanterie, cavalerie, artilerie și trupe speciale. Infanteria nu era un gen de armă omogen, având în componența sa unități de infanterie de gardă, grenadierii, infanterie, carabinieri, vânători și pușcași. O situație similară exista și în cavalerie, compusă din unități de gardă, cuirasieri, dragoni, husari, ulani și cazaci. Artileria, la rândul său, se împărțea în artileria pedestră, artileria călăreață, artileria de munte și artileria de asediu. Trupele speciale cuprindeau batalioanele de geniu și de pontonieri. Unitățile erau formate din batalioane (divizioane în artilerie și cavalerie), regimente, brigăzi, divizii și corpuri de armată.

Progresul tehnic în domeniul armamentului impunea aplicarea tacticii liniare de ducere a acțiunilor militare, ceea ce însemna utilizarea unui număr cât mai mare de militari pe un metru pătrat de teren pentru amplificarea forței de foc a armamentului din dotare. Din aceste considerente, divizia de infanterie, unitate operativă principală în mâinile comandamentelor militare, era compusă din 6 regimente a câte 3 batalioane (doi de linie și unul de rezervă), divizate în 3 brigăzi de infanterie.

Diviziile de infanterie erau completate de unități de artilerie. Datorită faptului că, pe parcursul lucrării, ne vom referi de mai multe ori la situația creată în cadrul artileriei de garnizoană de din cetățile Basarabiei, considerăm oportun să ne oprim puțin asupra structurii și tipologiei artileriei ruse. La fel ca armata în general, artileria rusă, din punct de vedere tehnic, se situa la nivelul corespunzător începutului secolului al XIX-lea. Partea materială era constituită de modele de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Artileria rusă era divizată în trei compartimente: artileria cetăților, artileria de asediu și artileria de câmp. La rândul său, artileria de câmp era divizată structural în artileria grea, ușoară și călăreață².

Armamentul din perioada respectivă se diviza în armament alb și de foc. Armele albe erau reprezentate de diferite tipuri de săbii, paloșe și lănci, care se utilizau în unitățile de cavalerie și ca armament individual al corpului de ofițeri. Puterea de nimicire a acestui gen de armă a devenit demult istorie, având un rol secundar în ducerea acțiunilor de luptă. Armele de foc erau tipul principal de armament, acestea, la rândul lor, fiind reprezentate de armamentul individual și de artilerie. Din punct de vedere tehnic, pe durata întregului secol al XIX-lea, Rusia rămânea tot mai mult în urma țărilor europene în domeniul dezvoltării industriei armamentului. Toate tipurile de armament erau copii fidele, puțin sau mai mult reușite, ale modelelor

¹ Schema a fost alcătuită de către autor în baza lucrării *Карманная справочная книжка для русских офицеров*. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1856.

² *Карманная справочная книжка для русских офицеров*. Санкт-Петербург, 1856, p. 16.

occidentale¹. Armata rusă se deosebea prin diversitatea armamentului din dotare. Practic, fiecare mare unitate era înarmată cu armament care se deosebea de armamentul diviziei vecine. Totuși, existau câteva modele de la care derivau celelalte tipuri de armament. Unul din cele mai populare și mai răspândite era pușca de infanterie modelul anului 1808, cu calibrul țevii de 7 linii (17,78 mm). Pușca avea țeava lisă și mecanism de aprindere cu cremene. Lungimea puștii era de 145 cm (cu baionetă de 183 cm), greutatea de 4,47 kg. Cartușul era compus din hârtie groasă, pulbere, iar glonțul avea forma unei bile de plumb. Tragerea se efectua în urma arderii prafului de pușcă din polița mecanismului de ardere aprins de scânteia obținută prin lovirea cremenii cu amnarul. Bătaia loviturii directe de tragere era de 300 de pași (210 m), bătaia eficace de 100 de pași (71 m), cadența de tragere era de o lovitură pe minut. Eficacitatea acestui armament era foarte mică: în condiții reale de luptă, în țintă nimerea a zecea parte din gloanțe². Acest tip de pușcă a rămas la înarmarea armatei ruse cu mici modificări (model 1826, model 1828, model 1839) până la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

Indiscutabil, arma artileriei era cea mai eficientă în nimicirea inamicului. Unitățile de artilerie erau înarmate cu patru tipuri de piese: tun, rinocer, mortar, obuzier. Piesele erau fabricate fie din cupru, fie din fontă. Țevile erau fixate pe afet de lemn fix sau mobil. Afetul mobil dispunea de roți și putea fi ușor transportat dintr-un loc în altul, lărgind spațiul de manevră al artileriei. Calibrul pieselor varia de la 3 livre (75 mm), 6 livre (95 mm), 12 livre (120 mm), 20 livre (150 mm), 24 livre (152 mm) până la 30 (164 mm) și 36 de livre (172 mm)³. Calibrul pieselor de artilerie care utilizau obuze explozibile era socotit în puduri, în funcție de greutatea sa, existând piese de 1/4, 1/2, 1, 2, 5 puduri.

Fiecărei divizii de infanterie și de cavalerie îi era detașată câte o brigadă de artilerie, acestea aveau scheme organizatorice puțin diferite. Ținând cont de faptul că, în Basarabia, pe timp de pace nu erau instalate unități de cavalerie regulată, să ne oprim puțin asupra organizării artileriei în cadrul unităților mari de infanterie. Pe parcursul perioadei cercetate se practicau diferite tipuri de organizare a unităților și subunităților de artilerie. În perioada respectivă, brigada de artilerie se compunea din 5 baterii a câte 12 piese de foc.

Regimentele de cazaci erau alcătuite din 6 sotnii.

Caracteristicile tactico-tehnice ale armamentului impuneau formele dispozitivului de luptă. Epoca războaielor napoleoniene a pus capăt tacticii lineare, care a dominat vreme de 200

¹ Федоров, В. *Вооружение русской армии за XIX столетие с атласом чертежей различных образцов ручного огнестрельного оружия, бывших на вооружении русской армии*. Санкт-Петербург: Т-во Художественной печати, 1911, p. 3.

² Ibidem, p. 33.

³ Веzi Павленко, Н. *Русская артиллерия. Очерки по истории русской артиллерии 1389 -1812*. Москва: Государственное военное издательство, 1940.

de ani câmpurile de luptă, aceasta fiind succedată de tactica coloanelor și formației desfășurate de trăgători: dispozitivul de luptă era compus din liniile coloanelor de batalion, având dispuse printre acestea bateriile de artilerie. Un astfel de dispozitiv făcea din coloanele dese o țintă ușoară pentru focul armamentului tot mai performant. Regulamentele ruse prevedeau patru tipuri standard ale dispozitivului de luptă – pentru apărare, pentru lupta de artilerie, pentru luptă de apărare cu desfășurarea completă a forțelor diviziei și pentru atac¹. Dispozitivul de luptă al regimentului de infanterie poate fi prezentat prin următoarea schemă:

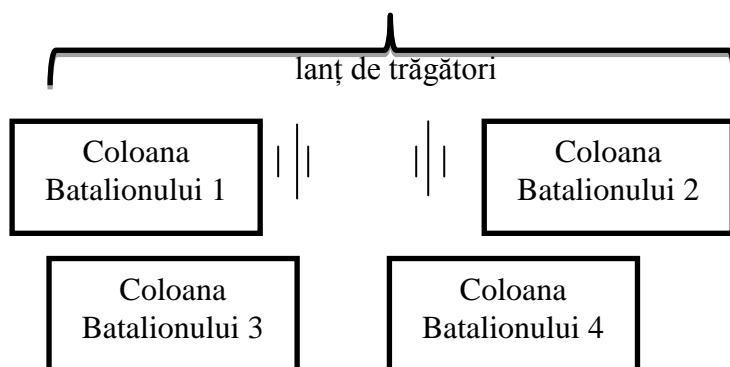

Fig. 2.2. Schema dispozitivului de luptă a regimentului de infanterie²

2.2 Unitățile armatei ruse staționate în Basarabia

După anexare, în Basarabia au fost dislocate unități militare, menite să consolideze autoritatea imperiului. În timp ce Europa fusese cuprinsă de războaiele napoleoniene, prezența militară rusă în provincie era foarte mică, practic insesizabilă, căci grosul armatei a fost îndreptat împotriva lui Napoleon (care, în iunie 1812, a invadat Rusia), iar din ianuarie 1813 a participat la campania din Europa, terminată abia în anul 1815, după înfrângerea acestuia la Waterloo. În pofida lipsei acute de efective, când toate unitățile de luptă și rezervele erau îndreptate spre teatrul de operații european, autoritățile țariste depuneau eforturi considerabile în vederea întăririi contingentului militar, destul de limitat în faza inițială, pe teritoriul pruto-nistrean.

Situația critică din vara anului 1812 l-a determinat pe Alexandru I să transfere Armata Dunăreană, condusă de amiralul P. Ciceagov, din Principatele Dunărene în Volânia (Ucraina). În septembrie 1812, din unitățile armatei regulate, în Basarabia au rămas numai subunități de rezervă și instrucție. În total, aici au fost cantonate opt batalioane de infanterie: la Akkerman (Cetatea Albă) și Chilia – batalionul Regimentului de Infanterie Iaroslavl, la Ismail – batalioanele regimentelor de infanterie Crimeea și Nyslott și batalionul Regimentului 39

¹ Михневич, Н. *Основы русского военного искусства. Сравнительный очерк состояния военного искусства в России и Западной Европе в важнейшие исторические эпохи.* Санкт-Петербург, 1898, p. 154.

² Schema a fost alcătuită de către autor în baza lucrării lui Михневич, Н. *Основы русского военного искусства. Сравнительный очерк состояния военного искусства в России и Западной Европе в важнейшие исторические эпохи.* Санкт-Петербург, 1898.

Vânători, la Hotin – batalioanele regimentelor de infanterie Arhanghelogorodsk, Vîborg, Kamceatka, la Tighina – batalionul Regimentului de Infanterie Kursk. Aceste batalioane alcătuiau garnizoanele cetăților respective¹. Ținând cont că un batalion de infanterie din perioada respectivă număra în jur de 700 de militari, reiese că în Basarabia erau staționați aproximativ 6 000 de militari (soldați și ofițeri) ai armatei regulate.

Pe lângă unități ale armatei regulate – care constituiau garnizoanele cetăților și asigurau serviciul de gardă și instruirea recruților pentru regimentele din linia întâi aflate la război, în ținut staționau și unități ale cavaleriei neregulate de cazaci, care supravegheau noua frontieră de stat de-a lungul Prutului și Deltei Dunării, îndeplinind practic sarcina serviciului de grăniceri. Regimentul 1 de Cazaci, comandant – esaul² I. Timanov, și Regimentul 2, comandant – esaul Grebenșikov, reprezentau oastea cazacilor din Orenburg, care număra în rândurile sale în jur de 1 000 de cazaci³. Totodată, în fortăreața Tighina era instalat un detașament din Regimentul Cazacilor de pe Don sub comanda horunjiului Avernov⁴.

Administrația regiunii Basarabia, reprezentată de guvernatorul civil Scarlat Sturdza, avea stringentă nevoie de detașamente proprii, care să exercite și unele funcții polițienești. Astfel de misiuni erau îndeplinite în Rusia de trupele de garnizoană (așa-numitele detașamente de invalizi, alcătuite din soldați schilodiți de război). Sarcina principală a acestor unități era menținerea ordinii interne în cetăți și împrejurimi, exercitarea serviciului de gardă la arestul de garnizoană, escortarea arestaților, acestea fiind brațul armat al autorităților publice locale⁵. În 1812, în Basarabia este atestat un singur detașament de acest gen, și anume Compania 38 Invalizi din Ismail, cu efectiv redus. Chișinăul, nefiind cetate, nu avea dreptul să dispună de un astfel de detașament, din care cauză se impunea formarea unei unități speciale cu atribuții similare celor ale detașamentelor de invalizi. Pentru rezolvarea problemei apărute, guvernatorul civil al Basarabiei, Scarlat Sturdza, se adresează la 26 noiembrie 1812 guvernatorului militar interimar, general-maiorului Harting, cu cererea de a lăsa la dispoziția autorităților locale compania de stat-major evacuată din București⁶. La 20 martie 1813, Scarlat Sturdza se adresează cu o altă cerere direct feldmareșalului M. Kutuzov, solicitând să fie oprite în provincie companiile de stat-major

¹ *Полное Собрание Законов Российской Империи*, Legea nr. 25420 din 11 iulie 1813, vol. XXXII, St. Petersburg, 1830, p. 596.

² A se vedea Anexa nr. 1 cu gradele militare existente în armata imperială rusă și echivalentele lor moderne.

³ Кузнецов, В. Военная служба полков Оренбургского и Уральского казачьих войск после Отечественной войны 1812 года. În: *Вестник Челябинского государственного университета*. Челябинск, 2009, nr. 12 (150). История. Выпуск 31, p. 63.

⁴ Норуңјиі era primul grad de ofițer în unitățile de cazaci, egal cu cel de podporucic (sublocotenent).

⁵ Кручинин, А. *Российский полк с финским именем. Очерки истории Оровайского полка. (1811 - 1910)*. Екатеринбург: Издательство УМЦ УПИ, 2006, p. 6.

⁶ ANRM, F.2, inv. 1, d. 52, f. 58.

evacuate din București și Iași (anterior, dislocate în Principatele Române din Poltava)¹. Cererea a fost examinată și acceptată de către Alexandru I². Ambele companii au fost transferate la Chișinău. Fosta companie de stat-major din București, aflată sub comanda porucicului (locotenent-major) Dmitriev, număra un ofițer inferior, 5 sergenți (unter-ofițeri), 2 muzicanți, 2 angajați civili și 76 de soldați³. Efectiv redus avea și fosta companie de stat-major din Iași, aflată sub comanda ștab-căpitanului (căpitan) Puch. La 3 ianuarie 1812 ea număra 2 ofițeri inferiori, 1 plutonier, 5 sergenți, 2 toboșari, 4 dragoni și 109 soldați pedestri⁴, iar la 5 octombrie 1812, aceasta număra în rândurile sale 4 ofițeri inferiori, 3 sergenți, 2 toboșari, 2 angajați civili, 10 soldați călăreți și 28 de soldați pedestri⁵.

Forțele militare insuficiente de care dispunea Scarlat Sturdza l-au determinat să oprească în Chișinău și detașamentul croat al maiorului Nicolae Vucetici, format din 22 de persoane, sosit în Basarabia la 21 septembrie 1812, și să-l angajeze în serviciul local pentru patrulare și prinderea infractorilor⁶. Așadar, în anii 1812-1813, în Basarabia erau instalate unități militare de diferite tipuri ale armatei țariste în număr total de aproximativ 7 100 de persoane.

Războiul în plină desfășurare contra lui Napoleon implica întăriri. Pentru completarea armatei aflate în Europa cu unități noi, la 11 iulie 1813, prin comasarea batalioanelor de rezervă staționate în Basarabia a fost formată Divizia 28 Infanterie⁷. Aceasta era compusă din regimentele 52, 53, 55, 56, 57 Vânători și Regimentul 4 Infanterie Marină, dintre care numai regimentele nr. 53, 55, 56 și 57 staționau în Basarabia. Prezența lor în provincie a fost de scurtă durată, deoarece, în aprilie 1814, toate au fost distribuite altor mari unități pentru completarea efectivului pierdut, iar Divizia 28 Infanterie a fost desființată, efectivul său fiind transferat fostei Divizii 3 Infanterie⁸.

Lipsind regiunea de trupe regulate, cu excepția micilor garnizoane din cetăți, autoritățile țariste s-au confruntat cu problema securității provinciei cucerite. Forțele militare disponibile, reprezentate de unități de garnizoană, erau puține la număr și prost organizate. Dispersarea lor organizatorică, precum și lipsa unei conduceri unice impuneau luarea unor măsuri urgente pentru centralizarea tuturor subunităților într-un organism unic și coerent, capabil să facă față situației

¹ ANRM, F.1, inv. 1, d. 225, f. 1.

² Ibidem, f. 127.

³ Ibidem, f. 23.

⁴ ANRM, F.1, inv. 1, d. 225, f. 423 verso.

⁵ Ibidem, f. 10 verso.

⁶ ANRM, F.2, inv. 1, d. 53, f. 27 verso.

⁷ *Полное Собрание Законов Российской Империи*, Legea nr. 25420 din 11 iulie 1813, vol. XXXII. St. Petersburg, 1830, p. 596.

⁸ *Историческое описание одежды и вооружения российских войск, с рисунками*. Partea 10. St. Petersburg, 1901, p. 43.

create. Așadar, conform hotărârii împăratului Alexandru I din 10 ianuarie 1814, din companiile de stat-major aflate în subordinea guvernatorului civil al Basarabiei a fost format batalionul serviciului de garnizoană din Chișinău¹, compus din trei companii. Puțin numeroase erau și garnizoanele cetăților Hotin, Akkerman (Cetatea Albă), Tighina, Ismail și Chilia, compuse din companiile 34, 70, 71, 72 Artilerie². Dacă luăm în considerație și cele două regimente de cazaci din Orenburg aflate în ținut, atunci în perioada anilor 1814-1815, în regiune staționau 7 companii, dintre care 3 de garnizoană și 4 de artilerie, și 2 regimente de cazaci, fiecare fiind numeric egal unui batalion de infanterie. Din statele existente reiese că numărul total al efectivului combatant aflat în Basarabia nu putea depăși 2 000 de oameni, cifra reală fiind mult mai mică. Infrastructura militară includea și unele unități din cadrul sistemului logistic, cum ar fi spitalele militare și depozitele alimentare (magazii) din Otaci, Bălți, Chișinău, Reni, Frumoasa (Cahul) și unul de pe malul stâng al Prutului, vizavi de târgul Fălciu³.

Înfrângerea lui Napoleon și revenirea în patrie în plină glorie a armatei ruse au schimbat radical situația în Basarabia. Devenind din 1812 zonă de tranzit spre Balcani pentru armata țaristă, regiunea este privită de către oficialii militari ca punctul principal de sprijin logistic pentru armatele îndreptate împotriva Imperiului Otoman în cazul unui eventual război. Din cele 33 de divizii de infanterie și 17 divizii de cavalerie, câte număra armata țaristă după reîntoarcerea sa din Europa, în 1816 au fost formate două armate, ambele instalate în Ucraina⁴. Armata 1, cu sediul statului său major în localitatea Visilkov, gubernia Kiev, era îndreptată în principal spre direcția operativă vest sau, în caz de acută necesitate, și spre sud-est, Armata 2, cu sediul în localitatea Tulcin, era direcționată exclusiv spre Balcani. Relieful geografic al acestei regiuni este de așa natură că singura cale de pătrundere în Balcani din nord trece prin „poarta Focșanilor”, formată de curbura sud-estică a Carpaților și gurile Dunării⁵.

Conform estimărilor ofițerilor Statului-Major General rus, pe timp de război ținutul pruto-nistean era capabil de a găzdui depozitele unei armate întregi, spitale militare cu o capacitate totală de câteva mii de paturi, de a încartirui 200 000 de soldați, iar pe timp de pace, în jur de 120 000⁶, ceea ce însemna practic o armată întreagă cu toate structurile sale aferente. Conform dislocației generale, în Basarabia aveau să sosească unități ale diviziilor 13 și 16

¹ *Полное Собрание Законов Российской Империи*, Legea nr. 25513 din 10 ianuarie 1814, vol. XXXII. St. Petersburg, 1830, p. 715.

² *Историческое описание одежды...*, p. 153.

³ ANRM, F.2, inv. 1, d. 100, f. 19.

⁴ Керсновский, А. *Истоия русской армии*. Т.2, Москва: Голос, p. 16.

⁵ Фадеев, Р. Мнение о восточном вопросе. По поводу последних рецензий на Вооружённые силы России. Санкт-Петербург: Типография Департамента Уделов, 1870, p. 18.

⁶ *Военно-статистическое обозрение Российской Империи. Бессарабская Область*. Т. XI, часть 3. Санкт-Петербург: Типография Департамента Генерального штаба, 1849, p. 27.

Infanterie, retrase din Europa Occidentală. Primele unități au început să vină începând cu luna martie 1815, procesul continuând pe etape până la sfârșitul anului 1817. La începutul lui 1818, în Basarabia au fost dispuse unitățile Corpului 6 Infanterie, compus din diviziile 13 și 16 Infanterie. Primele unități staționate permanent pe teritoriul Basarabiei erau: regimentele de infanterie Nyslott, Ohotsk, Kamceatka, Mingrelia, Regimentul 27 Vânători, două regimente ale cazacilor de pe Don, companiile 31, 32 Artilerie, companiile 31, 32 Artilerie Ușoară, compania de geniu, Batalionul 6 Pionieri și garnizoanele cetăților¹.

Celelalte unități militare au sosit în Basarabia pe parcursul lunilor martie și aprilie. Către luna aprilie 1818, toate unitățile repartizate cu sediul în regiune erau deja adunate. Divizia 13 Infanterie era alcătuită din 6 regimente, staționate atât în Basarabia, cât și în Ucraina. Basarabia a găzduit Regimentul 12 Vânători, cu sediul statului-major la Soroca, și Regimentul 22 Vânători, comandat de moldoveanul Izbaș, la Hotin, care număra 6 ofițeri superiori, 53 de ofițeri inferiori, 242 de sergenți, 68 de muzicanți, 2 580 de soldați și 115 de necombatanți, în total 3 064 de persoane. O structură similară de state era în toate regimentele de vânători².

Dacă Divizia 13 Infanterie staționa în cea mai mare parte în Ucraina, atunci Divizia 16 Infanterie, comandată de generalul-locotenent Kozacikovski, cu toate cele 6 regimente din subordine, era staționată în întregime în Basarabia. Sediul statului-major al diviziei se afla la Chișinău. Regimentul Infanterie Kamceatka, cu sediul central în cetatea Ismail, împreună cu efectivul garnizoanei cetății, număra 9 ofițeri superiori, 51 de ofițeri inferiori, 224 de sergenți, 72 de muzicanți, 2 369 de soldați și 149 de necombatanți³. Regimentul Infanterie Mingrelia, compus numai din 2 batalioane și încartiruit la Chilia, avea în statele sale 3 ofițeri superiori, 29 de ofițeri inferiori, 141 de sergenți, 46 de muzicanți, 1 625 de soldați, 74 de necombatanți⁴. Cetatea Tighinei a devenit sediul pentru Regimentul Infanterie Nyslott. Acest regiment număra 5 ofițeri superiori, 37 de ofițeri inferiori, 233 de sergenți, 65 de muzicanți, 2 514 soldați și 107 de necombatanți⁵. Regimentul Infanterie Ohotsk își avea sediul statului-major în localitatea Galbena, efectivul fiind compus din 4 ofițeri superiori, 37 de ofițeri inferiori, 207 de sergenți, 61 de muzicanți, 2 365 de soldați și 82 de necombatanți. Regimentele 27 și 49 Vânători, al căror loc de staționare nu este clar, nefiind arătat în corespondența de serviciu, numărau: primul – 5 ofițeri superiori, 36 de ofițeri inferiori, 208 de sergenți, 13 muzicanți, 2 318 de soldați, 86 de necombatanți, iar cel de al doilea – 4 ofițeri superiori, 42 de ofițeri inferiori, 226 de sergenți, 30

¹ ANRM, F.2, inv. 1, d. 573, f. 9 verso.

² ANRM, F.2, inv. 1, d. 577, f. 13 verso.

³ ANRM, F.2, inv. 1, d. 574, f. 40.

⁴ ANRM, F.2, inv. 1, d. 577, f. 5.

⁵ Ibidem, f. 3.

de muzicanți, 2 310 de soldați și 90 de necombatant¹. Din cadrul Diviziei 16 Infanterie mai făcea parte Brigada 16 Artilerie, instalată pe companii în nordul Basarabiei. În total, conform afirmației lui Svinin, divizia număra 17 538 de persoane în anul 1816². În luna mai 1818, Regimentul Infanterie Nyslott este transferat în orașul Revel (Tallinn), iar în locul său, la Tighina, a fost dislocat Regimentul Infanterie Kolîvanov, compus din 3 batalioane și având în listele nominale 6 ofițeri superiori, 50 de ofițeri inferiori, 192 de sergenți, 63 de muzicanți și 1 992 de soldați³.

În Corpul 6 Infanterie intra și Batalionul 6 Geniu, aflat la Tighina, care număra în rândurile sale 1 ofițer superior, 9 ofițeri inferiori, 14 sergenți și 67 de soldați⁴. O unitate cu o structură similară era Batalionul 7 Geniu, care însă aparținea Corpului 7 Infanterie, dislocat inițial la Hotin, iar din toamna anului 1818, la Tighina.

Trupele neregulate erau reprezentate de regimentele de cazaci, care se schimbau o dată la patru-cinci ani și supravegheau frontiera de stat a imperiului. În anii 1816-1818, cele două regimente ale cazacilor din Orenburg au fost întărite cu regimentele cazacilor de pe Don. În nordul Basarabiei, cu cartierul general la Lipcani, era dislocat Regimentul Cazacilor de pe Don, cu dispunerea subunităților în pichete de-a lungul Prutului în vecinătatea satelor Zalucea, Mărginiți, Corpaci și Obrănești⁵. Regimentul număra în rândurile sale 1 ofițer superior, 17 ofițeri inferiori, 20 de sergenți (ureadnici)⁶, un furier și 533 de cazaci⁷. Mai la sud de acest regiment, supravegherea hotarului de pe Prut până la Sculeni era pusă în sarcina Regimentului Cazacilor de pe Don sub comanda colonelului Gorbikov, cu sediul statului-major în localitatea Leova. Regimentul avea în componența sa 1 ofițer superior (comandantul regimentului), 16 ofițeri inferiori, 20 de sergenți și 526 de cazaci⁸. La flancul stâng al pozițiilor ocupate de Regimentul de Cazaci al colonelului Gorbikov, Prutul era supravegheat de Regimentul 2 al Cazacilor din Orenburg. Delta Dunării până la Marea Neagră era ținută sub observație de Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Kuteinikov, schimbând în această regiune Regimentul 1 al Cazacilor din Orenburg, reîntors în patrie. Regimentul lui Kuteinikov era dispersat pe pichete, având sediile principale în cetățile Chilia, Akkerman (Cetatea Albă) și Ismail. Regimentul avea

¹ Ibidem, f. 5.

² Описание Бессарабской Области. Составлено ведомства государственной коллегии иностранных дел надворным советником Павлом Свиныным, 1816 года, 1-го июня. În: *Записки Одесского общества истории и древностей*. Одесса, 1867, т. 6. р. 247.

³ Ibidem, f. 15.

⁴ ANRM, F.2, inv. 1, d. 573, f. 15.

⁵ Ibidem, f. 33.

⁶ Grad militar în trupe de cazaci egal cu cel de sergent.

⁷ ANRM, F.2, inv. 1, d. 574, f. 85 verso.

⁸ Ibidem, f. 67.

înscriși în listele nominale 1 ofițer superior, 14 ofițeri inferiori, 23 de sergenți și 537 de cazaci¹. Regimentul 8 al Cazacilor din Ural, cu sediul la Chișinău, îndeplinea funcțiile polițienești și număra în rândurile sale 1 ofițer superior, 15 ofițeri inferiori, 12 sergenți și 459 de cazaci². În total, în provincie erau staționate 5 regimente de cazaci cu un efectiv de aproximativ 2 700 de persoane.

Trupele de garnizoană, reprezentate de garnizoanele cetăților, subunitățile de gardă și de escortă, completau sistemul defensiv instaurat în Basarabia. Garnizoana cetății Tighina, sub comanda general-maiorului Zbnevski, era alcătuită din compania de artilerie a cetății, detașamentul de ingineri, echipa de invalizi de război și avea în componența sa 1 general, 3 ofițeri superiori, 13 ofițeri inferiori, 13 sergenți și 147 de soldați, în total 177 de persoane³. Locotenentul-colonel Ciceagov, șeful garnizoanei militare din Chilia, avea în subordinea sa o jumătate de companie de artilerie, detașamentul de artilerie și o echipă de invalizi de război, numărând în rândurile sale 1 ofițer superior, 5 ofițeri inferiori, 13 sergenți, 2 muzicanți, 153 de soldați și 12 necombatanți⁴, în total 186 de persoane.

Puțin numerică era și garnizoana cetății Akkerman (Cetatea Albă), compusă din detașamentul de ingineri, o jumătate de companie de artilerie și echipele de transport și de invalizi, similară numeric cu cea din Chilia. Comenduirea Ismailului, fără a lua în calcul regimentele armatei regulate din fortăreață, era compusă din garnizoana cetății și echipa de invalizi, numărând numai câteva zeci de persoane, toate obligațiile ce țineau de serviciul de gardă erau îndeplinite de trupele regulate.

A doua ca importanță după Tighina era cetatea Hotinului, încredințată conducerii general-maiorului Lidars, erou al războaielor napoleoniene. Pe lângă trupe regulate, garnizoana includea compania de artilerie a cetății și echipa de ingineri, care număra 1 general, 2 ofițeri superiori, 9 ofițeri inferiori, 12 sergenți, 2 muzicanți, 166 de soldați și 5 necombatanți⁵, în total 197 de persoane.

Tot în categoria trupelor sedentare intra batalionul de garnizoană din Chișinău, care făcea parte din Regiunea 6 a Corpului Independent al Pazei Interioare, iar din anul 1818, din Regiunea 4 a Corpului Independent al Pazei Interioare. Batalionul era compus din 5 companii și detașamente de invalizi, cu sediul în centrele administrative ținutale: Chișinău, Ismail, Hotin, Cetatea Albă (Akkerman), Chilia și Tighina (Bender). Așadar, în perioada 1816-1819, în

¹ Ibidem, f. 23-25.

² ANRM, F.2, inv. 1, d. 575, II, f. 162 verso.

³ ANRM, F.2, inv. 1, d. 573, f. 15.

⁴ ANRM, F.2, inv. 1, d. 574, f. 20.

⁵ ANRM, F.2, inv. 1, d. 573, f. 49.

Basarabia erau instalate 8 regimente de infanterie, 1 brigadă de artilerie, 5 regimente de cazaci, subunități ale trupelor de garnizoană, depozite, spitale militare, cu un efectiv total de aproximativ 24 619 de persoane, fără a lua în calcul brigada de artilerie, despre care nu dispunem de date statistice concrete.

Ultimii ani ai domniei împăratului Alexandru I au fost marcați de creșterea influenței asupra suveranului, în domeniul militar, a generalului de artilerie Arakceev. Multiplele reorganizări efectuate la toate categoriile de arme, rotația permanentă a unităților dintr-o regiune a vastului imperiu în alta, soldată cu enorme cheltuieli de transport, toate acestea aminteau de domnia de tristă amintire a părintelui său, țarul Pavel I. Febra reorganizării nu a ocolit și unitățile staționate în Basarabia. Pe parcursul anilor 1819-1820, efectivul diviziilor 13 și 16 Infanterie a fost schimbat cu 80%, procesul de reorganizare atingând apogeul odată cu redenumirea, în luna mai 1820, din Divizia 13 Infanterie în Divizia 17 Infanterie¹. Conform ordinului de bătaie al armatei imperiale ruse din mai 1820, Divizia 16 Infanterie era alcătuită din regimentele de infanterie Selenghinsk, Iakutsk, Ohotsk, Kamceatka și regimentele 31 și 32 Vânători. Divizia 17 Infanterie era compusă din regimentele de infanterie Ekaterinburg, Tobolsk, Tomsk, Kolivanovsk și regimentele 33 și 34 Vânători². Unitățile erau dispuse uniform pe întreg teritoriul regiunii Basarabia. Situația a rămas neschimbată până la moartea țarului Alexandru I la 19 noiembrie 1825.

Stabilitatea atinsă la nivelul de macrostructură nu se răsfrângea și la cel de microstructură, situație caracteristică întregii armate țariste. În cadrul diviziei, regimentele își schimbau an de an locurile de dispunere, ceea ce producea un anumit haos în conducerea trupelor. Astfel, în vara anului 1821, Regimentul 31 Vânători avea sediul în cetatea Ismail, iar în anul 1824, îl găsim deja la Bălți. Tot în sudul Basarabiei, inițial, era amplasat și Regimentul 32 Vânători, care a fost transferat către anul 1824 la Telenești. Hotinul, în 1821, era sediul a cinci regimente (Infanterie Selenghinsk, Tobolsk, Ekaterinburg, Iakutsk și 34 Vânători), dar până în anul 1825 a rămas doar Regimentul Infanterie Selenghinsk. Celelalte, după mai multe mutări dintr-un loc în altul, s-au instalat definitiv în Trușeni, Orhei, Grimăncăuți și Akkerman (Cetatea Albă).

Numărul militarilor aflați în regiune a crescut simțitor din cauza înrăutățirii situației internaționale la hotarele imperiului, fapt care a impus întărirea corpului de cazaci cu două regimente regulate. Totodată, a fost mărit efectivul trupelor de garnizoană, menite să întărească prezența militară rusă la hotarul cu Imperiul Otoman în ajunul și în timpul mișcării iberice din

¹ *Историческое описание одежды...*, p. 59.

² *Ibidem*, p. 61.

Principatele Române și Grecia și al revoltei armate conduse de Tudor Vladimirescu în Țara Românească. În același context geopolitic se înscrie și acordarea gradului 1 de importanță strategică fortărețelor Tighina și Ismail conform clasamentului cetăților din imperiu, a gradului 2 cetăților Chilia și Hotin și a gradului 3 cetății Akkerman (Cetatea Albă)¹.

Garnizoana Ismail, punct strategic de la hotarele imperiului, comandată de general-maiorul Sanders, pe lângă trupe regulate, includea unități neregulate, întărite cu efectiv suplimentar, după cum urmează din tabelul alăturat:

Tabelul 2.1. Structura de state a garnizoanei cetății Ismail²

Unitate	Generali	Ofițeri superiori	Ofițeri inferiori	Sergenți	Muzicanți	Soldați	Necombatanți
Artileria de garnizoana	-	2	7	22	3	265	26
Echipa de invalizi	-	1	2	5	1	45	-
Compania 16 Ingineri	-	-	2	8	1	103	-
TOTAL – 467 (26)	-	3	11	35	5	413	26

Pe lângă armamentul personal al militarilor, cetatea dispunea de: tunuri de diferite calibre – 92, mortiere – 22, obuzier – 1, rinocer – 4 (tip de obuzier), în total 119 de piese de artilerie.

Către vara anului 1821 a fost întărită considerabil și garnizoana cetății Tighina atât cu unități de luptă dislocabile, cât și cu unități sedentare. Garnizoana cetății era alcătuită din:

Tabelul 2.2. Structura de state a garnizoanei cetății Tighina³

Unitate	Generali	Ofițeri superiori	Ofițeri inferiori	Sergenți	Muzicanți	Soldați	Necombatanți
Batalionul 6 Geniu	-	2	19	67	34	749	91
Batalionul 7 Geniu	-	2	18	63	34	885	96
Artileria de garnizoană	-	1	5	13	2	135	41
Echipa de ingineri	-	3	7	8	-	-	24
Compania 15 Ingineri	-	-	2	8	1	114	3
Echipa de invalizi	-	-	1	7	1	61	-

¹ Полное Собрание Законов Российской Империи, Legea nr. 26.617 din 1 ianuarie 1819, vol. XXXVI. St. Petersburg, 1830, p. 5.

² Tabelul este alcătuit de către autor prin preluarea datelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 749, f.4.

³ Tabelul este alcătuit de către autor prin preluarea datelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 749, f. 21.

TOTAL 2242 (255)	-	-	8	52	166	72	1944	255
---------------------	---	---	---	----	-----	----	------	-----

Cetatea avea la înarmare un arsenal impresionant de artilerie, compus din: tunuri de calibru diferit pe afet – 21, tunuri de calibru diferit fără afet – 14, tunuri de calibru diferit otomane – 50, rinocere – 12, alte tipuri de tunuri – 71, dar și 89 de tunuri nefuncționale, în total 168 de piese de artilerie în stare perfectă de luptă¹.

A fost mărit și efectivul trupelor de garnizoană din Chilia, care, conform raportului comandantului cetății, locotenent-colonelul Ciceagov, în vara anului 1821, era alcătuit din:

Tabelul 2.3. Structura de state a garnizoanei cetății Chilia²

Unitate	Generali	Ofițeri superiori	Ofițeri inferiori	Sergenți	Muzicanți	Soldați	Necombatanți
Artileria de garnizoană	-	-	2	11	1	88	18
Echipa de invalizi	-	-	2	4	1	47	-
TOTAL – 156 (18)	-	-	4	15	2	135	18

Artileria garnizoanei Chilia era alcătuită din 20 de tunuri din fontă de calibru diferit, 34 de tunuri turcești din cupru, 48 de tunuri de alte tipuri și categorii, în total 102 de guri de foc³.

Reorganizările au atins și garnizoana cetății Akkerman (Cetatea Albă). Trupele sedentare de aici au fost completate conform statelor următoare:

Tabelul 2.4. Structura de state a garnizoanei cetății Akkerman (Cetatea Albă)⁴

Unitate	Generali	Ofițeri superiori	Ofițeri inferiori	Sergenți	Muzicanți	Soldați	Necombatanți
Artileria de garnizoană	-	1	1	5	-	49	15
Echipa de invalizi	-	-	4	8	1	47	-
TOTAL 115 (15)	-	1	5	13	1	96	15

O situație similară era și în garnizoana Hotinului. Trupele sedentare erau alcătuite din compania serviciului de garnizoană, echipele de ingineri și de invalizi, numărul lor total fiind similar cu cel din cetățile Chilia și Akkerman, ne depășind cifra de 150 de oameni⁵.

¹ Ibidem, f. 7.

² Tabelul este alcătuit de către autor prin preluarea datelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 749, f.4.

³ Ibidem, f. 73.

⁴ Tabelul este alcătuit de către autor prin preluarea datelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 749, f. 69.

⁵ Ibidem, f. 27.

Așadar, putem concluziona că, în perioada 1820-1825, în Basarabia staționau unități militare de diferite tipuri cu un efectiv total de aproximativ 27 579 de persoane, fără a lua în considerare efectivul Brigăzii 16 Artilerie și echipele de invalizi din Chișinău și Bălți. Dacă luăm în calcul și unitățile menționate, atunci efectivul ar ajunge la cifra de 28 000 de persoane, situația rămânând neschimbată până la începerea războiului ruso-turc din 1828-1829.

Provincia nou-încorporată – Basarabia – juca un rol esențial în planurile strategice de expansiune a Imperiului Rus în Balcani. O scurtă trecere în revistă a regimentelor dislocate în provincie demonstrează că acestea făceau parte din elita armatei țariste, cu un bogat palmares istoric și combativ. Cert este faptul că pe întreaga durată a autonomiei Basarabiei (1812-1828) în cadrul imperiului, provincia s-a bucurat de oficiali militari de rang superior cu viziuni social-politice iluministe și progresiste pentru epoca respectivă. Începând cu anul 1812 și până în 1817, autoritatea supremă militară din Basarabia a fost exercitată de general-maiorul inginer Ivan Harting. Personalitate controversată din istoriografia română, de origine olandeză, ofițer curajos, decorat cu cea mai înaltă distincție militară, Ordinul „Sfântul Gheorghe” clasa a III-a, Ivan Harting a participat la războiul ruso-turc din 1806-1812. Familiarizat în Principate cu tradițiile și obiceiurile pământului, a devenit un filo român convins, căsătorindu-se cu Elena Sturdza, sora zburdalnică a viitorului domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza¹. Caracter direct și cazon, Harting nu a înțeles până la moarte subtilitățile comportamentului nobilimii locale, pe care s-a bazat la începutul carierei sale politice, nobilime atât coruptă, cât și plină de intrigi. Conflictul iminent cu nobilimea l-a costat scump, el pierzându-și funcția ocupată și decedând în anonim în anul 1831. Mormântul său, în prezent într-o stare deplorabilă, se află la Cimitirul Central de pe Strada Armenească din Chișinău.

Până în anul 1823, supravegherea militară asupra Basarabiei era exercitată de către guvernatorul general interimar, curatorul coloniștilor din sudul Rusiei, generalul de infanterie Ivan Inzov². După unele surse, fiu nelegitim al țarinei Ecaterina a II-a, erou al războaielor napoleoniene, cavaler al Ordinului „Sfântul Gheorghe” clasa a III-a, generalul I. Inzov era o persoană binevoitoare și înțeleaptă, în relații amicale cu mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. În cârmuirea sa se baza întru totul pe guvernatorul civil Constantin Catacazi (1817-1825) și pe Sfatul Suprem. Decedat în 1845, a fost înmormântat în cimitirul din Bolgrad.

Din cele două armate de câmp existente în Rusia până la războiul ruso-turc din 1828-1829, Armata 2 se deosebea indiscutabil prin potențialul său intelectual, reprezentat de corpul de

¹ Bezviconnâi, Gh. Din vremea lui Alexandru Sturdza. (1791-1854). În: *Din trecutul nostru*. Chișinău, 1936, nr. 36-39. p. 13.

² Boldur, A. *Istoria Basarabiei*. București: editura Victor Frunze, 1992, p. 320.

ofițeri, în cea mai mare parte persoane cu viziuni largi și progresiste și nu era una prost echipată, subfinanțată și lipsită de toate cele necesare, cum era prezentată de unii cercetători occidentali¹. Ne referim în primul la comandantul suprem al Armatei 2, charismaticul general de infanterie, iar din 1826 feldmareșalul Peter Wittgenstein. Eroul războaielor napoleoniene, decorat pentru curajul său ieșit din comun cu ordinele „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a, a III-a și a II-a, apreciat și foarte iubit de întregul efectiv, de la soldat la general, pentru caracterul său deschis, vesel și comunicativ. Adept și susținător convins al conceptului elaborat de A. Suvorov, contele P. Wittgenstein a contribuit enorm la promovarea învățământului elementar în trupele din subordine. Căzut în dizgrație, se retrage în 1829 din serviciul militar activ și se stabilește la moșia sa din Camenca, Transnistria, unde este înmormântat în 1843.

Din conducerea superioară a Armatei 2 făcea parte și șeful statului-major, generalul Pavel Kiseleff. Personalitate marcantă nu numai în domeniul militar, ci și în cel politico-administrativ, promotor al unor reforme sociale din Rusia și Principatele Române, numele său a rămas înscris în istoria României. Printre cei înzestrați cu talent militar se numărau și comandantul Corpului 6 Infanterie, generalul de infanterie Ivan Sabaneev, cavaler al Ordinului „Sfântul Gheorghe” clasa a III-a, comandanții Diviziei 16 Infanterie, general-locotenentul Kiril Kozacikovski și general-maiorul, contele Mihail Orlov².

Trei dintre cele opt regimente de infanterie aflate în Basarabia au fost decorate de Alexandru I pentru vitejia manifestată de către efectiv în campaniile purtate împotriva lui Napoleon. Regimentul Infanterie Ekaterinburg a fost decorat cu drapelul de luptă „Sfântul Gheorghe” pentru campania din anul 1814 din Europa, Regimentul 32 Vânători, cu două trompete de argint pentru campania din 1815, și Regimentul 33 Vânători, cu două trompete de argint pentru campania din anul 1814. Comandantul Regimentului 22 Vânători era general-maiorul Nichita Izbaș, moldovean, erou al războiului cu Napoleon, cavaler al Ordinului „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a, decorat pentru curajul arătat în lupta din 15 iulie 1812 în orașul Kobrin. Pe atunci maiorul N. Izbaș a condus Regimentul 13 Vânători într-un atac cu baionete, a capturat 5 tunuri și 600 de militari, printre care se afla și comandantul garnizoanei, generalul von Klengel³. General-maiorul Nichita Izbaș a fost înaintat la funcția de comandant de brigadă, cu sediul la Bălți, unde a și decedat subit în 1822¹.

¹ George F. Jewsbury. *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774 – 1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*. Iași: Polirom, 2003, p. 154.

² Vezi *Список генералам, штаб- и обер- офицерам всей Российской армии с показанием чинов, фамилий и знаков отличия*. Санкт Петербург: Типография Главного Штаба Его Императорского Величества, 1828.

³ Боевой календарь-ежедневник Отечественной войны 1812 года. Часть I. Перечень боевых столкновений русских армий с 4 июня по 31 августа 1812 года. Составил Н.П. Поликарпов. În: *Труды Московского отдела*

În cadrul Regimentului Infanterie Ekaterinburg își făceau serviciul militar ofițerii basarabeni frații Zmuncilă, subofițerul Russo, frații Ioan și Mihail Ralli, nobilul Dimitrie Iurcu, descendent din boieri munteni, care s-a înrolat la 7 septembrie 1827 în Regimentul Infanterie Vitebsk.

Frații Ioan și Mihail Ralli erau fiii căminarului Zamfirache Ralli și unchii savantului și revoluționarului român Zamfir Constantin Arbore-Ralli. În pofida originii incerte, greco-italiene, a familiei Ralli, se cunoaște că, la anexarea Basarabiei, căminarul și serdarul Țării Moldovei Zamfirache Ralli era proprietarul mai multor localități, printre care satele Dolna, Vărzărești, Iurceni, Găureni și altele din ținutul Orheiului. Foarte înstărit, se stabilise într-o casă situată în centrul Chișinăului împreună cu copiii săi – Grigore, Ecaterina, Ioan, Mihail, Manole, Constantin și Elena². Cultivat, poliglot, Zamfir Ralli era unul dintre cei mai activi membri ai cercului de boieri care se opuneau, în măsura posibilităților, rusificării provinciei de către funcționarii ruși. Locuința sa era destul de des frecventată de marele poet rus A. Pușkin, aflat în exil în anii 1821-1823. Este cunoscut faptul că poetul surghiunit s-a împrietenit cu frații Ralli, în special cu Ioan. După plecarea poetului din Basarabia, ambii frați au fost înrolați în armata în anul 1823 și repartizați la Regimentul Infanterie Ekaterinburg, au participat la războiul ruso-turc din 1828-1829, fiind exemple de curaj, fapt pentru care au și fost decorați cu mai multe ordine și distincții militare.

Contaminați de idei liberale în timp ce se aflau în Europa, un grup de ofițeri ai armatei țariste au înființat o mișcare revoluționară – mișcarea decembristă, având ca scop abolirea șerbiei și promovarea reformelor burgheze în Rusia. Unul dintre principalele centre ale mișcării decembriste era Armata 2, în special Divizia 16 Infanterie, comandată de membrul organizației secrete, general-maiorul M. Orlov. Din organizație mai făceau parte general-maiorul Pavel Pușcin, comandantul Brigăzii 2 din Divizia 16 Infanterie, colonelul Andrei Nepenin, comandantul Regimentului 32 Vânători, precum și ofițerii aceluiași regiment, maiorul Vladimir Raevski, maiorul Ivan Iulin, căpitanul Constantin Ohotnikov.

În esență, după anexarea Basarabiei la imperiul țarist, numărul trupelor staționate în provincie a crescut constant, cu excepția anilor 1812-1815, când întregul sistem militar al Rusiei era antrenat în războiul cu Napoleon și în campaniile din Europa. Între 1812-1813 în Basarabia staționau 7 100 de oameni; între 1814-1815: 2 000 de oameni; între 1816–1819: 24 619 de

Императорскаго Русскаго Военно-историческаго общества. Том IV. Материалы по Отечественной войне, М., 1913, p. 178.

¹ ANRM, F.2, inv. 1, d. 795, f. 26 verso.

² Din trecutul nostru, nr. 17-20. Chișinău, 1935, p. 78.

oameni; între 1820-1824: 28 000 de oameni; între 1825-1828: 34 501 de oameni. Prezența militară rusă în Basarabia poate fi ilustrată prin graficul din figura 2.3.

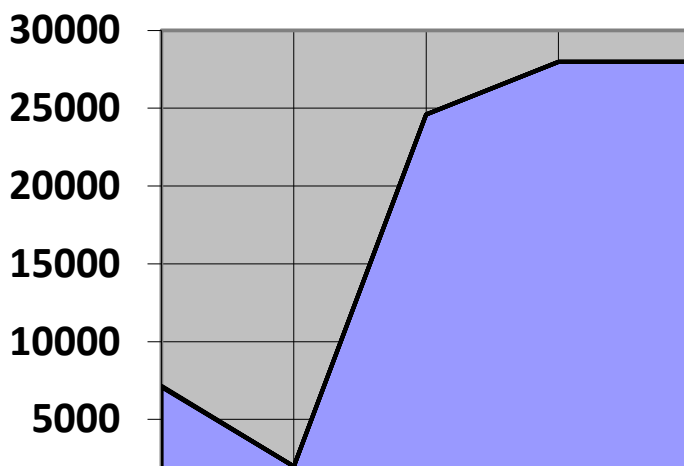

Fig.2.3. Efectivul armatei ruse din Basarabia în anii 1812-1828¹.

Totuși, densitatea trupelor pe un kilometru pătrat era încă foarte mică. Reieșind din suprafața totală a Basarabiei, care era de 44 399 km², constatăm că densitatea medie era, în anii 1812-1813, de 0,16 militari pe un kilometru pătrat; în 1814-1815, de 0,04 militari/km²; în 1816-1819, de 0,55 militari/km²; în 1820-1824, de 0,63 militari/km²; în 1825-1828, tot de 0,63 militari/km². Deci, în anii 1812-1813, unui militar îi reveneau aproximativ 6 km² din teritoriul Basarabiei, în 1814-1815 – 25 km², în 1816-1819 – aproximativ 2 km² și în 1820-1828 – 1,6 km², când unui militar îi revenea puțin mai mult de 1 km² din teritoriul Basarabiei.

Cu totul altă era situația dacă facem comparație între numărul militarilor ruși și numărul populației locale, cu excepția coloniștilor, care erau scutiți de întreținerea trupelor ruse. Având în vedere că populația Basarabiei, în 1812, era de aproximativ 300 000 de persoane², atunci un militar revenea la 42 de persoane de toate genurile și vârstele, o cifră destul de ridicată. Între anii

¹ Diagrama a fost alcătuită de către autor în urma procesării datelor pentru anii 1812-1813 din: *Полное Собрание Законов Российской Империи*, Legea nr. 25420 din 11 iulie 1813, vol. XXXII, St.-Peterburg, 1830, p. 596; Кузнецов, В. *Военная служба полков Оренбургского и Уральского казачьих войск после Отечественной войны 1812 года*. În: „Вестник Челябинского государственного университета”, 2009, nr. 12 (150). История. Выпуск 31, p. 63; ANRM. F. 1, inv. 1, d. 225, f. 10 verso.

Pentru anii 1814-1815 din: *Полное Собрание Законов Российской Империи*, Legea nr. 25513 din 10 ianuarie 1814, vol. XXXII, St.Petersburg, 1830, p. 715; *Историческое описание одежды и вооружения российских войск, с рисунками*. Partea 10, St.Petersburg, 1901, p. 153.

Pentru anii 1816-1819 din: ANRM. F. 2, inv. 1, d. 573, f. 9 verso, 15, 45, 49, 259 verso; ANRM. F. 2, inv. 1, d. 574, f. 20, 23-25, 40, 67, 85 verso; ANRM. F. 2, inv. 1, d. 577, f. 3, 5, 13 verso;

Pentru anii 1820-1829 din: ANRM. F. 2, inv. 1, d. 749, f. 4, 21, 27, 69; ANRM. F. 2, inv. 1, d. 809, f. 85.

² Poștarencu, D. Populația Basarabiei în perioada țaristă. În: *Historia*, mai 2012, nr. 125, p. 43.

1814 și 1815, tensiunea poverii a scăzut, fiind un militar la 150 de persoane. Numărul trupelor din nou crește între 1817 și 1819, când populația băștinașă era de aproximativ 419 240 de persoane¹, deci un militar revenea la 17 persoane sau la aproximativ trei familii. Situația devine tensionată în anii 1825-1828, când populația Basarabiei era de aproximativ 409 110 de persoane², dintre care aproximativ 53 267 de coloniști³. Prin urmare, celor 355 843 de persoane pasibile de prestații locale pentru întreținerea armatei ruse le reveneau 28 000 de militari, ceea ce însemna un militar la 13 persoane, adică un militar la trei familii. În pofida faptului că militarii respectivi făceau parte din cele mai bune unități ale armatei ruse, situația creată nu putea să nu trezească unele tensiuni în societate, obligată să-i întrețină pe acești oameni din puținul pe care îl avea.

2.3 Serviciul logistic în armata rusă.

Asigurarea armatei cu cele necesare pentru funcționarea sa de zi cu zi era pusă pe seama serviciului logistic. Asigurarea logistică a armatei avea un loc important în activitatea cotidiană a oficialilor militari. Logistica militară face parte din știința militară și prin complexitatea problemelor de rezolvat, aceasta ocupa un loc egal cu alte componente ale științei militare – teoria generală, arta militară, teoria organizării militare, teoria instruirii trupelor, geografia și istoria militară. Din punct de vedere teoretic ea reprezintă o știință a planificării, executării mișcării și asigurării forțelor cu bunuri materiale. Asigurarea și sprijinul logistic creează condiții necesare pentru obținerea succesului în operații și a activității cotidiene pe timp de pace. Activitatea sa cuprinde mai multe domenii funcționale: aprovizionarea, mișcare și transport, mentenanță, infrastructura (inclusiv încartiruirea), asigurarea medicală și financiară, achiziții. Cheltuielile enorme pentru apărare, precum și baza economică slabă pentru creșterea veniturilor de stat determinau oficialitățile să reducă la maximum cheltuielile militare din partea statului, transferând o mare parte din îndatoririle acestuia privind sprijinul logistic al armatei pe seama populației civile în formă de prestații militare ca parte componentă a prestațiilor generale față de stat. Legislația militară rusă din perioada respectivă cunoștea trei tipuri de prestații militare: încartiruire cu acordarea rației alimentare suplimentare, cărăușie și asigurarea alimentară și furajeră⁴. Statul răspundea integral de echiparea, înarmarea, spitalizarea, salarizarea și în mare parte de alimentarea militarului, celelalte obligațiuni fiind puse în sarcina autorităților locale. Obligațiile autorităților locale erau multiple, importante și costisitoare, cum ar fi încartiruirea trupelor în localități, încălzirea și iluminarea spațiilor ocupate de unitățile încartiruite, acordarea

¹ Moraru, A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1912 – 1993*. Chișinău, 1995, p. 19.

² Poștarencu, D. Op.cit., p. 43.

³ Moraru, A. Op. cit., p. 20.

⁴ *Военная энциклопедия*. Т. 6. Санкт Петербург: Т-во И.Д. Сытина, p. 606.

rației alimentare suplimentare, alimentarea cailor armatei cu furaje, prestarea serviciului de transport în folosul unităților militare, reparația obiectelor militare și multe altele¹.

Activitatea practică a serviciului logistic al armatei ruse se baza pe două acte normative, aprobate la 27 ianuarie 1812 de către Alexandru I. Activitatea serviciului logistic pe timp de pace era reglementată de „Actul instituirii Ministerului de Război”, iar pe timp de război de „Regulamentul de conducere al Marii Armate de Uscat”. Gestionarea serviciului logistic pe timp de pace era încredințată unor organe specializate din Ministerul de Război. Drepturile de echipament și cele bănești, dar și întreținerea spitalelor militare, a farmaciilor și procurarea medicamentelor reprezentau prerogativa Direcției Comisionare. Aprovizionarea armatei cu provizii și furaje intra în sarcina Direcției Intendență². Structura serviciului logistic pe timp de pace este redată în schema următoare:

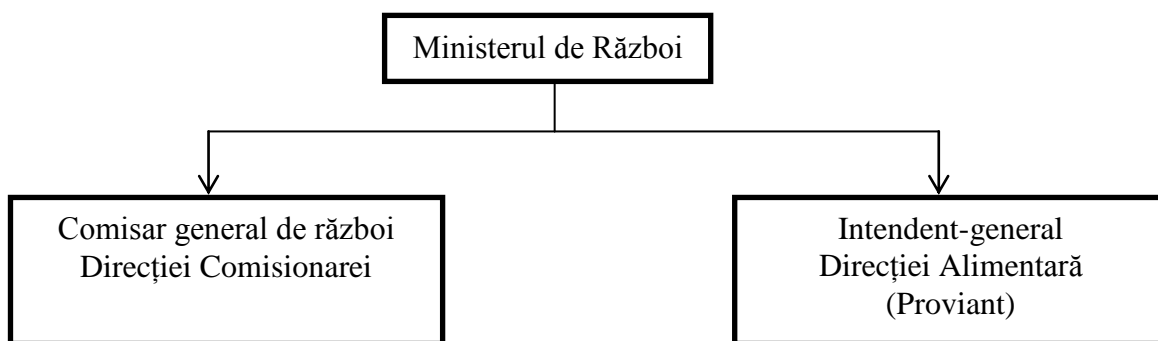

Fig. 2.4. Structura serviciului logistic al armatei ruse pe timp de pace³

Pe timp de război, structura se complica în funcție de complexitatea problemelor de rezolvat. În teatrul de acțiuni militare, puterea supremă era concentrată în mâinile comandantului-șef al armatei. Sub conducerea sa se afla Marele Stat-Major al Armatei, compus din patru departamente separate și independente – Statul-Major, Departamentul Ingineresc, Departamentul de Artilerie și Departamentul de Intendență. Toate problemele ce țin de asigurarea logistică în teatrul de operații erau concentrate într-o funcție specială, cea de general-intendent, în subordinea căruia se aflau: intendentul general din partea Direcției de intendență și comisarul general de război din partea Direcției de comisionare. General-intendentul se subordona direct comandantului-șef al Armatei. Serviciul intendenței (logistic) în corpurile de

¹ *Столетие Военного Министерства 1802 – 1902. Главное Интендантское Управление. Исторический очерк.* Т. 5, часть I. Санкт Петербург, 1903, p. 86.

² *Полное Собрание Законов Российской империи с 1649 года.* Том XXXII, legea nr. 24971 din 27 ianuarie 1812, St. Petersburg, 1830, p. 23-39.

³ Schema a fost alcătuită de către autor în baza culegerii de legi: *Полное Собрание Законов Российской империи с 1649 года.* Том XXXII, legea nr. 24971 din 27 ianuarie 1812, St. Petersburg, 1830.

armată era reprezentat separat de către un ober-intendent și un ober-comisar general de război, iar în divizii, de un intendent de divizie. Totodată, serviciul de transport nu era subordonat Intendenței (serviciului logistic). Responsabil de toate problemele din acest compartiment al activității armatei era un vagmistrz general, subordonat direct șefului Marelui Stat-Major¹.

Structura serviciului logistic pe timp de război este redată prin schema următoare:

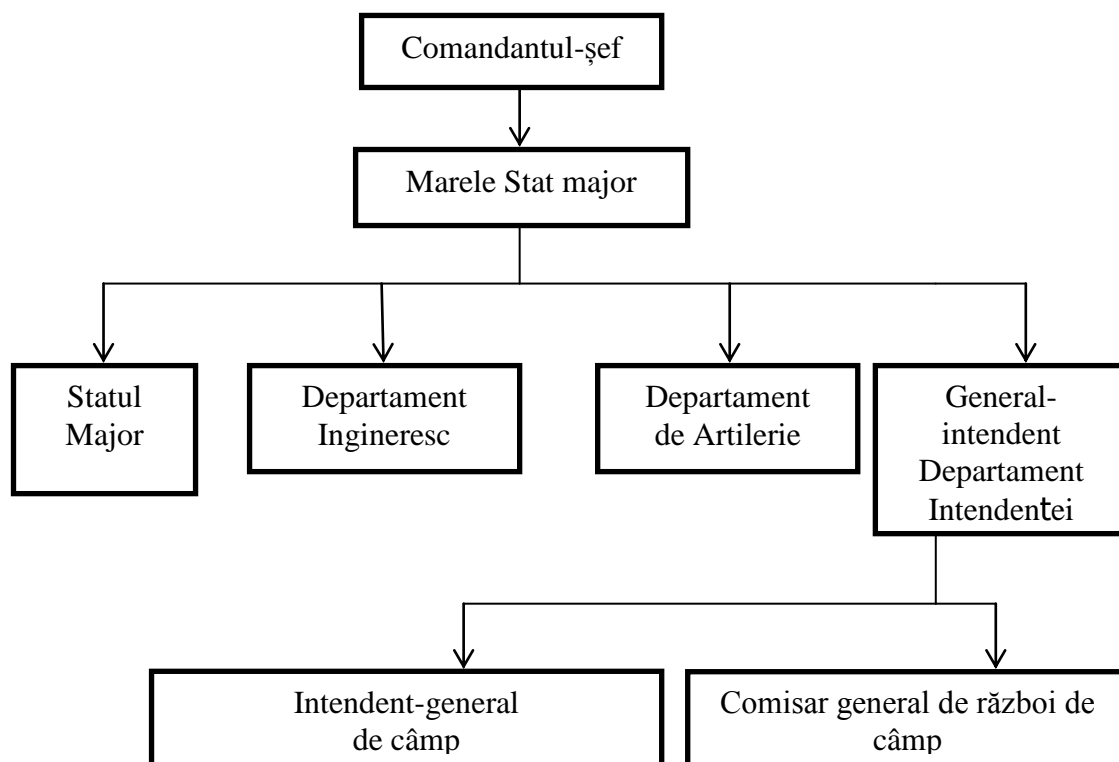

Fig. 2.5. Structura serviciilor logistice pe timp de război ²

Statul asigura armatei produsele alimentare pentru prepararea hranei printr-o normă zilnică necesară unui ostaș, după cum urmează: carne – 84 livre (1 livră = 400 g) sau 34,5 kg pe an; sare – 20 livre pe an; făină – 16 garnițe (1 garniță = 3,3 l) pe zi sau 3 cetverturi pe an (1 cetvert = 210 l); crupe – 1,5 garnițe pe zi sau aproximativ 0,4 cetverturi pe an³. Centralizat erau aprovizionați cu furaje și caii regimentari, însă nu pe întreaga durată a anului. Numai regimentelor de cavalerie de gardă li se asigurau furaje pentru întregul an. Caii regimentelor de artilerie de gardă, ai regimentelor de dragoni, cuirasieri și husari erau puși la aprovizionare furajeră pe 10,5 luni, caii unităților de artilerie pe 8 luni, caii cazacilor și altor unități pe 6-8 luni⁴. În restul anului, aprovizionarea cailor cu furaje era pusă în seama autorităților locale, obligate să ofere unităților militare locuri pentru păscut. Pe timpul aflării trupelor în

¹ Ibidem, legea nr. 24975.

² Schema a fost alcătuită de către autor în baza culegerii de legi: *Полное Собрание Законов Российской империи с 1649 года*. Том XXXII, legea nr. 24975 din 27 ianuarie 1812, St.Petersburg, 1830.

³ *Карманная справочная книжка для русских офицеров*. St.Petersburg, 1856, p. 194.

⁴ *Столетие Военного Министерства....*, p. 88.

cantonamentele anuale, care puteau dura câteva luni, autoritățile locale asigurau cu lemne unitățile, din resursele proprii, pentru bucătăriile de campanie. Conform normativelor, o bucătărie de campanie revenea la 10 ostași și consuma lunar 9-10 verșoce (1 verșoc = 4,4 cm) de lemne de calitate superioară sau 2 arșini (1 arșin = 71,2 cm) de lemne de calitate inferioară¹. Cantitatea lemnului furnizat, la prima vedere, nu pare să fie prea mare, însă dacă luăm în calcul că, conform statelor, numai numărul de militari într-un regiment de infanterie se ridica la 3 280 de persoane, se ajunge la un număr de 328 de bucătării de campanie în regiment. Dacă ținem cont de faptul că, în cantonamentele de vară, efectivul unei divizii era alcătuit din 6 regimente, atunci cantitatea lemnului furnizat crește în progresie aritmetică. Pe lângă lemn, autoritățile locale erau obligate se aprovizioneze trupele aflate la cantonamente, lunar, cu 5 livre de paie pentru o persoană pentru așternut de dormit².

Problema majoră a armatei era reprezentată de posibilitățile reduse de transportare a enormelor cantități de material necesar existenței sale atât pe timp de pace, cât și pe timp de război. Crearea unităților speciale de transport, așa-ziselor brigăzi trenare, capabile să îndeplinească cerințele strict necesare, rezolva problema numai parțial. Brigăzile trenurilor de luptă (trenare), înființate în anul 1819, erau formate din 4 batalioane a câte 6 companii, fiecare dotate cu 16 furgoane. Brigăzile erau incluse în corpurile de armată, batalioanele în divizii și companiile în regimente³. Așadar, trenul regimentar era compus din 16 furgoane, ceea ce era chiar sub nivelul situației din sec. al XVIII-lea, când un convoi număra 63 de care în regimentul de infanterie și 60 de care în cel de dragoni. Autoritățile militare vedeau rezolvarea problemei prin utilizarea mijloacelor de transport ale locuitorilor pentru acest gen de servicii. Carele locuitorilor puteau fi închiriate de guvern la un preț comercial sau rechiziționate în caz de necesitate⁴. Pe lângă transportul încărcăturilor militare, armata mai avea nevoie de transportarea efectivului aflat în serviciu, anumite deplasări sau îndeplinirea altor obligațiuni funcționale. Autoritățile locale asigurau, contra cost, deplasarea brutarilor militari (6 care pentru 36 de brutari), a cartiruitorilor (3 care pentru 36 de militari), a bolnavilor, a militarilor aflați în deplasare, a echipelor de ostași la unitățile de gardă etc.⁵.

Pentru guvernul țarist, încartiruirea trupelor reprezenta o problemă acută, de rezolvarea căreia depindea în mare măsură capacitatea de luptă a armatei și, nu în ultimul rând, stabilitatea bugetului de stat. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, cheltuielile pentru apărare atingeau

¹ *Карманная...* p. 216.

² *Ibidem*, p. 216.

³ *Энциклопедия военных и морских наук. Составлена под главною редакцией генерала от инфантерии Леера*, т. VIII. Санкт Петербург, 1897, p. 202.

⁴ *Военная энциклопедия, Товарищество И.Д. Сытина*, т. 17. Санкт Петербург, 1914, p. 68.

⁵ *Карманная справочная книжка...* p. 238 – 239.

cota de 50% din bugetul de stat, prea mult chiar și pentru un stat militarizat, așa cum era Rusia. Pentru a diminua povara cheltuielilor militare, guvernul a elaborat un sistem complicat de încartiruire, obligând populația locală se întreține pe cont propriu unitățile militare instalate în localități. Încartiruirea putea fi executată de către populație în două feluri – în natură sau în bani. De achitarea chiriei în bani beneficia numai corpul de ofițeri în centrele urbane, în caz de imposibilitate de a oferi spațiu locativ. Această achitare era suportată sau de stat, sau de populația locală¹. Încartiruirea în natură prevedea două tipuri de cazare a militarilor – de stat și din contul populației civile. Guvernul asigura militarilor spații de locuit special amenajate, respectiv în regim de cazarmă. Totuși, autoritățile locale erau datoare să aprovizioneze cazărmile cu lemne pentru încălzire și prepararea hranei, dar și cu lumânări pentru iluminare. Dintre toate tipurile de încartiruire, cazarma reprezenta pentru autoritățile militare cel mai eficient mod de control al efectivului, cu repercusiuni benefice pentru pregătirea de luptă și menținerea disciplinei militare. În pofida dezvoltării lor continue, cazărmile erau foarte puține, fiind construite numai în garnizoanele din ambele capitale ale Rusiei. Construirea noilor cazărmi se desfășura anevoios, pentru că orașenilor li se impunea acest lucru. Către mijlocul secolului al XIX-lea, doar o treime din armata imperială era cazată în cazarmă, restul locuind în sectorul privat².

Alternativa cea mai ieftină pentru bugetul de stat era cartiruirea unităților militare în casele locuitorilor orașelor și satelor. Cu repartizarea caselor în orașe se ocupa o comisie specială – comisia de încartiruire, iar în localitățile rurale, responsabile erau organele locale de poliție. În centrele urbane populația putea achita prestația de cartiruire în bani, în funcție de valoarea imobilului și de starea socială a cetățeanului³. Pe timp de pace, trupele puteau ocupa cantonamente extinse sau compacte. Afirmățiile profesorului V. Tomuleț privind existența a patru tipuri de încartiruire – permanentă, temporară, extinsă și compactă⁴ se datorează confuziei în utilizarea termenilor, deoarece încartiruirea extinsă se practica în locuri de staționare permanentă a unităților militare, iar cea compactă, temporară, în cazuri speciale. Cartiruirea extinsă se practica de către unitățile militare în locurile de staționare permanentă pe o arie extinsă, cu condiția să poată fi adunate companiile la statul-major al regimentului în decurs de 24

¹ *Карманная справочная книжка...*, p. 229.

² Яковлева, Л. *Развитие постоянной повинности в России в XVIII – XIX в.в.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Саратов, 2008, în www.Discollection.ru/article/16102008_jakovleva_ljudmila_evgenevna_719777, accesat 12.06.2019.

³ Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812 - 1918): (Instituții, regulamente, termeni)*, vol. I. Chișinău: CEP USM, 2012, p. 198.

⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 346.

de ore¹. Proprietarul casei era obligat să-i ofere oaspetelui său nepoftit o odaie separată și, în caz că aceasta lipsea, să-l primească în camera în care locuia el însuși împreună cu familia sa. În ceea ce privește corpul de comandă, ofițerilor li se cuveneau numai încăperi separate, în funcție de gradul lor militar. Ofițerii inferiori aveau dreptul la o cameră separată, ofițerii superiori la două camere separate, general-maiorului îi reveneau patru camere pentru utilizare personală și încă două camere suplimentare pentru ordonanță, general-locotenentului – șase camere și două pentru ordonanță, generalului – șapte și două pentru ordonanță². Totodată, proprietarul locuinței era obligat să-i ofere lemne pentru foc, lumânări pentru iluminare, așternut și hrană. Localnicii aprovizionau subunitățile în mod obligatoriu cu materiale de construcție pentru ridicarea unor clădiri speciale, cum ar fi: depozite de praf de pușcă, armament și muniții, magazii de efecte, diferite ateliere de reparații, parcuri de artilerie, grajduri, laboratoare, șoproane pentru fân și ovăz etc. Lucrările de construcție le efectuau ostașii, însă, dacă localnicii refuzau să le ofere materiale de construcție, toate aceste elemente ale infrastructurii militare erau plasate în gospodăriile și curțile localnicilor.

Cartiruirea compactă se practica pe timp de război, la manevrele militare și aplicații, în cantonamente sau în alte cazuri când localitatea nu putea oferi subunității încăperi pentru fiecare ostaș în parte, ei fiind cazați în casele localnicilor, constrânși de situația creată. Încartiruirea se făcea absolut în toate casele localității respective, inclusiv în cele scutite de aceasta corvoadă, contra unui cost fix, calculat în urma unor normative speciale elaborate de Ministerul de Război. Mâncarea era preparată de către ostași la bucătăriile de campanie, localnicii fiind obligați să le ofere așternut pentru dormit, mobilierul necesar și covată pentru spălarea rufelor³.

2.4 Aprovizionarea armatei cu provizii și furaje.

După anexare, populația Basarabiei, până la reformele burgheze, a fost supusă unui număr de obligații inexistente în trecut⁴, care pot fi divizate în cele de stat, locale și față de moșieri (laici și ecleziaști)⁵. Prestațiile față de moșieri erau în formă de boieresc și dijmă, iar cele locale și de stat în bani (impozite) și în formă de prestații naturale⁶. Prestațiile naturale erau ordinare, pe timp de pace, și extraordinare, pe timp de război. Prestațiile naturale ordinare

¹ *Военная энциклопедия*, т. XII. Санкт Петербург, 1913, p. 480.

² *Карманная справочная книжка...*, p. 233.

³ *Военная энциклопедия*, т. XII. Санкт Петербург, 1913, p. 480.

⁴ Leșcu, A. *Românii în armata imperială rusă: secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea*. București: Editura Militară, 2005, p. 8.

⁵ Панфилов, С. Государственные, земские и помещичьи повинности царан в 40-60-г.г. XIX в. În: *Социально-экономическое развитие Бессарабии в XIX в. Вопросы истории. Межвузовский Сборник*. Кишинев: Издательство "Штиинца". 1977, p. 75.

⁶ Гросул, Я. *Крестьяне Бессарабии (1812-1861)*. Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1956, p. 160.

includeau în sine încartiruire, cărăușie, întreținerea și repararea drumurilor, a pichetelor, servicii de curierat pe lângă poliția locală, prestarea unor munci în caz de necesitate și altele¹. Prestațiile naturale extraordinare, impuse populației pe timp de război, se divizau în prestații extraordinare în muncă, prestații extraordinare în natură și comutarea prestațiilor extraordinare în muncă și natură prin bani². Pe timp de pace armata profita de prestațiile naturale ordinare, în speță de încartiruire, aprovizionare cu provizii și furaje, mijloace de transport, materiale pentru foc și iluminare, forță de muncă și altele.

Conform cerințelor regulamentare, unitățile militare instalate în Basarabia erau aprovizionate în mod centralizat cu provizii și parțial cu furaje din magaziiile organizate în regiune, precum și din magaziiile din guberniile Herson și Podolia. Nu același lucru se întâmpla în caz de marș, cantonament, trecere a revistelor generale de front sau transportare a recruților spre unitatea militară pentru înrolare, când populația era obligată să-i hrănească pe militari cu provizii proprii. De asemenea, populația era datoare să ofere militarilor încartiruiți rația suplimentară de hrană. Situația cea mai încordată s-a creat în anii 1816-1823, când în Basarabia erau dislocate unități din Europa, schimbându-și foarte des locurile de dispunere. Pe perioada respectivă cade și cota maximă de completare a regimentelor cu efectiv nou de recruți aduși din guberniile centrale ale Rusiei. Alimentația trupelor în anul 1816 a costat bugetul local 2 000 de ducați olandezi sau 46 000 de lei. Tot atunci, regimentele Diviziei 16 Infanterie erau completate cu grenadierii, care au consumat provizii în valoare de 327 de ducați olandezi, 10 lei și 54 aspri, ceea ce ar însemna 7 531 de lei și 54 de aspri³. Consumul produselor alimentare de către unități era consistent și intens și poate fi demonstrat prin statistica intrărilor și ieșirilor la depozitele alimentare militare, expuse în tabelul alăturat pentru data de 01.03.1818:

Tabelul 2.5. Eliberarea de produse alimentare de la depozite pentru ziua de 01.03.1818

Depozit alimentar	Conținut		Consumat	
	Făină	Crupe	făină	Crupe
	cetverturi	Cetverturi	cetverturi	Cetverturi
Tighina ⁴	3 275	120	1 909	103
Cetatea Albă (Akkerman) ⁵	753	29	264	24
Hotin ¹	1 833	229	891	83

¹ *История народного хозяйства Молдавской ССР (1812-1817)*. Кишинев: Издательство „Штиинца”, 1977, т. 2, p. 35.

² Tomuleț, V. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918): (Instituții, regulamente, termeni)*, Ediția a II-a, revăzută și adăugată. Chișinău: Lexon Prim, 2014, p. 445..

³ ANRM, F.2(1), inv. 1, d. 360, f. 455.

⁴ Datele pentru depozitul alimentar din Tighina sunt preluate din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 574, f. 60.

⁵ Datele pentru depozitul alimentar din Cetatea Albă (Akkerman) sunt preluate din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 574, f. 50.

Cifrele prezentate în tabel demonstrează că consumul zilnic de alimente se încadra în cerințele regulamentare și era în corelație directă cu numărul de militari.

De la an la an creștea și suma alocată pentru alimentația militarilor. Ținând cont de prețurile la produsele cerealiere și la alte produse agroalimentare, aceste cheltuieli erau destul de mari pentru bugetul regional. Prețurile în anii '20 ai secolului al XIX-lea, care difereau de la ținut la altul, sunt prezentate în tabelul alăturat:

Tabelul 2.6. Prețurile medii la produsele alimentare, anii '20 ai secolului al XIX-lea².

Denumirea produsului	Ținut	Preț maxim		Preț minim	
		ruble	copeici	ruble	copeici
Sac cu făină din seară de 9 puduri	Orhei	15	28	11	18
	Hotin	12	33	9	84
	Tighina (Bender)	18	00	10	00
	Cetatea Albă	17	23	15.	48
	Iași	11	50	11	00
	Ismail	14	40	-	-
Un cetvert de seară	Orhei	13	76	10	62
	Hotin	-	-	-	-
	Tighina (Bender)	17	00	9	00
	Cetatea Albă	-	-	-	-
	Iași	10	22	9	99
	Ismail	-	-	-	-
Un cetvert de crupe de hrișcă	Orhei	16	06	16	06
	Hotin	13	50	11	67
	Tighina (Bender)	-	-	-	-
	Cetatea Albă	-	-	-	-
	Iași	20	00	19	00
	Ismail	20	00	-	-
Un cetvert de crupe de mei	Orhei	21	62	21	62
	Hotin	13	50	12	20
	Tighina (Bender)	-	-	-	-
	Cetatea Albă	23	75	21	88
	Iași	22	00	21	00
	Ismail	-	-	-	-
Un cetvert de crupe de orz	Orhei	21	00	21	00
	Hotin	12	33	10	10
	Tighina (Bender)	-	-	-	-
	Cetatea Albă	-	-	-	-
	Iași	16	00	15	00
	Ismail	-	-	-	-
O vadră de vin (preț de piață)	Orhei	9	25	8	04
	Hotin	9	57	7	20
	Tighina (Bender)	11	50	11	50
	Cetatea Albă	-	-	-	-
	Iași	11	50	11	00
	Ismail	11	25	-	-

¹ Datele pentru depozitul alimentar din Hotin sunt preluate din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 574, f. 54.

² Tabelul este alcătuit de către autor prin preluarea datelor din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 880, f. 13 verso.

Un pud de carne (preț de piață)	Orhei	2	80	2	13
	Hotin	2	00	1	90
	Tighina (Bender)	2	00	2	00
	Cetatea Albă	-	-	-	-
	Iași	2	70	2	50
	Ismail	-	-	-	-

Din acest tabel se observă că, din punct de vedere alimentar, cele mai prospere erau ținuturile Hotin, Iași și Orhei, iar cele mai sărace, Tighina (Bender) și Cetatea Albă (Akkerman). Pentru alimentație, în anul 1822, s-au cheltuit 5 609 de lei și 92 de aspri¹, în 1823 – 6 015 de lei², în 1824 – 4 570 de lei³, în 1825 – 3 200 de ruble⁴, în 1827 – 4 680 de ruble și 4 cop. pentru rația suplimentară de carne⁵ și 2 337 rub. 6 cop. pentru același scop în anul următor. În total, pentru aprovizionarea alimentară suplimentară, oficial au fost cheltuite 56 702 de ruble asiguate⁶. Calculele prezentate se referă numai la aprovizionarea obligatorie a unităților militare aflate în marș, cantonamente, reviste de front și alte activități asemănătoare și nu includ pierderile economice ale populației din cauza stabilirii unor prețuri fixe sub nivelul comercial real la produsele agricole care completau depozitele alimentare, la care se adăuga și neachitarea la timp pentru produsele procurate. Numai în 1823, Intendența Armatei 2, în lipsa surselor financiare libere, datora populației mai mult de 300 000 de ruble asiguate pentru produsele procurate⁷.

Ceea ce nu poate fi calculat sunt suferințele populației civile. Militarii recurgeau foarte des la diferite șiretlicuri pentru a economisi resursele financiare distribuite pentru transportarea mărfii cu atelajele armatei. În caz că distanța de la depozitele alimentare depășea cu o singură verstă lungimea regulamentară de 30 de verste, ei se adresau cu cereri insistente către autoritățile locale să le dea mijloacele de transport necesare pentru aprovizionarea unităților. În acest mod a procedat comandamentul Regimentului 32 Vânători, stabilit la numai 40 de verste de depozitul alimentar din Bălți. Dacă autoritățile locale refuzau să le dea mijloace de transport, atunci comandanții impuneau locuitorii satelor să hrănească militarii pe cont propriu. Insolența lor a ajuns până acolo încât comandantul Regimentului 32 Vânători, locotenent-colonelul Lișin, i se plângea la 14 ianuarie 1824 lui Catacazi, guvernatorul civil al Basarabiei, că mămăliga

¹ ANRM, F3, inv.1, d. 1380, f. 63.

² Ibidem, f. 72.

³ Ibidem, f. 82.

⁴ Ibidem, f. 87.

⁵ Ibidem, f. 105.

⁶ După anexarea Basarabiei o perioadă considerabilă de timp în regiune circulau în paralel mai multe sisteme bănești – moldovenești, turcești, rusești, olandeze, austriece și altele iar după 1825 era impus numai sistemul bănesc rusesc.

⁷ Tomuleț, V. Repercusiunile prezenței armatei ruse de ocupație asupra populației din Basarabia (1812-1830). În: *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus. Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-28 aprilie 2012*. Chișinău: Pontos, 2012, p. 22.

localnicilor consumată de ostașii săi este dăunătoare sănătății¹. Mult mai complicată era situația cu regimentele de cazaci, care asigurau funcționarea a 100 de pichete, împrăștiate de-a lungul frontierei de stat.

O povară mult mai grea pentru țărani s-a dovedit a fi aprovizionarea armatei cu fân. Pe parcursul lunilor noiembrie–martie, trupele ruse erau întreținute cu furaje procurate de autoritățile locale de la țărani. Livrarea furajelor a început imediat după anexarea Basarabiei. Abia instalată în provincie, administrația rusă, sub autoritatea amiralului Ciceagov, comandantul Armatei Dunărene, aflată încă în vara anului 1812 pe teritoriul Principatelor, ordonă autorităților locale calcularea volumului de fân care ar putea fi livrat de regiune respectivei armate. Calculele prezentate de autoritățile locale amiralului indică cifra de 1 359 363 de puduri de fân pe care Basarabia ar fi în stare să le livreze Armatei Dunărene². Planul nu a fost realizat, deoarece, în toamna aceluși an, Armata Dunăreană a fost dislocată spre nord, unde s-a unit cu forțele principale ale armatei ruse într-o înclăștare atroce cu trupele lui Napoleon. Totuși, până la 20 noiembrie 1812, în magaziiile militare a fost format un stoc de fân în cantitate de 11 482 de puduri, care a intrat în posesia militarilor rămași în Basarabia³. Dacă ținem cont de faptul că, în deceniul doi al secolului al XIX-lea, costul unui pud de fân în Basarabia varia de la 55 până la 85 cop., în funcție de ținut, iar prețul mediu la fân era de aproximativ 65 cop., atunci vistieria regională a fost ușurată cu aproximativ 7 463 de ruble și 30 de copeici⁴.

Documentele de care dispunem nu atestă nicio cerință din partea autorităților militare față de cele civile în privința furnizării furajelor pentru armată. Faptul poate fi explicat prin numărul mic de trupe rămase în regiune, majoritatea aparținând infanteriei, concentrate de obicei în cetăți. Conform statelor, unitățile de infanterie dispuneau de număr minim de cai, iar puținele regimente de cazaci își scoteau caii la pășunat, de aici cerințele mici ale armatei pentru furaj.

Odată cu terminarea războiului din Europa și revenirea oastei ruse în țară, situația se schimbă radical, unitățile militare având nevoie de cantități mari de furaje. Numai în perioada lunilor septembrie–decembrie, când animalele de care dispunea armata erau aprovizionate cu furaje de autoritățile civile locale, unitățile militare staționate în Basarabia în primele două decenii ale secolului al XIX-lea aveau nevoie anual de cantități mare de furaje, după cum urmează:

¹ ANRM, F2, inv. 1, d. 954, f. 37.

² ANRM, F2(1), inv. 1, d. 2, f. 37 verso.

³ Ibidem, f. 46.

⁴ ANRM, F2(1), inv. 1, d. 880, f. 13 verso.

Tabelul 2.7. Necesitățile furajere în perioada de toamnă-iarnă în primele două decenii ale secolului al XIX-lea¹.

Ținutul Tighina			
Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Cetvert	puđ	Puđ
Brigada 3 Geniu mixtă	624	4.360	192
Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Ianovl	1 365	20 415	-
Pentru caii comendurii cetății Tighina	16	240	

Ținutul Akkerman (Cetatea Albă)

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Cetvert	puđ	Puđ
Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Karpov 3	1 360	20 400	-
Regimentul 34 Vânători	311	4 342	54
Pentru caii comendurii cetății Akkerman	8	120	-
Pentru caii comendurii cetății Chilia	12	180	-

Ținutul Ismail

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Cetvert	puđ	Puđ
Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Pozdeev	1 352	20 287	-
Regimentul 33 Vânători	311	4.342	54
Pentru caii comendurii cetății Ismail	16	240	-

Ținutul Orhei

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Cetvert	puđ	Puđ
Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Izvoilov	1 357	20 362	-
Regimentul Infanterie Ekaterinburg	311	4 342	54
Regimentul Infanterie Tobolsk	311	4 342	54
Detășamentul de Jandarmi din Chișinău	157	840	252

Ținutul Iași

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
-----------------	-------------	------------	-------------

¹ Tabelul este alcătuit de către autor prin preluarea datelor din: ANRM, F2.(1), inv. 1, d. 880, f. 87 - 87 verso.

	Cetvert	puđ	puđ
Compania 1 Artilerie	971	6 585	1 323
Compania 2 Artilerie Ușoară	613	4 095	846
Compania 3 Artilerie Ușoară	613	4 095	846
Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Katasonov	1 387	20 812	-
Regimentul 31 Vânători	311	4 342	54
Regimentul 32 Vânători	311	4 342	54

Ținutul Hotin

Unitatea	Ovăz	Fân	Paie
	Cetvert	puđ	puđ
Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Belogriev	1 270	19 050	-
Regimentul Cazacilor de pe Don al colonelului Karpov 2	1 355	20 325	-
Regimentul Infanterie Selenghin	311	4 342	54
Regimentul Infanterie Iakutsk	311	4 342	54
Pentru caii comendurii cetății Hotin	8	120	-
TOTAL	14 972	197 262	3 891

Cantități similare de furaje erau necesare și pentru perioada lunilor ianuarie–aprilie, ceea ce ridica volumul furajului livrat anual de Basarabia la cifre enorme: ovăz – 29 944 de cetverturi, fân – 394 524 de puduri, paie – 7 782 de puduri, sarcina nefiind imposibilă, dar la limita posibilităților economice ale regiunii. Indiscutabil, aceste cantități foarte mari de furaj erau livrate unităților armate în detrimentul populației. Un calcul simplu matematic demonstrează că numai între anii 1823 și 1828, perioada de maximă concentrare a trupelor ruse în Basarabia, regiunea a furnizat armatei cantități uriașe de furaje: 179 664 de cetverturi de ovăz, 2 367 150 de puduri de fân și 46 692 de puduri de paie.

2.5 Aprovizionarea armatei cu materiale de construcție, mijloacele de transport, forță de muncă.

Ocupând Basarabia, Rusia a găsit provincia într-o perfectă stare economică și financiară. În pofida faptului că 92,8% din veniturile Moldovei erau redistribuite armatei ruse de ocupație, ele au crescut de la 1 981 072 de lei în anul 1807, până la 4 179 411 de lei în anul 1811 și 2 524

698 de lei în primele nouă luni ale anului 1812, fiind expresia creșterii economice a Țării¹. Veniturile regiunii în ultimul trimestru al anului 1812 erau de 148 890 de lei și 42 de parale, iar venitul net, după executarea deferitelor cheltuieli, consta la sfârșitul anului în 117 974 de lei.² Teritoriul dintre Nistru și Prut era considerat grâнарul Țării Moldovei cu un nivel mai ridicat de dezvoltare a agriculturii în comparație cu alte ținuturi ale Țării³. Moldova transpruteană asigura la începutul secolului al XIX-lea două treimi din produsele cerealiere și alte produse agricole ce se expediau la Constantinopol, fapt ce permitea boierilor moldoveni se afirme, în octombrie 1812, că ea este „partea cea mai bună și însuflețirea hranei [...] și întru a hranei îndestulare și a vitelor pășune”⁴. Anual, datorită fertilității solului, suma veniturilor creștea constant, după cum urmează: în 1813 – 958 175 de lei și 12 aspri; în 1814 – 970 405 de lei și 10 aspri; în 1815 – 1 166 480 de lei și 16 aspri; în 1816 – 1 837 151 de lei și 78 de aspri; în 1817 – 2 587 049 de lei și 42 de aspri; în 1818 – 3 505 416 de lei și 13 aspri⁵. Venitul general al Basarabiei în perioada anilor 1817-1825 era de 24 969 543 de lei, cheltuielile fiind de 9 458 260 de lei și 9 aspri. Din venitul rămas, 15 511 282 de lei și 111 aspri au fost transferați în bugetul imperial central, Basarabiei revenindu-i, pentru dezvoltarea internă, 10% din capitalul acumulat în valoare de 1 551 128 de lei și 34 de aspri⁶. Din punct de vedere social, în urma unor schimbări impuse de administrația rusă de ocupație, populația provinciei era împărțită în mai multe categorii sociale – nobilimea (dvoreni), clerul, boiernașii, mazilii, ruptașii, negustorii și mici burghezi, țărani (coloniști agricoli), țigani, evreii⁷.

Privită ca o provincie prosperă și auto suficientă din punct de vedere economic, devenind unul dintre principalii donatori financiari ai imperiului, Basarabia a contribuit considerabil la aprovizionarea unităților militare staționate în regiune cu mijloace de transport și comunicații, materiale de construcții și forță de muncă. Sarcina principală urgentă o constituia repararea depozitelor alimentare rămase în urma Armatei Dunărene la Otaci, Bălți, Chișinău, Reni, Frumoasa (Cahul) și pe malul Prutului vizavi de Fălciu. Toate aceste depozite și magazii, care conțineau cantități mari de făină și crupe, aveau un caracter provizoriu și erau construite din

¹ Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806 - 1812)*. Chișinău: Pontos, 2008, p. 266-267.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 65, f. 5.

³ Мунтян, М. Динамика урожайности зерновых культур в Бессарабии в первой половине XIX века. În: *Ученые записки Кишиневского Государственного Университета*. Кишинев, 1964, Том 73 (серия историческая), p. 32.

⁴ Mușat, M., Ardeleanu, I. *De la statul geto-dac la statul român unitar*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 397.

⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 98, f. 54.

⁶ ANRM, F.3, Inv. 7, d. 6, f. 34 verso.

⁷ Tomuleț, V. Schimbări în structura socială a societății basarabene conform „Regulamentului” din 29 aprilie 1818. În: *Studia Universitatis. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, seria „Științe umanistice”. Chișinău, 2008, nr. 10 (20). p. 6.

materiale de construcții ușoare, încăperile și hambarele fiind împletite din stof și lozie, din care cauză au început să se strice sub intemperii¹. Lucrările de construcție și reparație erau achitate din bugetul local, care reieșea din costul existent al pieței forței de muncă aplicat diferit în ținuturi diferite și în dependență de echiparea lucrătorului. Pentru perioada respectivă, prețurile erau următoare:

Tabelul 2.8. Costul forței de muncă pentru anii `20 sec. al XIX-lea².

Lucrări efectuate	Ținut	Preț maxim		Preț minim	
		ruble	copeici	ruble	copeici
Lucrări efectuate de o persoană	Orhei	1	56	-	87
	Hotin	1	00	-	79
	Tighina (Bender)	1	00	1	00
	Cetatea Albă	1	47	-	94
	Iași	-	70	-	60
	Ismail	1	29	-	-
Lucrări efectuate de o persoană cu un cal	Orhei	3	40	1	87
	Hotin	2	20	1	10
	Tighina (Bender)	2	00	2	00
	Cetatea Albă	3	00	2	00
	Iași	1	80	1	70
	Ismail	2	69	-	-
Lucrări efectuate de o persoană cu o pereche de boi	Orhei	4	94	2	48
	Hotin	3	20	1	52
	Tighina (Bender)	3	00	3	00
	Cetatea Albă	3	51	2	50
	Iași	2	00	1	90
	Ismail	2	69	-	-

Din tabelul alăturat reiese că prețurile variau de la 1 rublă, pentru un lucrător simplu, până la 5 ruble pentru un lucrător cu o pereche de boi, prețuri, care la prima vedere erau destul de atractive. Paralel cu reparația depozitelor alimentare, autoritățile militare depuneau eforturi și în vederea reparațiilor spitalelor militare dispuse în ținut, principalele fiind cele din Chișinău, Bălți și Telenești. În acest scop, autoritățile locale alocau anual sume însemnate din bugetul regional. Reparațiile spitalelor militare au costat, în februarie 1815, 2 561 de ruble și 35 de copeici asigurate și 6 376 de lei și 48 de aspri³. Suma alocată nu a acoperit toate cheltuielile și, la insistențele oficialilor ruși, în luna iunie 1815, se completează cu 554 de galbeni olandezi, 4 639 de ruble și 84 de copeici în bancnote și de 16 lei și 45 de aspri⁴. Depășirea devizului de cheltuieli de către autoritățile militare devenea o practică permanentă, acestea dând dovadă de gestionarea

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 100, f. 19.

² Tabelul este alcătuit de către autor prin preluarea datelor din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 880, f. 13 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 360, I, f. 216.

⁴ Ibidem, f. 301.

incompetență a resurselor financiare provenite din bugetul local. Pentru anul 1815, autoritățile locale au planificat alocarea sumei de 10 966 de ruble și 11 copeici la capitolul ce ținea de reparațiile spitalelor, în realitate însă fiind transferată suma de 15 806 de ruble și 20 de copeici, depășind suma inițial planificată practic cu 5 000 de ruble asignate¹. Respectiva sumă de 15 806 de ruble și 20 de copeici era prevăzută la capitolul „reparații spitalelor militare” și pentru anul 1816².

După ce în decurs de doi ani în reparația spitalelor militare s-au investit 31 612 de ruble și 40 de copeici, situația s-a ameliorat simțitor. Totuși, pe parcursul exploatării, spitalele, rămase în urma Războiului ruso-turc din anii 1806-1812, continuau să se ruineze, necesitând reparații odată cu începerea anului 1824. În acest an, în reparații au fost investite din bugetul local 2 919 ruble, iar în anul următor, 4 068 de ruble și 80 de copeici³. Conform practicii stabilite, sumele alocate în reparații creșteau de la an la an, atingând în 1826 cifra de 5 331 de ruble⁴, și 7 200 de ruble în anul 1827⁵.

Creșterea numărului efectivului, odată cu dispunere în regiune a celor două divizii de infanterie cu unitățile auxiliare ale armatei, a provocat criza spațiului disponibil pentru bolnavi, spitalele existente neputând face față afluxului de pacienți noi. Numai în luna septembrie 1818, în Regimentul 22 Vânători, au fost înregistrați 94 de bolnavi, în Regimentul Infanterie Nyslott – un bolnav, Regimentul Infanterie Kolîvanov – 10 bolnavi, Regimentul Infanterie Ohotsk – 9 bolnavi, Regimentul Infanterie Mingrelia – un bolnav, Regimentul 2 al cazacilor din Orenburg – 2 bolnavi, Batalionul 6 Pioneri – 3 bolnavi, compania de invalizi – 5 bolnavi, în total 125 de persoane⁶. Pe lângă spitalele militare centrale deja existente, regulamentele militare prevedeau infirmerii regimentare. Stabilindu-se în Basarabia, comandanții regimentelor, abia sosiți din Europa Occidentală, deprinși cu serviciile medicale existente în Apus, au pus problema în fața guvernatorului civil de a finanța procurarea materialele necesare pentru construirea unor spitale și infirmerii noi, sau închirierea unor clădiri în acest scop.

Închirierea spațiilor pentru infirmeriile regimentare presupunea instalarea unui spital militar în termeni reduși în clădirile deja existente. Problema majoră era că, în ținut, existau foarte puține edificii capabile să corespundă cerințelor normelor igienico-medicale. Majoritatea clădirilor erau construite din lut, material care favorizează răspândirea diferitelor soiuri de insecte, una dintre cauzele principale de apariție a bolilor infecțioase. Profitând de situație,

¹ Ibidem, f. 349.

² Ibidem, f. 455.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 581, f. 26-27.

⁴ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 950, f. 23.

⁵ Ibidem, f. 25.

⁶ ANRM, F. 2, I, inv. 1, d. 575, f. 2, 175.

puținii posesori ai clădirilor construite din piatră deveneau monopolisții pieței imobiliare, ridicând abuziv prețul chiriei achitat de către guvernul regional. O afacere imobiliară de acest gen a realizat locotenent-colonelul în rezervă Cerneavschi, posesorul unul imobil din piatră la Tighina, pe care l-a închiriat în anul 1817 infirmeriei Regimentului Infanterie Neyslott. Pe durata anilor 181-1826, el a încasat de la autoritățile locale pentru închirierea spațiului locativ o sumă de 10 875 de ruble și 20 de copeici¹. Prețul exagerat de 1 208 de ruble plătite anual pentru arendarea imobilului spitalului militar era stabilit de către colonelul întreprinzător în vederea acoperirii cheltuielilor pentru repararea casei, apreciată de acesta la suma de 6 000 de ruble asigurate. Suma respectivă nu era una ocazională, deoarece, după cucerirea cetății Tighina în timpul Războiului ruso-turc din 1806-1812, locotenent-colonelul Cerneavschi este numit comandant al comendurii garnizoanei cetății Tighina și, profitând de funcția deținută, ocupă abuziv clădirea rămasă după plecarea turcilor, devenită patrimoniu de stat. Edificiului existent i-a mai adăugat unele anexe, dându-le drept reparații, apreciind cheltuielile la 6 000 de ruble, bani investiți, chipurile, de soția sa².

Un alt caz de închiriere spațiilor pentru infirmeriile unităților a avut loc în anul 1827, când, până la construirea spitalelor permanente, comandamentul Regimentelor 31 și 32 Vânători a dislocat spitalele în casele private, cerând de la autoritățile locale achitarea plăților în valoare de 326 de ruble și 7 copeici³.

În pofida acurateții achitării de către autoritățile locale a sumelor cerute proprietarilor caselor închiriate pentru spitalele militare, comandanții preferau ca instituțiile medicale subordonate lor să fie în proprietatea armatei și să nu fie puse la discreția persoanelor civile. În acest scop, ei au inițiat o amplă campanie de construire a amplasamentelor medicale folosind munca ostașilor și materialele de construcție procurate din bugetul local. Apogeul activității edilitare se atinge în anul 1826, când au început lucrările de construcție a spitalelor militare în Hotin, Briceni, Telenești, Orhei și Bălți⁴. Inițiativa militarilor a fost susținută generos de către autoritățile locale, care au alocat în acest scop 40 081 de ruble. Și de această dată, militarii nu s-au încadrat în devizul de cheltuieli, depășind suma cu 5 740 de ruble și 89 de copeici, bani transferați, în octombrie 1827, pentru a finaliza lucrările din Bălți și Orhei⁵.

În aceeași ordine de idei se înscrie și construirea depozitului farmaceutic în cetatea Hotinului. Complexitatea lucrărilor, necesitatea de a respecta unele norme igienico-sanitare

¹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 950, f. 23.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 268, f. 27.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 953, f. 646.

⁴ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 950, f. 23; F. 3, inv. 1, d. 953, f. 649.

⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 953, f. 648.

stricte, specifice clădirilor cu caracter medical și, în special, a celor farmaceutice, au determinat conducerea militară să renunțe la practica obișnuită de folosire a muncii ostașilor, recurgând la construcție în antrepriză. În urma unui concurs desfășurat în vara anului 1826, lucrările au fost câștigate de antreprenorul Ruvim Nuhimovici. Contractul prevedea darea în exploatare a obiectului contra sumei de 29 000 de ruble, Nuhimovici punând gaj conacul din satul Prigorodoc, ținutul Hotin¹. După un an de lucru, din motive necunoscute, antreprenorul Nuhimovici s-a retras din proiect, lăsând construcția neterminată. Pentru finisarea lucrărilor, autoritățile locale au constituit o comisie specială, care a preluat șantierul, majorând devizul de cheltuieli cu încă 10 000 de ruble, costul final atingând cifra de 39 000 de ruble asigurate².

Perseverența cu care autoritățile militare încercau să arunce o parte din îndatoririle lor pe seama guvernului local era de invidiat, având uneori dintre cele mai diverse și bizare forme. După evacuarea turcilor din Ismail (în anul 1810), pentru a evidenția victoria armelor ruse asupra otomanilor și creștinătății asupra islamului, conducerea armatei a transformat moscheea din cetate, construită din piatră, în biserică, cu hramul Înălțării Sfintei Cruci³. Cu trecerea anilor, biserica se ruina, devenind tot mai dificilă oficierea serviciului divin pentru ostașii garnizoanei Ismail. În pofida faptului că lăcașul de cult din fortăreață era proprietatea armatei și întreținerea sa era suportată de Ministerul de Război, conducerea garnizoanei, reprezentată de general-maiorul Sanders I⁴, se adresează guvernatorul civil cu rugămintea de a finanța lucrările de reparație a acestei biserici. Solicitarea militarilor a fost aprobată și, din bugetul regional, a fost transferată, în anul 1822, pe adresa Detașamentului de ingineri din Ismail, executorul lucrărilor de renovare, 32 424 de lei și 20 de aspri, sau 21 616 de ruble asigurate⁵. Calitatea lucrărilor executate a fost una foarte bună, edificiul existând până în zilele noastre, găzduind în interior panorama cuceririi Ismailului de către A. Suvorov.

Pe întreaga perioadă anilor 1812-1828, guvernul local din Basarabia a investit în reparația, închirierea, construirea instituțiilor medico-militare, precum și în reparația bisericii din Ismail o sumă uriașă de 161 570 de ruble asigurate, ceea ce constituia 13% din suma totală a bugetului local pentru anii 1817-1826.

¹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 918, f. 14.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 951, f. 383.

³ *Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой, или Буджака с приложением генерального плана сего края, составленного при гражданской съёмке Бессарабии, производившей по Высочайшему повелению размежевание земель оной на участки с 1812 по 1828-й год.* Аккерман: Издательство Аккерманского земства, 1899, p. 374.

⁴ În armata țaristă, în cazul în care existau mai mulți reprezentanți ai aceleiași familii, militarii se numerotau, cum ar fi Sanders 1, Sanders 2 ș.a.m.d.

⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 62 verso.

Imediat după instalarea lor în Basarabia, unitățile armatei regulate au început desfășurarea pregătirii de luptă, care includea instrucția tragerii, de front, însușirea procedeelelor tactice de luptă. Procesul de studiu era împărțit în două etape – cantonamentele de vară și ședințele teoretice în perioada toamna-iarna. Toamna și iarna aceste ședințe aveau loc în încăperile special amenajate – *exercizhause*¹. Rețea de școli militare în cadrul unui regiment de infanterie includea școala regimentară de pe lângă statul-major al unității și școli în fiecare din cele trei batalioane ale regimentului. Luând exemplul de la eșalonul superior, comandanții de companii deschideau școli similare și în cadrul subunităților lor. Practic, toate companiile dispuneau de asemenea *exercizhause*. Procurarea materialelor de construcții și transportarea lor către destinație intrau în obligația autorităților locale. Eliberarea materialelor sau banilor pentru procurarea lor se efectua în urma dispoziției guvernatorului civil către ispravnicul ținutului la cererile înaintate de către comandanții unităților militare.

La 28 mai 1827, comandantul Diviziei 17 Infanterie, general-maiorul Jeltuhin, înaintează cererea către guvernatorul civil al Basarabiei, Constantin Catacazi, de a ordona ispravnicului ținutului Hotin livrarea cât mai urgentă a materialului necesar pentru construirea unei clase de studiu în localitatea Rudi². Tot în ținutul Hotin erau instalate și școlile Regimentului Infanterie Ekaterinburg – Batalionului 1 în Clișcăuți, Batalionului 2 în Stăuceni și Batalionului 3 în Larga³. Școala regimentară a Regimentului 34 Vânători se afla la Telenești, Batalionului 1 al acestui regiment era la Văduleni, Batalionului 2 la Iezăreni și Batalionului 3 la Sângerei⁴.

Cele mai multe clădiri în care erau amplasate școlile militare aveau o construcție simplă, fiind în realitate niște bordeie sau semibordeie, acoperite cu stuf. La construirea unei asemenea încăperi se utilizau până la 50 de stânjani de stuf. Costul mediu al lucrărilor pentru construcția unei școli era de 162 de lei 20 de parale compus din:

- procurarea stufului – 75 de lei;
- lucrul – 45 de lei;
- material lemnos pentru întărirea pereților – 40 de lei;
- pare – 2 lei 20 de parale, în total 162 de lei și 20 de parale⁵.

Simplitatea construcției determina și costul mic al clădirilor, stuful crescând practic pe întreg teritoriul a Basarabiei și putea fi luat gratis. Numai în cazul construirii a două școli în

¹ Încăperi de studiu, din limba germană. Vezi: Энциклопедия военных и морских наук, составлена под главной редакцией генерала от инфантерии Леера, т. VIII. Санкт Петербург, 1897, p. 403.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 810-811, f. 1 verso.

³ Ibidem, f. 4.

⁴ Ibidem, f. 5 verso.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 953, f. 16.

Chișinău, în anul 1820, au fost cheltuite din bugetul regional sumele de 4 176 și respectiv 5 785 de lei sau aproximativ 6 640 de ruble asignate¹.

Dacă construirea și întreținerea încăperilor pentru studiu nu reprezentau o povară financiară mare pentru autoritățile ținutale și populația locală, totuși contactul direct al localnicilor cu oamenii în uniformă aducea cu sine unele probleme. Comandamentul superior, loial față de băștinași, nu controla, dar nici nu putea supraveghea acțiunile subalternilor de la nivelul grupei, plutonului, companiei, sotniei. Acestea fiind încartiruite în localități rurale izolate, înconjurate de populația agricolă, compusă din oameni pașnici, obișnuiți cu muncile pământului și mai puțin cu cartea, comandanții subunităților s-au simțit superiori față de localnici, practicând diferite abuzuri și fărădelegi.

Un astfel de caz s-a înregistrat în toamna anului 1822 în satele Igăreani și Cihoreni, ținutul Orhei. Ștab-căpitanul Butovici, comandantul Companiei 1 Grenadierii din Regimentul Infanterie Selenghin, al cărui efectivul era încartiruit în localitățile respective, i-a forțat pe săteni să construiască în fiecare sat din lemnul propriu respectivele *exercizhause*. „Bravul” ofițer le-a precizat oamenilor revoltați că, în caz de nesupunere, va ordona ostașilor săi să sape niște gropi în fiecare casă unde erau cazați în așa fel ca, pe timpul instrucției de front, carabina cu baioneta pusă de la pământ să nu atingă tavanul. Neavând ce face, oamenii au adunat din pădure și au transportat pentru construcție 20 de căruțe cu lemn. Nemaiputând răbda nedreptățile săvârșite asupra lor de către militari, sătenii au întocmit o plângere cu descrierea amănunțită a comportamentului brutal al ștab-căpitanului Butovici, plângerea scrisă care, la 26 septembrie 1822, a ajuns la guvernatorul Constantin Catacazi². Alarmat de situația creată, Catacazi s-a adresat comandantului Diviziei 16 Infanterie, generalului-maior Nilus, cu rugămintea de a pune capăt acestei de practici. Ca urmare, este emis ordinul pe divizie de a interzice comandanților de companii ale Regimentelor Infanterie Selenghin și Iakutsk folosirea localnicilor la construirea *exercizhause*-lor³. Totuși, în pofida ordinului aparent sever, nimeni din cei implicați în astfel de fărădelegi nu a fost pedepsit. Ba din contra, în răspunsul autorităților militare, adresat la 6 noiembrie 1822 către guvernatorul civil C. Catacazi, acești ofițeri sunt achitați de orice învinuire, evocând faptul că chiar sătenii erau inițiatorii construirii încăperilor predestinate pentru instruirea efectivului, cruțând în acest fel casele localnicilor de o povară suplimentară⁴.

Mult mai costisitoare pentru economia Basarabiei erau însă cantonamentele anuale de vară și trecerea revistelor de front desfășurate de comandamentul superior în cazul unor inspecții

¹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 15 verso și F.3, inv. 2, d. 76, f. 52.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 810-811, f. 13-16.

³ Ibidem, f. 25.

⁴ Ibidem, f. 32 verso.

planificate sau inopinate. În ambele cazuri, toate unitățile, dispersate pe întreg teritoriul Basarabiei, erau adunate într-un loc indicat. De obicei, cantonamentele de vară se țineau în vecinătate Tighinei, iar revista de front din primăvara anului 1818 s-a desfășurată în prezența lui Alexandru I la Tiraspol. În toate cazurile, localnicii puneau la dispoziție căruțe pentru deplasarea, dus și întors, a bunurilor materiale ce aparțineau unităților militare, precum și transportarea proviziei din depozitele alimentare aflate în vecinătate. La aceasta se adaugă responsabilitatea autorităților locale de a furniza materiale de construcții pentru ridicarea cantonamentului, lemne pentru foc și materialul pentru așternuturi.

Este adevărat că Ministerul de Război achita cheltuielile suportate de transportatorii privați conform unei liste de sume ajustate la prețurile medii comerciale regionale existente în Basarabia în anul 1823, după cum urmează:

Tabelul 2.9. Prețuri medii comerciale pentru transport existente în Basarabia în anul 1823¹

<u>Tinutul Orhei</u>						
DENUMIREA MARFEI	DISTANȚA					
	10 verste (1 verstă= 1,008 km.)		20 verste		50 verste	
	ruble	copeici	ruble	copeici	ruble	Copeici
1 sac mare de făină		39		73,5	1	82
1 cetvert de făină		29,5		54,2		48,5
1 cetvert de crupe		29,5		54,2		31,5
1 cetvert de ovăs		26,5		53		31
1 pud de fân		6		12,5		31

Tinutul Tighina

DENUMIREA MARFEI	DISTANȚA					
	10 verste		20 verste		50 verste	
	ruble	copeici	ruble	copeici	ruble	copeici
1 sac mare de făină		37		78	1	80
1 cetvert de făină		32		75	1	52
1 cetvert de crupe		32	Nu dispunem de date		Nu dispunem de date	
1 cetvert de ovăs	-	-	-	-	-	-
1 pud de fân	-	-	-	-	-	-

¹ Tabelul este alcătuit de către autor în urma procesării datelor din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 880, f. 2-4.

Tinutul Akkerman (Cetatea Albă)

DENUMIREA MARFEI	DISTANȚA					
	10 verste (1 verstă= 1,008 km.)		20 verste		50 verste	
	Ruble	copeici	ruble	copeici	ruble	copeici
1 sac mare de făină		62,5		-	1	57
1 cetvert de făină		62,5		94	1	25
1 cetvert de crupe		62,5		94	1	25
1 cetvert de ovăs		62,5		94	1	25
1 pud de fân		9		18		30

Tinutul Ismail

DENUMIREA MARFEI	DISTANȚA					
	10 verste		20 verste		50 verste	
	Ruble	copeici	ruble	copeici	ruble	copeici
1 sac mare de făină	-	-	-	-	-	-
1 cetvert de făină		52,5	1	35	1	87,5
1 cetvert de crupe		52,5	1	35	1	87,5
1 cetvert de ovăs		52,5	1	35	1	87,5
1 pud de fân		3,5		7,5		22,5

Tinutul Iasi

DENUMIREA MARFEI	DISTANȚA					
	10 verste		20 verste		50 verste	
	Ruble	copeici	ruble	copeici	ruble	copeici
1 sac mare de făină		31		62	1	55
1 cetvert de făină		25,3		51,5	1	28,7
1 cetvert de crupe		24,5		35	1	87,5
1 cetvert de ovăs		18,3		37,5		93,3
1 pud de fân		2		4,5		11

Tinutul Hotin

DENUMIREA MARFEI	DISTANȚA					
	10 verste		20 verste		50 verste	
	Ruble	copeici	ruble	copeici	ruble	copeici
1 sac mare de făină		66,5	1	28	2	70
1 cetvert de făină		56	1	6	2	25
1 cetvert de crupe		57,5		82,5	1	75,5

1 cetvert de ovăs		42,5		74,5	1	60
1 pud de fân		9		18	-	-

După cum putem observa din tabel, prețurile erau destul de atrăgătoare însă nici ele nu-i ademeneau pe localnici, deoarece sumele nu erau achitate imediat după oferirea serviciilor de transport. În locul acestora, oamenii primeau chitanțe (recipise) pe care le schimbau numai după transferul banilor din contul Ministerului de Război în cel al autorităților locale, procedura care putea să dureze câțiva ani, timp în care banii se depreciau, localnicii rămânând în pierderi. Principala inconveniență care provoca nemulțumirea țăranilor nu era procedura defectuoasă a plăților, ci faptul că ei erau sustrași de la lucrările agricole cu animalele și mijloacele lor de transport în momente cele mai impredictibile. Dacă ținem cont de faptul că unui regiment de infanterie îi erau necesare 26 de care de transport închiriate de la autoritățile locale, atunci pentru cele opt regimente de infanterie, care erau staționate în Basarabia, erau necesare minimum 208 care pentru un singur traseu până la destinație și tot atâtea care la întoarcerea din cantonamente. Numai în luna martie 1815, în toată Basarabia au fost implicate în astfel de activități 180 de persoane, 200 de căruțe cu cai și 168 de care cu boi¹. Practic, în deservirea armatei cu mijloacele proprii de transport erau implicate toate localitățile țării și marea majoritate a populației rurale. Conform calculului ofițerilor ruși, din cele 12 945 de mijloace de transport de toate tipurile de care dispunea Basarabia în anii `20 ai secolului al XIX-lea, puteau fi utilizate în folosul armatei, fără a afecta bunăstarea populației civile, până la 1 000 de care², cifra reală fiind depășită de câteva ori, luând în calcul faptul că numai în luna martie 1815 au fost utilizate 368 de care ale localnicilor.

Datorită nevoilor cotidiene gospodărești, locuitorii căutau să se eschiveze sub orice pretext de la îndatoririle respective. Cancelaria guvernatorului civil era plină cu plângerile comandanților de unități privind refuzul locuitorilor unor sate de a furniza armatei mijloacele de transport și cărăuși. Locuitorii satelor din vecinătatea orașului Bălți refuzau să transporte produse alimentare din depozitul alimentar din Bălți destinat Regimentului 32 Vânători. La 14 ianuarie 1824, comandantul regimentului, locotenent-colonelul Lișin 1, cerea insistent intervenția autorităților locale în rezolvarea problemei, invocând faptul că, în lipsa acută a hranei, urmând exemplul localnicilor, ostașii au trecut la mămăligă, foarte dăunătoare pentru sănătatea lor³. Un caz similar a avut loc și în vara anului 1824 la Chilia, unde locuitorii satelor învecinate, implicați

¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 215, f. 68-102.

² ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 170 verso.

³ ANRM, F.2, inv. 1, d. 954, f. 37.

în nimicirea lăcustelor după o secetă devastatoare, nu erau dispuși să suporte încă o corvoadă suplimentară în favoarea Regimentului Cazacilor de pe Don al colonelului Karpov 3¹.

Armata rusă consuma mari cantități de lemn și alte materiale de construcție pentru construirea, amenajarea și repararea pichetelor de la frontieră de pe Dunăre și Prut. De obicei, supravegherea și patrularea hotarului pe teritoriul Basarabiei erau încredințate regimentelor cazacilor de pe Don cu reședința statelor-majore la Lipcani, Leova, Frumoasa (Cahul), Ismail. Obligațiile unităților detașate la frontieră erau stipulate într-o instrucțiune specială care atenționa corpul de comandă și efectivul de rând că sarcina lor principală este ”curmarea comunicării secrete existente între oameni de pe ambele maluri ale Prutului prin instalarea posturilor la o distanță vizuală unul față de altul, cu dublarea numărului santinelor pe timp de noapte”².

În caz de necesitate, unitățile de cazaci puteau fi întărite cu cele de infanterie. Asemenea situație a avut loc între anii 1823-1824, când Moldova și Basarabia s-au confruntat cu o epidemie de ciumă. Impunerea carantinei în iarna anilor 1823-1824 pe perimetrul frontierei nu se putea efectua numai cu forțele existente ale regimentelor de cazaci. La începutul anului 1824, generalul de infanterie Ivan Sabaneev, comandantul Corpului 6 Infanterie, întărește gruparea principală de la frontiera de stat suplimentar cu cinci batalioane din cadrul Regimentelor Infanterie Selenghin, Iakutsk, Tobolsk și 31 Vânători. Măsurile luate au fost oportune, dar insuficiente. Trupele atrase la închiderea ermetică a hotarului în fața pandemiei nu reușeau să țină situația sub control și în sudul Basarabiei a fost întărit încă cu două batalioane din cadrul Regimentelor 33 și 34 Vânători³.

Lanțul pichetelor cordonului grăniceresc în iarna anului 1823 se desfășura de la nord la sud în ordinea următoare: Regimentul Cazacilor de pe Don sub comanda locotenent-colonelului Belogorodțev își avea sediul principal în localitatea Câșla-Salieva (Podvornoe), ocupând extremitatea nordică a Basarabiei⁴. Distanța de la Noua Suliță până la Tabăra era ocupată de pichetele Regimentului Cazacilor de pe Don al locotenent-colonelului Karpov 2 cu sediul central al regimentului în târgul Lipcani⁵.

Încălcând cerințele instrucțiunii care interzicea cu strictețe instalarea posturilor în localitățile ocupate deja de pichetele de cazaci, detașamentele de infanterie regulată detașate la întărirea pazei frontierei au fost dislocate în aceleași localități unde desfășurau serviciul cetele de cazaci, dublând povara întreținerii lor de către populația locală. Compania de grenadierii a

¹ Ibidem, f. 103 verso.

² Ibidem, f. 20.

³ Ibidem, f. 90 verso.

⁴ Ibidem, f. 68.

⁵ Ibidem, f. 68 verso.

Regimentului Selenghin Infanterie și-a instalat posturile în satele Marșenița și Tărășăuți; Compania 7 Mușchetari în localitățile Vancicăuți, Costiceni, Șendreni, Negrenți, Coșuleni; Compania 8 Mușchetari în Criva, Cebrova, Zaluca; Compania 9 Mușchetari în Șirăuți și Pererîta. Subunitățile Regimentului Iakutsk Infanterie au fost dislocate în Viișoara, Bădragi, Corpaci, Cuconești, Cuconeștii Noi, Șerbaci, Dumeni, Costești¹.

Centrul Basarabiei era pus sub observația Regimentelor Cazacilor de pe Don ale locotenent-colonelului Katasonov 1 și locotenent-colonelului Ianov, Regimentelor 31, 32 Vânători, Tobolsk Infanterie². În sudul Basarabiei se aflau Regimentele Cazacilor de pe Don ale locotenent-colonelului Kozdeev, cu sediul central în târgul Frumoasa (Cahul), locotenent-colonelului Karpov 3 cu sediul central la Vîlcov, Regimentele 33 și 34 Vânători³.

Executarea serviciului de gardă în regiunile de frontieră era imposibil de efectuat fără crearea unei infrastructuri și a condițiilor minime de trai. Un pichet cuprindea: încăperea corpului de gardă, camere pentru odihnă și schimbul efectivului, bucătărie, sala cu mese, grajd, uscătorie și altele. Inițial, în iarna anului 1823-1824, comandanții regimentelor s-au adresat decidenților locali cu rugămintea de a pune la dispoziție materiale de construcții, muncitori și mijloace de transport pentru construirea colibelor din stuf, menite să adăpostească efectivul pichetelor. Primind cererea, autoritățile locale, și în special ispravnicul ținutului Ismail, au refuzat s-o îndeplinească, evocând lipsa ordinului scris din partea guvernatorului civil. Neînțelegerile dintre autoritățile civile și militare, prin intermediul generalului I. Sabaneev, comandantul Corpului 6 Infanterie, au ajuns în atenția atotputernicului general-guvernator al Novorossiei și Basarabiei, contele Voronțov, care, la 8 ianuarie 1824, îi cerea insistent Excelenței Sale C. Catacazi îndeplinirea cerințelor comandanților de regimente⁴. După astfel de mustrare camuflată, autoritățile locale s-au implicat în lucrările de construire și de amenajare a pichetelor pentru cazaci și ostași. Costul unui pichet, calculat la 19 ianuarie 1824, se ridica la 116 de lei și 30 de parale, sau 77 de ruble și 50 de copeici. Suma includea cheltuieli pentru:

1. Lemn pentru grajd – 54 de lei și 20 de parale;
2. Cărămidă pentru cuptor și plata meșterului zidar – 25 de lei;
3. Uși din lemn – 4 lei;
4. Balamale cu cârlige pentru uși – 1 leu și 10 parale;
5. 2 ferestre cu sticlă – 4 lei și 20 de parale;
6. 4 stânjani de stuf – 15 lei și 20 de parale;
7. Ceaun – 8 lei; veselă din lemn – 2 lei;

¹ Ibidem, f. 73.

² Ibidem, f. 74-74 verso.

³ Ibidem, f. 71 verso, 90 verso.

⁴ Ibidem, f. 29 verso.

8. Căldare din lemn – 1 leu;

9. Sită – 1 leu;

La lucrări au fost angajați 42 de bărbați și 8 femei, iar pentru transportarea lemnului și stufului au fost întrebuințate 117 de căruțe ale localnicilor¹.

Totuși, fiind temporale, încăperile construite nu puteau constitui un refugiu sigur pentru ostași în timpul iernii. Primăvara, situația nu s-a ameliorat, colibe se inundau din cauza ploilor, păstrând umezeala o perioadă îndelungată. Repararea lor a fost pusă iarăși în sarcina localnicilor din satele învecinate, care nu se grăbeau, refuzând sub orice pretext acordarea ajutorului cerut militarilor. Cu toate aceste neajunsuri, comandanții de subunități nu luau inițiativa de a se autogospodări, fără a mai aștepta ajutor din partea localnicilor. Când unii dintre ei se încumetau totuși, demersul lor era privit și comentat de către comandamentul superior prin prisma unui exemplu ieșit din comun vizavi de atitudinea neprietenosă a băștinașilor față de armată.

În primăvara și vara anului 1824 s-a purtat o corespondență interminabilă între militari și autoritățile civile privind construirea încăperilor permanente, adaptate pentru sezonul rece. Tergiversând începerea lucrărilor de construcție, autoritățile locale din ținutul Iași au propus în luna septembrie să construiască bordeie căptușite cu piatră pentru militarii aflați la pichete, dându-și seama încă de la început de imposibilitatea realizării acestui proiect. Cum era și de așteptat, comandamentul militar a refuzat oferta, prin intermediul contelui Voronțov insistând asupra construirii bordeielor căptușite cu scândură și acoperite cu lut².

Abia în luna octombrie a anului 1824, autoritățile locale au început lucrările de construcție, cele mai multe desfășurându-se în ținuturile sudice. La 4 octombrie 1824, ispravnicul ținutului Akkerman (Cetatea Albă), Ursu, raportează guvernatorului civil C. Catacazi despre starea economică grea a regiunii și a locuitorilor săi din cauza secetei și invaziei lăcustelor³. În pofida acestui fapt, lucrările au început, cu supravegherea lor fiind investiți doi comisari speciali din isprăvnicia Ismailului – Dorobeț și Portițchi. Numai în ocoalele Frumoasa, Greceni, Prut și Ismail erau planificate a fi construite 50 de bordeie. La lucrările au fost mobilizate de la localnici 136 de unități de transport și 669 de salahori. Lucrările de construcție înaintau foarte încet din cauza lipsei lemnului în regiune. Forțați de situație și de autorități, oamenii erau nevoiți să utilizeze, în schimbul materialului forestier, copaci fructiferi, sacrificându-și livezile lor, sau trebuiau să procure lemnul cu mijloace proprii financiare⁴.

¹ Ibidem, f. 4.

² Ibidem, f. 212 verso.

³ Ibidem, f. 200 verso.

⁴ Ibidem, f. 251.

Eforturile depuse de populație au avut ca rezultat finisarea construirii pichetelor pe întreg perimetrul frontierei de stat. Comisia, în frunte cu ispravnicul ținutului Ismail, la 5 noiembrie 1824 a predat în exploatare militarilor 16 bordeie pe Dunăre, 83 de bordeie pe Prut, 43 de grajduri, diferite anexe pentru ofițeri și alte încăperi¹.

Sumele cheltuite de către guvernul oblastiei pentru construirea, întreținerea, repararea, încălzirea și iluminarea pichetelor în perioada anilor 1812-1828 erau enorme. În anul 1815, pentru construirea și întreținerea pichetelor din bugetul local au fost alocate sumele: 1 123 de ducați (cervoneți) olandezi, 250 de ducați austrieci, 5 016 de ruble și 55 de copeici și 460 de lei și 15 aspri, ceea ce ar însemna 32 725 de lei (un cervoneț olandez și austriac era egal cu aproximativ 23 de lei și 5 parale)² și 2 500 de ruble și 30 de copeici sau 26 833 de ruble și 85 de copeici³. În perioada anilor 1824 – 1825, pentru întreținerea pichetelor au fost cheltuite 1 700 de ruble (1 200 de ruble în 1825 și 500 în 1825)⁴, iar în 1827, încă 628 de ruble și 44 de copeici⁵. Pe întreaga perioadă a anilor 1812 – 1828, în acest scop s-au cheltuit cel puțin 29 162 de ruble, sau aproximativ 3% din bugetul consolidat pentru anii 1817-1825, fiind construite 411 de edificii cu caracter militar⁶.

Caracterul meschin al autorităților militare ruse se reflectă și în impunerea guvernământului civil al Basarabiei de a procura rechizite pentru birourile comandamentelor cetăților. Imediat după instalarea sa în Basarabia, comandantul cetății Tighina, colonelul Grenhammer, se adresează general-maiorului Harting cu rugămintea de a se aloca anual suma de 30 de lei pentru întreținerea Cancelariei garnizoanei. La 18 ianuarie 1813, generalul Harting readresează cerința guvernatorului civil Scarlat Sturdza⁷. Demnitarul moldovean, într-un exces de zel, ordonă alocarea lunară a 420 de lei pentru întreținerea cancelariilor cetăților în funcție de importanța strategică a cetății, după cum urmează: Hotin – 100 de lei, Ismail – 100 de lei, Tighina – 100 de lei, Akkerman (Cetatea Albă) – 60 de lei și Chilia – 60 lei, în total 5 040 de lei, sau 3 360 de ruble asignate. Suma primită din vistieria regională o depășea cu 16,8 ori pe aceea cerută inițial de către militari⁸. Din documentele existente nu reiese clar motivul care l-a determinat pe Scarlat Sturdza să ia această decizie, destul de reticent de altfel în relațiile sale cu comandamentul militar.

¹ Ibidem, f. 307.

² Статистическое описание Бессарабии...f. 100.

³ ANRM, F.2, inv. 1, d. 360, f. 245 verso, 291, 306 verso, 341 verso.

⁴ ANRM, F.3, inv. 1, d. 581, f. 26.

⁵ ANRM, F.3, inv. 1, d. 953, f. 64.

⁶ ANRM, F.3, inv. 1, d. 581, f. 26.

⁷ ANRM, F.2, inv. 1, d. 63, f. 5.

⁸ Ibidem, f. 11.

În pofida faptului că documentele disponibile în Arhiva Națională a Republicii Moldova atestă alocările din bugetul regional pentru întreținerea cancelariilor comendurilor militare numai pentru anii 1825, când au fost transferate 3 628 de ruble și 80 de copeici și 1827 – respectiv 7 380 de ruble¹, se poate presupune totuși că transferurile bănești de acest gen erau anuale, suma totală până în 1828 ridicându-se la cifra de aproximativ 58 048 de ruble și 80 de copeici.

2. 6 Încartiruirea militarilor ruși și aprovizionarea lor cu lemne și materiale de iluminat

Cea mai împovărătoare obligație pentru întreaga populație a regiunii era încartiruirea militarilor în propriile case în locurile de dispunere permanentă a unităților. Ținând cont de practica schimbului des de dispunere a trupelor, nu se omitea practic nicio localitate din Basarabia, cu excepția coloniștilor, care erau scutiți de încartiruire. De încartiruire erau scutite și unele localități care îndeplineau alte prestații grele în favoarea statului. *Comisia regională de încartiruire* se ocupa cu repartizarea localităților unde aveau să fie instalare temporar unitățile militare acesteia fiindu-i subordonate comisiile similare ținutale, responsabile cu întocmirea listei persoanelor în casele cărora erau cazați militarii. Comandamentele militare de toate categoriile nu aveau dreptul să schimbe dislocarea subunităților dintr-o localitate în alta și gazdele în cadrul localității fără acordul comisiilor respective.

Dacă în așezările rurale sistemul de încartiruire era destul de simplu și clar, deoarece de povara respectivă erau scutiți numai preoții și familiile lor, călărășii și alte categorii sociale privilegiate, în localitățile urbane situația era mai complicată. Distribuirea efectivului la gazdă se efectua sau prin încartiruirea militarilor în casele orășenilor (prestație naturală), sau prin închirierea pentru efectiv a încăperilor speciale din suma cotizațiilor anuale strânse de la orășeni. Înlocuirea prestației naturale cu una financiară și-o permiteau numai familiile înstărite, devenind o formă pasivă de eschivare de la anevoioasă îndatorire. Datele recensământului din anul 1818 a atestat existența în Basarabia a 62 005 de case, dintre care 3 404 de case în Chișinău, 600 în Hotin, 8 742 în ținutul Iași, 10 870 în ținutul Soroca și 15 414 case în ținutul Hotin. De încartiruire erau scutite 2 976 de case și supuse încartiruirii 16 999 de case, care constituiau 27% din fondul locativ existent. Cifra respectivă se referă la încăperile supuse prestației naturale și nu include case din orașe și cetăți închiriate din sumele cotizațiilor anuale ale locuitorilor acestor centre urbane².

¹ ANRM, F.3, inv. 1, d. 1380, f. 86, 105.

² ANRM, F. 5, inv. 2, d. 410, f. 214.

Pentru a respecta într-o oarecare măsură principiul egalității pentru cei care erau dispuși să-și răscumpere posibilitatea de a rămâne în propria sa casă și a plăti cotizațiile anuale, guvernământul Basarabiei i-a împărțit în trei categorii, în funcție de averea deținută¹. Casele persoanelor care făceau parte din categoria I erau destinate pentru generali și ofițeri superiori, cele din categoria a II-a pentru ofițeri inferiori și cele din categoria a III-a pentru efectiv de rând. În anul 1822, Comisia de încartiruire din Hotin a adunat din cotizații 2 182 de lei, repartitia sumei fiind efectuată în felul următor: categorie I – 12 persoane – 352 de lei; categoria a II-a – 40 de persoane – 470 de lei; categoria a III-a – 739 de persoane – 1 360 de lei². Comisia din Chilia aduna anual 1 360 de lei, repartizate după categorii: categoria I – 5 persoane (Simion Catană, Dumitru, Ițka Ungur, Abraam, Curalodin); categoria a II-a – 5 persoane (Isai Rabinovici, Marin Bagal, Diordie Pirinov, Alexandru, Leiba); categoria a III-a – 3 persoane (Ivan Dmitriev, Ivan Stebanov, Grecul Toma)³. Cetățenii Ismailului adunau pentru necesitățile Comisiei anual 6 494 de lei și 18 parale (locotenent-colonel Beimen, maior Pahomov, doamna Medvedinschi, comerciantul Ergandopulo, Stepan Zencenco, văduva Buravschi, Cartășev, locotenent-colonel Egoda, Țehanovschi, Constantin Porgoni, Reizberg, Pavel Petala, Dimitrie Polunic, doctorul Tular, preotul Glâzin, Gherasim Cupcinschi, Sinepupovschi, Iacob Veligura)⁴, iar cei din Tighina, 3 630 de lei⁵.

După cum menționam, achitarea cotizațiilor anuale în fondul comisiilor de încartiruire a fost o metodă camuflată de a scăpa gospodăriile de încartiruirea ostașilor. De situație profitau unii membri ai acestor comisii, care în schimbul unei sume de bani includeau unele persoane în listele cetățenilor scutiți de încartiruire. Un astfel de caz a fost depistat în anul 1822 de către Parchetul ținutului Orhei. Membrul Comisiei ținutale de încartiruire, Moșco Litvac, în complicitate cu colaboratorii acestei comisii, Simion Perecrest, Ștefan Emcul și T. Bodruch, au primit mită de la un număr de proprietari de locuințe, scutindu-i de încartiruire. Un alt membru al comisiei de încartiruire din Ismail, nobilul grec Andrei Zaravin pretindea la 286 de lei și 10 parale, sumă pe care, după afirmațiile sale, a cheltuit-o în perioada anilor 1819-1820 pentru repararea clădirilor în care se aflau școala Regimentului Kamciatka Infanterie, lăcătușăria și depozitul regimentar. Cercetarea administrativă desfășurată de poliția orășenească în acest caz a constatat lipsa devizului de cheltuieli și i-a refuzat eliberarea sumei cerute⁶. În schimb, comisiile

¹ Tomuleț V. *Basarabia în epoca modernă (1812 - 1918): (Instituții, regulamente, termeni)*, Vol. I. Chișinău: Lexon Prim, 2014, p. 198.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 795, f. 6 verso.

³ Ibidem, f. 16 verso.

⁴ Ibidem, f. 58.

⁵ Ibidem, f. 129.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 809, f. 9, 21 verso.

de încartiruire introduceau adeseori în listele caselor supuse încartuirii edificii scutite conform legislației în vigoare de încartiruire, cum a fost cazul casei lui Dumitru Condurachi din Chișinău, vândută de proprietar mănăstirii Sf. Ioan Gură de Aur din Iași. În pofida faptului că edificiul în cauză a devenit proprietatea bisericii și era scutit de încartiruire, Comisia a inclus-o pe lista caselor supuse cazării efectivului. Numai implicarea în elucidarea situației a starețului mănăstirii, părintele Chiril, venit în luna iulie 1822 din Iași la Chișinău, a clarificat lucrurile¹.

Apogeul prezenței trupelor ruse în regiune se atinge în anul 1825, când în Basarabia au fost concentrați 33 543 de ostași de rând. Numai în Chișinău au fost încartiruți 4 generali, 22 de ofițeri superiori, 83 de ofițeri inferiori, 1 651 de trupă. În casele private erau instalate sediile statelor- majore ale diviziei, brigăzii, unui batalion, trei tribunale militare, trei corpuri de gardă, școala de toboșari, două ateliere. În Bălți își satisfăceau serviciul militar un general, trei ofițeri superiori, 16 ofițeri inferiori, 617 de militari de rând. Casele bălțenilor erau utilizate pentru o infirmerie militară, statul-major al brigăzii, statul-major al unui regiment, trei corpuri de gardă, cinci școli, un atelier și un hambar. Hotinul adăpostea doi generali, 12 ofițeri superiori, 40 de ofițeri inferiori, 1 354 trupă, utilizând pentru nevoile lor, pe lângă 131 de edificii cazone, și 43 de case particulare. Trei generali, 10 ofițeri superiori, 75 de ofițeri inferiori și 2 937 de ostași erau dislocați în fortăreața și orașul Tighina. Orașenii au fost nevoiți să-și ofere casele pentru două cancelarii, patru infirmerii, șapte școli. Numai patru case au fost ocupate de militarii în Akkerman (Cetatea Albă), a cărei garnizoană număra cinci ofițeri superiori, 42 de ofițeri inferiori și 1 100 de ostași. Datorită surplusului existent de edificii de stat, locuitorii orașului Ismail au scăpat de încartuirea în casele sale a militarilor, care erau destul de numeroși – un general, patru ofițeri superiori, 51 de ofițeri inferiori, 845 de ostași. Nu același lucru a fost în Chilia, unde au fost supuse încartuirii 40 de case. Garnizoana acestei cetăți număra în rândurile sale șase ofițeri superiori, 51 de ofițeri inferiori, 1 092 de trupă. Douăsprezece clădiri ale localnicilor au fost utilizate de către militarii garnizoanei Reni, care număra trei ofițeri superiori, 18 ofițeri inferiori și 928 de trupă.

Cel mai militarizat a fost ținutul Orhei, unde au fost dispuși 25 de ofițeri superiori, 260 de ofițeri inferiori, 14 407 de trupă. Ținutul Iași găzduia 17 ofițeri superiori, 48 de ofițeri inferiori, 3 090 de trupă; ținutul Hotin – un general, 13 ofițeri superiori, 95 de ofițeri inferiori, 4 682 de ostași; ținutul Tighina – doi ofițeri superiori, 11 ofițeri inferiori, 710 de trupă; ținutul Akkerman (Cetatea Albă) – un ofițer superior, doi ofițeri inferiori, 40 de trupă; ținutul Ismail – patru ofițeri superiori, 32 de ofițeri inferiori, 2 064 de trupă. Cu regret constatăm că statisticile oficiale nu

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 795, f. 4.

confirmă numărul locuințelor cetățenilor puse în slujba armatei. În total, în anul 1826, armata țaristă în Basarabia număra în rândurile sale **12 generali, 122 de ofițeri superiori, 824 de ofițeri inferiori, 33 543 de trupă**¹.

Contingentul respectiv consuma mari cantități de lemn pentru arderea cărbunelui, încălzirea cazarmilor, a spitalelor militare, pregătirea bucatelor, dar și de lumânări pentru iluminarea încăperilor. Toate aceste materiale erau furnizate de către guvernul local. Numai în anul 1825 Basarabia a furnizat pentru încălzirea trupei: garnizoana Chișinău – iarna: 74 de stânjani, 2 arșini, 12 verșoci, iar vara: 20 de stânjani, 4 verșoci de lemn; garnizoana Bălți – iarna: 13 stânjani, vara 4 stânjani, un arșin de lemn; garnizoana Hotin – pe parcursul întregului an: 99 de stânjani, 14 arșini de lemn; garnizoana Tighina (fără cetate) – iarna: 324 de stânjani, 13 verșoci și vara: 179 de stânjani de lemn; cetatea Tighina (Bender) – iarna: 134 de stânjani, un arșin, 9 verșoci, iar vara: 57 de stânjani, un arșin, 6 verșoci de lemn; garnizoana Cetatea Albă (Akkerman) – iarna: 59 stânjani, 2 arșini, 5 verșoci, și vara: 30 de stânjani, 10 verșoci de lemne; garnizoana Ismail – iarna: 2 stânjani, 2 arșini și vara: 2 arșini de lemne; garnizoana Chilia – iarna: 137 de stânjani și vara: 58 stânjani; garnizoana Reni – iarna: 19 stânjani, 9 verșoci; ținutul Orhei – pe parcursul întregului an: 303 de stânjani; ținutul Iași – iarna: 73 de stânjani și vara: 46 de stânjani de lemne; ținutul Hotin – iarna: 24 de stânjani, 2 arșini, 3 verșoci și vara: 8 stânjani, 2 arșini, 13 verșoci de lemne; ținutul Tighina (Bender) – 48 de stânjani, un arșin, 11 verșoci de lemne; ținutul Cetatea Albă (Akkerman) – iarna: 17 stânjani și vara: 16 stânjani de lemne; ținutul Ismail – iarna: 103 de stânjani și vara: 43 de stânjani de stuf. În total, pentru încălzirea și iluminarea a 12 generali, 122 de ofițeri superiori, 824 de ofițeri inferiori, 33 543 de trupă, în anul 1825, autoritățile regionale au procurat 828 de stânjani, un arșin și 3 verșoci de lemne de foc, 1 376 de stânjani de stuf, în total 2 204 de stânjani de material inflamabil sau 6 624 m³ de lemn și 11 008 m³ de stuf². În anul 1826, armata a consumat 2 993 de stânjani de lemn, sau 23 944 m³ de lemn. Pentru iluminarea încăperilor ocupate de către militari au fost livrate, în anul 1827 – 1 110 de ocale de lumânări (1 110x1,291 kg.=1433 kg.)³.

Lipsa statisticii sistematizate privind veniturile și cheltuielile bugetului regional în primii ani de dominație rusească nu ne permite să facem un calcul exact a cheltuielilor pentru încălzirea și iluminarea unităților militare. Abia începând cu anul 1825, în Basarabia apare o statistică bugetară amănunțită datorită căreia putem calcula cheltuielile la acest capitol. Datele de care dispunem ne arată că, în anul 1825, din bugetul regional a fost alocată, pentru încălzirea

¹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 581, f. 26.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 581, f. 26.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 950, f. 20.

efectivului, suma de 148 000 de ruble și 76 de copeici și 12 486 de ruble și 10 copeici pentru iluminat¹, în total 160 486 de ruble și 86 de copeici, ceea ce a constituit 28% din totalul cheltuielilor pentru acest an, care erau de 569 814 de ruble și 63 de copeici². În anul 1826, au fost planificate pentru încălzirea încăperilor ocupate de către militari 118 115 de ruble și 6 840 de ruble pentru iluminat, însumând în total 124 955 de ruble³ sau 22% din cheltuielile regionale care erau de 548 405 de ruble și 11 copeici⁴. Cheltuielile pentru încălzirea efectivului armatei în anul 1827 erau fixate la suma de 100 000 de ruble și 4 000 de ruble pentru iluminat, în total 104 000 de ruble⁵, sau 20% din totalul cheltuielilor care erau de 498 595 de ruble și 20 de copeici⁶. Pentru anul 1828, au fost distribuite 131 180 de ruble și 34 de copeici pentru încălzire și 7 547 de ruble și 81 de copeici pentru iluminat, în total 138 728 de ruble și 15 copeici⁷, sau 37% din cheltuielile planificate de 375 693 de ruble și 37 de copeici. Așadar, numai în patru ani din bugetul regional a fost extrasă, pentru încălzirea și iluminarea unităților militare staționate în Basarabia, suma uriașă de **528 170 de ruble și o copeică**, cifra compatibilă cu toate cheltuielile Basarabiei pentru un an.

Fluxul financiar uriaș îndreptat spre structurile militare oferea posibilități excelente unor antreprenori și persoane cu funcții în structurile civile și militare pentru delapidări și furturi ale averii statului. De menționat este cazul, unic în istoria Basarabiei, care îi are ca protagoniști pe înalții demnitari regionali în frunte cu guvernatorul civil și militar, generalul Harting. Ancheta ordinară, deschisă împotriva esaulului Timanov, comandant Regiment 1 de cazaci din Orenburg în perioada anilor 1813-1814, acuzat de multiple abateri disciplinare, a scos la iveală grave neajunsuri în gestionarea finanțelor publice și lipsa de control din partea autorităților locale. La cerințele repetate ale comandanților Regimentelor 1 și 2 de Cazaci din Orenburg și Cazacilor de pe Don al colonelului Astahov 5, de a elibera bani pentru procurarea furajelor, guvernatorul civil, generalul Harting, a ordonat lui Crepenschi, șeful departamentului financiar al guvernului regional, eliberarea în acest scop a sumei de 39 883 de ruble și 40 de copeici pentru alocarea a 99 708 de puduri de fân acelor unități. În lipsa unui control riguros din partea autorităților, ofițerii au folosit 4 560 de puduri de fân în scopuri personale, depozitând statul de 1 824 de ruble. Reacția statului rus a venit prompt. Pentru lipsa de control și gestionarea nesatisfăcătoare a

¹ Ibidem, f. 26.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 96.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 581, f. 23 verso.

⁴ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 96.

⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 950, f. 26.

⁶ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f.105.

⁷ ANRM, F. 3, inv. 1, II, d. 98, f.40.

finanțelor publice, generalul-maior Harting și șeful departamentului Crupenschii au fost obligați să restituie din cont propriu suma de 39 883 de ruble și 40 de copeici¹.

Un caz mai puțin răsunător a avut loc în anul 1823, când a fost acuzat de escrocherie antreprenorul Balagan, unicul furnizor al lemnului de foc. În pofida cerințelor contractuale, în loc de lemne, Balagan aproviziona consumatorii cu stuf, mult mai ieftin, la prețul lemnului, înșelând în acest mod autoritățile regiunii cu 22 594 de lei și 114 de aspri. Spre deosebire de generalul Harting, a cărui onoare de ofițer nu i-a permis să conteste hotărârea judecătorească, fiind lipsit și de pensie, Balagan și-a recunoscut parțial vina, fiind de acord să restituie numai 8 226 de lei și 54 de aspri, restul aflându-se în litigiu². Mai puțin norocoasă a fost tentativa nobilului grec Varniot, din orașul Ismail, de a vinde carne alterată Regimentului Tomsk Infanterie. Prins cu șiretlicuri, nu a fost diferit justiției, ci a fost bătut, pur și simplu, de către ofițeri³.

Atitudinea nepăsătoare a militarilor față de interesele regiunii s-a manifestat și în „epopeea” transformării făinii în pesmeți din anul 1826. Magaziile Armatei 2 depozitau un volum imens de făină care, nefiind folosită la timp de armată, începea să se altereze. Această situație critică exista și în magaziile armatei aflate în Basarabia, la Chișinău, Bender (Tighina), Akkerman (Cetatea Albă), Ismail, Chilia, Reni, Frumoasa (Cahul), Leova, Bălți, Briceni și Hotin. Unica soluție de a salva făina era coacerea, de către ostași, a pesmeților în sobele localnicilor. Inițial, șeful depozitului militar din Chișinău, Mocrinschii, a propus ca, în lipsa soldaților, toate lucrările de coacere să fie îndeplinite de populația civilă în casele dotate cu sobe. Autoritățile civile, neputând înțelege unde disparuseră efectivul a două divizii de infanterie, au refuzat propunerea militarilor, insistând ca lucrările să fie întreprinse de militari. În final, s-a ajuns la o soluție de compromis: coacerea pesmeților a fost pusă pe seama militarilor, însă procesul se desfășura în casele localnicilor. Totuși, operația necesita cantități mari de lemn sau stuf. Cu procurarea materialului respectiv s-a ocupat guvernul local. La 10 mai 1826, guvernatorul civil interimar al Basarabiei, consilierul de stat Andrei Pisani, a emis o dispoziție pentru eliberarea resurselor financiare necesare⁴. Baniile au fost luați din casele ținuturilor Tighina (Bender) – 4 175 de ruble și 50 de copeici, Akkerman (Cetatea Albă) – 2 270 de ruble, Ismail – 1 603 de ruble și 50 de copeici, Hotin – 4 602 de ruble, Iași – 4 093 de ruble, Orhei – 4 789 de ruble și 50 de copeici, în total – 21 533 de ruble și 50 de copeici⁵, pentru a procura 700 de

¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 672, f. 6 verso.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 957, f. 113.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1083.

⁴ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 916, f. 4.

⁵ Ibidem, f. 74.

stânjeni de lemne. Materialul lemnos era necesar de a transporta în Bălți, utilizând 4 200 de care duble de boi a locuitorilor ținutului Iași în decurs de șapte zile¹.

Lucrările de tăierea pădurilor erau deja în toi, când la 26 mai 1826, printr-un înalt ordin, transformarea făinii în pesmeți a fost sistată. Majoritatea banilor au fost returnați în buget, însă până la data respectivă au fost deja cheltuită pentru procurarea lemnului tăiat suma de 1 228 de ruble și 80 de copeici², cu care, la primirea înaltului ordin, comandamentul militar habar nu avea ce să facă.

În concluzie putem menționa că aportul economic și financiar a Basarabiei în formarea și menținerea infrastructurii de apărare din sud-vestul imperiului între anii 1812-1828 era destul de însemnat. În anul 1825 cheltuielile militare a Rusiei erau de 41 443 000 de ruble de argint sau 149 194 800 de ruble asigurate, iar în anul 1827 – 43 842 686 de ruble de argint sau 157 833 669 de ruble asigurate³ și pot fi comparabile cu cheltuielile unei singure provincii – Basarabia. Ponderea cheltuielilor militare din bugetul local era una foarte importantă, dacă nu chiar principală. Cheltuielile militare, începând cu anul 1825, sunt ilustrate prin tabelul următor:

Tabelul 2.10. Cheltuielile militare⁴

Anul	Cheltuielile generale ale Basarabiei		Cheltuielile militare		Ponderea în % a cheltuielilor militare față de cheltuielile generale
	ruble	copeici	Ruble	copeici	
Unitatea financiară de măsură					
1825	509 818	75	162 185	86	31,8%
1826	610 374	00	210 664	20	34,5%
1827	584 542	39	113 700	00	19,4%
1828	375 693	37	147 022	97	39,1%
TOTAL CHELTUIELI MILITARE	633 573 ruble și 03 copeici				

În calculul cheltuielilor militare nu a fost inclusă suma necesară pentru reparația podurilor, care ținea de infrastructura generală a căilor de comunicație și avea un caracter dublu.

¹ Ibidem, f. 69.

² ANRM, F. 3, inv. 1, d. 953, f. 648.

³ ЖУРАВСКИЙ, А. *Статистическое обозрение расходов на военные потребности с 1711 по 1825 год*. Санкт Петербург, 1859, p. 227.

⁴ Tabelul este alcătuit de către autor în urma procesării datelor din: pentru anul 1825 – ANRM, F. 3, inv. 1, d. 581, f. 26; pentru anii 1826 și 1827 - ANRM, F. 3, inv. 1, d. 950, f. 20-26; pentru anul 1828 - ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1198, f. 40.

2. 7 Relațiile dintre militarii ruși și populație

Odată instalată în Basarabia, armata rusă a intrat imediat în contact cu populația locală, care a primit-o nici cu bucurie, dar nici cu ostilitate. Armata rusă, una dintre puținele armate profesioniste ale timpului, era cunoscută printr-o slabă disciplină militară, menținută cu diverse metode, inclusiv pedepse corporale. Comandanții de toate nivelurile aveau în obligațiunile lor funcționale sarcina de a păstra relații bune cu populația locală acolo unde erau încartiruite subunitățile și unitățile din subordine. Totuși, ca în orice armată din lume, era imposibil de ținut sub un control strict un număr așa de mare de oameni, cu o bogată experiență de luptă, trecuți prin mai multe războaie și campanii militare. Unii dintre ei au comis abuzuri, jafuri, crime și fărâdelegi. Din acest punct de vedere se evidențiau regimentele de cazaci. Liderul indiscutabil la capitolul încălcărilor grave ale disciplinei militare și ale ordinii de drept era Regimentul 2 al Cazacilor din Orenburg. Caracteristic pentru acest regiment era faptul că în săvârșirea infrațiunilor erau implicați nu numai cazacii de rând, ci și comandanții lor. Un caz revoltător cu implicarea cazacilor din acest regiment a avut loc în anul 1813. Anexarea Basarabiei nu a putut opri relațiile economice și sociale între cele două maluri ale Prutului, nici cu Bucovina, anexată la Imperiul Habsburgic, aliatul politic și militar al Rusiei în perioada respectivă. Profitând de oportunități economice noi apărute în regiune, recent încorporată în imperiul țarist, și în lipsa unei bariere lingvistice, Basarabia a devenit atractivă pentru cetățenii austrieci din Bucovina, veniți în regiune pentru afaceri. Un astfel de scop economic urmăreau și locuitorii satului Găinești din ținutul Sucevei, în frunte cu frații Vasile și Eremia Scutari, care au adus în Basarabia la pășunat, în primăvara anului 1813, o cireadă aparținând logofătului Mitropoliei Moldovei, Constantin Clucer. Autoritățile locale le-au stabilit ciobanilor bucovineni un loc de pășunat în vecinătatea localității Mitoc de lângă Prut, aflată în zona de observație a Regimentului 2 al Cazacilor din Orenburg, cu sediul statului-major în satul Dinăuți. Apariția ciobanilor, cetățeni ai altui stat, a fost ca o mană cerească pentru cazaci. Sub amenințarea armelor, cazacii luau zilnic cu forța de la ei câte doi-trei miei. Din cauza lipsei unui control eficient din partea superiorilor, sutașul acestui regiment, Șarapov, a impus o taxă abuzivă de 2 cervoneți pentru adăparea animalelor. Fărâdelegile și nedreptățile față de acești oameni au atins apogeul de ziua Sfinților Petru și Pavel. Prezentându-se la stână, cazacii Sokolov, Polonikov, Belșeev și Kurocikin au cerut ostentativ miei de la ciobani. Cuțitul răbdării ajunsese la os și ciobanii au refuzat, fiind luați la bătaie. Bătuți cu bestialitate, trei ciobani s-au aruncat în apele Prutului, trecând înot în Moldova, dintre care unul s-a înecat. A doua zi, cazacii s-au întors la stână și i-au snopit în bătaie pe ciobanii rămași. În urma loviturilor, un om a decedat.

Speriați de cele întâmplate, sârmanii ciobani și-au adunat toate lucrurile și turmele și s-au mutat în alt loc, situat lângă Valea Mare. Teamă de a fi descoperită uciderea a două persoane i-a determinat pe cazaci să întreprindă niște măsuri urgente în vederea ascunderii faptelor pentru care ei puteau fi trași la răspundere penală. Intrând în cărdășie cu mazilii Ion Popov, Nicolae Gornicean, Nicolae Bechitari, cazacii au înscenat demascarea unei presupuse tentative de trecere frauduloasă a frontierei de stat. Venind la crășma din Valea Mare, unde ciobanii luau masa, mazilii și complicii lor i-au învinuit că vor să treacă ilegal Prutul cu tot cu animale, anunțând cazacii. Sosiți la fața locului, sutașul Șarapov i-a arestat pe toți ciobanii, închizându-i într-un beci, unde acești oameni nenorociți au stat ilegal timp de două luni, ascunși de autoritățile locale. Bineînțeles că toate animalele lor au fost confiscate de cazaci; 2 000 de oi, 47 de vaci, un cal și 20 de boi au fost vânduți cu un preț de 1 leu și 10 parale pentru o oaie și 30 de lei un bou sau o vacă. Banii obținuți au fost împărțiți între complicii. Infrațiunea nu ar fi fost descoperită niciodată de autoritățile locale, cu atât mai mult cu cât cazacii intenționau să-i treacă pe ciobani peste Prut, în Moldova, însă câțiva dintre ei au reușit să evadeze din închisoarea improvizată și au depus, la 14 ianuarie 1814, o plângere în fața ispravnicului ținutului Iași, Iamandi¹. Nu se cunoaște reacția comandamentului acestui regiment la cele întâmplate, însă, ținând cont de evenimentele ulterioare, aceasta nu a fost una adecvată ori, este posibil, să nu fi urmat niciun fel de reacție.

Comportamentul brutal față de populația locală era caracteristic nu numai gradaților inferiori ai acestui regiment, dar și corpului de ofițeri, în frunte cu comandantul Vetoșnikov. Remarcabil este și faptul că ofițerii unității persecutau nu numai pe țăranii simpli, ci și pe autoritățile locale, care îl reprezentau pe însuși împăratul, cum ar fi cazul ispravnicului Popescul din ținutul Codrului. Aflând de la localnici că, pe parcursul anului 1814 și la începutul lui 1815, comandantul unității, prin intimidări și bătăi, obliga sătenii să semneze certificate false despre comportamentul exemplar al efectivului încartiruit în localitățile ținutului, ispravnicul Popescul le-a reexpediat la cancelaria regimentului.

Atitudinea demnă a funcționarului în apărarea intereselor populației a suscitât un sentiment de ură și antipatie din partea lui Vetoșnikov, comandantului regimentului, alimentat de insistența lui Popescul de a pune capăt bătăilor date țăranilor de către cazaci și de a restitui căruțele sătenilor rechiziționate ilegal de către ofițerii regimentului, mulți dintre ei folosindu-le în scopuri personale. La 13 martie 1815, în jurul orei 22, Vetoșnikov împreună cu trei ofițeri și patru cazaci au atacat sediul isprăvniceii unde locuia Popescul, au dat buzna în edificiu, l-au

¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 112, f. 1-31.

insultat și i-au cerut eliberarea certificatelor favorabile. În dimineața zilei următoare, la isprăvnicie s-a prezentat esaulul Gaibadulin pentru a-și cere scuze de la Popescul pentru comportamentul său din noaptea trecută, nedemn de un ofițer. Peste puțin timp apare din nou comandantul Vetoșnikov, însoțit de un grup de ofițeri, insistând iarăși – în mod grosolan – să fie eliberate certificate de bună conduită efectivului regimentului. Nelăsându-se intimidat, ispravnicul le-a cerut din nou ofițerilor să facă ordine în regiment¹. O nouă serie de amenințări l-a determinat pe Popescul să-și părăsească serviciul, ascunzându-se de furia ofițerului într-un loc sigur, de unde la 15 martie a înaintat o plângere guvernatorului civil al Basarabiei.

Ineficiența acestor jalbe o demonstrează și cazul următor, în care a fost implicat esaulul Gaibadulin, același din cazul precedent. Încartiruirea acestui regiment în Basarabia influența negativ și moralitatea socială. Prezența militarilor sporea numărul divorțurilor și al cazurilor de adulter. Bărbați tineri și chipeși, echipați impecabil, generoși, amabili și curtenitori, trecând drept cuceritori ai Europei, militarii ruși deveneau simbolul perfecțiunii în ochii și inimile frumoaselor moldovence. Un oarecare registrator de colegiu, Evsiukov, a înaintat o jalbă, în octombrie 1815, ispravnicului ținutului Greceni, reclamându-l pe esaulul Gaibadulin, care, fiind încartiruit în Chirhani, i-a ademenit soția să fugă la el. Readusă de soț în sânul familiei, femeia fuge din nou la bravul esaul². Numai plecarea cazacilor la baștină și înlocuirea lor cu un regiment al cazacilor de pe Don au scăpat Basarabia de acest regiment buclucaș.

În săvârșirea jafurilor și fărădelegilor erau implicați nu numai cazaci, ci și trupele armatei regulate. În timpul traversării ținutului, efectivul regimentelor de infanterie se aproviziona de la locuitori, devenind o sursă de jafuri și tâlhării. Ostașii a două batalioane ale Regimentului Nyslott Infanterie, făcând un popas de două zile în satul Snegureni, ținutul Sorociei, au rechiziționat, în zilele de 23 și 24 martie 1815, de la localnici un kilogram de orz, trei care de fân, două vaci, niște porci, mai multe curci și găini. Fapta s-a repetat și în ziua de 25 martie, când prin sat a trecut o companie a aceluiași regiment. La 28 martie, satul este străbătut de încă o companie a acestui regiment, care rechiziționează abuziv de la localnici un car de fân și o vacă, iar la 30 martie, o altă companie a luat de la oameni amenințați cu bătaia încă o vacă, un car de fân și opt dimerlii de orz³.

La 25 martie 1815, pe adresa Cancelariei regionale a venit o plângere de la locuitorii satului Chetrosu, în care se menționa că, înnoptând două zile în localitate, efectivul unui batalion de infanterie venit din Hotin a sustras de la săteni, sub amenințarea cu moartea, 45 dimerlii de

¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 215, f. 53-54.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 440, f. 30-31.

³ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 223, f. 4.

ovăz, patru care de fân, găini și alte animale domestice. În același mod a procedat un alt batalion în trecere prin Chetrosu. Pentru a potoli pofta militarilor, locuitorii satului au fost nevoiți să procure de la moșierul Leonard trei kilograme de orz contra sumei de 10 lei. Pe lângă orz, ostașii au mai luat și 3 kilograme de fân, găini, unt și altele, pentru care au plătit localnicilor o sumă de numai 3 lei¹.

Pe lângă încălcări de disciplina militară, ostașii săvârșeau și crime odioase. Astfel, în noiembrie 1824, un soldat al Regimentului 34 Vânători, Vasilie Tatianov, a ucis intenționat o femeie, iar peste un an, în noiembrie 1825, doi ostași ai Regimentului Infanterie Iakutsk, Klimov și Afanasief, l-au prădat pe Andrei Monta din satul Buiucani. În ambele cazuri, comandanții au reacționat prompt, recurgând la pedepsirea exemplară a inculpaților prin biciuire. Unica problema apărută era lipsa unui călău în Basarabia, deoarece călăul principal din Chișinău, Ignatie Vorobiov, a fost surprins în legături cu faimosul tâlhar Ursul și destituit din funcție cu deschiderea anchetei. Pentru a executa pedeapsa aplicată ostașilor criminali, din Tiraspol a fost adus călăul Piotr Alexeev, care și-a îndeplinit cu profesionalism obligațiunile de serviciu. Soldatul Vasilie Tatianov a fost pedepsit pentru omucidere cu 61 de lovituri de bici², iar ostașii Klimov și Afanasief cu 31 de lovituri de bici fiecare, aplicate public la locul săvârșirii crimei, urmate de trimiterea lor la munci silnice în Siberia³.

Boierimea locală, înnobilită de guvernul țarist, încerca, în măsura posibilităților, să protejeze interesele populației autohtone. Nobilimea a acceptat noul regim, față de care nu s-a opus niciodată deschis. Fronda se manifesta prin folosirea ostentativă în comunicare a limbii române, prin critica adusă modului de viață din Rusia, armatei ruse, obiceiurilor și tradițiilor cuceritorilor. Un astfel de caz a avut loc în februarie 1825, în care au fost implicați tineri reprezentanți ai celor mai de vază familii nobiliare din Basarabia – Nicolae Donici, Iordache Catargi, Iancu Russo, Constantin Donici, Constantin Millo și Dimitrie Russo. Conflictul între ofițerii Diviziei 17 Infanterie și nobilii basarabeni s-a iscat pe data de 8 februarie 1825, când porucicul Lukomski, ofițerul serviciului de intendență al diviziei, venit cu probleme de serviciu la oficiul de hotărnicie, în prezența impiegatului acestui oficiu, Dimitrie Russo, a declarat ostentativ: „Ar fi bine ca contele Voronțov să emită un ordin special să-i impună pe funcționarii acestui serviciu să studieze aritmetica”. La care Dimitrie Russo i-a răspuns tăios: „Când pe noi (moldoveni) au să învețe matematică, pe ofițeri au să învețe gramatica”⁴.

¹ Ibidem, f. 9.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 974, f. 15.

³ Ibidem, f. 53 verso.

⁴ ANRM, F. 5, inv. 3, d. 691, f. 3.

Schimbul de replici a continuat în seara zilei următoare. Porucicul Lukomski, întors după serviciu acasă la gazdă sa, pe care o închiria în casa secretarului gubernial Constantin Millo, a întâlnit aici un grup de oaspeți moldoveni, alcătuit din Alexandru Rosetti-Roznovanu, Iordache Catargi, Dimitrie Russo, Constantin Pruncul și fratele gazdei, subofițerul Millo din Batalionul 6 Pionieri, care discutau ceva în limba maternă. Observându-l pe ofițerul Lukomski, care se îndrepta în odaia sa, Constantin Pruncul a început să vorbească în limba rusă despre comportamentul grosolan al ofițerilor ruși în societate. La acestea, subofițerul Millo a adăugat: „Slavă Domnului că, în ultimul timp, gulerele roșii (porecla ofițerilor diviziei respective) apar rar în societate”. Dar Constantin Pruncul a continuat: „A apărut unul, dar și acela era beat”¹. Luat prin surprindere, Lukomski îi face observație, ca superior în grad, subofițerului Millo, însă acesta îi răspunde că el nu vede în Lukomski un ofițer. În discuția aprinsă intervine Dimitrie Russo, amenințându-l pe ofițer cu bătaia în caz dacă va înainta raport oficial împotriva subofițerului Millo. În apărarea fratelui a sărit și Constantin Millo, acuzându-l pe porucic de lașitate cu următoarele cuvinte: „Domnule, sunteți deja compromis și, după cum se pare, nu sunteți în stare să vă apărați demnitatea, ca și toate gulerele roșii”.

Dezonoarea putea fi ștearsă numai prin duel. În dimineața zilei de 12 februarie, în jurul orei 9⁰⁰, porucicul Lukomski, însoțit de doi secundanți, podporucicul Poltorațki și subofițerul Kologrivov, au intrat în casa lui Nicolae Donici, unde deja se aflau Dimitrie Russo, Iordache Catargi, Iancu Russo și Costache Millo. Ca și data precedentă, între cele două tabere s-a iscat o ceartă, transformată în scurt timp într-o încăierare. În timpul altercației, Iordache Catargi și Iancu Russo i-au deposedat pe Kologrivov și Poltorațki de pistoale, aceștia, dezarmați, s-au retras în curte, ținându-i la distanță cu săbiile pe moldovenii înfuriați. Conflictul s-a potolit abia după ce Constantin Millo a chemat patrula din corpul de gardă al garnizoanei Chișinău².

Abaterile disciplinare și infracțiunile comise de militari nu rămâneau fără urmări și luarea unor măsuri de combatere a lor de către comandament. Numai în anul 1825, sub arest se aflau 133 de militari³. Pedepse aspre erau aplicate militarilor în caz de încălcare a regulamentelor și disciplinei militare sau în cazul unor infracțiuni deosebit de grave, care cădeau sub incidența Codului penal. Celelalte infracțiuni, săvârșite împotriva populației civile, erau privite cu oarecare toleranță, comandantii de toate nivelurile limitându-se la emiterea unor ordine „severe” și „drastice” prin conținut și ineficiente prin executare.

¹ Ibidem, f. 2.

² Ibidem, f. 5 verso.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 581, f. 26.

Locuitorii Basarabiei își apărau drepturile prin diferite metode, cea mai răspândită fiind înaintarea plângerilor autorităților civile. A doua formă de rezistență după importanță era refuzul, sub diferite pretexte, de a îndeplini diferite lucrări și corvezi în folosul militarilor. Rezistența fizică în perioada anilor 1812-1828 era practică numai de reprezentanții nobilimii. Țăranii, fie de teama represaliilor ori din cauza oportunistului, fie că încă nu se spulberaseră simpatiile față de o oaste creștină, nu-și manifestau în perioada respectivă o atitudine vădit ostilă față de armata rusă și nu au fost implicați în acte de rezistență fizică. Totuși, diferite abuzuri, jafuri, tâlhării și crime înfăptuite de militarii ruși conduceau treptat la deziluzionarea populației Basarabiei față de Rusia. În total, în perioada anilor 1812-1818 au avut loc 133 de cazuri de abuz al militarilor asupra populației locale, ceea ce reprezintă 13% din numărul total al infracțiunilor înregistrate, iar în perioada anilor 1819-1829 – 88 de cazuri, sau 18,4% din numărul infracțiunilor înregistrate în provincie¹.

2.8 Concluzii la capitolul 2.

Analiza schimbărilor survenite în Basarabia după anexarea din 1812 impune formularea unor concluzii ce țin de aspecte strict militare. Complexitatea și profunzimea acestor schimbări au avut un efect devastator de ordin existențial, economic și spiritual asupra populației băștinașe a provinciei. Efectele nu s-au lăsat mult așteptate. Printre ele putem menționa:

1. Imediat după anexare, a început procesul lent, dar continuu, al militarizării Basarabiei de către autoritățile ruse, aceasta devenind principalul pilon de influență rusă din sud-estul european.

2. La începutul secolului al XIX-lea și până la reforma militară, forțele armate ale Rusiei erau printre cele mai numeroase din lume. Structura armatei, în linii generale, coincidea cu aceea a armatelor lumii, fiind divizată în patru categorii de arme – infanteria, cavaleria, artileria și marina. Înzestrarea armatei cu toate cele necesare pentru ducerea acțiunilor de luptă se afla în centrul preocupărilor clasei guvernante și corespundea necesităților momentului.

3. Pe lângă partea combatantă, armata dispunea și de un sistem logistic bine structurat, capabil să asigure armata cu toate cele necesare pentru buna desfășurare a operațiilor atât pe timp de pace, cât și pe timp de război. Caracteristic pentru acest sistem era costul enorm al întreținerii armatei. Pentru a micșora cât mai mult posibil cheltuielile statului, autoritățile militare au transferat o mare parte din obligațiile de aprovizionare a armatei în gestiunea autorităților locale, recurgând la metodele de rechiziționare, impunând populația locală să

¹ Tomuleț, V. Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812 – 1828. În: *Tyragetia, seria nouă*. Chișinău, 2008, vol. II [XVII], nr.2, p. 47, 55.

întrețină pe cont propriu armata, statului revenindu-i numai înzestrarea cu armament, muniții și echipament.

4. Armata țaristă rămânea vizibil în urmă în materie de perfecționarea structurii sale organizatorice menite să eficientizeze conducerea trupelor. În pofida multiplelor reorganizări care țineau de schimbări privind ținuta militară, culoarea stofei și epoleților, denumirea regimentelor, schimbarea statelor, mutarea unităților dintr-o regiune în alta, structura organizatorică a armatei a rămas una greoaie, caracteristică începutului secolului al XIX-lea. Neajunsul principal rămânea sistemul medieval de recrutare, care nu prevedea posibilitatea de a pregăti rezerva instruită necesară să completeze efectivul armatei în urma pierderilor iminente de război.

5. Din cauza războaielor napoleoniene, Rusia, imediat după anexare, a aplicat o tactică îngăduitoare în Basarabia. Intervalul de timp 1812-1817, pe care îl numim *perioada tranzitorie* în istoria militară a provinciei, se caracterizează printr-o prezență minimă de trupe ruse staționate în ținut și acelea fiind unități de rezervă și de garnizoană sau unități neregulate de cazaci. Situația se explică prin efortul militar maxim al Rusiei în respingerea invaziei lui Napoleon în imperiu, campaniile ulterioare europene ale armatei ruse, situația internațională instabilă de pe continent legată de restaurarea regalității în Franța, instaurarea ordinii și sistemului conservator în relațiile internaționale, tentativa de a câștiga simpatia românilor în perspectiva viitoarelor conflagrații armate cu Imperiul Otoman. Toate acestea necesitau o concentrare masivă a trupelor ruse în afara imperiului, pentru Basarabia nefiind disponibile unități militare libere. În regiune, au fost dislocate forțe minime, reprezentate în general de regimente de cazaci, capabile numai să monitorizeze situația de-a lungul noii frontiere de stat, și de efectivul garnizoanelor cetăților.

6. Începând cu anul 1818, se trece la militarizarea masivă a Basarabiei, perioadă care a ținut până în 1828 (anul începerii războiului ruso-turc), cunoscută în istoriografie ca *perioada autonomiei relative*. Pentru a recupera timpul pierdut și a-și afirma prezența în regiune, autoritățile militare ruse au dislocat aici un corp de infanterie, susținut de un puternic detașament de cavalerie neregulată de cazaci, similar unui corp de cavalerie. Important este faptul că unitățile dislocate în Basarabia reprezentau elita armatei țariste, evidențiindu-se strălucitor în campaniile militare din anii 1812-1815. Totodată, pentru a câștiga simpatia nobilimii locale, autoritățile țariste au favorizat tacit prezența destul de mare a reprezentanților boierimii în corpul de ofițeri al unităților staționate în provincie. Astfel, Basarabia a fost transformată într-un puternic cap de pod armat, îndreptat spre Balcani.

7. Instituțional, prezența contingentului rus în Basarabia nu se deosebea de prezența similară din alte gubernii și regiuni ale Imperiului Rus și se baza exclusiv pe considerente de ordin militar și securitate națională. Situația nu s-a schimbat nici după introducerea stării de urgență din Polonia și Caucaz.

8. Staționarea trupelor ruse pe teritoriul Basarabiei în perioada tranzitorie și de autonomie relativă (1812-1828) a impus elaborarea de către guvernul regional a unui șir de măsuri de ordin economic și financiar pentru satisfacerea necesităților cotidiene ale militarilor. Existența simultană a două sisteme monetare – rusec, reprezentat de rubla, și național, reprezentat de leul moldovenesc – și lipsa unei statistici complete și adecvate în regiune fac dificilă stabilirea exactă a cheltuielilor de întreținere a unităților militare. Menționăm că numai pentru aprovizionarea suplimentară cu provizii au fost cheltuite 56 702 de ruble asignate. Mult mai mari erau pierderile economice acumulate în vederea întreținerii și hranei cailor. Caracterul natural de livrare a materialului furajer ascundea într-o oarecare măsură costul real al pierderilor suportate de economia regiunii. Totuși, ținând cont de faptul că, numai în perioada 1823-1828, unităților armatei le-au fost furnizate 2 367 150 de puduri de fân, al cărui cost aproximativ pe piețele Basarabiei se ridică la cifra de 1 538 647 de ruble asignate, deducem că pierderile economice indirecte apărute în urma profitului nerealizat au fost de peste **2 milioane de ruble asignate**.

9. Un alt capitol de cheltuieli suportate de populația basarabeană se referă la închirierea, întreținerea și reparația spitalelor și infirmeriilor militare, pentru aceasta fiind alocată din bugetul regional suma de 161 570 de ruble. Totodată, 29 169 de ruble asignate au fost alocate pentru construirea, întreținerea, reparația, încălzirea și iluminarea pichetelor de grăniceri dispuse de-a lungul frontierelor de pe Dunăre și Prut și a altor edificii cu caracter militar, al căror număr se ridică la 411. Tot la acest capitol se înscriu și cele 58 048 de ruble asignate alocate din bugetul regional pentru procurarea de rechizite și articole de papetărie necesare cancelariilor comendurilor militare. Alocările din bugetul regional pentru întreținerea armatei erau comparabile cu cheltuielile militare ale Rusiei în general și constituiau un adaos suplimentar anual de 0,2%.

10. Încartiruirea reprezenta o povară suplimentară grea pentru populație. Aproximativ o treime din fondul locativ din provincie era supus încartiruirii, fapt care influența negativ asupra nivelului de trai și moralității populației. În total, întreținerea armatei ruse în perioada anilor 1812-1828 poate fi estimată cu aproximație la suma de **2 720 790 de ruble asignate** (2 mil. de rub. pentru furaje + 87 217 de rub. pentru pichete și rechizite de birou + 633 573 de rub. cheltuieli militare directe).

11. Imediat după ocupație, militarii ruși au început să manifeste dispreț față de populația locală, săvârșind diferite infracțiuni: furturi, jafuri, bătăi, violuri, omoruri și altele. Acte de barbarie față de oamenii pașnici erau tolerate deseori tacit de către ofițeri, iar, în unele cazuri, chiar și instigate de ei. Măsurile disciplinare luate de eșalonul superior erau insuficiente și, în multe situații, pur formale, ceea ce nu putea să nu provoace împotrivirea populației băștinașe față de abuzurile militarilor. Este cunoscut un singur caz de pedepsire aspră a militarilor care au săvârșit crime. În perioada respectivă s-au manifestat primele forme de rezistență față de abuzurile militarilor. Metoda cea mai răspândită, pașnică, era înaintarea de plângeri către autoritățile civile. În cele mai multe cazuri, abuzurile erau mușamalizate de autorități. A doua formă de luptă, după importanță, era refuzul, sub diferite pretexte, de a îndeplini diferite lucrări și corvezi în folosul militarilor. În ceea ce privește metodele violente, întrebuintarea forței fizice în rezolvarea conflictelor, în perioada 1812-1828, a fost practică numai de reprezentanții boierimii.

3 BASARABIA SI ASIGURAREA LOGISTICĂ ÎN RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN ANII 1828-1829

3.1 Basarabia și asigurarea logistică a unităților armatei ruse din teatrul de operații

Spre sfârșitul anilor `20 ai secolului al XIX-lea, era atât de evident anacronismul dominației otomane asupra popoarelor balcanice încât, în vederea susținerii acestora, s-a format un larg front european, cu participarea Angliei, Franței, Austriei și Rusiei. Pretextul pentru o nouă tentativă de împărțire a posesiunilor europene ale Porții l-a constituit cererea marilor puteri europene de a acorda autonomie Greciei în cadrul Imperiului Otoman. Refuzul Turciei de a acorda autonomie Greciei a provocat un conflict direct cu marile puteri europene. Pentru purtarea războiului cu Turcia, care a început în aprilie 1828, pe teatrul operațional european (balcanic) a fost însărcinată Armata 2 a Rusiei în frunte cu feldmareșalul P. Wittgenstein și șeful de stat-major, generalul P. Kiseleff, iar pe cel din Caucaz, Corpul Independent Caucazian sub comanda generalului I. Paskevici. Teatrul operațional principal era cel balcanic, care deschidea calea directă spre Constantinopol.

Concentrarea trupelor și pregătirile pentru acțiunile militare au început cu mult timp înaintea declanșării oficiale a ostilităților. Victoria era posibilă numai în cazul în care armata, conform calculelor generalului P. Kiseleff, ar fi fost aprovizionată cu toate cele necesare¹. Printre măsurile premergătoare acțiunilor militare se numărau și cele legate de menținerea infrastructurii existente într-o stare operațională, unde un rol important în jucau podurile. Reparația podurilor și construirea altora noi erau puse exclusiv în sarcina autorităților locale, care au efectuat toate prestațiile în regim extraordinar, darea lor în exploatare fiind planificată pentru luna decembrie 1827². În realitate, aceste lucrări începuseră cu mult timp înaintea anului 1827. Încă din 1822, la Otaci, sub supravegherea locotenent-colonelului Carpov, au început lucrările de construire a unui pod permanent din piatră. Devizul de cheltuieli era stabilit la suma de 60 495 de lei³.

Calculule efectuate de specialiștii locali privind costul lucrărilor au fost greșite și, după epuizarea sumei alocate, acestea au fost oprite în noiembrie 1823. Lucrările s-au reluat abia după efectuarea unei tranșe financiare suplimentare în valoare de 43 641 de lei, în vara anului 1825⁴. Costul total al podului din Otaci s-a ridicat la suma de 104 136 de lei sau 69 424 de ruble asignate. În anul următor, 1826, a fost construit un pod peste râul Bâc, cu un cost total de 8 872

¹ Епанчин, Н. *Очерк похода 1829 года в Европейской Турции*. Санкт-Петербург: Типография Главного Управления Уделов, Часть 1, 1905, p. 198.

² Ibidem, p. 270.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 309, f. 17.

⁴ Ibidem, f. 214.

de ruble¹. Lucrările s-au intensificat între anii 1826-1827, când peste râulețul Vicsta a fost aranjată o trecere pe mijloace plutitoare cu un preț total de 1 297 de ruble și 25 de copeici². Planurile elaborate de statul-major al Armatei a 2-a prevedeau instalarea trecerilor peste râurile Nistru, Prut și Dunăre la Otaci, Criuleni, Vadul lui Isac, Leca, Sculeni, Satul Nou. Numai pentru anii 1827-1828, în acest scop a fost planificată suma de 23 565 de ruble³. Podurile de la Otaci și Criuleni erau plutitoare de pontoane, fiecare fiind compus din 18 bacuri⁴, ambele date în exploatare în decembrie 1827.

Importanță strategică au avut și podurile construite la Sculeni, Vadul lui Isac, Leca și Satul Nou. Datorită faptului că podurile erau plutitoare, la construcția lor erau utilizate cantități mari de cherestea. Conform calculelor estimative, pentru două poduri pe pontoane erau necesari 1 372 de bușteni de diferite dimensiuni și 900 de scânduri pentru pardosire⁵. Cu procurarea materialului forestier era investit inginer cadastral regional Eitner. Situația se agrava din cauză că, adesea, comandamentul Armatei 2 schimba locurile de trecere a Prutului și Dunării după demararea lucrărilor de construcție, ceea ce ducea la creșterea costurilor lucrărilor efectuate. De exemplu, trecerea inițial planificată la Reni a fost transferată la Satul Nou și cea de la Zagarancea la Leca.

Primul lot de material forestier a fost procurat de antreprenorul Varnioti în Austria și transportat cu pluta pe Prut până la Ismail, unde a fost luat în primire de către inginerul cadastral Eitner. Toată afacerea, inclusiv cheltuielile de transport până la Ismail, a costat 20 100 de ruble și 40 de copeici⁶. La 10 aprilie 1828, a fost achiziționat cel de-al doilea lot pentru care s-au plătit 11 741 de ruble și 80 de copeici⁷, iar la 19 aprilie, cel de-al treilea lot, în sumă de 9 142 de ruble și 80 de copeici⁸. Pentru procurarea parâmelor și altor materiale necesare au fost cheltuite încă 7 000 de ruble⁹. Procurarea a 14 600 de cuie și transportarea lor împreună cu 16 ancore din Chișinău la Sculeni și Reni au costat încă 735 de ruble și 12 copeici¹⁰. Planificarea transportării materialului procurat lăsa foarte mult de dorit. Nu este clar din ce motiv autoritățile responsabile de achiziții au planificat transportarea materialului forestier cu pluta într-o primă tranșă în așa fel, încât a fost stocat până la urmă în totalitate la Ismail, de unde a fost apoi transportat cu

¹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 950, f. 23 verso.

² Ibidem, f. 24, 26.

³ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 953, f. 648; F. 3, inv. 1, d. 98, f. 39-40.

⁴ Епанчин, Н. Оp. cit., 270.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1256, f. 121.

⁶ Ibidem, f. 46 verso.

⁷ Ibidem., f. 44.

⁸ Ibidem, f. 134.

⁹ Ibidem, f. 39.

¹⁰ Ibidem, f. 189 verso.

căruțele până la Reni și Vadul lui Isac. Logic și mai eficient era ca o parte din lemnul achiziționat să fie lăsat la Vadul lui Isac și Reni pe timpul transportării cu plută din Bucovina la Ismail. Numai la transportarea lemnului din Ismail la Reni au fost folosite 400 de căruțe localnicilor și tot atâtea unități de transport de la Ismail la Vadul lui Isac, cărușilor fiindu-le achitată suma de 3 710 de ruble¹. Transportarea lemnului din luna aprilie 1828 a costat bugetul local încă 1 477 de ruble și 80 de copeici².

Lucrările erau îngreunate și de terenul mlăștinos prin care a fost executată o podină cu implicarea a 30 000 de salahori³. Podurile plutitoare de pe râul Bechet de lângă Reni și între lacurile Ialpug și Covurlui necesitau un mare volum de muncă fizică și materiale de construcție. Responsabil de lucrări la Reni și lacul Ialpug a fost numit ispravnicul de Ismail, Golenișcev-Kutuzov, avându-l ca supraveghetor din partea armatei pe colonelul Bliznin. Pentru construirea podurilor de pontoane, Golenișcev-Kutuzov a primit din bugetul regional 15 163 de ruble și 10 copeici⁴. Pe lângă procurarea materialului necesar de construcție – cherestea, lemn, cuie, parâme -, din suma respectivă se achitau plățile salahorilor, și anume 20 de copeici pe zi unui lucrător fără car și 70 de copeici pe zi unui lucrător cu car.

În pofida remunerării muncii prestate, țăranii se eschivau de la lucru. La 16 septembrie 1828, din cei 200 de muncitori și 50 de care îndreptate la lucru din ținutul Akkerman (Cetatea Albă) au rămas la lucrări numai 79 de salahori și 35 de căruțe, ceilalți pur și simplu au fugit pe la casele lor⁵. Fugarii au fost înlocuiți cu o altă echipă de lucrători din același ținut, alcătuită din 500 de oameni și 50 de care cu boi. Ajungând la destinație, lângă insula Ceatal, ei au stat degeaba timp de șase zile până când autoritățile le-au stabilit volumul de lucru. Muncind în continuare pe parcursul a șapte zile, oamenii nu și-au primit banii promiși, necesari inclusiv pentru procurarea hranei, căci proviziile se terminaseră. În aceste condiții, întreaga echipă s-a întors acasă la 29 septembrie 1828⁶. După mai multe întâmplări neprevăzute, printre care, la indicația personală a lui Nicolae I, construirea unei noi treceri peste Dunăre care lega Ismail cu Tulcea și care a costat în plus 5 000 de ruble, la 23 octombrie 1828, colonelul Bliznin raporta guvernatorului civil al Basarabiei că două poduri de pontoane de la râul Bechet și lacul Ialpug au fost date în exploatare⁷.

¹ Ibidem, f. 76 verso.

² Ibidem, f. 261 verso.

³ Ibidem, f. 361.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1247, f. 18 verso.

⁵ Ibidem, f. 76.

⁶ Ibidem, f. 82.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1248, f. 17.

Construirea podurilor nu însemna că, odată cu darea lor în exploatare, în aceste construcții nu vor fi investite pe parcurs sume suplimentare, cum ar fost cazul podurilor plutitoare de la Otaci și Criuleni. Podul plutitor din Otaci a fost rupt de două ori în urma inundațiilor care au avut loc în noaptea de 17 spre 18 iunie și la 8 septembrie 1828. Pentru reparația sa, a fost procurată de la Odesa o parâmbă de prima categorie cu o greutate totală de 225 de puduri, care l-a costat pe contribuabilul basarabean 3 044 de ruble și 58 de copeici. Transportarea materialului achiziționat din Odesa până la Otaci a costat încă 150 ruble, ceea ce însemna în total 3 194 de ruble și 58 de copeici¹. Muncitorilor angajați la lucrările de reparație le-a fost achitată suma de 2 539 de ruble și 10 copeici². În total, reparația podului de la Otaci a sustras din bugetul regional 5 733 de ruble și 68 de copeici.

Podul de la Sculeni, dat în exploatare la 4 martie 1828, a funcționat doar șase luni, până la 7 septembrie 1828, când a fost dărâmat de un puternic curent de apă. Toate ancorele au fost scufundate, iar pontoanele au fost aruncate pe malul moldovenesc³. Redeschiderea traficului peste Prut era o problemă strategică importantă, însă realizarea acesteia era îngreunată de sistemul birocratic existent în imperiu, căruia nici războiul nu-i putea veni de hac. Ancorele și parâmele au fost procurate de la Odesa, contra sumei de 2 584 de ruble și 80 de copeici, și transportate în Dubăsari la 28 septembrie. O lună întregă, ispravnicul ținutului Iași, maiorul Malinschi, a pierdut în rezolvarea problemei transportării materialului procurat din Dubăsari la Sculeni. Abia la sfârșitul lunii octombrie, administratorul local raportează bucuros la Chișinău că s-a înțeles cu căraușii din satul Onișcani, care sunt de acord să transporte materialul necesar la destinație cu un preț rezonabil de 68 de ruble și 80 de copeici⁴.

Cu acest transport, odiseea reparației podului de la Sculeni nu s-a terminat. În plin război, autoritățile regionale erau implicate în multiple activități de susținere a armatei, neavând posibilități de a iniția lucrări de reparații. Pe termen scurt, situația era oarecum salvată de venirea iernii, care a înghețat apele Prutului. Dar această stare de fapt era temporară, fiind imperios necesar de a începe lucrările de reparații. Ieșirea din impas a venit neașteptat din partea posesorului satului Sculeni, boierului Roznovanu, care se angaja să construiască un nou pod peste Prut, în schimbul eliberării autorizației de a percepe o taxă de tranzit de la persoanele civile⁵. Militarii erau de acord, însă decizia finală se amâna până la finisarea procedurii de predare–primire a funcției de comandant-șef al Armatei 2. Răspunsul confirmativ din partea

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1254, f. 18.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1249, f. 47.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1256, f. 223 verso.

⁴ Ibidem, f. 249.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1255, f. 8.

noului comandant-șef, generalul de infanterie Dibici, a ajuns pe masa guvernatorului civil al Basarabiei abia la 14 martie 1829¹. Totuși, în pofida întârzierii răspunsului, guvernator civil interimar E. Golubțov a alocat în luna februarie 1828, pe răspundere personală, 13 365 de ruble și 41 de copeici pentru procurarea de la Odesa și Chișinău a materialelor necesare - parâme, smoală, material feros - pentru reparația podului de la Sculeni și Otaci².

Calculele boierului se bazau pe cele cinci-șase bacuri aflate în posesia sa și păstrate o parte la Danuțeni și o parte în domeniile sale din Moldova, la Pașcani. În realitate, s-a constatat că bacurile respective aveau termenul de exploatare între 10 și 13 ani, erau foarte uzate și nu acopereau necesarul, având nevoie de încă opt bacuri³. După mai multe târăgănări, procesul reparației a fost preluat în martie 1829 de către autoritățile locale din ținutul Iași, în frunte cu ispravnicul Malinschi, sub controlul podporucicului detașamentului militar de construcții Mîlov. Lucrările s-au înviorat odată cu angajarea de către stat a unui meșter, cu salariu lunar de 35 de ruble, și a zece muncitori calificați, plătiți cu câte 15 ruble pe lună. Din păcate, pentru muncitori, salariul nu se achita regulat și la timp. Ei nu și-au primit banii pentru munca prestată în lunile iunie, iulie, august 1829, ianuarie 1830, martie-aprilie 1830, iulie-septembrie 1830⁴, fiind nevoiți să depună mai multe plângeri în diferite instanțe. La 29 ianuarie 1830, muncitorii s-au prezentat la ispravnicul din Iași, Malinschi, sosit la Sculeni în inspecție, rugându-l să le fie eliberat salariul. Suplimentările financiare repetate au redresat situația și, în final, toți muncitorii au fost remunerați. Pentru acoperirea deficitului salarial au fost alocate mai multe tranșe de bani, cum ar fi 2 492 de ruble în aprilie 1829⁵, 3 801 de ruble și 8 copeici în ianuarie 1830⁶, 1 760 de ruble în martie 1830 și 225 de ruble în septembrie 1830⁷.

O soartă asemănătoare a avut și podul plutitor de la Criuleni, distrus de o inundație în noaptea zilei de 21 noiembrie 1828. Bucăți mari de gheață au rupt în timp 5 minute cele 26 de ancore de care erau prinse bacurile, înecându-le în Nistru, au distrus parâmele și au deteriorat serios cheile de pe ambele maluri ale râului⁸. În pofida orelor târzii și anotimpului frigos, localnicii, în frunte cu primarul Criulenilor, Zavadovschi, și funcționarului Judecătoriei ținutale din Orhei, Furculița, au fost exemple de real curaj în tentativa de a salva bunurile materiale. Datorită intervenției lor prompte, au fost salvate toate bacurile și recuperate cele mai multe dintre

¹ Ibidem, f. 54.

² Ibidem, f. 30, 46 verso.

³ Ibidem, f. 71, 75 verso.

⁴ Ibidem, f. 147 verso, 171, 175, 179 verso, 187.

⁵ Ibidem, f. 97 verso.

⁶ Ibidem, f. 180.

⁷ Ibidem, f. 187.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1248, f. 2.

parâmele rupte. A doua zi, pescarii au început căutarea în râu a ancorelor scufundate¹. Reparația podului necesita procurarea unor mari cantități de material de construcție. În primul rând, au fost smolite din nou bacurile salvate de distrugere, fiind folosite 1 200 de puduri de smoală achiziționate cu 2 500 de ruble². Lucrările de reparație s-au desfășurat într-un ritm intens, la 21 decembrie 1828 podul era complet restabilit și gata pentru funcționare, fiind cheltuite suplimentar 2 000 de ruble³.

Datorită efortului depus de către autoritățile din ținut, rețeaua de drumuri, poduri și treceri peste râuri a funcționat satisfăcător pe timpul războiului, nu au existat întreruperi în mișcarea trupelor. Suma totală care a fost investită din contul capitalului regional în acest domeniu era cel puțin de aproximativ 383 000 de ruble, inclusiv și cele 172 296 de ruble alocate întreținerii podurilor pentru anul 1832⁴.

Planul războiului prevedea desfășurarea acțiunilor militare în Bulgaria, trecerea Balcanilor și ocuparea Constantinopolului. La 14 aprilie 1828, data începerii ostilităților, Armata a 2-a număra în rândurile sale 115 563 de oameni⁵. La 26 aprilie 1828, armata rusă trecea Prutul la Sculeni, Fălciu și Vadul lui Isac. Pe parcursul lunilor următoare, aceasta a fost întărită cu trupe suplimentare, și anume Diviziile 7, 8, 9, 10 Infanterie, Divizia 3 Husari, Divizia 1 Dragoni, Divizia 1 Vânători călare⁶, numărul efectivului implicat în conflict crescând la 183 000 de oameni⁷. La aceasta masă enormă de oameni și animale se adăuga și convoiul militar ambulant compus către anul 1829 din 17 000 care de transport și 2 000 de cămile⁸. Hrana unui număr așa de mare de animale de povară, conform cerințelor regulamentare, consta zilnic pentru cal – 15 livre de fân⁹ și pentru bou - 30 de livre de fân, fiind necesare enorme cantități de furaj¹⁰. Colectarea fânului a devenit o problemă importantă pentru autoritățile țariste. Aprovizionarea armatei cu furaje a fost pusă în sarcina guvernatorilor Basarabiei și Hersonului, precum și autorităților din Moldova și Țara Românească.

La 30 mai 1828, guvernatorul-general militar al Novorossiei și namesnic plenipotențiar al Basarabiei - contele Mihail Voronțov - a emis o dispoziție scrisă prin care se stipula rânduiala

¹ Ibidem, f. 6.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1249, f. 29.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1254, f. 33 verso.

⁴ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 148, f. 2 verso.

⁵ Н. Епанчин, *op.cit.*, p. 358.

⁶ Ibidem, p. 309.

⁷ Затлер Ф. *Записки о продовольствии войск в военное время*. Санкт-Петербург: Типография Торгового дома С. Струговщикова и Ко, 1860, p. 115.

⁸ Ibidem, p. 126.

⁹ Rația furajeră a cămilelor în armată era identică cu cea a cailor.

¹⁰ Затлер Ф. *Записки о продовольствии войск в военное время*. Санкт-Петербург: Типография Торгового дома С. Струговщикова и Ко, 1860, p. 111.

cositului fânului. Acesta se efectua pe domeniile statului prin angajarea cosașilor cu salariul zilnic de 70 de copeici și clăditorilor de stoguri cu salariul de 40 de copeici pe zi. În cazul Basarabiei, din cauza numărului redus al terenurilor agricole din domeniul statului, fânul putea fi procurat și de proprietari privați cu recompensarea pierderilor din contul statului cu un preț de 3 ruble pentru o falce de teren (o falce = 14 000 m²)¹. Recolta fânului se stoca în șapte depozite (etape) special amenajate la Bălți, Chișinău, Bravicea din Moldova, vizavi de Leca, Tarutino, Reni, Brătușeni și Tuzora², cu câte 260 000 de puduri de fân în fiecare³. În total, Basarabia era obligată să furnizeze armatei 1 820 000 de puduri de fân.

Din cauza condițiilor climaterice grele din anul 1828, recolta de fân a fost mai mică față de anul precedent, cantitatea strânsă fiind sub nivelul celei planificate. Datele statistice disponibile ne demonstrează că, în realitate, au fost strânse 1 469 317 de puduri de fân, după cum urmează:

Ținutul Iași – 405 827 de puduri;

Ținutul Hotin – 302 000 de puduri⁴;

Ținutul Akkerman (Cetatea Albă) – 357 072 de puduri⁵;

Ținutul Orhei – 262 515 de puduri⁶;

Ținutul Ismail – 44 000 de puduri⁷;

Ținutul Tighina – 97 903⁸.

Cantitatea de fân furnizată armatei din Basarabia era una foarte mare, comparabilă cu cea furnizată de către Țara Românească armatei țariste în anul 1807, care consta în 1 563 000 de puduri⁹. Organele de intendență ale armatei au depozitat în total 6 000 000 de puduri de fân¹⁰, din care aproximativ a șasea parte îi revenea fânului recoltat în Basarabia, restul fiind rechiziționat în Țărilor Române.

Cea mai mare parte din cele 1 469 317 de puduri de fân a fost achiziționată din bugetul regional, și numai o mică parte din bugetul imperial. Pentru procurarea acestei cantități de fân, în anii 1828-1829, guvernul regional a alocat din buget 113 770 de ruble și 30 de copeici¹¹, fără a

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1287, f. 1 verso.

² Ibidem, f. 67.

³ Ibidem, f. 41.

⁴ Ibidem, f. 218.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1693, f. 8.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1287, f. 220.

⁷ Ibidem, f. 153 verso.

⁸ Ibidem, f. 157 verso.

⁹ Agachi, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806 - 1812)*. Chișinău: Pontes, 2008, p. 162.

¹⁰ Затлер, Ф. *Op. cit.*, p. 123.

¹¹ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 61 verso.

ține cont de cheltuielile de transport. La aceasta sumă enormă se adaugă și 16 000 de ruble alocate de către contele M. Voronțov din bugetul central¹.

Efortul depus de autoritățile locale cu cheltuielile financiare s-a constatat a fi fost inutil, deoarece armata implicată în acțiunile militare din Balcani nu avea nevoie de acea enormă cantitate de fân pregătită de intendență. La începutul anului 1831, în depozitele alimentare erau stocate cantități mari de fân neutilizat pe parcursul campaniilor militare dintre 1828-1829, după cum urmează: ținutul Hotin – 69 000 de puduri², Tighina – 6 800 de puduri³. La 1 martie 1831, ținutul Akkerman (Cetatea Albă) dispunea de un surplus de fân în mărime de 6 233 de puduri⁴. În urma unei contabilizări mai atente, în Tighina s-au mai găsit încă 3 650 de puduri de fân, neluate inițial în evidență⁵. La pierderi erau trecute 14 935 de puduri de fân depozitate în estuarul Nistrului, care urmau a fi transportate în 1829 pe calea maritimă în Bulgaria, operație, care nu mai avut loc niciodată, iar fânul nefolosit în cei trei ani a putrezit⁶. Către 23 martie 1831, ținutul Iași dispunea încă de 87 183 de puduri de fân nefolosit, dintre care 2 828 de puduri erau putrezite⁷. O situație similară s-a creat și în ținutul Orhei, unde mai rămăsese 105 790 de puduri de fân din recoltele anilor 1828 – 1830⁸. În total, conform datelor disponibile, care, cu certitudine, nu sunt complete, către primăvara lui 1831 au rămas neconsumate de armata rusă 293 591 de puduri de fân, strâns cu mari sacrificii economice și umane de populația Basarabiei pe parcursul anilor 1828-1830, rămânând în mare parte singuri fără furaje pentru propriile vite.

Deprinși cu rolul privilegiat în societate, militarii capricioși refuzau să folosească în mod prioritar fânul din anii trecuți și apoi pe cel proaspăt cosit. Cazacii nu acceptau categoric folosirea fânului din recolta anului 1828, ei ocupându-se cu paza frontierei de pe Prut și a trupelor în trecere prin ținutul Iași din Balcani în Rusia. Neputând influența conducerea militară, pentru a salva ceea ce încă se mai putea, autoritățile locale au recurs la vinderea fânului rămas populației civile, care la rândul său, din cauza calității proaste a materialului comercializat, nu dorea să-l procure, acesta continuând să se strice în depozite.

Pe lângă fân, în Basarabia erau depozitate, permanent sau temporar, pe timpul tranzitului toate produsele alimentare necesare armatei pentru desfășurarea acțiunilor militare. În ajunul deschiderii ostilităților, organele logistice au adunat cantități importante de provizie, și anume:

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1287, f.37 verso, 97, 151, 157 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1699, f. 7 verso.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, f. 8 verso.

⁵ Ibidem, f. 9.

⁶ Ibidem, f. 11.

⁷ Ibidem, f. 18-20 verso, 38-205.

⁸ Ibidem, f. 35.

crupe – 21 786 de cetverturi, ovăz – 415 609 de cetverturi, spirt – 197 194 de vedre¹. La această cantitate de provizii, mai târziu s-a adăugat suplimentar: crupe – 3 786 cetverturi și ovăz – 240 609 de cetverturi, fără a ține cont de cele 430 395 de cetverturi de diferite provizii planificate de a fi transportate pe calea maritimă². În anul 1829, proviziile au fost completate cu 260 000 de cetverturi de făină, 36 400 de cetverturi de crupe, 200 000 de cetverturi de ovăz, dintre care Basarabiei îi reveneau 11 000 de cetverturi de făină, 7 500 de cetverturi de crupe și 10 000 de cetverturi de ovăz³. În total, depozitele Basarabiei au păstrat pe durata campaniei 1 178 190 cetverturi de provizii. Depozitele alimentare erau dislocate în localitățile Frumoasa, Reni, Leova, Sculeni, Lipcani, Chișinău, Akkerman (Cetatea Albă), Satu Nou, Bălți, Hotin, Briceni⁴. Datorită faptului că durata păstrării proviziei era limitată în timp, aceasta a fost transportată în continuare pe parcursul războiului în Rumelia, depozitele menționate reprezentau pur și simplu un spațiu îngrădit fără încăperi special amenajate, de aceea într-o etapă inițială, situația nu impunea cheltuieli financiare suplimentare de la autoritățile civile. Rezistența neașteptată a otomanilor și prelungirea războiului au adus noi preocupări serviciului logistic și autorităților civile responsabile de asigurarea armatei cu toate cele necesare pentru ducerea unui război. Majoritatea depozitelor erau prost amenajate și nu dispuneau de spații închise, capabile să protejeze produsele agricole de intemperiiile naturii. În vara anului 1829, în depozitele din Leova, Sculeni și Reni, provizia era stocată sub cerul liber. O situație similară exista și la Lipcani, unde, în locul depozitelor, erau utilizate casele localnicilor expuse riscului major de incendiu⁵. Pentru a îmbunătăți cât de puțin condițiile de păstrare a proviziei, la depozitele alimentare din Sculeni, Leova și Reni, contele M. Voronțov a ordonat adăugarea unor barăci sumar amenajate din stuf și lemn, presărate cu nisip, alocând pentru desfășurarea acestor lucrări 25 000 de ruble din bugetul regional⁶.

Însă, foarte des, socoteala de acasă nu se potrivește cu cea de la târg. Calculele costului lucrărilor amenajării depozitelor alimentare efectuate de către ispravnicul ținutului Iași, maiorul Malinschi, au arătat că numai un singur depozit va costa 15 000 de ruble, depășind suma alocată de M. Voronțov practic în două ori⁷. Apariția ciumei din vara anului 1829, în Moldova, a necesitat luarea unor măsuri suplimentare de profilaxie a răspândirii bolii în perimetrul depozitelor alimentare. La 30 iunie 1830, comandant suprem al Armatei a 2-a, feldmareșalul P.

¹ Затлер, Ф. Op. cit., p. 110.

² Ibidem, p. 112.

³ Ibidem, p. 123.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1351, f. 14-15 verso.

⁵ Ibidem, f. 32 verso.

⁶ Ibidem, f. 39.

⁷ Ibidem, f. 57.

Wittgenstein, a emis o instrucție de combatere a ciumei care prevedea înființarea a două linii de carantină, una pe Nistru și cealaltă pe Dunăre și Prut. Ajunse la Nistru, trenurile alimentare se descărcau la Movilău, Dubăsari și Tiraspol în locuri special amenajate, de unde erau preluate de unitățile de transport venite din Basarabia, fără de a intra în contact direct între acestea. O procedura asemănătoare se efectua și la trecerea din Basarabia în Moldova¹. Îndeplinirea întocmai a instrucției necesita cheltuieli suplimentare, care apăsa cu noi îndatoriri populația locală. De menționat este faptul că unii din ispravnici s-au manifestat la înălțimea situației, dovedind spirit civic în apărarea intereselor populației ținutului față de pretențiile tot mai mari ale autorităților militare. Printre cei care nu s-au lăsat conduși de către militari se afla și ispravnicul Milleant din Tighina (Bender). În primul rând, el a refuzat tăierea pădurilor din ținut pentru amenajarea depozitelor alimentare², iar în august 1829, după apariția ciumei, a interzis trimiterea cărăușilor în Criuleni după provizii pentru armată până la dispariția bolii, în pofida faptului că acest transport era deja achitat de către stat³.

Primind ordin de a construi în Leova și Tighina barăci acoperite pentru păstrarea proviziei și munițiilor de artilerie, în urma unei analize atente a situației, Milleant a raportat guvernatorului civil al Basarabiei că nu poate îndeplini ordinul în lipsa în ținut a materialului forestier și brațelor de muncă⁴. În schimb, el a propus ca, la Leova, provizia să fie depozitată în niște hambare deja existente⁵. La Tighina, el a indicat ca depozitul alimentar să fie instalat în șoproanele construite încă în anul 1822 de către autoritățile locale pentru batalioanele de geniu abandonate de militari odată cu începerea acțiunilor militare. Situate la mică distanță de trecerea peste Nistru, încercuite de un șanț și izolate din acest punct de vedere de contact cu lumea înconjurătoare, șoproanele erau un loc ideal pentru depozitele alimentare⁶. În ceea ce privește construirea depozitului pentru muniții de artilerie, asupra căruia insistau militarii, Milleant a propus ca numitul depozit să fie amplasat în încăperile capitale din fostele cazărmi ale detașamentului de ingineri aflate între Tighina și localitatea Gura Bâcului. Propunerea administratorului a fost întâmpinată cu destulă răceală de generalul-maior Ivanov, șeful serviciului Artilerie al Regiunii Dunărene, insistând asupra construirii unor spații noi. Argumentul principal al generalului era distanța mare de la fostele cazărmi până la trecerea peste Nistru, distanța pe care ar fi necesar să o parcurgă zilnic angajații acestui depozit. Motivele generalului păreau artificiale, deoarece distanța de la cazarmă până la acea trecere era de mai

¹ Ibidem, f. 11.

² Ibidem, f. 77.

³ Ibidem, f. 94.

⁴ Ibidem, f. 192 verso.

⁵ Ibidem, 154 verso.

⁶ Ibidem, f. 202 verso.

puțin de 6 verste (1 verstă = 1 068 km.), iar până la fortăreața – 4 verste. Se cunoștea că încăperile erau construite din piatră și necesitau o reparație sumară, fără cheltuieli mari financiare. În ceea ce îi privea pe angajați, ispravnicul era dispus să le ofere gazdă în chirie sau la Varnița cu o distanță de numai două verste până la locul serviciului, sau la Gura Bâcului, cu o distanță de numai o verstă¹. Datorită atitudinii ferme față de pretențiile militarilor luată de către ispravnicul din Tighina, locuitorii ținutului au fost scutiți de povara construirii unor spații noi, economisind atât timpul oamenilor, cât și banul public.

Ca și în cazul fânului și furajelor, efortul depus pentru colectarea stocurilor de alimente s-a dovedit a fi excesiv, mare parte din acestea se stricau la depozitele alimentare din cauza abundenței și imposibilității armatei de a le consuma. Chiar și după trecerea mai multor ani de la încheierea războiului, depozitele conțineau încă mari rezerve de alimente. Astfel, în anul 1836, în depozitul din cetatea Silistra erau stocate 4 698 de cetverturi de făină, 500 de cetverturi de crupe, 4 716 de cetverturi de orz². Din întreaga cantitate de făină păstrată în saci, numai 259 de cetverturi erau alterate, conținând cocoloașe de la umezeală și având un gust amărușit cu miros greu, restul fiind comestibilă³. În schimb, toată cantitatea de crupe și orz avea un miros neplăcut și deci era stricată, dar fusese planificată de a fi vândută populației pentru consum.

Totuși, povara cea mai grea pentru locuitorii Basarabiei era legată de aprovizionarea armatei cu mijloacele de transport. Imediat după începerea ostilităților, comandamentul armatei a cerut insistent autorităților locale să-i pună la dispoziție care de transport, boi, cai și pahonți pentru întărirea convoiului armatei. Sătenii erau obligați să contribuie la transportarea proviziilor, furajelor, munițiilor, armamentului, materialelor de construcție, bolnavilor etc. În pofida faptului că Rusia se pregătea din timp de război, la 14 aprilie 1828, data declanșării acțiunilor militare, convoiul ambulant al armatei nu era încă adunat în întregime și nu putea îndeplini toate sarcinile impuse de comandament. Adunarea convoiului a continuat pe durata războiului: la 1 mai 1828 au sosit în Basarabia 5 000 de care din Rusia, la 2 mai, Batalionul ambulant din Poltava compus din 3 624 de boi și 713 de cai⁴, la 4 mai, Compania 4 de transport tot din Poltava, la 5 mai, o subunitate de transport din Podolia⁵, la 10 mai, au poposit în Basarabia unitățile de transport din Poltava, Podolia și Ekaterinoslav cu un număr total de 1 598

¹ Ibidem, f. 196 verso.

² ANRM, F. 2, inv.1, d. 2504, f. 59.

³ Ibidem, f. 258.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1286, f. 1.

⁵ Ibidem, f. 7.

de care, 1 062 de furgoane, 2 584 de boi¹, la 18 mai, încă 1 798 de care, 3 031 de boi, 367 de cai și 1 117 de oameni efectiv².

Pentru a face față situației și a lichida întârzierile apărute în transportarea materialului necesar armatei, senatorul Abakumov, responsabilul de colectarea proviziei pentru întreaga armată, a găsit de cuviință, de a mobiliza căruțele din Basarabia cu tot cu cărauși până la completarea convoiului regulat, adică pe un termen de maximum 30 de zile și utilizat numai pe teritoriul Basarabiei³. Căraușii mobilizați cu tot cu animalele erau puși la aprovizionarea armatei conform normelor stabilite cu subordonarea lor șefului convoiului ambulant al Armatei 2 a generalului-maior Bașilov⁴. Serviciile de transport erau remunerate de către stat în funcție de distanța parcursă și materialul transportat, după cum urmează:

Tabelul 3.1. Costul serviciilor de transport pe etape de marș⁵

Distanța, verste	Prețul p/u un sfert de făină și crupe		Prețul p/u un sfert de ovăz	
	ruble	copeici	ruble	Copeici
De la Movilău la Sculeni – 135,2	2	43	2	12
Leova - 232	4	16	3	64
Reni - 343	6	15	5	38
De la Iampol la Sculeni – 112	2	50	1	75
Leova - 187	3	35	2	93
Reni - 298	5	34	4	64
De la Camenca la Sculeni – 121	2	17	1	89
Leova - 170	3	04	2	66
Reni - 281	5	04	4	41
De la Dubăsari la Sculeni – 136	2	43	2	13
Leova - 109	1	95	1	71
Reni - 223	5		3	50
De la Tiraspol la Sculeni – 156	2	79	2	44
Leova - 123	3	20	1	93
Reni - 189	5	39	2	96

În total, în prima campanie din anul 1828, în Basarabia au fost mobilizate 2 369 de unități de transport⁶. De la început, oamenii au fost înștiințați că vor fi mobilizați pe cel mult 30 de zile, fiind asigurați cu merinde anume pentru această perioadă de timp. În realitate, autoritățile militare i-au reținut în cadrul armatei pe parcursul întregii campanii din anul 1828, fiind trimiși

¹ Ibidem, f. 15 verso.

² Ibidem, f. 21 – 22.

³ Ibidem, f. 48 – 49.

⁴ Ibidem, f. 111.

⁵ Tabelul este alcătuit de către autor în urma preluării datelor din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1351, f. 140.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1351, f. 48.

pe la casele lor abia în iarna aceluia an. Promisiunile generalului Bașilov referitoare la cărașii basarabeni, anume că vor fi utilizați exclusiv pe teritoriul național, s-au dovedit false.

Pe parcursul primului an de război, transporturile din regiune au fost trimise în diferite locuri, inclusiv în străinătate. Așadar, în luna mai 1828, o mare unitate de transport, alcătuită din 409 care de diferite dimensiuni provenite din 67 de sate din ținutul Orhei și 13 sate din ținutul Tighina, adus proiectilele de artilerie din depozitele situate în Tighina, Tiraspol și Odesa la Brăila¹.

În luna aprilie 1828, a fost trimis în Silistra transportul basarabean sub comanda boiernașului Constantin Muntean și serdarului Dumitru Tăutu², iar mai târziu două transporturi conduse de către boiernașii Reut și Dițeu din ținutul Hotin au fost îndreptate spre cetatea Bazargic³.

În același an au mai fost trimise transporturi sub conducerea lui Marc Melnițchi și a lui Dumitru Petrovski la Isaccea, a nobilului Iordachi Moșanu la Hârșova⁴, Tușevski cu 30 000 de vedre de rachiu la Bazargic, Piotr Soloviof din Bălți cu pepeni murați la Babadag, Dumitru Hristea și Ion Mihalache cu transportul de pâine la Varna⁵, registratorul gubernial Efrem Prokofiev cu 140 de unități de transport în cetatea Babadag⁶ și mulți alții. Situația s-a repetat și în anul 1829. Imaginea completă a destinațiilor transporturilor basarabene poate fi observată din tabelul de mai jos:

Tabelul 3.2. Rutele transporturilor din Basarabia⁷

Ținut	Responsabili de transport	Destinația	Perioada
Ținutul Hotin	secretarul colegial Lvovici Astafie; consilierul titular Kuzmenko Vlas; mazilii Namesnic Dumitru, Gavinschi Tudor; nobili Marc Melnițchi și Dimitrie Petrovski; nobilul Moșanu Iordachi; boiernașii Teutul Dumitru și Muntean Constantin; boiernașul Pușcaș Ion; boiernașul, ocolaș de Rașcov Aiubinski Andrei;	Fălciu; Fălciu; Isaccea; Hârșova; Bulgaria; Babadag; Isaccea; Babadag; Isaccea;	iarna 1829; iarna 1829; 24 aprilie 1829; 1828; 1828; 1829; 1829; 1829;

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1283, f. 111-122.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1286, f. 167 verso.

³ Ibidem, f. 170.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1695, f. 6.

⁵ Ibidem, f. 9.

⁶ Ibidem, f. 12.

⁷ Tabelul este alcătuit de către autor în urma procesării datelor din: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1695.

	mazilii Mogorean Vasile, Pușcaș Ion; mazilul Țoni Ian; mazilul Mârza Alexei.	Babadag; Tulcea, Isaccea Fălciu.	1829; 1829.
Bălți	șeful depozitului alimentară din Bălți Tușevschi; negustorul Vâvodțev Ilia; Popazoglu Grigori; Soloviov Piotr; cetățenii Principatului Moldova Hristea Dumitru, Mihalachi Ion; Onisfeld Berco, Goldenbergh Iankel.	Bazargic; Pe teritoriul Basarabiei; Principatele Române; Babadag; Varna; Principatele Române.	Toți pe parcursul anului 1828.
Cetatea Albă (Akkerman)	secretarul gubernial Sachira Grigorie; secretarul gubernial Popov Zaharie registratorul colegial Jlobițchi Bernard; registratorii guberniali Rusucleev Andrei, Procofiiev Efrem; registratorul gubernial Lujanschi Afanasii; Catrecica Calinic; registratorul gubernial Covalenco Filip; registratorul gubernial Malinovschi Maxim; Goiman Iacob; registratorul gubernial Todirencu Ivan; cancelaristul Osmatescul Alexie; secretarul colegial Tugarin Alexandr, secretarul gubernial Capiletov, nobilul Stanciu Stoici, Cancelaristul Roșca Larion.	Brăila; Ismail; Cahul; Babadag; Odessa; Hârșova; Reni; Ismail; Chilia, Ismail; Satul Nou; Până la Nistru; Satul Nou.	Martie 1829; Mai 1828 1828; Noiembrie 1828; Decembrie 1828; 1828; 1828; Aprilie 1828; Mai 1828; 1828; Aprilie 1828; Aprilie 1829.
Ținutul Iași	ștab-căpitanul Ner, secretarul colegial Partițchi, postelnicii: Musteața Ion, Ciugureanu Tudor, Prodan Ion, Oprea Ștefan, Bran Mihalachi; nobilul Dabija Alexandru; mazilii: Malcoci Constantin, Vâleșcu Grigorie, Iananii Dumitru, Leu Costachi, Horonciu Vasile, registratorul gubernial Harti Procopie, Grigorovici Grigorie, Roșca Todosie, Stepanovschi Dionisie, Moronov Ilie; mazilii: Scurtu Tudor, Oprea Ștefan, Canțâr Gheorghe, Durac Iordachi, Găina Costachi, Manasii Tudor, Coșcodan Andrei, Bodrug Costachi, Paladi Macovei, Panait Dumitru, Iurașcu Carp, Cociorva Simion; registratorii guberniali: Sorocean	Fălciu; Tulcea, Macin; Fălciu;	1828; 1829; 1829;

	Iordachi, Ceporteanu Constantin, Moisei Tudor; mazilii: Racoviță Diordie, Sorocean Ștefan, Roșca Andrei, Grama Eustafie, Bodrug Ștefan, Fota, Herța Ion, Cotoros Gavriil, Prodan Gheorghe, Râșcan Ion, Popa Tănăsie, Puiu Vasilie, Marta Spiridon, Potlog Gheorghe; colonelul moldovenesc Șendrea Ștefan; boerinașii: Nacu Nuța, Ciugurean Sandulachi, postelnicul Ciob Andrei, registratorul gubernial Fiodorov Grigorii; mazilii Bordin Ion și Bogos Gheorghe.	Satul Nou; Călăraș;	1829; 1829.
Tighina (Bender)	Nicolaev Ivancio, Țicul Diordie, Șerbu Vasilie, Chiper Loghin.	1828-1829.	Nu este arătată destinația finală.
Ținutul Orhei	secretari guberniali: Furculița Egor, Boldescul Inochentie, Stratan Constantin; registratorii colegiali: Trofimov Fiodor, Darie Manolachi, Hârjău Ianie, Timo Anton, Iuncu Anastasie, Costin Metalachi, Dânga Ion, Brinca Ion; registratori guberniali: Cârlig Manolachi, Petrov Vasilie, Brânza Ion, Roșca Ioan, Mogarschi Piotr, Ploșnița Petru; cancelaristul Marindici Tudor, Donos Andrei, Godoroja Ion, Gramma Ștefan; funcționar Ciorescu Luca; postelniciei: Dodon Constantin, Sârghi Iordachi, Volosii Ion, Doghiu Lupu; boerinașii: Nichita Ștefan, Ganea Simion, Gore Ștefan, Gore Ion, Erhan Nicolae, Balaș Andrei, Șișcan Andrei, Ionașcu Ion, Cociu Todosie, Vrâncean Enachie, Ermurachi Andrei, Ciurea Mihai, Ciocan Sanoș, Gavril Gheorghe, Urușciuliv Isai, Cotruța Mihalachi, Scurtu Vasilie, Mitică Dumitru, Popirca Grigorie; consilierii titulari: Mileșin Alexei, Aledghinov Alexandr, colonelul moldovenesc Guțu Vasilie; nobilii: Roșca Manolachi, Boldescul Ulian, Sochiraș Gavriil.	1828-1829.	Nu este arătată destinația finală.

Din tabelul alăturat reiese că destinația finală a transporturilor din regiune, pe lângă teritoriul Basarabiei, erau și unele localități din Principatele Române și Bulgaria. Cert este faptul că atelajele țărănești nu erau adaptate pentru parcurgere unor distanțe așa de mari, cu atât mai mult cu cât nu au fost întreținute și pregătite corespunzător de către posesorii acestora, din care cauză deseori se stricau. Militarii, în stilul lor caracteristic, au declarat că vina pentru furgoanele vechi și uzate, fără roți de rezervă și alte accesorii livrate de Basarabia, o poartă autoritățile locale. La 20 mai 1828, generalul-intendent de câmp al Armatei a 2-a trimite pe adresa guvernatorului civil interimar al Basarabiei, Piotr Kurika, un raport, în care , printre altele se menționează că: ” furgoanele din Basarabia [...] s-au dovedit a fi [...] deteriorate [...] fără piese de schimb, cum ar fi roți, boi și alte accesorii”¹. Situația cea mai alarmantă, după părerea sa, s-a creat în ținutul Tighina (Bender), unde a fost depistată o listă întreagă de neajunsuri. Așadar, din carele furnizate de locuitorii orașului Tighina (Bender) zece erau deteriorate, un jug era rupt și pe parcursul zilelor următoare a pierit un bou. Șapte roți stricate și o pereche de boi bolnavi au fost depistate în convoiul alcătuit de locuitorii localității Călăraș. În carele din Cimișlia au fost găsite deteriorate șase roți și o pereche de boi slăbiți, în satul Saramura - un car stricat, în Abaclia - două care deteriorate. O situație similară se găsea și în satul Batâr. Din localitățile Dracuri și Ciucur a fost trimisă pentru completarea convoiului, câte o pereche de boi bătrâni și slabi. În continuare, s-au constatat nereguli la completarea convoiului în localitățile: Taraclia – două roți stricate, Sălcuța – două roți stricate și un bou bolnav, Gangura – două roți stricate și doi boi slabi, Sagaidac – o roată deteriorată, Coșcalia – trei boi lipsiți de puteri, Cărbuna – doi boi slabi și două roți rupte, Gura Galbenă – patru boi slabi, o căruță stricată și șase roți deteriorate, Caracui – o roată stricată și un bou slab, Gradiște – doi boi lipsiți de puteri. Slobozia – două roți deteriorate și un car complet stricat, Leova – două roți stricate și un car nereparabil, Larga – doi boi slabi, Dubăsarii Vechi – doi boi lipsiți de putere și patru roți uzate, Șerpeni – un jug inutilizabil, Onica – trei roți necalitative, Gura Bâcului – opt roți de joasă calitate, Țânțăreni – două roți deteriorate, Todirești – un jug uzat, Sărățica – un jug deteriorat și lipsa funiilor².

Lucrări de reparație și de întreținere a materialului rulant, care în pofida afirmațiilor militarilor era în cea mai mare parte într-o stare satisfăcătoare, se finanțau atât de către guvernul regional, cât și de cel central. Dacă, pentru reparația furgoanelor, administrația regională a alocat 5 000 de ruble, atunci comandamentul armatei aproviziona căraușii cu material lubrifiant (păcură)³.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1286, f. 42.

² Ibidem, f. 46 – 47.

³ Ibidem, f. 166.

Induși în eroare de către comandamentul militar că vor fi mobilizați pe o perioadă scurtă de timp, căraușii basarabeni aveau asupra lor provizii și bani pentru maximum o lună. Reținuți în cadrul armatei pe o perioadă nedeterminată și trimiși departe de casele lor, ei se aflau într-o situație dificilă, cum ar fi cazul căraușilor Tudose Gruzin din satul Tuzora, Ion Bondurachi din Tătărăști, Ștefan Strunțu din Mașcăuți, Postica Pascadin din Stânca și Teodor Răducanu din Horodiște. Porniți la începutul lunii aprilie 1828 din Chișinău la Bolgrad cu alți 56 de cărauși pentru a transporta din Ismail la Bolgrad spirt, făină și crupe, acești oameni au fost reținuți la serviciu timp de cinci săptămâni, rămânând și fără provizie, și fără bani¹. Situația disperată influența negativ starea de spirit a oamenilor, care ieșeau din subordinea șefilor nemijlociți, dezertau sau consumau băuturi alcoolice. La 21 mai 1828, șeful convoiului ambulant al ținutului Orhei, comisionarul de categoria a 9-a Dolgov, raportează superiorilor săi că din convoi au dispărut doi cărauși, iar unul s-a înecat în Prut în tentativa de a dezerta în Moldova². Încă șase persoane au dezertat în luna iunie 1828 din convoiul format în ținutul Iași. Îngrijorate de amploarea dezertărilor, autoritățile militare întreprindeau unele măsuri menite să stopeze fenomenul neplăcut, printre care la loc de frunte era bătaia. Numărul celor maltratați lua proporții, guvernatorul civil fiind obligat să formeze o comisie specială compusă din nobilii Teodor Ciugureanu, Ion Mustață, postelnicul Alexandru Dabija, Ștefan Oprea, Ion Prodan și Mihalache Bran, care au constatat acte de violență și bătăi din partea șefului transportului din Leova asupra subalternilor, al cărui nume nu a fost dezvăluit³.

Campania din anul 1829 a necesitat de la comandamentul armatei un efort sporit în aprovizionarea trupelor aflate pe câmpul de luptă, care, conform planului campaniei, aveau să cucerească cetățile Giurgiu, Silistra și Târnovo, să treacă peste munții Balcani și să se îndrepte spre Istanbul pentru cucerirea lui. Amploarea acțiunilor militare extindeau inevitabil liniile de comunicație, sporind convoiul ambulant. O parte din îndatoririle convoiului ambulant se puneau pe seama autorităților civile din Basarabia, cărora le-a revenit sarcina de a transporta din ținut 60 000 de sferturi de provizii în depozitele situate peste Dunăre⁴. Calculele efectuate de autorități au demonstrat că transportarea întregii cantități de produse alimentare ar necesita mobilizarea în jur de 10 000 de care, ceea ce era la limita posibilităților economice ale regiunii. În urma situației create, la începutul anului 1829, guvernatorul civil interimar al Basarabiei, Golubțov, s-a adresat curatorului principal al coloniștilor din sudul Rusiei, generalul de infanterie Ivan Inzov, cu rugămintea de a contribui la formarea convoiului basarabean. Generalul, fost guvernator al

¹ Ibidem, f. 28 verso.

² Ibidem, f. 36.

³ Ibidem, f. 66.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1288, f. 11.

Basarabiei, a refuzat categoric acordarea ajutorului cerut. În răspunsul său din 22 ianuarie 1829, expediat pe numele guvernatorului Golubțov, luându-i apărarea, curatorul coloniștilor menționează printre altele că, în caz de acceptare a propunerii, fiecare dintre cele 5 800 de familii de coloniști ar fi nevoită să detașeze de la doi până la șase care de transport, lucru imposibil de realizat. Nu este clară metodologia calculelor efectuate de general, greșite și umflate, dar sunt de luat în seamă poziția lui fermă în apărarea intereselor economice ale coloniștilor și refuzul de a colabora cu autoritățile regionale, motivând în final că sarcina a fost impusă de către comandamentul militar autorităților din Basarabia fără a fi menționați coloniștii¹.

Refuzul primit nu l-a descurajat pe Golubțov care, caz rar în istoria Basarabiei, a continuat presiunea asupra lui Inzov și prin intermediul contelui M. Voronțov. În urma unei întâlniri personale din februarie 1829, generalul Inzov a fost înduplecat prin intermediul contelui Voronțov să permită procurarea fânețelor pentru transporturile basarabene în colonii și detașarea carelor pentru transportarea proviziilor în raza localităților coloniilor, adăugând că: ”oricare din transportatori (bulgari) ar fi bucuros să plătească suma cuvenită lui pentru serviciile prestate, numai să fie eliberat de la transportarea proviziilor”². Așadar, toate eforturile întreprinse de autoritățile din Basarabia pentru a ușura povara prestărilor serviciului de transport populației locale nu s-au bucurat de succes, acestea fiind îndeplinite conform calculelor comandamentului armatei. Pentru completarea convoiului ambulant, din gospodăriile țărănești au fost extrași 36 548 de boi și 1 857 de cai³. Transportarea bunurilor materiale ale armatei, în special a proviziilor și munițiilor, pe timp de iarnă, înrăutățea situația economică a populației urmată de creșterea ratei mortalității, fapt, indicat de către mareșalul regional al nobilimii I. Bașotă, în scrisoarea sa adresată guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, Conte M. Voronțov, din 23 martie 1829⁴. În urma calculelor efectuate de către cercetătorul V. Tomuleț, în anul 1828 rata mortalității s-a ridicat până la 200 de persoane decedate pe zi, iar în 1829 ea devine de necontrolat⁵.

Ca și în anul precedent, prestarea serviciului de transport de către populație a fost urmată de un număr de abuzuri și fărâdelegi din partea oficialilor militari. Greutăți mari a întâmpinat transportul alcătuit din 1 147 de sănii din ținutul Hotin încărcat cu 6 000 de cetverturi de provizii îndreptat la depozitul din Milești. La 12 februarie 1829, când transportul se afla în vecinătatea satului Zăzulenii, a început dezghețul, care a frânat desfășurarea marșului. Distanța de numai 30

¹ Ibidem, f. 58.

² Ibidem, f. 158 verso.

³ ANRM, F. 2, 1, 1432, f. 86 verso.

⁴ Tomuleț, V. Situația demografică, social-economică și confesională din Basarabia în anii `20 ai secolului al XIX-lea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Chișinău, 2017, nr. 4 (104), p. 34.

⁵ Ibidem, p. 35.

de verste a fost parcursă în mai mult de trei zile, carele fiind nevoite să înconjoare porțiuni de teren dezăpezite și ocolind multiple pâraiașe apărute. Din cauza drumurilor înfundate, carele erau trase de mai multe perechi de boi. Animalele istovite cu greu suportau greutatea, șase au și pierit¹.

Ajunși la destinație, transportatorii locali se ciocneau de tertipurile magazinerilor, cum ar fi cazul celui din Milești, Șmulî Karah, care insista, sub diferite pretexte, ca marfa să fie predată în magazie fără a fi cântărită². Apoi, șeful magaziei din Reni, Novițki, le-a interzis reprezentanților autorităților locale să participe la măsurarea și la cântărirea proviziei descărcate³.

Singura consolare a căraușilor pentru suferințele suportate pe timpul războiului era că serviciile lor au fost apreciate pe deplin de către autoritățile militare, ei fiind plătiți din bugetul Ministerului de Război cu suma totală de 559 537 de ruble și 40 de copeici⁴. La această sumă uriașă se adăugau și banii achitați din bugetul regional în număr de 101 345 de ruble și 27 de copeici⁵.

Acțiunile militare din vara anului 1829 au culminat la 7 august cu cucerirea Adrianopolului. Pericolul real al intrării armatei imperiale ruse în Istanbul i-a determinat pe turci să semneze la 2(14) septembrie 1829, Pacea de la Adrianopol. Războiul se terminase, armata rusă retrăgându-se treptat din Balcani. Pe întreaga perioadă a retragerii, care a durat până în anul 1832, Basarabia a suportat prestații suplimentare, legate de încartiruirea trupelor aflate în marș spre interiorul imperiului, cu toate consecințele negative ulterioare vizavi de acest proces. Astfel, numai în perioada acțiunilor militare (1828-1829), minimul cheltuielilor suportate de bugetul regional, care pot fi la momentul actual dovedite documentar, se ridica la suma de 623 115 de ruble și 57 de copeici asigurate (383 000 de ruble costul construcției și reparațiilor podurilor, 113 770 de ruble și 30 de copeici prețul fânului procurat, 25 000 costul construcției depozitelor și 101 345 de ruble și 27 de copeici costul transportului achitat).

Dacă sumele cheltuite pentru întreținerea unităților aflate în tranzit prin Basarabia nu păreau semnificative, totuși prejudiciile morale aduse de armată populației civile erau foarte mari. Într-o situație deosebit de grea s-au aflat locuitorii satelor de pe malul Prutului, unde s-au înființat carantine prin care a trecut obligatoriu întregul efectiv al Armatei a 2-a reîntoarsă din Balcani. Inițial, planul elaborat de autoritățile sanitare militare prevedea evacuarea totală a

¹ ANRM, F. 2, 1, 1432, f. 147 verso.

² Ibidem, f. 151.

³ Ibidem, f. 45 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1432, f. 13 verso.

⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1380, f. 61 verso; F. 3, inv. 2, d. 148, f. 2 verso.

populației satelor Sculenii Vechi, Zalucea, Drepcăuți, Șirăuți cu înființarea în aceste localități, izolate de restul lumii, a plasamentelor de triere și observație sanitară a trupelor reîntoarse în patrie pe o durată de două săptămâni. Propunerea militarilor putea fi acceptată de către autoritățile locale, dacă în mersul evenimentelor nu ar fi intervenit locuitorii din Sculenii Vechi. La 14 februarie 1831, fruntașii satului, Diordie Mocanu, Simion Lupu, Constantin Calina, Constantin Zuta, Tudor Podari, Iordachi Lefter, Ștefan Rusu, Topor Lefter, Nil Caracaș, Gavriil Negai, Grigorie Potârniche și Constantin Sava, au înaintat pe numele ispravnicului ținutului Iași o petiție în care au arătat greutățile prin care a trecut satul pe durata desfășurării războiului și au solicitat să fie lăsați la vetrele lor împreună cu ostașii¹. Studiind problema, la 18 februarie 1831, guvernatorul civil al Basarabiei, consilierul de stat Akinfei Sorokunskii, le-a permis locuitorilor satelor menționate să fie lăsați în locuințele lor împreună cu ostașii supuși observației sanitare², în afara de 80 de familii din Șirăuți, care nu au dorit să rămână în localitatea izolată și benevol s-a transferat temporar în satele învecinate³.

Încartiruirea, chiar și temporară, în casele lor a ostașilor afecta populația rurală, lipsită, în cea mai mare parte, de condiții elementare de trai. Gazdele refuzau să le ofere hrană oaspeților nepoftiți, iar femeile nu acceptau să le spele albiturile⁴. Foarte des, unitățile în trecere prin diferite sate rechiziționau provizii și furaj de la localnici, cerând de la ocolași, sub amenințarea aplicării forței fizice, recipise precum că unitățile militare s-au achitat în întregime față de populație pentru provizia consumată⁵.

Un comportament similar l-au avut cazacii unei subunități a Regimentului 35 de cazaci de pe Don, aflați sub comanda ofițerului Cernușkin. Trecând în luna februarie 1832 prin Briceni, cazacii au extras de la locuitorii târgului provizii și furaje în valoare de 40 de ruble de argint, ne achitând niciun ban și refuzând să elibereze chitanțele cuvenite⁶. Plângerea localnicilor târgului, privind comportamentul brutal al cazacilor, a ajuns până la guvernatorul civil al Basarabiei. La interpelarea guvernatorului pe cazul dat, atamanul oastei căzăcești de pe Don a ordonat subordonaților săi să restituie suma respectivă locuitorilor Bricenilor⁷.

Atitudinea atamanului nu era caracteristică pentru militari. Cel mai frecvent, ei lăseau fără răspuns plângerile autorităților locale privind isprăvile ”eroice” săvârșite de efectivul din subordine, cum ar fi cazul comandanților companiilor Regimentului 52 Vânători, căpitanul

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1692, f. 61-62 verso.

² Ibidem, f. 74.

³ Ibidem, f. 79.

⁴ Ibidem, f. 31.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1694, f. 77.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, f. 71 verso.

⁷ Ibidem, f. 74.

Zubov, ștab-căpitanului Tihonovici, căpitanul Kozmenko și porucicul Grecov. Oprindu-se în satul Cenac pentru un popas de-o noapte, comandanții Companiilor 1 și 2 Vânători, Zubov și Tihonovici, le-au ordonat subalternilor să sustragă de la oameni, fără plată, 14 căruțe pentru a transporta bunurile materiale ale subunităților lor. După ce l-au snopit în bătaie pe crâșmarul satului, a doua zi, la 19 decembrie 1831, și-au continuat marșul spre Congaz. Companiile 1 și 3 Carabinieri ale aceleiași regiment, poposind în localitatea Javgur, au luat de la săteni, la ordinul comandanților, 38 de căruțe, cu care au plecat la punctul de adunare a regimentului¹.

Unii comandanți cu ranguri destul de înalte treceau cu vederea fărădelegile săvârșite de subalternii lor față de localnici deoarece singuri se deosebeau prin disciplina personală destul de joasă. Conform memoriilor generalului F. Tornau, ofițerii ruși din acei ani se evidențiau printr-un mod de viață plictisitor, compus din „serviciu, jocul de cărți, desfrâu [...] lene și aflarea, fără nici un scop, zile întregi în pat”². Astfel de ofițer se pare era și maiorul Semionov, comandantul Batalionului 1 al Regimentului Infanterie Zamoscz staționat în satul Seliște. Perioada staționării acestui batalion a devenit o pagină de tristă amintire pentru săteni, care din prima zi au simțit pe propria piele ce înseamnă o unitate militară recent reîntoarsă din război. La prima apariție în sat din iarna 1831-1832, ostașii au aruncat din sala de mese a crâșmei satului, care aparținea arendașului Haim Elișcovici, tejgheaua, mesele și scaunele, transformând încăperea în sală de exerciții. Animatorii fărădelegilor erau persoanele apropiate comandantului batalionului – ordonanța sa, vizitiul său personal și furierul batalionului, așa-zisă „elita” a unității. Protejat de comandantul său și simțindu-se mare boier în fața sărmanilor țărani, vizitiul maiorului cerea de la gazda sa, Casian Scutelnic, să-i fie servită masa ca la restaurant. Întârzierile în amenajarea mesei și servirea bucatelor erau pedepsite cu bătăi aplicate proprietarului casei și fratelui său mai mic în prezența mamei lor³. Mâncău notoriu, vizitiul maiorului umbla prin sat în căutarea hranei. Intrând în casa văduvei lui Tudor Lungu, o femeie în vârstă de 50 de ani, i-a cerut pe un ton ostentativ ceva de mâncare. Auzindu-i răspunsul, anume că nu are de gând să-i ofere hrană deoarece trebuia să mănânce la gazda sa, s-a înfuriat, aplicându-i o lovitură în piept, în urma căreia femeia a căzut pe podea⁴.

Persoană importantă se considera și ordonanța batalionului, care își bătea joc de oameni, simțindu-se stăpânul lor. Încartiruit în casa țăranului Marolan, îl bătea fără motive întemeiate pe fiul acestuia, Spiridon, un adolescent de 15 ani⁵. Într-o zi, a împrumutat de la Prascovia Crăciun

¹ Ibidem, f. 188.

² Торнау, Ф. *Воспоминания русского офицера*. Москва: АИРО XX, 2002, p. 33.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, f. 198.

⁴ Ibidem, f. 200.

⁵ Ibidem, f. 198 verso.

un set complet de veselă, de care s-a folosit mai mult timp, uitând să-l returneze proprietarei. Când femeia i-a cerut vesela înapoi, acesta a lovit-o de două ori cu toată puterea peste spinare, iar a doua zi i-a luat căruța pentru a transporta unele bunuri materiale ale batalionului la statul-major situat în satul Morozeni¹. Un caz similar l-a avut în centrul evenimentului pe furierul batalionului, mare amator de cvas, încartiruit în casa văduvei mazilului Verejan, Maria, o femeie de 68 de ani. Furierul i-a cerut într-o zi proprietarei băutura sa preferată, dar aceasta nu a înțeles nimic pentru că nu cunoștea limba rusă. Enervat la culme, furierul a apucat-o pe Maria Verejan de gât și a început s-o sugrume, după ce i-a aplicat câteva lovituri cu pumnul².

Având asemenea exemple, efectivul de rând imita comportamentul arogant și uneori criminal al superiorilor săi. Așadar, ostașul de rând Andrei Ivanțov, încartiruit la frunțașul satului, Alexandru Croitor, în vârstă de 70 de ani, a turnat ciorba în cușma lui Gheorghe Croitor, fiul moșului Alexandru, motivând că era prea acru. Un alt ostaș, oarecare Anton, cazat la Dochîța Cazacu, a bătut-o pe aceasta cu bestialitate din cauza refuzului de a-i găti merinde de fruct³. Bătută în cap de un ostaș a fost și Maria Pântea pentru că nu a acceptat să-i ducă de mâncare la serviciul acestuia⁴.

Surprinzător este faptul că niciunul din cei maltratați nu a depus plângere privind comportamentul brutal al subalternilor maiorului Semionov. Sătenii erau conștienți că comandant de batalion își acoperea subalternii, depășindu-i prin aroganță și lipsa de stimă față de populația locală. În dimineața zilei de după Crăciun, maiorul Semionov a hotărât se plece din sat spre sediul comandamentului superior. Neavând sanie proprie, a trimis opt soldați la mazilul Ștefan Verejan, posesorul unei sănii, cu ordinul de a rechiziționa această unitate de transport în scop de serviciu. În pofida împotrivirii sale, înarmat cu o măciucă, Ștefan Verejan încercând să-și protejeze bunul său material, ostașii, mult mai numeroși, i-au luat sania și au transportat-o în curtea maiorului. Auzind de dârzenia omului, comandantul de batalion, mânios, a ordonat unui număr de 12 ostași să-l aducă în fața sa pe mazilul rebel pentru a-l pedepsi. Târât de ostași în curtea maiorului, Ștefan Verejan a fost legat și pus sub arest la comanda lui Semionov, unde a stat două zile fără hrană. Maiorul Semionov a procedat la fel și cu vizitiul nobilului moldovean Constantin Leonard, stăpânul satului – Ștefan Rotari. Sluga credincioasă stăpânului său, Ștefan Rotari, a dat afară din ograda boierului cail maiorului, care nu se știe cum ajunsese acolo. Înfuriat de cele întâmplate, maiorul a trimis zece ostași în frunte cu un subofițer, care l-au luat pe Ștefan Rotari și l-au dus la comandantul său, bătându-l pe drum până la sânge. La ordinul

¹ Ibidem, f. 200.

² Ibidem, f. 299.

³ Ibidem, f. 199.

⁴ Ibidem, f. 200.

maiorului, vizitiul a fost legat și închis pe o zi într-o încăpere neîncălzită în plina iarnă (februarie 1832)¹.

3.2. Participarea basarabenilor la acțiuni militare

În pofida faptului că populația Basarabiei era scutită de prestarea serviciului militar, totuși, unii reprezentanți ai nobilimii locale își alegeau cariera militară, făcând parte din corpul de ofițeri ai armatei ruse. În aceasta calitate, ei participau la toate acțiunile militare ale Rusiei, inclusiv în Războiul ruso-turc dintre anii 1828-1829. Comportamentul lor de înaltă bravură ostășească era apreciat de către comandament, acordându-li-se prestigioase distincții de stat. Printre ei se numărau frații Mihail și Ion Ralli.

În decurs de 13 ani, din 1823 și până 1836, Mihail Ralli a parcurs mai multe trepte ale carierei militare, începând cu cea de sergent-inferior (unter-ofițer) și terminând cu cea de ștabrotmistru. A participat în războiul împotriva turcilor în campania din anul 1828 cu Corpul 6 Infanterie cu care a trecut Prutul la 25 aprilie și a înaintat pe itinerarul București – Hârșova către cetatea Silistra, unde a participat la 9 iunie la acțiuni de nimicire a trupelor otomane sub cetatea respectivă, la 10 iunie - la împresurarea fortăreței, la 16 iunie - la respingerea unei incursiuni puternice a inamicului asupra pozițiilor ocupate. La 9 august a participat la ocuparea unor înălțimi în jurul cetății, la 30 august - la respingerea unui contraatac inamic și la 3 septembrie - la respingerea incursiunilor inamice. A participat în toate luptele din a doua și a treia campanie din anul 1829 sub cetatea Turnu, unde din 30 martie până pe 7 aprilie se afla în cadrul detașamentului generalului-maior Șirman care a dărâmat cetatea Kale, amplasând în locul ei bateriile de artilerie. Începând cu 10 iulie se afla în cadrul detașamentului colonelului Govorov, participând la 31 iulie, în cadrul unei grupe de vânători, la trecere în bărci a Dunării și atacarea taberei întărite a turcilor situată în gura râului Osam de pe malul drept al Dunării, tabăra fiind arsă și distrusă până la temelie. După dărâmarea fortăreței Turnu, la 4 octombrie, a revenit în cadrul Regimentului Infanterie Ekaterinburg cu care a trecut Oltul și a înaintat spre Rahova. Pentru meritele deosebite arătate în acțiunile militare îndreptate împotriva inamicului în ziua de 31 iulie 1829, când - aflându-se în rândurile vânătorilor care au trecut în bărci Dunărea și au atacat pozițiile întărite ale turcilor de pe malul drept al râului și în pofida superiorității numerice cvadruple le-au ars și le-au distrus până la temelie -, Mihail Ralli a fost decorat cu Ordinul „Sfânta Ana” clasa a IV-a. Pentru participarea la trecerile în reviste de front, manevre și parade i-au fost recunoscute meritele prin Înalte Ordine din 21, 23, 25 august și 30 septembrie 1835,

¹ Ibidem, f. 197 verso.

totodată fiind decorat și cu Medalia de argint pentru participarea la Războiul ruso-turc 1828-1829¹.

Același parcurs l-a avut și Ion Ralli, care tot a participat de asemenea la Războiul ruso-turc din 1828-1829, trecând la 25 aprilie 1828 frontiera de stat la Vadul-lui-Isac, îndreptându-se spre Silistra și tranzitând Bucureștiul și Hârșova. A participat la asediul cetății din 9 iulie și la nimicirea trupelor inamicului din aceeași zi. La 10 iulie, a luat parte la respingerea unei incursiuni a inamicului asupra pozițiilor ruse; la 16 august, la ocuparea înălțimilor de lângă cetate și respingerea unui atac îndreptat împotriva lor de către trupele otomane. A participat în luptele din cadrul celei de-a doua și a treia campanii de sub cetatea Giurgiu, când în perioada 7-15 iulie 1829, în cadrul detașamentului generalului-maior Gordeev, a luat parte la o încăierare cu paza furajorilor turci. Din 15 iulie până pe 12 noiembrie a participat la toate acțiunile desfășurate în vecinătatea cetății Giurgiu; în perioada 12 noiembrie-13 decembrie, s-a aflat în marșul forțat spre Neamț din Principatul Moldovei - locul dispunerii cantonamentelor de iarnă. La 17 aprilie 1830, Ion Ralli a trecut Prutul intrând cu armata în hotarele imperiului. Totodată, a participat la acțiunile militare din Polonia din anul 1831, unde a făcut parte din detașamentul generalului-locotenent Olșevski, mergând la marș forțat către orașul Dubno și participând în ziua de 12 aprilie la curățirea Volâniei de insurgenții polonezi, iar în cadrul detașamentului generalului-adjutant Redigher, a trecut la 7 mai râul Bug, înaintând în regatul Poloniei spre cetatea Zamosc, apoi la 12 mai, s-a deplasat în localitatea Mencin, la 18 mai, a luat parte la expediția de lângă localitățile Wegrow și Eserno dispersând detașamentul de gherilă al vânătorilor liberi sub comanda lui Gratus, de unde s-a îndreptat prin Mencin spre Krasnystaw. La 6 iunie, a participat la marșul forțat spre localitatea Lubartow, la 9 iunie, la urmărirea inamicului până în localitatea Konskowola, la 16 iunie, la curățirea de inamic a pădurilor din Golumbek, la 23 iunie, în schimbul de focuri de lângă localitatea Pulawy, la 26 iunie, la forțarea Vistulei și înaintarea spre localitatea Radom, trecând prin Jozefow; la 9 și 24 august la marșul spre Verbitsa; la 9 septembrie la nimicirea rebelilor lângă localitatea Wanchotkom și la 12 septembrie la ocuparea orașului Kielce; a participat la eliberarea de sub rebeli a voievodatului Kalisz. În toate aceste acțiuni de luptă, Ion Ralli s-a evidențiat ca un ofițer viteaz, fapt, pentru care a și fost decorat cu Ordinile „Sfânta Ana” clasa a IV-a cu inscripție „Pentru vitejie”, „Sfântul Stanislav” clasa a III-a, Medalia de argint „Pentru războiul cu turcii 1828-1829”, insigna poloneză „Meritul militar” (*Virtuti Militari*) clasa a IV-a², „Sfântul Vladimir” clasa a IV-a. Pe parcursul serviciului militar,

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5729, f. 79-84.

² Insigna poloneză „Meritul militar”, fostul ordin polonez „Virtuti Militari”, redus după răscoala poloneză din 1830-1831 la statutul de medalie.

pentru prestarea excelentă la trecerile în reviste de front, parade, exerciții și manevre, a fost menționat cu Înaltă Bunăvoință prin Înalte Ordine din 4, 5 august 1833, 21, 23, 25 august și 4 septembrie 1834¹.

Descendent din boieri munteni, Dimitrie Iurcu a participat, în cadrul Regimentului Infanterie Vitebsk, la Războiul ruso-turc dintre 1828-1829. La 30 mai 1828, a luat parte la asaltul și la cucerirea cetății Isaccea, la urmărirea inamicului până la localitatea Babadag și la acțiuni militare în raza orașului-port Varna. A fost prezent la acțiunile militare desfășurate în Polonia în vara-toamna anului 1831 îndreptate împotriva Corpului armat al generalului polonez Romarino, finalizate cu cucerirea cetății Zamosc, fapt pentru care a fost decorat cu insigna poloneză „Meritul militar” (*Virtuti Militari*) clasa a V-a². În continuare, a trecut la serviciul vamal. La 27 ianuarie 1867, s-a retras din serviciul activ de la funcția de șef vama Sculeni în grad de maior. Pe parcursul carierei militare, a fost decorat cu Ordinul „Sfântul Stanislav” clasa a III-a, Medalia de argint „Pentru Războiul cu turcii 1828-1829”, Medalia de argint „În memoria războiului 1853-1856”, inelul cu diamante.

La acțiuni militare din Țara Românească și Balcani, aflat în componența Regimentului Infanterie Selenghin, a luat parte și ștab-căpitanul Iacob Selunski, descendent din nobilimea moldovenească. Participant la războaiele napoleoniene, și-a continuat serviciul militar și s-a reîntors pe pământul strămoșesc în 1828 cu trupele ruse. Tranzitând Moldova, la 25 iunie 1828, trece Dunărea și participă la asediul Silistrei. În ziua de 9 iulie, turcii întreprind o tentativă curajoasă de a rupe încercuirea cetății atacând pozițiile rușilor. Aflându-se cu regimentul său pe flancul drept al liniei de încercuire, ștab-căpitanul Iacob Selunski respinge în fruntea vânătorilor toate atacurile furibunde ale inamicului, este rănit drept în față cu două gloanțe care i-au zdrobit mandibula, însă rămâne pe poziție, păstrând situația sub control. Pentru faptele eroice arătate în lupta din acea zi este decorat cu Ordinul „Sfânta Ana” clasa a III-a cu rozetă. În campania din vara-toamna anului 1829, acționează pe direcția Ghiuli-Burgas, Andrianopol³.

În cadrul aceluiași regiment s-a evidențiat în lupta din 5 mai 1829 de la Eski-Arnautlar și sergentul Secara. Atacând cu forțe superioare reduta din Eski-Arnautlar, în număr de 15 000 infanterie și 4 000 cavalerie, turcii pe nu au putut cuceri pozițiile ocupate de ruși pe durata întregii zile, fiind respinși pe tot perimetrul redutei. Pentru eroismul arătat în lupta din 5 mai, Dimitrie Secara a fost înaintat în gradul primar de ofițer – plutonier (ajutor sublocotenent)⁴,

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5729, f. 105-111.

² ANRM, F. 88, inv. 1, d. 2254, f. 1-12 verso.

³ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1241, f. 1-30.

⁴ *Материалы для истории 41-го пехотного Селенгинского полка с 29 ноября 1796 по 29 ноября 1896 г.* Луцк: Типо-литография С.И. Бонка, 1896, p. 186.

Descendenți direcți din neamul marelui vornic al Moldovei Ilie Șeptelici se considerau frații Platon și Alexandru Andriaș-Șeptelici. În cadrul Regimentului 31 Vânători, la 25 aprilie 1828, cadetul militar Platon Andriaș-Șeptelici trece Prutul și înaintează spre Giurgiu, unde participă activ în perioada 9 mai–9 iunie la asediul puternicii cetăți otomane. După cucerirea cetății, înaintează spre Hârșova și Silistra, unde ia parte la asediul cetății. Împreună cu Iacob Selunschi, respinge tentativa otomană din memorabila zi de 9 iulie de a sparge asediul. În perioada de 6-30 august, este prezent la cucerirea și menținerea unor înălțimi strategice din vecinătatea Silistrei. După cucerirea cetății, s-a transferat cu regimentul său spre Șumla, iar mai apoi la Varna. Începând din ziua de 11 aprilie 1829, ia parte la lupte crâncene de la Eski-Arnaut-Lari, Kulevici, Șumla. A fost lovit în timpul bătăliei de la Eski-Arnaut-Lari din 5 mai, iar în acțiunea de cucerire a unei baterii inamice situate în apropierea cetății Șumla, la 31 mai, a fost grav rănit la piciorul drept însă, nu a părăsit pozițiile, continuând lupta, fapt pentru care a fost înaintat la gradul de plutonier. În continuare, a participat la înaintarea în interiorul Rumeliei, la ocuparea Adrianopolului și la marșul în interiorul Rusiei¹.

Parcurs similar l-a avut, tot în cadrul Regimentului 31 Vânători, și fratele său, Alexandru Andriaș-Șeptelici. La 21 mai 1828, în lupta de la Slobozia de lângă cetatea Giurgiu, s-a evidențiat prin comportamentul eroic și curajos, fiind înaintat în grad de plutonier².

La război a participat și porucicul Regimentului 33 Vânători, Afanasie Bodesco, un adevărat intelectual și poliglot, cunoscător al limbilor română, franceză, greacă și rusă³.

3.3 Concluzii la capitolul 3.

În încheiere, putem concluziona cu certitudine că sprijinul oferit de populația Basarabiei la victoria obținută de armata țaristă asupra Imperiului Otoman în Războiul din 1828-1829 a fost unul foarte important, cuprinzând mai multe direcții. Printre ele putem evidenția următoarele:

1. Războiul ruso-turc din anii 1828-1829 a reprezentat apogeul dezvoltării puterii militare a Rusiei. Victoriile strălucite repurtate de armata țaristă, reprezentată prin generația glorioasă a epocii războaielor napoleoniene, l-au convins pe Nicolae I în invincibilitatea armatei sale. Orice gând de a o reforma era privit cu ostilitate și ca o tentativă de a submina statul. Din acest moment începe procesul lent și inevitabil de regres al armatei ruse în comparație cu armatele europene care devenea un instrument anacronic în cadrul sistemului monarhic absolutist.

¹ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1282, f. 1-6.

² Ibidem, f. 29 verso.

³ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 860, f. 27 verso.

2. Comandamentul militar suprem rus a transformat Basarabia în principala bază de desfășurare strategică și a formațiunilor de servicii. Toate unitățile Armatei a 2-a, planificate pentru participarea în acțiunile de luptă împotriva Turciei de pe teatrul european de operații militare și care numărau la început 115 563 de oameni, au fost concentrate în regiune. Punctele de trecere din Rusia în Basarabia erau stabilite la Ocnița și Criuleni (Dubăsari), iar în interiorul teritoriului Imperiului Otoman, la Sculeni, Vadul lui Isac, Leca (Fălciu), Satu Nou.

3. Întreagă infrastructură din regiune legată de desfășurarea acțiunilor militare (drumuri, poduri, vaduri etc.) era construită, întreținută și reparată din bugetul local. Lucrări de construcție și de reparație au început cu mult înainte declanșării războiului. Pe întreaga durată premergătoare, dar și în timpul războiului, la acest capitol a fost alocată din bugetul local o sumă enormă de aproximativ 383 000 de ruble.

4. Printre problemele importante puse pe seama autorităților locale era și aceea de a furniza furaje necesare pentru subzistența animalelor armatei. Sarcina respectivă a fost însărcinată guvernatorului Basarabiei, cel al Hersonului, dar și autorităților din Principatele Române. Din cele 6 milioane puduri de fân livrate armatei, 1 469 317 au fost recoltate și furnizate din Basarabia, practic a șasea parte din întreaga cantitate de fân utilizată pentru hrana animalelor armatei. Totuși, carențele planificării războiului s-au făcut simțite prin calculele greșite privind necesarul furajelor pentru armată. Către primăvara anului 1831 au rămas neconsumate de către armata rusă 293 591 de puduri de fân.

5. Aproximativ un sfert din convoiul ambulant al armatei era constituit din unitățile de transport mobilizate în regiune (de la 12 000 până la 13 000 de atelaje) cu 36 548 de boi și 1 857 de cai. Caracterul nemilos al autorităților militare față de populația locală de la care erau rechiziționate animalele de tracțiune poate fi ușor de observat dacă vom compara cu numărul boilor rechiziționați în Principatele Române – 36 000 de boi¹. Din Basarabia a fost rechiziționat un număr egal de boi cu cele două principate la un loc – Moldova și Țara Românească.

6. Practic, localitățile Basarabiei au suportat încartiruirea întregului efectiv al armatei deplasate spre și din câmpul de luptă, serviciul, care nu poate fi calculat economic și financiar, dar care era foarte greu de suportat din punct de vedere moral și psihologic. Militarii unităților aflate în tranzit, atât ostașii de rând, cât și corpul de ofițeri, se dădeau abuzurilor și fărâdelegilor, confiscau bunurile materiale ale localnicilor, iar pe cei care îi refuzau îi snopeau în bătaie. Ca rezultat, populația a rezistat presiunilor militarilor prin metode pașnice, printre care se

¹ *Istoria Românilor*, Vol. VII, Tom II. București: Editura Enciclopedică, 2003, p. 81.

numără plângerile înaintate autorităților locale, eschivarea de la îndeplinirea prestațiilor obligatorii, refuzul de a le oferi ostașilor masa și de a le spăla albiturile.

7. Prestațiile populației în favoarea armatei au înrăutățit considerabil bunăstarea ei economică, sporind rata mortalității, devenită către anul 1829 una necontrolată.

8. La acțiunile militare au luat parte, în calitate de ofițeri, câțiva nobili moldoveni, care prin comportamentul lor curajos au dus faima și tradiția militară națională.

9. Pe parcursul celor doi ani cât au durat acțiunile militare, Ministerul de Finanțe al Rusiei a alocat o sumă uriașă pentru desfășurarea războiului care se estima cu cifra de 208 349 335 de ruble asignate (85 927 770 de ruble în anul 1828 și 122 421 565 de ruble în 1829).¹ La această sumă se adaugă și cele 623 115 de ruble și 57 de copeici asignate suplimentare venite din bugetul Basarabiei și întrebuințate pentru întreținerea logistică a armatei.

¹ Блюх, И. *Финансы России XIX столетия. История – статистика*. Т. 1. Санкт-Петербург: Типография Н. Деноткина, р. 184.

4. ASIGURAREA ARMATEI RUSE PE TERITORIUL BASARABIEI ÎN ANII 1830-1853

4. 1. Unitățile armatei ruse staționate în Basarabia

Războiul ruso-turc dintre anii 1828-1829 a dezvăluit slăbiciunea congenitală ale armatei ruse. În pofida victoriei, ea a fost obținută cu un preț enorm financiar și a zecilor de mii de vieți omenești, care au compensat erorile comandamentului suprem în planificarea și desfășurarea operațiunilor militar¹. Pregătirea insuficientă a corpului de ofițeri din statele-majore și trupă avea ca rezultat rămânerea tot mai vizibilă ale armatei ruse vizavi de armatele europene. Conform spuselor generalului A. Zacrevschi în armată „nu numai comandanți de companii sunt de nimic, dar și comandanți de regimente buni nu avem”². În instruirea trupelor predomina instrucția de front, indispensabilă pentru tactica liniară care domina arta militară din imperiu și despre existența căreia în armatele europene deja au și uitat. Armamentul era foarte diversificat și de o calitate joasă, ceea ce împiedica ducerea unui foc precis la distanță din care cauză accentul era pus pe atacul cu baionetă. Conform afirmației generalului F. Tornau „pușca rusă nu avea nicio caracteristică necesară pentru un foc precis: ea avea un recul așa de puternic că oamenii se temeau să ochească cu ele”³. Reformele armatei se limitau la niște schimbări cosmetice în ținută și permutări frecvente în dispunerea unităților pe întreg teritoriul al vastului imperiu.

Basarabia, cu o contribuție importantă la victoria rușilor asupra turcilor în războiul din 1828-1829, a devenit în anii următori locul de tranzit al trupelor ruse retrase din Balcani în patrie. Mari unități și unități s-au evacuat treptat din Rumelia și Principatele Române, pe parcursul anilor 1830-1831. Generalul P. Kiseleff, însărcinat cu supravegherea ambelor principate pe parcursul acestor ani, dispunea de o forță armată, compusă din două divizii – 9 Ulani și 17 Infanterie din Corpul 5 Infanterie. Amplasarea unităților în punctele strategice ale ambelor țări permitea autorităților ruse de ocupație să devină stăpâni absoluți, transformându-le *de-facto*, în protectorat rusesc. În capitala Moldovei era staționat Regimentul Ulani Harkov, în Botoșani – Regimentul Ulani Sankt Petersburg⁴, Regimentul Ulani Smolensk se afla la Fălticeni, Regimentul Ulani Kurlandia la Roman și Brigada 5 Artilerie călăreață la Pașcani. Divizia 17 Infanterie era dispusă în Țara Românească, având regimentele sale poziționate în felul următor:

¹ Numai în campania anului 1829 din Balcani pierderile irecuperabile ale armatei ruse erau de aproximativ 100 mii de oameni (2 857 – uciși în lupte și 96 722 morți din cauza bolilor) – vezi: Епанчин, Н. *Очерк похода 1829 года в Европейской Турции*. Санкт-Петербург: Типография Главного Управления Уделов. Т. 3, 1906, р. 425.

² Ляхов, М. *Русская армия и флот в войне с Османской Турцией в 1828-1829 годах*. Ярославль: Верхне-Волжское книжное издательство, 1972, р. 57.

³ Торнау, Ф. *Воспоминания русского офицера*. Москва: АИРО XX, 2002, р. 34.

⁴ *Список генералам, штаб-и обер-офицерам всей Российской Армии, с показанием чинов, фамилий и знаков отличия*. Санкт-Петербург: Военная типография Главного штаба Его Императорского Величества, 1831, р. 211.

Regimentele Infanterie Ekaterinburg și Tobolsk în București, Regimentul Infanterie Tomsk la Drăgășani, Regimentul Kolîvanovsk la Craiova și Regimentele 33 și 34 Vânători în Silistra¹.

În caz de necesitate, aceste forțe puteau fi susținute de către unități de rezervă din eșalonul secund, compuse din regimentele Diviziilor 18 și 19 Infanterie, cantonate în nordul, centrul și sudul Basarabiei. Regimentul Infanterie Selenghin staționa la Hotin, Regimentul Infanterie Iakutsk la Briceni, Infanterie Ohotsk la Fălești, Regimentul Kolîvanovsk la Telenești, Regimentul 25 Vânători la Bălți și Regimentul 36 Vânători în localitatea Rudi². Toate acestea regimente făceau parte din Divizia 18 Infanterie cu sediul central la Otaci. Divizia 19 Infanterie, cu sediul central al statului-major la Chișinău, era dispusă în localitățile: Orhei – Regimentul Infanterie Azov, Căușeni – Regimentul Infanterie Nipru, Lăpușna – Regimentul Infanterie Ucraina, Reni – Regimentul Infanterie Odesa, Akkerman (Cetatea Albă) – Regimentul 37 Vânători, Ismail – Regimentul 38 Vânători³. De menționat este faptul că, în toate aceste mari unități și unități ale armatei, își îndeplineau serviciul militar în calitate de ofițeri și un număr de moldoveni. Comandantul Regimentului Ulani Sankt Petersburg era colonelul Dombrova, cavalerul Ordinului „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a. Tot în acest regiment era înrolat și cornetul Herescu, reprezentant al unei ilustre familii boierești din Țara Românească⁴. Regimentul Ulani Harkov îl avea în rândurile sale pe cornetul Balan⁵. În Regimentul Infanterie Ekaterinburg își îndeplineau serviciul subofițerii Ralli, Zmuncilă1, Zmuncilă 2 și Russo. În Regimentul 33 Vânători își satisfacea serviciul militar porucicul Bodescu⁶, iar în Regimentul 34 Vânători, podporucicii Greculov 1 și 2 și subofițerul Scurtul-Sorocean⁷. Ofițer de stat-major al Diviziei 18 Infanterie era căpitanul Butovschii⁸. Alți moldoveni își îndeplineau serviciul militar în regimentele: Selenghin – subofițerul Săcară⁹, Iakutsk – subofițerul Donici¹⁰, Ohotsk – subofițerul Albul¹¹, Kamceatka – ștab-căpitanul Paleolog¹², 35 Vânători – subofițerii Rezmerița și Vărzari¹³, 36 Vânători – subofițerul Veverița¹⁴, Azov Infanterie – subofițerul Dabija¹⁵, Nipru Infanterie –

¹ Ibidem, p. 233.

² Ibidem, p. 234 – 236.

³ Ibidem, p. 249 – 259.

⁴ Ibidem, p. 211 – 212.

⁵ Ibidem, p. 215.

⁶ Ibidem, p. 230.

⁷ Ibidem, p. 233.

⁸ Ibidem, p. 234.

⁹ Ibidem, p. 236.

¹⁰ Ibidem, p. 238.

¹¹ Ibidem, p. 240.

¹² Ibidem, p. 241.

¹³ Ibidem, p. 244.

¹⁴ Ibidem, p. 246.

¹⁵ Ibidem, p. 249.

subofițerul Rezmerița¹, Ucraina – locotenent-colonel Vacari², 38 Vânători – porucicul Boldevscul³ și subofițerii Grigorosul și Grodescul⁴.

Așadar, în perioada anilor 1829-1831, în Basarabia erau dispuse două divizii de infanterie din Corpul 5 Infanterie cu sediul statului-major la Chișinău, alcătuit din 12 regimente de infanterie. Dacă ținem cont de faptul că un regiment de infanterie din trei batalioane, dintre care unul de rezervă, conform statelor din 9 mai 1830, acesta număra în rândurile sale 2 760 de oameni⁵, atunci numărul efectivului total al acestor două divizii atingea cifra de 33 120 de oameni. Totodată, sub pretextul luptei cu ciumă și menținerea ordinii interioare în regiune, au fost introduse suplimentar 12 batalioane de rezervă din cadrul Diviziilor 16 și 17 Infanterie, numărând 6 326 de oameni⁶, ridicând efectivul militarilor armatei regulate la cifra de 39 446 de oameni.

Pe întreagă perioada a anilor 1829-1831, în Basarabia staționau permanent cinci regimente de cazaci, care se schimbau periodic unul cu altul. Ținând cont de fapt că un regiment de cazaci era compus din 1 044 de persoane, numărul total al cazacilor aflați în regiune atingea cifra de 5 220 de oameni. Acestui efectiv de 44 666 de oameni (39 446+5 220) se mai adăuga și efectivul garnizoanelor puțin numeroase din cetățile Basarabiei, cu excepția Akkermanului (Cetatea Albă) care a fost desființată în anul 1831, dar și batalionul serviciului de garnizoană din Chișinău și echipelor de invalizi din Chișinău, Tighina (Bender), Akkerman (Cetatea Albă), Leova, Bălți, Hotin, Ismail și Reni⁷. În total, între anii 1829-1831, numărul militarilor dislocați în Basarabia nu depășea cifra de 45 000 de oameni.

Începând cu anul 1831, a demarat procesul evacuării trupelor ruse de ocupație din principate, proces finalizat în mai 1834⁸. Evacuarea principatelor a adus și unele schimbări în organica structurală a armatei. În baza comandamentului Corpului Lituanian, care a fost desființat, s-a creat în februarie 1831 Corpul 6 Infanterie⁹. Totodată, începând cu luna mai 1831, Corpul 6 Infanterie schimbă în Basarabia unitățile Corpului 5 Infanterie, care este transferat în Podolia. Avangarda Corpului 6 Infanterie a constituit Divizia 26 Infanterie, care a schimbat în

¹ Ibidem, p. 251.

² Ibidem, p. 253.

³ Ibidem, p. 258.

⁴ Ibidem, p. 259.

⁵ *Хроника Российской Императорской армии, составленная по Высочайшему повелению*. Часть IV. Санкт-Петербург: Военная типография, р. XXI-XXII.

⁶ ANRM, F. 2, 1, 1692, f. 117v.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1924, f. 63.

⁸ *Полное собрание законов Российской империи*, Собрание второе, отделение 1, т. IX, Санкт-Петербург, 1835, Legea nr. 7119 din 25 mai 1834, p. 402.

⁹ *Полное собрание законов Российской империи*, Собрание второе, отделение 1, т. VI, Санкт-Петербург, 1832, Legea nr. 4354 din 14 februarie 1831, p. 160.

acest an Divizia 19 Infanterie. Divizia era compusă din Regimentele Infanterie Modlin, Praga, Lublin, Zamosztie, 51 și 52 Vânători. În paralel, din Basarabia s-a retras și Divizia 18 Infanterie cu artileria sa, în regiune rămânând numai Divizia 26 Infanterie. Unitățile diviziei erau dispuse pe întreg teritoriul Basarabiei. Regimentul Modlin era dislocat în cetatea Hotin, Regimentul Praga în Bălți și localitățile învecinate, Regimentul Lublin își avea sediul în Orhei, Regimentul Zamosztie în Chișinău și împrejurimi, Regimentul 51 Vânători în Akkerman (Cetatea Albă) și Regimentul 52 Vânători la Ismail¹.

Acestui număr de unități se mai adăugau cinci regimente de cazaci și efectivul garnizoanelor cetăților și trupelor local-sedentare. Garnizoana cetății Ismail era alcătuită din un ofițer superior, 16 ofițeri inferior, 108 de sergenți, 642 de trupă. În total, 767 de oameni². Efectivul cetății Chilia era și mai puțin numeros, numărând 113 oameni³. Nu dispunem de date concrete pe anii respectivi pentru cetățile Tighina (Bender) și Hotin, însă numărul efectivului acestor cetăți nu-l putea depăși pe cel din cetatea Ismail. Așadar, în intervalul 1831-1833, în Basarabia staționau până la 24 000 de militari.

La 28 ianuarie 1833, state noi de efectiv sunt aprobate și introduse în armata rusă de către Nicolae I, prilej pentru remanieri și schimbări în dislocarea marilor unități pe întreg teritoriul imperiului. Conform acestor noi state, numărul regimentelor în cadrul diviziilor se reducea de la șase la patru, însă numărul batalioanelor în regiment creștea de la trei la șase, dintre care patru de prima linie și două de rezervă, divizia fiind compusă din 2 regimente de infanterie și 2 regimente de vânători. Compania număra în rândurile sale 230 de ostași, 24 de sergenți și 4 ofițeri inferiori⁴, în timp ce batalionul număra 920 de ostași de rând, 96 de sergenți și 16 ofițeri. Un regiment de infanterie sau de vânători număra până la 5 359 de ofițeri, sergenți și soldați⁵. În același an la state noi de organizare a trecut și artileria, brigada de artilerie fiind compusă din 4 baterii – o baterie de artilerie grea și 3 baterii de artilerie ușoară. Fiecare baterie dispunea de 8 guri de foc de diferite tipuri și calibru. Baterie grea avea la înarmare 4 tunuri de 12 livre și 4 rinocere de 1/2 puduri. Bateriile ușoare erau înarmate cu 6 tunuri de 6 livre și 2 rinocere de 1/4 puduri. Schematic, structura diviziei poate fi prezentată în felul următor:

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, III, f. 491.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1786, f. 7.

³ Ibidem, f. 9.

⁴ Бескровный, Л. *Русская армия и флот в XIX в. Военно-экономический потенциал России*. М.: Издательство "Наука", 1973, p. 20.

⁵ Хроника Российской Императорской армии...p. XXV.

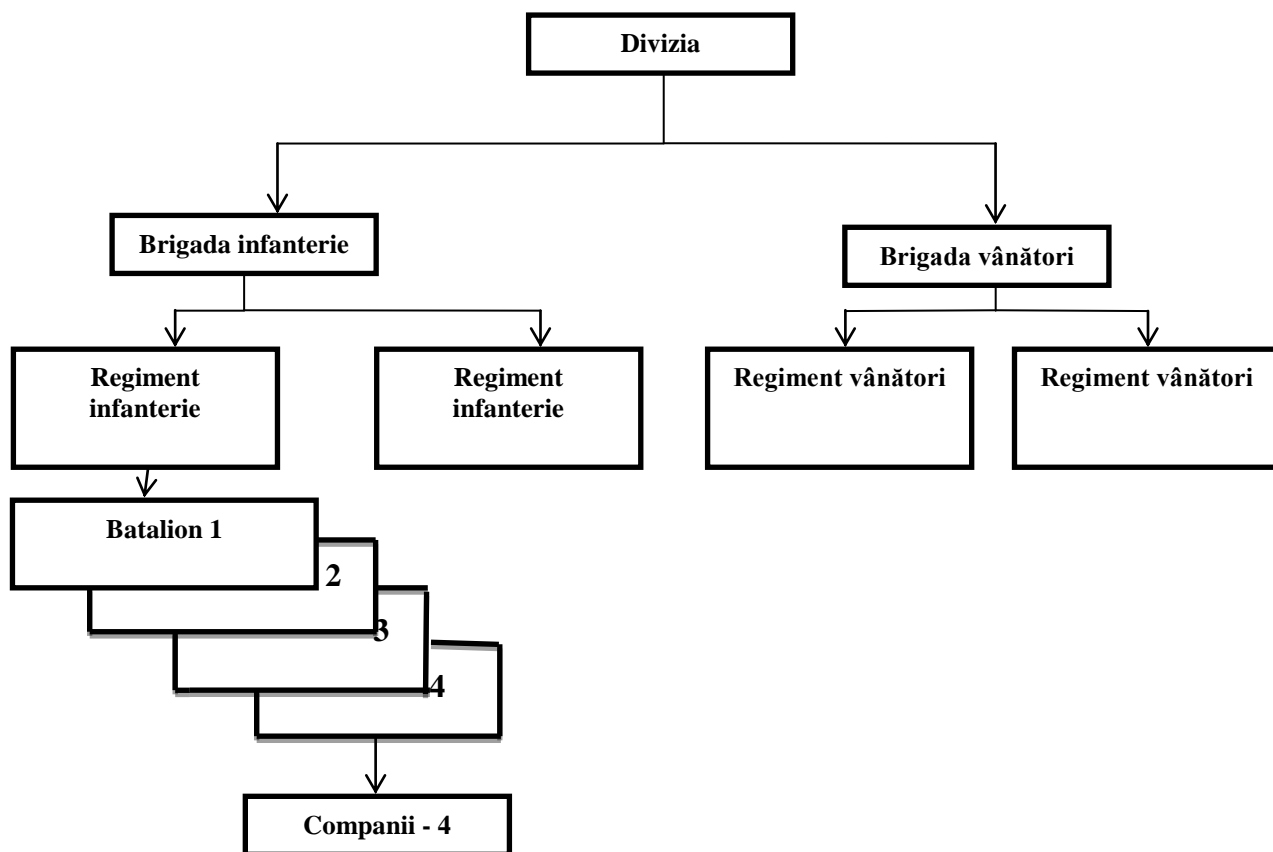

Fig.4.1 Structura diviziei de infanterie conform statelor din 1833¹

Organigrama brigăzii de artilerie detașată diviziei de infanterie este prezentată în schema alăturată:

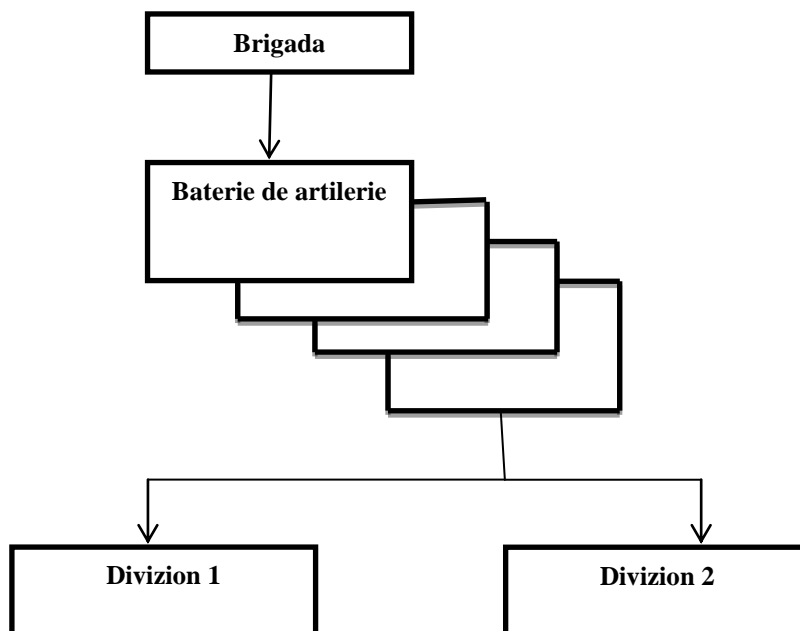

Fig. 4.2. Structura brigăzii de artilerie conform statelor din 1833¹

¹ Schema a fost alcătuită de către autor în baza lucrării lui Бескровный, Л. *Русская армия и флот в XIX в. Военно-экономический потенциал России*. М.: Издательство "Наука", 1973, p. 20.

Profitând de situație, comandamentul superior rus a hotărât redisolocarea unor unități în cadrul imperiului. În Basarabia, Divizia 26 Infanterie a fost înlocuită în toamna anului 1833 cu Divizia 24 Infanterie, care a primit ulterior numărul 16. Unitățile diviziei erau dispuse în următoarele localități: Regimentul Infanterie Brest la Ismail, Regimentul Infanterie Bielostok la Tighina (Bender), Regimentul Vânători Lituanian la Bălți, Regimentul Vânători Vilno la Hotin și Brigada de Artilerie la Orhei². Tot în acest an, Nicolae I trimite în ajutorul sultanului otoman Mahmud al II-lea, un corp expediționar, constituit din Corpul 6 Infanterie, menit să întărească forțele turce în război cu armata lui Muhammad Ali, pașa al Egiptului, care avansa spre Istanbul. Cea mai mare parte a Corpului 6 Infanterie a fost deplasată spre capitala Imperiului otoman pe jos, tranzitând în luna ianuarie (dus) și octombrie (întors) Basarabia³. Din fericire, unitățile expediționare staționau în regiune câteva zile și nu influențau asupra cadrului general al trupelor ruse dislocate în Basarabia.

Nici de data aceasta transformările organizatorice nu s-au oprit aici. În primăvara anului 1834, Divizia 16 Infanterie este ridicată din Basarabia și deplasată în Podolia, în locul acesteia sosind din principate Divizia 17 Infanterie, având în componența sa Regimentele Infanterie Volînia, Minsk Infanterie, Podolia Vânători, Jitomir Vânători și Brigada de Artilerie. Simultan, au fost date numerele noi corpurilor de infanterie și diviziilor. Corpul 6 Infanterie a primit numărul 5, iar diviziile au primit numerele următoare: Divizia 16 Infanterie – 13, Divizia 17 – 14, Divizia 18 – 15, rămase neschimbate până în anul 1917⁴.

Pe întreaga perioadă a anilor 1834 – 1840, cât timp a staționat Divizia 17 (14) Infanterie în Basarabia, efectivul său, compus din patru regimente a câte patru batalioane, varia numeric, însă luat în medie, era practic stabil. La venirea în Basarabia, Regimentul Volînia număra 2 805 de efectiv trupă fără corpul deofițeri, Regimentul Minsk – 2 831 de trupă, Regimentul Podolia – 1 813 de trupă, Brigada de Artilerie – 685 de trupă, în total 8 194 de trupă⁵, fără a lua în calcul Regimentul Jitomir la care nu dispunem de date. Totuși, bazându-se pe statele existente, numărul efectivului acestui regiment trebuia să varieze între 2 800 și 2 000 de oameni, deci putem presupune că era în jurul cifrei de 2 450 de oameni, ceea ce ridică numărul diviziei la 10 534 de oameni. Mult mai exacte sunt datele pentru anii 1837-1838. În perioada respectivă, Regimentul

¹ Schema a fost alcătuită de către autor în baza lucrării lui БЕСКРОВНЫЙ, Л. *Русская армия и флот в XIX в. Военно-экономический потенциал России*. М.: Издательство "Наука", 1973, p. 20.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, f. 13.

³ Полковник Павлюк. *История 51-го пехотного Литовского Его Императорского высочества наследника Цесаревича полка. 1809-1909 г.г.* Т.1. Одесса: Типо-литография Одесского Военного Округа, 1909, p. 247, 255.

⁴ *Полное собрание законов Российской империи*, Собрание второе, отделение 1, т. V, Санкт-Петербург, 1835, Legea nr. 8088, p. 301.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2059, f. 9.

Volânia avea în componența sa 4 ofițeri superiori, 43 de ofițeri inferiori, 181 de sergenți, 122 de muzicanți, 2 085 de ostași de rând, 144 de trupă necombatantă și 100 de ordonanțe, în total 2 679 de oameni; Regimentul Jitomir Infanterie avea 4 ofițeri superiori, 39 ofițeri inferiori, 139 de sergenți, 78 de muzicanți, 1 990 de ostași, 152 de trupă necombatantă, 87 de ordonanțe, în total 2 489 de oameni¹. Regimentul Minsk Infanterie avea, conform listelor nominale, următoarea componență: 6 ofițeri superiori, 57 de ofițeri inferiori, 163 de sergenți, 108 de muzicanți, 2 034 de ostași, 53 de efectiv necombatant, în total 2 421 de militari². Regimentul Podolia și Brigada de Artilerie nu sunt arătate în dări de seamă, însă numărul efectivului nu poate depăși nivelul anului 1834, când ambele aveau în componența sa 2 498 de ostași. Așadar, în anii 1837-1838, Divizia 14 Infanterie număra aproximativ 10 088 de militari, iar pe întreaga perioadă a anilor 1834-1840, cifra medie estimativă este de 10 300 de oameni.

La forțele prezentate mai sus trebuie adăugat și efectivul garnizoanelor cetăților și trupelor locale care erau compuse din: Batalionul serviciului de garnizoană din Chișinău cu detașamentele sale de invalizi, garnizoanele de artilerie din cetățile Hotin, Tighina (Bender), Ismail și Chilia, Detașamentele de ingineri din Tighina (Bender), Ismail, Hotinși Chilia, Depozitul (Parcul) ingineresc de asediu din Tighina (Bender), companii de arestanți și de construcții³. Din punct de vedere numeric, se evidențiază Batalionul serviciului de garnizoană din Chișinău alcătuit din patru companii și numărând în rândurile sale 752 de oameni⁴. Pe lângă Batalionul serviciului de garnizoană în Chișinău era dislocat și Detașamentul de invalizi cu 102 de ostași⁵. În total, garnizoana Chișinău număra 854 de oameni, cifra variind de la an la an. În 1838, garnizoana cetății Chilia era compusă din comenduire, detașamentul ingineresc, garnizoana de artilerie și Compania 88 Invalizi, numărând în total 325 de ofițeri și ostași⁶.

Garnizoana Ismailului era constituită din detașamentul de jandarmi, garnizoana de artilerie, detașamentul ingineresc, Companiile 21 și 22 ale cetății, Companiile 35 și 36 de arest, Compania 87 Invalizi, Detașamentul Invalizi Ismail, depozitul de subzistență (alimentar), două companii a păzii sanitare, în total 1 600 de militari.⁷ Sprijinul de foc era asigurat de un număr impresionant de piese de artilerie de diferite tipuri și calibre. Totodată erau ținute la păstrare și 128 de tunuri nefuncționale, rămase de la precedentele războaie ruso-turce⁸.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728, f. 271 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1295, f. 25 verso, 31.

³ ANRM, F. 11, inv. 1, d. 26, f. 16 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728, f. 138.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2052, f. 33 verso.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1295, f. 19, 28 verso.

⁷ Ibidem, f. 31, 73.

⁸ Ibidem, f. 28-28 verso.

Din garnizoana Tighina (Bender) făceau parte efectivul artileriei cetății, detașamentul ingineresc, depozitul genistic, detașamentul de invalizi cu un număr total de 668 de militari¹. Artileria era alcătuită din diverse tipuri de armament și proiectile².

Așadar, în perioada anilor 1834-1840, în Basarabia în total se aflau în total 13 747 de generali, ofițeri, ostași, trupă necombatantă, fără a ține cont de efectivul garnizoanei Hotin, la care nu dispunem de date, care reprezentau armata regulată. Acestui număr trebuie adăugate și cele patru Regimente ale Cazacilor de pe Don, în rândurile lor aflându-se 7 ofițeri superiori, 50 de ofițeri inferiori, 42 de sergenți, 1 873 de cazaci, în total 1 972 de oameni³. La enumerarea efectivului cazacilor nu a fost luat în calcul numărul efectivului celor două regimente din cadrul recent înființatei Oaste Dunărene de cazaci, deoarece aceasta avea statut de oaste pământeană. Așadar, în perioada 1834 – 1840, în Basarabia staționau nu mai puțin de 15 719 de militari, cu excepția anului 1837, când, pentru contracararea focarului epidemiei de ciumă în regiune, au fost transferate Regimentele Vânători Alexopol și Cremenciug din Divizia 8 Infanterie cu un număr total de 5 902 de oameni⁴, ceea ce a ridicat efectivul la cifra de 21 621 de oameni.

Intensitatea războiului din Caucaz cerea de la comandamentul superior rus, din această regiune strategică, noi întăriri de trupe trimise acolo din toate ținuturile imperiului. Nu erau ocolite de această practică nici unitățile militare staționate în Basarabia. La cererea conducerii Corpului Independent Caucazian, în anul 1840 a fost detașată Divizia 14 Infanterie, în locul acesteia sosind în Basarabia Divizia 12 Infanterie, alcătuită din Regimentele Infanterie Nipru, Azov, Ucraina și Odesa Vânători, Brigada 12 Artilerie⁵. Sediul statului-major al Regimentului Vânători Ucraina era stabilit la Telenești, batalioanele fiind staționate în localități: Batalionul 1 – Bălți, Batalionul 2 – Fălești, Batalionul 3 – Chiștelnița, Batalionul 4 – Găzinești. Conform listei nominale, regimentul avea următoare componență: ofițeri superiori – 5, ofițeri inferiori – 60, corpul de sergenți – 283, muzicanți – 143, ostași de rând – 2 616, trupa necombatantă – 102, în total – 3 209 de oameni⁶. Regimentul Infanterie Azov dispus la Tighina (Bender) avea sub drapel 5 ofițeri superiori, 62 de ofițeri inferiori, 262 de sergenți, 141 de muzicanți, 2 672 de soldați și 99 de trupa necombatantă, în total 3 241 de militari⁷. Brigada 12 Artilerie, cantonată în ținutul Soroca, avea în componența sa 2 ofițeri superiori, 30 de ofițeri inferiori, 80 de ochitori, 20 de

¹ Ibidem, f. 121-122.

² Ibidem, f. 116-118.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2742, f. 134.

⁴ Ibidem, f. 30.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3541, f. 30 verso.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3540, f. 1-3.

⁷ Ibidem, f. 9.

muzicanți, 642 de ostași, 135 de trupă necombatantă și 3 civili, în total 912 de oameni¹. Regimentul Vânători Odesa staționa în cetatea Hotin și ținutul învecinat, iar Regimentul Infanterie Nipru la Lăpușna și împrejurimi. În lipsa rapoartelor lunare privind distribuirea efectivului din ambele regimente putem, totuși, se presupunem că numărul efectivului era aproximativ identic cu cel al Regimentelor Ucraina și Azov, fiind în jur de 3 200 de persoane. Așadar, numărul total al efectivului Diviziei 12 Infanterie era de aproximativ 13 762 de oameni. Dacă acestui efectiv îi adăugăm și garnizoanele cetăților Hotin – 291 de militari², Tighina (Bender) – 668³, Chilia – 414⁴, Ismail – 1 519⁵, și ale cazacilor – 2 910, atunci numărul total al militarilor aflați în Basarabia în perioada 1840–1842 se ridică la cifra de 19 564 de oameni, sau aproximativ 20 000 de oameni cu tot efectivul trupelor locale.

În luna aprilie a anului 1842, Nicolae I ordonă efectuarea schimbului de trupe în perimetrul teatrului european de acțiuni militare. Conform acestei dispoziții, Corpul 4 Infanterie cu Divizia 12 Infanterie este transferat la Kiev, în locul acesteia a fost adusă în Basarabia din Polonia Divizia 3 Infanterie din Corpul 1 Infanterie⁶. Această mare unitate era compusă din Regimentele Infanterie Novoiŋhermanland, Infanterie Staroiŋhermanland, Vânători Velikie Luki, Regimentul Vânători Principelui Kutuzov – Smolensk și Brigada 3 Artilerie. În total, divizia număra 14 670 de oameni⁷.

Trupele locale, cu excepția celor care făceau parte din garnizoanele cetăților, erau reprezentate de către Detașamentul de invalizi din Bălți – 87 de militari, Spitalul militar din Bălți – 35 de militari, Detașamentul de invalizi din Soroca – 67 de militari⁸, Batalionul Prut pază interioară – 279 de militari⁹, Detașamentul de invalizi din Cahul – 152 militari¹⁰, Detașamentul invalizi din Cetatea Albă (Akkerman) – 119 de militari¹¹, în total 739 de militari. Garnizoana Hotinului - alcătuită din comenduire, detașamentul ingineresc, garnizoana de artilerie și detașamentul de invalizi - număra în rândurile sale 288 de oameni¹². Garnizoana Tighinei (Bender) era constituită din comenduire, conducerea Direcției Regiunii Dunărene de artilerie,

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3809, f. 8.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3540, f. 12.

³ Ibidem, f. 50 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv.1, d. 3805, f. 11.

⁵ Ibidem, f. 13v.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3808, f. 1, 26.

⁷ Pentru Regimentul general-feldmareșalului Principe Kutuzov – Smolensk vânători vezi - F. 2, inv. 1, d. 4013, f. 18; Regimentul Staroiŋhermanland - F. 2, inv. 1, d. 4094, f. 114 verso; Regimentul Velikie Luki - Ibidem, f. 206 verso; Regimentul Inghermanland Infanterie – Ibidem, f. 228; Brigada 3 Artilerie – Ibidem, f. 216 verso.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4018, f. 24.

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4094, f. 82.

¹⁰ Ibidem, f. 184 verso.

¹¹ Ibidem, f. 200 verso.

¹² Ibidem, f. 208 verso.

detașamentul ingineresc, Compania 2 păstrare materialului de artilerie, detașamentul de invalizi, serviciul logistic și echipe diferite, în total 597 de oameni, dintre care 3 generali¹. Dacă la acest număr de militari adăugăm și efectivul a patru regimente de cazaci, dintre care două erau din cadrul Oastei Dunărene de cazaci, cu un efectiv total de 3 140 de oameni², atunci numărul total al trupelor dislocate în Basarabia între anii 1842-1845 era de 19 434 de oameni, fără a ține cont de trupele de grăniceri, care erau subordonate Ministerului de Finanțe.

Tradiția Ministerului de Război de a face rotația trupelor a fost păstrată și în anul 1845 când, în primăvară, Divizia 3 Infanterie a fost trecută în Ucraina, în locul acesteia revenind în Basarabia de la Kiev Divizia 12 Infanterie, în vechea sa componență. Revederea cu Basarabia era de scurtă durată deoarece, începând cu luna mai 1846, în regiune au început să se reîntoarcă din Caucaz unitățile Diviziei 15 Infanterie³. Golul din Caucaz rămas după evacuarea Diviziei 15 Infanterie urma să fie completat cu patru regimente noi înființate în baza a patru batalioane din cadrul Diviziei 14 Infanterie⁴. În locul acestor batalioane, la 21 august 1845, s-a luat hotărârea de a constitui altele noi, cu dispunerea lor în Basarabia⁵. În total, în Basarabia au fost transferate 6 batalioane, însoțite de 1 000 de recruți fiecare⁶, ceea ce însemna minimul 6 000 de ostași.

Așadar, între anii 1846-1848, numai trupe regulate numărau nu mai puțin de 21 000 de oameni, iar cu cazaci și unități sedentare, cifra creștea până la aproximativ 25 000 de oameni.

Odată cu declanșarea acțiunilor militare în Transilvania, la începutul anului 1849, Divizia 15 Infanterie și batalioanele în curs de încheiere ale Diviziei 14 Infanterie au fost incluse în componența corpului expediționar care era îndreptat împotriva trupelor ungare ale generalului Bem. Acoperirea frontierei de stat în Basarabia și Podolia era asigurată de Corpul Special de Observație sub comanda generalului-locotenent Freitagh, compus din Divizia Rezervă a Corpului 4 Infanterie, două regimente din Divizia 2 Ulani, Brigada 4 Artilerie călărească și Regimentul 50 Cazaci de pe Don⁷. După înăbușirea prin forță a mișcării revoluționare din Transilvania, Moldova și Țara Românească, armata rusă a revenit în patrie, în Basarabia rămânând Divizia 15 Infanterie. Situația creată a rămas neschimbată până în anul 1853, numărul efectivului fiind de aproximativ 20 000 de oameni.

În concluzie, menționăm că între anii 1828-1853, armata rusă trecea printr-o profundă criză tehnologică, organizațională și de idei, rămânând tot mai mult în urma armatelor

¹ Ibidem, f. 113-114 verso.

² ANRM, F. 2, 1, 4095, f. 8 verso.

³ ANRM, F. 2, inv.v1, d. 4856, f. 86.

⁴ *Полное собрание законов Российской империи, Собрание второе, отделение 1*, т. XX, Санкт-Петербург, 1846, Legea nr. 18756 din 20 februarie 1845, p. 234.

⁵ Ibidem, Legea nr. 19295 din 21 august 1845, p. 1041.

⁶ ANRM, F. 2, (3), inv. 1, d. 4561, f. 10.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5341, f. 7.

occidentale. În urma aprecierilor unor oficiali ruși „după Războiul ruso-turc din 1828 – 1829 au trecut peste douăzeci de ani, dar arta militară în Rusia s-a dezvoltat foarte puțin [...] războaiele de la începutul secolului al XIX-lea au elaborat convingere că numai baioneta hotărăște soarta luptei [...] însă în Europa Occidentală a fost introdus în trupe armamentul ghintuit ceea ce nu a schimbat la ruși credința oarbă în puterea baionetei ca factorul decisiv în luptă”¹. În pofida acestui fapt, Basarabia rămânea o piesă importantă în mecanismul militar rus. Pe întreaga perioadă cercetată, în regiune era dislocată cel puțin o divizie de infanterie. Graficul fluctuației numărului efectivului pe ani poate fi reprezentat prin schema următoare:

1829-1831 – 45 000 de oameni; 1832-1833 – 24 000 de oameni; 1834-1840 – 15 719 de oameni; 1841-1842 – 20 000 de oameni; 1843-1845 – 19 434 de oameni; 1846-1848 – 25 000 de oameni; 1849-1853 – 20 000 de oameni.

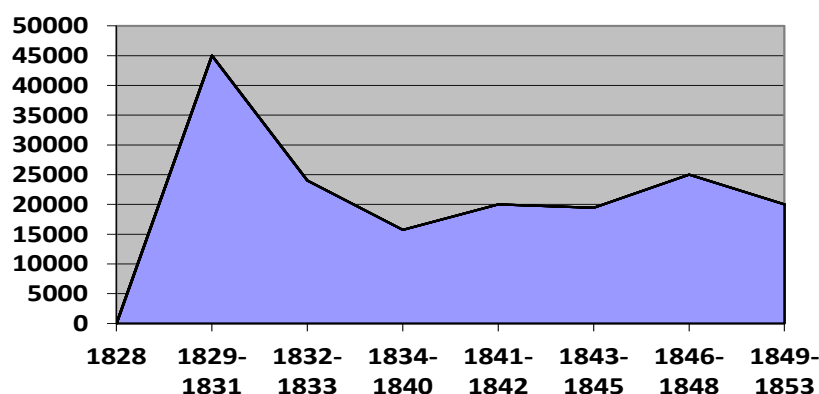

Fig. 4.3. Graficul fluctuației numerice a efectivului unităților militare².

Analiza obiectivă a procesului de dispunere a trupelor imperiale pe teritoriul Basarabiei ne demonstrează că presiunea exercitată de structurile militare asupra populației Basarabiei scade pe parcursul anilor practic de două ori, de la 45 000 de oameni în anii 1829-1831, până la aproximativ 20 000 de oameni în 1853. Acest proces se datorează însă nu atât grijii purtate de autoritățile țariste față de localnici, cât optimizării statelor unităților militare în general. Costul

¹ Попов, Ф. *История 48-го пехотного Одесского полка*. Т. 1. Москва: Тип. Русского т-ва, 1911, p. 373.

² Graficul a fost alcătuit de către autor în baza procesării datelor din: ANRM, ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1295; F. 2, inv. 1, d. 1692; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1786; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, III; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1924; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2052; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2742; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3540; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3541; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3805; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3808; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3809; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4018; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4094; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4095; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4561. ANRM, F.2, inv. 1, d. 4856.

enorm de întreținere a armatei, care consuma până la 50% din întregul venit al Rusiei, obliga guvernul țarist să reducă numărul efectivului, scăzând totodată și presiunea asupra populației civile. Totuși, acest număr optim de 20 000 de militari staționați în Basarabia putea fi ușor schimbat în caz de necesitate cu trupe suplimentare aduse din interiorul imperiului. Totodată, această diminuare este una aparentă, dacă ținem cont de desele strămutări ale unităților mari dintr-o regiune în alta, ceea ce însemna un efort enorm suplimentar din partea populației legat de oferirea mijloacelor de transport și subzistență gratuite pe timpul efectuării marșului. Din acest punct de vedere, presiunea corvezilor în favoarea armatei nu numai că nu a scăzut, ci a și crescut destul de simțitor pentru populație.

4. 2. Construirea cazărmilor și întreținerea spitalelor militare.

Practica încartuirii unităților armatei în fondul locativ privat apăsa enorm asupra populației locale, fapt de care erau perfect conștienți și guvernanzii ruși, inclusiv și împărații Alexandru I și Nicolae I. Presiunea socială crescândă în locurile de dispunere a trupelor, mai ales în aria rurală, impunea găsirea unor soluții ce ar rezolva problema dată. Răspunsul optim era utilizarea unor clădiri rămase de la turci și construirea unor cazărmi pentru efectiv, ceea ce ar fi rezolvat definitiv problema. Costurile enorme ale lucrărilor limitau inițiativa guvernului țarist în această direcție, care se limita la delegarea respectivei obligații autorităților locale.

În Basarabia, în anul 1826, locuitorii orașelor Akkerman (Cetatea Albă), Ismail și Chișinău au venit cu inițiativa construirii cazărmilor. Declanșarea acestei inițiative a avut loc după raportul comandantului detașamentului de artilerie din Ismail, locotenent-colonelul Condratenco, din 23 ianuarie 1826, pe numele guvernatorului civil, în care cere ca, în lipsa spațiului locativ din oraș, efectivul subordonat să fie încartiruit în gospodăriile localnicilor alungați din casele lor. Dându-și seama de absurditatea cererii militarilor, Cernei, șeful poliției din oraș, a respins cu hotărâre ideea evacuării oamenilor din propriile locuințe, propunând în schimb construirea unei cazărmi din banii adunați de orășeni pentru cei 280 de ostași¹. Pentru a scăpa de încartuirea anuală sau impozitarea închirierii încăperilor pentru militari, locuitorii orașelor au hotărât colectarea benevolă a unei sume de bani în vederea construirii cazărmilor pentru efectivul batalionului serviciului de garnizoană din Chișinău, garnizoanei de artilerie din Ismail și unui batalion de infanterie în Akkerman (Cetatea Albă). Tentativa de a proceda în același mod și la Hotin nu s-a bucurat de suportul populației din cauza sărăciei, planul fiind abandonat. Păturile înstărite din Akkerman (Cetatea Albă), reprezentate de 486 de familii, cea mai mare parte greci, armeni, bulgari și evrei, au strâns în luna aprilie 1826, pentru construirea

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1082, f.10 verso

cazărni, 35 000 de ruble. Profitând de starea materială, în schimbul unei sume de 250 de ruble plătită Comisiei orașenești de încartiruire, aceștia se eschivau de la prestarea serviciului de încartiruire, în pofida faptului că dețineau cele mai bune terenuri și imobile din oraș. La polul opus se aflau cele 1 340 de familii de nevoiași care reprezentau populația rusă, ucraineană și moldovenească a orașului¹. Locuitorii din Ismail au colectat 18 200 de lei, suma fiind repartizată după categorii în felul următor: bulgari (60 de familii) – 1 500 de lei, ruși – 3 600 de lei, necrasoviști (50 de familii) – 500 de lei, armeni (48 de familii) – 1 500 de lei, ucraineni – 6 000 de lei, moldoveni (253 de familii) – 3 000 de lei, iudei – 2 000 de lei². Către sfârșitul anului 1826, suma donațiilor a crescut până la 21 048 de lei³, sau 8 419 de ruble și 20 de copeici (cursul de schimb în anii 1826–1829, în sudul Basarabiei, era de 2,5 lei pentru o rublă)⁴.

Lucrările de construcție în Ismail au demarat în vara anului 1826. După câteva luni, la 13 octombrie 1826, clădirea cazărni era practic gata, mai rămâneau lucrările de finisare, instalarea podelei și sobelor, ridicarea bucătăriei separate și veceului exterior. Pentru a nu stopa lucrările, primarul orașului, Slavici, a mai adăugat din bugetul orașenesc încă 14 000 de ruble, dintre care 6.950 de ruble bani proprii, ceea ce a ridicat costul total al construcției la suma de 22 419 de ruble și 20 de copeici⁵. Dar nici acești bani nu erau îndeajuns pentru finisare. Primăria orașului nu avea altă cale decât să se adreseze, la 25 ianuarie 1827, guvernatorului civil al Basarabiei, Vasili Timcovschii, cu cererea de a participa la cofinanțarea lucrărilor de construcție din bugetul regional⁶. Conștient de importanța obiectului, guvernatorul civil a ordonat transferarea în contul Comisiei de Încartiruire din Ismail a 5 500 de ruble pentru continuarea lucrărilor. La primirea sumei respective, Comisia de Încartiruire din Ismail a încheiat, la 26 aprilie 1827, un contract cu antreprenorul Iosif Slavici, tizul primarului, privind construirea unei bucătării cu două hambare, două sobe din cărămidă albă și veceul exterior, toate din piatră, spoite cu var de calitate superioară din Orhei⁷. De data aceasta, lucrările au continuat fără întrerupere, obiectul fiind dat în întregime în exploatare în toamna anului 1827, costul lucrărilor ridicându-se la 27 919 de ruble și 20 de copeici.

Desfășurarea lucrărilor erau urmărite cu atenție și viu interes de către țarul tuturor rușilor, Nicolae I, informat personal prin intermediul conților M. Voronțov și Palen. Încurajat de succesul construirii cazărni pentru garnizoana de artilerie din Ismail, Nicolae I ordonă

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1081, f.8 verso

² Ibidem, f. 68.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1082, f.13 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1294, f.108.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1081, f.71.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1082, f.16 verso.

⁷ Ibidem, f. 20-21.

autorităților din Basarabia, la 29 octombrie 1828, prin intermediul contelui M. Voronțov, construirea din bugetul regional a încă două cazărmi pentru două batalioane dislocate permanent în Ismail¹. Proiectul a fost schițat de către pictorul Neiman, membrul Academiei Imperiale de Artă Plastică. Edificiile erau planificate să fie ridicate în interiorul citadelei. Devizul cheltuielilor, alcătuit de colonelul inginer în rezervă Bliznin, prevedea alocarea sumei de 470 956 de ruble. Pentru reducerea costului lucrărilor, Nicolae I a permis întrebuințarea muncitorilor cazoni și ostașilor la lucrările de construcție și utilizarea vaselor navale și fluviale la transportarea materialelor de construcție².

Pentru înălțarea celor opt clădiri era nevoie de 2 140 de stânjeni cubi de piatră planificată a fi preluată în urma demolării cetății Brăila. Speranța autorităților că piatra din Brăila va acoperi necesarul construcției cazărmilor s-a dovedit deșartă, deoarece cetatea dispunea de numai 125-150 de stânjeni cubi de piatră. Ba, mai mult, în pofida înțelegerilor prealabile, autoritățile militare din cetate au refuzat livrarea pietrei din Brăila, oferind în schimb posibilitatea de a lua piatra rămasă după demolarea cetăților Tulcea, Isaccea și Hârșova³. De menționat este faptul, că niciuna din aceste cetăți nu aparținea Rusiei, care le gestiona după bunul său plac în calitate de trofee de război. O atitudine similară era manifestată și în privința materialului forestier luat din pădurile din vecinătatea Isacței⁴. Detașarea ostașilor la lucrări a rămas la nivelul promisiunilor, lucrările fiind executate de muncitorii angajați, ceea ce ridica costul construcției. Lucrările au început abia spre sfârșitul lui 1829, urmând să fie continuate și în anul următor, care a adus cu sine schimbări esențiale în desfășurarea operei. Datorită importanței strategice a cetății Ismail, la 27 iunie 1830, Nicolae I ordonă dublarea efectivului fortăreței de la Delta Dunării și construirea cazărmilor nu pentru două, ci pentru patru batalioane, alocând pentru lucrările de construcție din bugetul de stat 1 206 369 de ruble⁵. Suma totală a cheltuielilor din bugetul regional pentru construirea cazărmilor în anii 1826-1830 s-a ridicat la 178 593 de ruble și 47 de copeici, fără a ține cont de donațiile private⁶.

O construcția de lungă durată s-a dovedit și cazarma din Akkerman (Cetatea Albă). Inițial, lucrările, demarate în anul 1831, se desfășurau destul de intensiv. Către 19 februarie 1832, lucrările inferioare în cazarmă erau practic finisate, având capacitatea de a găzdui peste 100 de soldați⁷, ceea ce a costat bugetul regional 47 173 de ruble și 41 de copeici¹. Lipsa

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1294, f.1 verso.

² Ibidem, f. 3 verso.

³ Ibidem, f. 95 verso.

⁴ Ibidem, f. 36.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1294, f.146 verso.

⁶ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 76, f.52.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, f. 144 verso.

fondurilor a oprit lucrările de construcție, care s-au reluat abia în anul 1836. Contra sumei de 28 000 de ruble, antreprenorul Levit se angaja să finiseze construcția, dar promisiunea nu a fost respectată, cazarma rămânând neterminată². După mai multe tentative eșuate de a găsi, în urma desfășurării unei licitații, un antreprenor capabil să ducă la bun sfârșit aceasta construcție, la 7 decembrie 1836 a fost semnat un contract cu negustorul de categoria I din Odesa, Karl Kolbe. Costul lucrărilor estimate de acesta se ridicau la 155 195 de ruble și 62 de copeici. Peste doi ani de muncă, în anul 1838, cazarma respectivă a fost dată în exploatare, negustorul primind din vistieria regională 180 000 de ruble³. Așadar, întreaga epopee cu cazarma din Akkerman (Cetatea Albă) a costat contribuabilului basarabean 290 173 de ruble și 41 de copeici, în suma respectivă înrând și 35 000 de ruble strânse de populația orașului.

Un alt obiect de importanță majoră erau cazarmile batalionului serviciului de garnizoană, companiilor de arestanți din Chișinău și Ismail. Aceste companii au fost înființate la 24 septembrie 1830 în urma Ordonanței Imperiale și Hotărârii Senatului în vederea reeducării vagabonzilor și criminalilor de drept comun⁴. Inițial, a fost prevăzută posibilitatea de a construi în Chișinău o cazarmă pentru 90 de persoane. Lucrările au fost divizate în două etape, prima fiind ridicarea unei cazărmi pentru 40 de persoane cu costul total al lucrărilor de 6 247 de ruble și 72 de copeici⁵. Munca a început în iunie 1835 și a fost condusă de antreprenorul Kirpicinikov⁶, care în vara anului următor a dat în exploatare primul bloc preconizat pentru 40 de oameni⁷. Cel de-al doilea bloc, pentru încă 40 de oameni, a fost înălțat în anul 1837 și a costat 7 673 de ruble și 32 de copeici⁸, ridicând costul total al construcției la suma de 13 921 de ruble și 4 copeici. Lucrările similare au fost efectuate și la Ismail, unde cazarma dată în exploatare în anul 1839 a costat guvernământului oblastei 12 148 de ruble și 71 de copeici⁹. În total, pentru construirea cazarmilor companiilor de arestanți au fost cheltuite 26 069 de ruble și 75 de copeici. Ceea ce ține de batalionul serviciului de garnizoană din Chișinău, compus la momentul respectiv din patru companii, în proprietatea statului au fost transferate patru clădiri ale fostului spital militar, care au și devenit cazărmi. Fiecare clădire, construită din cărămidă, cu suprafața totală de 579 de stânjeni pătrați, găzduia o companie. Întreg complex era înconjurat de un gard cu o poartă dublă.

¹ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 148, f.15 verso – 17 verso.

² ANRM, F. 3, inv. 2, d. 239, f.23.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2242, f.76.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1523, f.7.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2245, f.15.

⁶ Ibidem, f. 17.

⁷ Ibidem, f. 55.

⁸ Ibidem, f. 89.

⁹ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 257, f.90.

Reparația tuturor încăperilor, precum și construirea gardului și porților au costat bugetul regional 4 925 de ruble și 56 de copeici¹.

Din componența trupelor locale (teritoriale) făcea parte și batalionul de pază sanitară de pe Prut, a cărui sarcina era înființarea unei linii de carantină pe perimetrul frontierei de stat pe timpul frecvențelor epidemii. Batalionul acoperea trei direcții principale – Sculeni, Leova, Lipcani - și număra 318 de ostași². Autoritățile locale planificau construirea cazărmilor pentru efectivul tuturor direcțiilor de acoperire începând din vara anului 1834. Proiectul nu a fost însă realizat, în vara anului 1836, autoritățile locale reușind construirea unei singure cazărmi la Sculeni, cheltuind în acest scop 3 826 de ruble și 90 de copeici. Construcția cazărmii a fost finanțată de comandantul batalionului, maiorul Borisov, din resurse financiare proprii, bani fiind returnați acestuia din bugetul public local. Calitatea lucrărilor a lăsat de dorit, deoarece deja în anul următor, 1837, pentru reparația cazărmii au fost asignate din buget încă 800 de ruble și 70 de copeici³. Din acest punct de vedere, mult mai favorizat s-a dovedit a fi efectivul detașamentului de jandarmi din Chișinău, căci la insistențele atotputernicului șef al departamentului de jandarmi, contele Benkendorff, i-a fost construită, în perioada anilor 1838–1841, o importantă cazarmă din piatră cu un preț total de 36 000 de ruble⁴.

Către anul 1838, în fondul locativ de stat (în cazărmi) erau dislocați în jur de 6 000 de militari, ceea ce reprezenta aproximativ 26% din întregul efectiv dispus în Basarabia în perioada 1834-1840. În acest număr intrau atât cazărmile construite de autoritățile civile din Basarabia și care au costat regiunea suma enormă de 452 495 de ruble 7 copeici, cât și moștenirea lăsată de turci în cetățile de pe Dunăre și Nistru, modernizate de otomani cu ajutorul specialiștilor francezi în perioada războaielor ruso-turce. Din acest punct de vedere, Basarabia era, indiscutabil, într-o situație favorabilă față de alte provincii ale imperiului, ceea ce reducea în oarecare măsură tensiunea poverii încartiruirii pentru populația locală.

Dacă, până la ocupație, Basarabia dispunea de un oarecare fond locativ în fostele cetăți turcești capabile de a absorbi trupele noi venite, atunci, după anexarea la Rusia, în provincie lipsea cu desăvârșire infrastructura respectivă și cea medico-sanitară, cu atât mai mult în varianta specific militară. În pofida faptului că întreținerea spitalelor militare se afla în jurisdicția autorităților centrale, în perioada respectivă a continuat practica închirierii spațiilor de la persoanele particulare pentru instituțiile medico-militare din contul bugetului regional. Pe cât posibil, autoritățile militare recurgeau la practica utilizării resurselor locale în folosul lor. Din

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2743, f.31-58.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2081, f. 34.

³ Ibidem, f. 12, 106.

⁴ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 258, f.13 verso.

cauza că pe întreg teritoriul Basarabiei casele solide, construite din piatră, erau foarte puține, găsirea unei clădiri adecvate serviciului medical devenise foarte problematică. Pretențiile militarilor față de aceste clădiri erau exagerat de mari, fapt ușor de observat din raportul locotenent-colonelului Enica, comandant al unui batalion rezervă, către comandantul Regimentului 51 Vânători, colonelul Pratscowski. În acest raport, locotenent-colonelul Enica cere suportul eșalonului superior către autoritățile locale din Căușeni, în vederea acoperirii necesarului batalionului cu încăperi pentru infirmerie, cu bucătărie, baie și spălătorie, spații pentru cancelaria subunității, arest, corpul de gardă, școala de muzicanți, atelierul de reparații, vopsitorie, ambar și grajd pentru cai, dar și cu lumânări și lemne pentru toate încăperile solicitate, precum și apartamente pentru corpul de ofițeri¹. Comandamentele militare refuzau efectuarea lucrărilor de reparație, prin eforturi proprii, a încăperilor închiriate de organele de conducere locală. Conflictele apărute între autoritățile militare și cele locale erau soluționate cel mai des în favoarea militarilor. Totuși, existau și unele excepții, cum ar fi cazul infirmeriei din Tighina (Bender).

La încheierea Războiului ruso-turc din 1828-1829, în Tighina (Bender) au fost transferate două batalioane de geniu sub comanda colonelului Vitovt. Infirmeria a fost instalată în casa fostului auditor Iurov, una dintre cele mai bune clădiri din oraș, a cărei închiriere a costat primăria 400 de ruble anual. La insistențele militarilor, primăria a mai adăugat infirmeriei încă trei case mai mici în vecinătatea clădirii principale². Complexul medical în varianta propusă includea palate (mici saloane) pentru bolnavi, farmacie, bucătărie, brutărie, baie, săli de primire a bolnavilor. Colonelul Vitovt a considerat insuficientă oferta primăriei, fiind depistate mai multe neajunsuri în complexul oferit. La 27 ianuarie 1832, colonelul Vitovt depunea o plângere pe numele șefului de poliție din Tighina cu lista neajunsurilor și o cerere de a schimba încăperile infirmeriei. Primind răspuns negativ din partea autorităților, cum că orașul nu dispune de alte încăperi adecvate unei instituții medicale, oficialul înaintează un alt raport pe numele comandantului cetății, generalului-maior Emm 2, document readresat de către general pe numele șefului Direcției probleme militare de la guvernământului general al Novorossiei și Basarabiei, generalului de infanterie Rot. În scurt timp, la fața locului a fost trimisă o inspecție specială de documentare, care la 5 iunie 1832, caz rar în practica cotidiană a armatei, a infirmat toate pretențiile colonelului capricios, recomandând ultimului, în caz de necesitate, de a transporta o parte din ostașii convalescenți la Spitalul militar din Tiraspol³. După ce acest complex medical a

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, f.16 verso.

² Ibidem, f.35 verso.

³ Ibidem, f. 47 verso.

fost exploatat pe parcursul a doi ani, orașul achitând proprietarei casei, văduva auditorului Iurov, 800 de ruble, primăria a decis achiziționarea clădirii cu un preț de 600 de ruble¹, mutând-o în posesia spitalului militar.

O situație complicată s-a creat și la Chișinău unde, începând cu anul 1827, la ordinul feldmareșalului P. Wittgenstein a fost dislocat un spital militar temporar cu o capacitate de 300 de paturi. Peste un an, acesta a fost lărgit până la 500 de paturi, iar la 24 septembrie 1828, a fost transferat în categoria a IV-a, ceea ce însemna că era capabil să ofere servicii medicale pentru 1 200 de ostași și 20 de ofițeri. În urma unor schimbări în state. la 21 septembrie 1832, i-a fost stabilită categoria a II-a, ceea ce presupunea 10 locuri de spitalizare pentru corpul de ofițeri și 300 pentru ostași². În final, în luna decembrie a anului 1834, Guvernatorul General al Novorossiei și Basarabiei a creat o comisie specială, în frunte cu căpitanul Statului Major General Semiakin, însărcinată cu înființarea Spitalului militar cu sediul la Chișinău³. În spital funcționau trei secții cu număr diferit de locuri pentru tratament. Secția nr.1 dispunea de 70 de paturi, Secția nr.2 de la 200 până la 250 de paturi și Secția nr.3 de 100–150 de paturi⁴. Secțiile erau dispersate corespunzător cu localizarea clădirilor închiriate. Prima secție se situa în încăperile spitalului orașenesc evreiesc, închiriat pe o perioadă de patru ani (1829-1833) cu un preț total de 7 654 de ruble și 35 de copeici asignate. Totodată, autoritățile locale au efectuat acolo și unele lucrări de reparație, care au costat 4 345 de ruble și 65 de copeici⁵. Secția nr. 2 ocupa o casă închiriată de la consilierul titular Crupenschii pe un preț de 6 000 de ruble anual⁶. Clădirea era de dimensiuni modeste, cu greu încăpeau aici cei 200–250 de bolnavi. Secția nr. 3 ocupa casa negustorului Altînov, închiriată de către municipalitate cu un preț de 5 000 de ruble anual⁷. Pentru a scădea suma cheltuielilor destinate închirierii clădirilor pentru Spitalul militar din Chișinău, primăria a închiriat un complex de clădiri care aparțineau arhiepiscopului armean Narsess cu un preț de 8 000 de ruble anual⁸, investind în reparație, în vara anului 1835, 6 320 de ruble și 45 de copeici⁹. Anual, primăria Chișinăului achita pentru închirierea încăperilor spitalului militar 14 000 de ruble.

Spitalul militar din Hotin era dislocat în șase case separate, închiriate de către municipalitate cu un preț total de 2 950 de ruble anual. Prima casă era compusă din patru

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2052, f.47 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1788, f.3.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2052, f.1.

⁴ Ibidem, f. 20 verso.

⁵ Ibidem, f. 58-58 verso.

⁶ ANRM, F.2, inv. 1, d. 1788, f.2 verso.

⁷ ANRM, F.2, inv.1, d. 2052, f. 39.

⁸ Ibidem, f. 185.

⁹ Ibidem, f. 189, 191.

încăperi separate, bucătărie, însă necesita reparații de îmbunătățire. Cea de-a doua clădire aparținea funcționarului Paranevski, compusă din patru încăperi, bucătărie, debara, beci din piatră. A treia clădire, aflată în posesia nobilei Dubincova, avea șase încăperi, bucătărie separată din curte, două debarale, grajd, șopron, care necesitau de asemenea niște îmbunătățiri. Încă un edificiu aparținea secretarului colegial Gabrusevici, compus din patru odăi, bucătărie separată, șopron și o debara¹. În anul 1841, spitalul a mai închiriat o încăpere de la cetățeanul Gurevici, contra sumei de 800 de ruble și încă 125 de ruble de argint suplimentare pentru reparația acesteia².

Spitalul militar din Bălți era dispus în casa secretarului colegial Platonov, compusă din șase odăi, debara, bucătărie, două beciuri, grajd, grădină cu pomi fructiferi, închiriată contra sumei de 600 de ruble anual³. Fiind într-o stare precară, a necesitat unele lucrări de renovare, care au fost executate de către Gherș Karasik, un antreprenor din Odesa, contra sumei de 19 990 de ruble de argint. Finisările, ajunse către anul 1841, au cuprins construcția unei noi spălătorii, a atelierului de reparații și a uscătoriei⁴.

Extinderea rețelei de spitale militare din contul bugetului oblastei a atins localitățile Soroca, Leova, Sculeni. Construcția complexului medico-militar din Soroca, efectuată de antreprenorii Adaman și Iosif Levintal, a costat bugetul regional 11 640 de ruble de argint, spitalul fiind dat în exploatare în toamna anului 1842⁵, la care se mai adăuga închirierea, de la nobila Iancovschi, unei încăperi pentru farmacie contra sumei de 22 de ruble de argint⁶. Încăperile spitalului militar din Leova, compus din 11 secții și 12 saloane pentru bolnavi, erau închiriate de autoritățile orașenești de la negustorul Solomon Fraides contra sumei de 6 400 de ruble, la care se adăugau 798 de ruble pentru reparația lor⁷. La Sculeni, un mic spital pentru zece pacienți, a fost construit pe un teren gol și dat în exploatare în luna ianuarie a anului 1841, contra sumei de 622 de ruble și 70 de copeici de argint⁸.

Regulamentar, închirierea, reparația și întreținerea spitalelor militare erau finanțate de către stat prin intermediul Ministerului de Război, care transfera banii în contul autorităților locale. În realitate, transferul banilor în regiuni din partea ministerului de resort erau mereu întârziat sau neachitat în general, statul devenind un datornic constant față de angajamentele asumate. La 29 ianuarie 1839, datoria statului rus față de provincie și localnici, ale căror încăperi

¹ Ibidem, f. 179 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3555, f.71 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2052, f. 204.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3814, f.5.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3119, f.59.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3555, f.120.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3121, f.39.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3453, f .3 verso.

erau închiriate pentru spitalele militare, ajunsese la 303 594 de ruble și 49 de copeici. La insistențele autorităților locale, Ministerul din Finanțe a achitat o parte din datorii în sumă de 215 661 de ruble și 48 de copeici¹. Restul de 87 933 de ruble și o copeică nu a fost returnat de către stat, suma respectivă fiind trecută în contul datoriilor istorice ale Basarabiei și suportată de către contribuabilul local. La banii respectivi se adaugă și cheltuielile de închiriere a încăperilor spitalelor militare în perioada anilor 1842-1853 în valoare de 21 377 de ruble și 97 de copeici², ridicând suma reală a cheltuielilor pentru închirierea și întreținerea spitalelor la cel puțin 109 310 de ruble și 89 de copeici. La banii respectivi trebuie adăugate și 581 156 de ruble și 38 de copeici, datorii acumulate de statul rus pentru întreținerea spitalelor în Basarabia pe timpul Războiului ruso-turc din anii 1828-1829³.

De asigurarea medicală a armatei este strâns legat și un episod interesant din istoria Basarabiei, și anume depistarea și valorificarea apelor termale din regiunea pruto-nistreană. În primăvara anului 1835, în apropierea satului Onițcani, aflat posesia ștab-căpitanului în rezervă Plaxa, a fost depistat un izvor de ape minerale. Analiza de laborator efectuată de medicii militari, în frunte cu doctorul Voițehovski, a constatat că:

- gustul și mirosul gazului hidrogen sulfurat – moderate;
- hârtia de turnesol, în contact cu oxigen și acid, nu și-a schimbat culoarea;
- hârtia de curcumă, în contact cu soluție alcalină, nu și-a schimbat culoarea;
- probele nu au depistat în apă mercur, plumb, cupru, metale;
- contactul apei cu soluția de var, pentru a descoperi acid carbonic, nu a produs schimbări;
- contactul apei cu soluție pentru depistarea sulfatilor a produs un sediment de culoare albă;
- soluția azotatului de argint, pentru depistarea sărurilor clorhidrice, a produs sediment;
- contactul cu soluția acetatului de plumb a produs sediment de sulf;
- contactul cu alcaline a produs sediment;
- contactul cu acid sulfuric a produs un sediment de culoare albă, ceea ce a evidențiat calitățile curative benefice pentru organism ale apei respective, conținând hidrogen sulfat, sulfat, magneziu și alte substanțe cu un puternic efect terapeutic⁴.

În baza acestui izvor, generalul-adjutant Muraviov, comandantul Corpului 5 Infanterie, prin intermediul comandamentului Diviziei 17 Infanterie, în frunte cu general-

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2722, f.152 verso.

² ANRM, F. 3, inv. 2, d. 319, f.1 - 1 verso.

³ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 258, f. 25.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2239, f.54 verso.

locotenent Șirman, a hotărât înființarea unei stațiuni balneare pentru ostașii Corpului 5 Infanterie, cu o capacitate maximă de 250 de locuri în perioada estivală¹. Responsabil pentru supravegherea stațiunii a fost numit sublocotenentul Esacov al Regimentului Podolia Vânători.

Cu permisiunea posesorului, lucrările de amenajarea stațiunii au început în luna mai 1835. Din materialul forestier procurat de la Matei Cotruța și Dobrojanschi, proprietarii localităților Hârtopul Mare și Boșcana, la sugestia generalului-locotenent Șirman, a fost construită o galerie din lemn pentru plimbări pe timp nefavorabil (cu o lungime de 10 stânjeni și lățime de 2,5 stânjeni) și o bucătărie acoperită de vară². La 16 iunie 1835, lucrările au fost finisate și prima instituție balneară din istoria Basarabiei și-a început activitatea curativă. După trecerea sezonului estival, stațiunea balneară a fost închisă, spațiile fiind conservate și predate sub pază unei unități de gardă formată din un ofițer inferior și 44 de soldați de rând³.

Dacă în primul an de activitate a sanatoriului improvizat, ștab-căpitanul în rezervă Plaxa nu a pretins de la autoritățile militare compensații materiale pentru exploatarea bogățiilor naturale ale terenului care îi aparținea, în anul următor a înaintat unele condiții de ordin economic și social. În primul rând, ca un bun gospodar și stăpân al satului, el a cerut scutirea locuitorilor de încartuire, ceea ce ușura starea economică a localității. În al doilea rând, a condiționat rămânerea în posesia sa, după închiderea definitivă a lazaretului, a tuturor spațiilor și construcțiilor ridicate și, la final, Plaxa a cerut de la autoritățile militare 600 de ruble asigurate pentru arenda terenului și izvorului cu apa minerală⁴. Se pare că totuși părțile nu au ajuns la un numitor comun, deoarece, după anul 1836, acest centru militaro-curativ nu este atestat de niciun document oficial, izvoarele termale rămase în posesia localnicilor constituind faima și mândria satului Onițcani până în zilele noastre.

La concluzie, autoritățile regionale se implicau în mod direct și activ în formarea și întreținerea fondului locativ de cazarmă pentru efectivul armatei ruse, dar și a celui medico-sanitar, ambele, în principiu, fiind în domeniul obligațiilor statului rus. Perioada de pace care a urmat până la Războiul Crimeii a fost marcată prin finanțări masive de către autoritățile locale ale ambelor sectoare, vitale pentru activitatea cotidiană a armatei. În cazul cazărmilor, sume de 452 495 de ruble și 7 copeici investită în construirea fondului locativ permanent pentru militari se explică prin dorința autorităților Basarabiei de a ușura povara încartuirii pentru populația ținutului. În cazul spitalelor militare, regimentare și infirmeriilor, situația era diametral opusă, deoarece formarea și întreținerea sistemului medico-militar reprezentau prerogativa exclusivă a

¹ Ibidem, f. 34 verso.

² Ibidem, f. 8.

³ Ibidem, f. 19 verso.

⁴ Ibidem, f. 58 verso.

statului. În pofida acestui fapt, la cererile insistente din partea organelor de conducere sau din inițiativa proprie și altruism, administrația civilă din ținut a contribuit cu sume mari din bugetul local la finanțarea acestui segment al mecanismului militar, în valoare de cel puțin 690 467 de ruble și 36 de copeici. În total, pentru ambele articole Basarabia a cheltuit în această perioadă 1 142 962 de ruble și 43 de copeici.

4.3. Aprovizionarea armatei cu materiale necesare pe timp de pace

Îndatoririle multiple ale autorităților civile față de armată prevedeau și aprovizionarea unităților staționate în raza localităților de dispunere cu materiale pentru construirea clădirilor de serviciu ce nu țin nemijlocit de pregătirea de luptă, dar și alte necesități cotidiene, cum ar fi lemne de foc pentru bucătăriile de campanie. Profitând de atitudinea binevoitoare a populației față de armată, comandanții unităților militare nu de puține ori insistau pe lângă autoritățile civile locale să le fie construite diferite spații gospodărești. Abundența în Basarabia a materiei prime de construcție, cum ar fi stuf, paie, vreascuri și altele de aceeași natură, utilizate la diferite lucrări, a condus la faptul că acestea nici nu erau luate în evidență și contabilizate. Situația se monitoriza de către autorități numai în cazul unei intervenții financiare necesare, de pildă cum s-a întâmplat la 4 noiembrie 1830, când s-a construit la Slobozia Bălți un grajd pentru 100 de cai, care a costat bugetul regional 2 500 de ruble¹. Altfel stăteau lucrurile cu spațiile construite și special amenajate în octombrie 1829 la punctele vamale din Hotin, Satu Nou, Sculeni și Lipcani pentru afumarea efectivului și muniției. În pofida faptului că ridicarea și dotarea unor asemenea obiective specializate intra în sarcina primordială a Ministerului de Război, toate cheltuielile legate de procurarea materialelor de construcție și proiectarea obiectivelor în suma de 7 300 de ruble au fost suportate de autoritățile locale². Banii respectivi au intrat în contul datoriilor acumulate de stat față de guvernul regional, datorie neachitată încă la începutul anului 1832. Mai mult, în luna mai 1832, administrația ținutului Iași a fost obligată să repare încăperile de la carantina din Sculeni, lucrări care au costat 1 029 de ruble și 50 de copeici³. Confirmări documentare privind returnarea datoriilor legate de construirea încăperilor de afumare din partea statului rus nu au fost depistate, intuim doar că acestea nu au mai fost restituite niciodată.

Dacă ridicarea construcțiilor speciale nu era obligatorie, atunci furnizarea lemnului și paielor trupelor aflate în cantonamentele anuale de vară, dar și furnizarea hranei militarilor și oferirea locurilor de păscut pentru cai erau anume stipulate în legislație. Atât pentru procurarea tuturor materialelor necesare, cât și produselor agricole erau alocate sume mari de bani, ținând

¹ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 1694, f.66 verso.

² ANRM. F. 2, inv. 1, d. 1787, f.75 verso.

³ Ibidem, f. 337.

cont de costul lor pe piața internă. Prețul materialelor și produselor agricole pentru anii `30 ai secolului al XIX-lea îl expunem în următorul tabel:

Tabelul 4.1. Prețurile la produse alimentare în anii `30 ai secolului al XIX-lea¹.

Denumirea produsului	Chișinău		Bălți		Hotin		Leova		Akkerman		Ținutul Iași		Ținutul Hotin	
	rub.	cop.	rub.	cop.	rub.	cop.	rub.	cop.	rub.	cop.	rub.	cop.	rub.	cop.
Făina de secară sac de 9 puduri	23 - 24	50 - 50	22	95	19		23		36		23	94	16	80
Un sfert de crupe de orz	22-23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	
Un sfert de secară	-	-	-	-	-	-	-	-	32	80	18	28	13	
Un sfert de ovăs	10 - 11		10	10	9	50	14		-	-		85	7	
Un pud de fân		60-80		82	-	-		75		85	-	-		50
Făina de secară sac de 9 puduri	-	-	-	-	-	-	-	-	14	50	15	30	-	-
O vadră de vin fiert	-	-	-	-	-	-	-	-	16		13	20	-	-
Livră de piper negru	-	-	-	-	-	-	-	-	1	20	1	20	-	-
Vadră de oțet	-	-	-	-	-	-	-	-	4	25	4	50	-	-
Pud de carne proaspătă	-	-	-	-	-	-	-	-	3	20	2		-	-
Calitatea 1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	10	75		-	-
Calitatea 2											-			
Vadră de lapte proaspăt	-	-	-	-	-	-	-	-	1	20	2	50	-	-
Pud de slănină de porc	-	-	-	-	-	-	-	-	12	55	16		-	-
Livră de zahăr	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	10	-	-
Pud de sare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	20	-	-

¹ Tabelul este alcătuit de către autor în urma procesării datelor din: ANRM. F. 2, nv. 1, d. 2003, f. 2, 5-5verso, 12-14; F. 2, nv. 1, d. 2146, f. 1-2, 5-6, 8-9.

Pud de crap	-	-	-	-	-	-	-	-	2		6	66		-
Pud de biban	-		-		-		-	-	1	50	6			-
Pud de caras	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6			-
Pud de știucă	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7			-
Găina	-	-	-	-	-	-	-	-		40		50		-
Rața	-	-	-	-	-	-	-	-		45		60		-
Gâsca	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	-	-	-	-
Cucoș indian	-	-	-	-	-	-	-	-	2	40	1		-	-
Curcan	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	2		-	-
Pud unt de vacă	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14		-	-
100 căpățini de varză	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7		-	-
Pud de usturoi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3		-	-
Pud de ceapă	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	60	-	-

Comandanții de unități și subunități adesea abuzau de privilegiile existente insistând asupra îndeplinirii întocmai a corvezilor din partea autorităților locale. Astfel, numai în luna mai a anului 1832, comandantul batalioanelor de geniu, colonelul Vitovt, de altfel, un personaj bine cunoscut în ținut prin dese cerințe adresate autorităților locale, insistă pe lângă autoritățile ținutale din Tighina (Bender) să-i fie transportate pentru desfășurarea cu succes a cantonamentelor de vară 580 de puduri de fân, 20 de livre de paie și 1 940 de țarușe cu lungime de 2 și grosime de 1.5 verșoc, nici mai mult, nici mai puțin. Numai organele puterii locale din orașul Leova au colectat pentru cantonamentele din vara aceluia an 2 000 de puduri de paie, 60 de stânjeni de lemne de foc, 300 de bucăți de lemn de 2 verșoace în diametru și lungime de 8 arșini¹. Costul întreținerii unei divizii de infanterie aflate la cantonamente în anii `30 secolului al XIX-lea era de aproximativ 3 700 de ruble anual². Pentru cantonamentele de vară ale Regimentului Velikie Luki Vânători din anul 1844, întreaga populație a ținutului Hotin a fost obligată să livreze câte 5 livre de paie de fiecare familie, în total 2 066 de puduri de paie pentru

¹ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 1787, f. 387, 390 verso.

² ANRM. F. 2, inv. 1, d. 2065, f.13 verso.

saltele¹. Numai în acest scop din bugetul regional în perioada anilor 1832-1848 a fost investită suma de aproximativ 62 900 de ruble. La suma respectivă au fost adăugate suplimentar 7 876 de ruble și 24 de copeici alocate închirierii spațiilor necesare pentru depozitarea bunurilor materiale ale armatei rămase după evacuarea Silistrei în 1836².

Supărătoare pentru populația civilă era și obligațiunea, pe timpul cantonamentelor, de a atribui din vatra localităților un lot din imaș pentru caii unităților. Profitând de situație, deseori militarii își extindeau teritoriul repartizat peste limita stabilită de autorități, exploatându-l la maximum. Astfel, în vara anului 1833, unei subunități din cadrul Brigăzii 17 Artilerie i-a fost repartizat un lot de pământ pentru păscut în satul Mitoc, aflat în posesia mănăstirii Neamț. Imediat au fost aduși aici 270 de cai care, nefiind atent supravegheați sau lăsați în mod intenționat, nu numai că au consumat tot materialul furajer, dar au și strivit suprafața la mai mult de jumătate de fânețe. Același lucru s-a petrecut și în 1834 în localitatea Cotiujeni, de altfel, tot posesia mănăstirii Neamț. Pe lângă fărădelegile din anul precedent, în acel an, maiorul Maider, comandantul subunității, a ordonat alungarea vitelor mănăstirii din imaș și de la adăpătoare³. Și mai abuziv s-a comportat căpitanul Simanovschi, comandantul Bateriei 5 Artilerie ușoară. Pentru hrana cailor subunității fusese repartizat imașul din localitatea Cucuruzeni, dar căpitanul Simanovschi nefiind de acord cu această repartizare, fără acordul autorităților locale, a dispus transferul cailor în localitatea Braviceni, pe imașul negustorului Sinadino. Imediat după sosire, 30 de ostași au început cositul ierbii pentru completarea stocului de furaje de iarnă, iar caii au strivit peste 80 de fălci de teren⁴. Practic, militarii nu țineau cont pe domeniile cărui stăpân își pășteau caii, profitând de terenurile care aparțineau unor persoane mai cunoscute. Astfel, principesa Ecaterina Ghica a oferit gratis pentru Regimentul 1 al Cazacilor de pe Don 100 de fălci din propriul imaș. Pe lângă faptul că au profitat de imașul oferit, cazacii au extins abuziv păscutul cailor regimentului pe încă 200 de fălci⁵.

Deseori, îndemnați de comandanții nemijlociți, pe lângă materialele de construcție asigurate de către stat, ostașii utilizau la diferite lucrări materialul din gospodăria stăpânilor la care erau încartiruiți. Un astfel de caz a avut loc la 12 mai 1837 în satul Măcărești, plasa Zberoaia. În ziua aceea, Constantin Borș, un localnic din satul Măcărești, a observat că chiriașul său, Iosif Dobrovolschi, ordonanța comandantului Companiei 3 Carabinieri a Regimentului Alexopol Infanterie al porucicului Voronov, îi smulgea scândurile din gard cu intenția de a le

¹ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 4391, f.18.

² ANRM. F. 2, inv. 1, d. 2504, f.322.

³ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 2062, f.82.

⁴ Ibidem, f. 119.

⁵ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 2489, f. 67.

folosi la niște lucrări de construcție. Observația lui Borș adresată ostașului a fost auzită de către ofițer, care, în loc să strunească ordonanța, i-a chemat pe alți ostași și, la comanda sa, s-au năpustit asupra omului pașnic și nevinovat, l-au doborât pe pământ, aplicându-i lovituri în diferite părți ale corpului în propria sa ogradă¹.

Atitudinea autorităților militare față de populația civilă era diametral opusă celei manifestate de autoritățile civile față de militari. Orice doleanță a militarilor era îndeplinită de administrația regiunii, în măsura posibilităților. Sugestiv din acest punct de vedere este cazul Regimentului Starîi Înghermanland Infanterie, aflat, începând cu 1 iulie 1844, la cantonamentele de vară. În conformitate cu legislația în vigoare, administrația ținutului Tighina (Bender) a încheiat un contract cu antreprenorul Kolțov, care se angaja să furnizeze regimentului sus-numit lemne și stuf pentru foc și paie pentru confecționarea saltelelor pentru dormit. Din diferite motive, antreprenorul nu și-a respectat angajamentele asumate, unitatea rămânând fără materialul necesar. Comandantul regimentului, colonelul Krok, a fost forțat de împrejurări să procure toate cele necesare din sursele financiare regimentare, adresându-se, totodată, la 15 iulie 1844, comandantului Diviziei 3 Infanterie, generalul-locotenent De Vitte, cu cererea formală să-i fie restituiți banii cheltuiți de către autoritățile locale². Ca rezultat, în urma apelului adresat de către general, Camera Patrimoniului de Stat din Basarabia a restituit Regimentului Starîi Înghermanland 117 de ruble și 42 de copeici de argint³.

Totuși, din punct de vedere financiar, povara cea mai grea era legată de asigurarea armatei cu lemne pentru foc și iluminare. Numai între anii 1835-1841, pentru procurarea lemnului în vederea încălzirii efectivului pe timp de iarnă, guvernul regional a cheltuit 607 224 de ruble și 2 copeici asigurate, adică 86 746 de ruble și 28 de copeici anual. Totodată, în aceeași perioadă de timp, pentru iluminarea încăperilor au fost cheltuite 58 803 de ruble și 85 de copeici, sau 8 400 de ruble și 44 de copeici anual⁴. În anul 1851, în acest scop, a fost alocată suma de 41 528 de ruble și 58 de copeici⁵. Chiar și în lipsa unei statistici complete, care ar cuprinde întreaga perioadă 1835 – 1853, în urma unui calcul simplu reiese că, pentru aprovizionarea unităților militare staționate în Basarabia cu materialul necesar pentru diferite tipuri de activități, autoritățile oblastiei au cheltuit din bugetul regional 800 000 de ruble asigurate⁶.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728, f.255.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4391, f.45 verso.

³ Ibidem, f. 54.

⁴ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 258, f. 40 verso.

⁵ ANRM, F. 3, inv. 2, d. 448, f.36.

⁶ În perioada anilor 1769-1840 în Rusia circula rubla asigurată. Începând cu anul 1840 Rusia a trecut în circulația internă financiară la rubla de argint. Rubla de argint, în circulație din 1840 până în 1897 – moneda rusească, care a înlocuit rubla asigurată, valoarea aproximativ 3,5 ruble asigurate.

4.4. Aprovizionarea armatei cu mijloace de transport.

În general, armata întrebuițea cantități mari de transport, acest aspect fiind pus de asemenea pe seama populației civile. Chiar dacă sustragerea unităților de transport în folosul armatei din gospodăriile țărănești nu erau de lungă durată, numărul mare de cerințe devenea supărător pentru localnici, în majoritatea agricultori, rupți de lucrările câmpului în momente cele mai nepotrivite. Fire practică, țăranul basarabean, deprins cu tergiversările de plată pentru munca prestată în folosul armatei, nu se grăbea să execute corvoada cerută, eschivându-se prin toate mijloacele posibile de la asemenea prestații apăsătoare. Dar puterea statului era mai mare decât rezistența omului simplu, nevoit să îndeplinească cerințele acestui stat necruțător.

Fondul *Cancelariei guvernatorului civil al Basarabiei* conține un număr impresionant de rapoarte adresate de autoritățile militare sub forma unor cereri de a le trimite la îndemână unități de transport, în baza cărora putem afla numărul aproximativ al carelor puse la dispoziția militarilor în perioada 1832-1853. Când vorbim despre carele populației locale utilizate de către militari în perioada respectivă, este necesar să ținem cont de faptul că numărul lor este valabil pentru un singur transport, traseul fiind compus din mai multe etape, de obicei 3–4, divizat în halte și popasuri. Dacă distanța parcursă era mai mică de 34 de verste, serviciul de transport era prestat de localnici gratis, făcând parte din îndatoririle față de stat.

Începând cu anul 1832, trupele staționate în Basarabia au trecut definitiv la stare de pace, desfășurând activități legate de pregătirea de luptă, efectuarea serviciului de gardă și interior, închegarea și coeziunea efectivului din materialul uman nou încorporat, eliberarea celor trecuți în rezervă și alte activități cotidiene. Totodată, se desfășurau cantonamente anuale de vară, reviste de front planificate și inopinate la nivel de batalion, regiment, divizie, corp de armată, activități, care presupuneau deplasări permanente ale unui număr mare de oameni cu armament, muniții, provizii dintr-un loc în altul, acestea fiind asigurate de unități de transport ale populației locale. Începutul a fost pus la 16 martie 1832, când trei batalioane de rezervă ale Diviziei 26 Infanterie au fost deplasate în Crimeea pentru a schimba efectivul Diviziei 12 Infanterie. Conform cerinței comandamentului Diviziei 26 Infanterie pentru transportarea bunurilor materiale, fiecărui batalion i-au fost distribuite câte 14 căruțe ale locuitorilor, în total 42 de unități de transport¹. Batalioanele regimentelor Diviziei 26 Infanterie rămase în ținut au început transferarea efectivului și bunurilor materiale în locuri de dispunere permanentă, proces care a durat toată vara. Pentru transportarea bunurilor materiale regimentare (efectivul se deplasa pe jos), statului-major al diviziei, statului-major al brigăzilor, caselor și depozitelor de alimente, autoritățile

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, f.263 verso.

locale au pregătit 41 de care pentru fiecare regiment (6 regimente), 3 care pentru statul-major al Diviziei și 3 care pentru statele-majore a brigăzilor, în total 252 de care, la care se mai adăugau 42 de cai pentru furgoanele armatei¹. Rocada făcută de Regimentul Infanterie Lublin din Chișinău la Orhei și Regimentul Infanterie Zamosc din Tiraspol la Chișinău a necesitat încă 53 de care. Profitând de distanța mică dintre Chișinău și Orhei, dar care nu se încadra în cele 34 de verste deservite gratis, comandantul Regimentului Infanterie Lublin, colonelul Pissarjevski, îi solicită guvernatorului civil acordarea gratis a celor 25 de care din partea locuitorilor², cererea fiindu-i ferm respinsă³.

În toamna anului 1833, Divizia 26 Infanterie a fost înlocuită cu Divizia 24/16 Infanterie, prilej pentru noi cereri de transport. Calculele efectuate de comandantul Regimentului Vânători Vilno, dislocat în regiunea Hotin–Briceni–Otaci, arată că o asemenea operație necesita 78 de unități de transport la fiecare etapă⁴. Luând în considerație faptul că, inițial, divizia respectivă era compusă din 6 regimente, reiese că necesarul de care pentru această mare unitate militară era de 468 de care. Planul redislocării trupelor pe teritoriul Basarabiei era alcătuit, după cum se pare, în grabă și spontan. Afirmația este confirmată prin faptul că Regimentul Vânători Lituania, dislocat în triunghiul Bălți–Telenesti–Mândra, își avea depozitul regimentar la Chișinău, lăsat acolo în febra redislocărilor. Abia la 13 octombrie 1833, comandantul diviziei, generalul-maior Maievski, se adresează guvernatorului civil cu cererea de a elibera din contul pământului 42 de care de transport pentru a fi transferat depozitul regimentului mai sus-menționat din Chișinău la Bălți⁵. La acestea se mai adaugă încă 19 care redistribuite pentru transportarea bunurilor materiale ale Brigăzii 25 Artilerie, transferată în Muntenia⁶. În Moldova și Țara Românească erau dislocate și unitățile Diviziei 17/14 Infanterie, fiind de la sine înțeles că divizia a efectuat marșul peste hotarele țării până la destinație fără convoiul depozitar, rămas în Rusia. Pentru trecerea prin Basarabia din ținutul Leova, au fost repartizate 150 de care cu misiunea de a transporta bunurile materiale din depozite până la Vama Fălcui⁷.

În lipsa instituțiilor de învățământ specializat militar, pentru corpul de sergenți, funcția respectivă era îndeplinită de cantonamentele de vară din Țarskoie Selo. Din toate unitățile mari ale armatei țariste, acolo erau trimiși cei mai buni ostași, în scopul însușirii elementelor de bază ale artei militare și formării deprinderilor de comandant inferior la nivelul grupa – pluton. Grupul

¹ Ibidem, f. 501 verso.

² Ibidem, f. 412 verso.

³ Ibidem, f. 414.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, f.38.

⁵ Ibidem, f. 189.

⁶ Ibidem, .230 verso.

⁷ Ibidem, f. 281 verso.

mixt, reprezentând Diviziile 16 și 17 Infanterie, format la Chișinău, era compus din 2 ofițeri superiori, 4 ofițeri inferiori și 56 de ostași de rând. Deplasarea efectivului selectat se efectua după normele atribuite unităților de gardă, ceea ce presupunea nu mai mult de două persoane pe o trăsură cu un cal, cu remunerarea obligatorie de către autoritățile de stat a cărăușilor cu 50 de copeici pentru o verstă. În total, până la Sankt Petersburg, au fost închiriate 28 de trăsură cu plata cărăușilor a 2 294 de ruble și 60 de copeici pentru distanța de 1 639 de verste¹.

Anul 1834 a adus noi schimbări în dislocarea trupelor din Basarabia. Dispoziția comandantului Armatei 1 prevedea concentrarea Diviziei 16 Infanterie în împrejurimile localității Tulcin, locul de dispunere a statului-major al armatei, în locul ei urmând se revină din principate Divizia 17 Infanterie. La rândul ei, nici această divizie nu era planificată să fie dispusă compact, ci fragmentată pe întreg teritoriul ținutului. Grosul Regimentului Volînia (10 companii) staționa la Tighina (Bender) cu detașarea unui batalion la Chișinău și două companii la Cetatea Albă (Akkerman) pentru ducerea serviciului de gardă. Locul de dispunere permanentă a Regimentului Minsk Infanterie a fost stabilit la Ismail, cu delegarea a două companii la Reni și două companii la Chilia pentru efectuarea serviciului de gardă. Regimentul Podolia era responsabil de menținerea ordinii interioare și efectuarea serviciului de gardă la Bălți (10 companii), Movilău (o companie), Kamenet-Podolsk (un batalion), restul efectivului concentrându-se la Hotin².

Pentru toți era clar cine va suporta toate cheltuielile legate de transportarea bunurilor materiale ale acestor unități. Însă cu ce preț? Calculele necesarului unităților de transport pentru Divizia 16 Infanterie executate de statul-major al diviziei arătau niște cifre aberante. Conform estimărilor prezentate de ofițerii acestei mari unități autorităților locale, fiecare regiment avea nevoie de 103 de care și 19 cai de rezervă³. Pretențiile militarilor erau exagerate, deoarece Basarabia încă nu-și revenise după războiul ruso-turc și nu era în stare să ofere numărul carelor solicitate. În asemenea condiții, unii reprezentanți ai puterilor locale refuzau categoric să pună la dispoziția militarilor transportul cerut, de pildă cazul șefului de poliție din Bălți care, la 5 iulie 1834, a interzis să ofere Brigăzilor 16 și 17 Artilerie 100 de care de transport⁴, sau cel din Hotin, care a refuzat se elibereze Regimentului Vânători Vilno 62 de unități de transport⁵. Pentru a pune capăt unei astfel de cereri exagerate, autoritățile din Basarabia s-au adresat direct comandantului Corpului 6 Infanterie, generalului Kiseleff, în subordinea căruia se aflau diviziile respective, cu

¹ Ibidem, f. 234.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2059, f. 7 verso-8 verso.

³ Ibidem, f. 95 verso.

⁴ Ibidem, f. 43.

⁵ Ibidem, f.73.

rugămintea de a efectua un calcul necesarului unităților de transport obiectiv, având în vedere situația economică precară în care se găsea Basarabia în acel moment. Calculul efectuat de către statul-major al Corpului 6 Infanterie a arătat că necesarul unităților de transport pentru un regiment era de 52 de care și 17 cai, numărul carelor fiind redus practic de două ori¹.

Calcululele respective au stat la baza eliberării documentelor permise din partea autorităților locale de a utiliza carele localnicilor la transportarea bunurilor materiale ale unităților militare aflate în trecere prin Basarabia. Cele patru regimente ale Diviziei 16 Infanterie transferate în Podolia au avut nevoie de 208 de unități de transport, fără a ține cont de brigada de artilerie. Același număr de care era repartizat și celor trei regimente din cadrul Diviziei 17 Infanterie, care, începând cu 25 mai 1834, reveneau în Basarabia din Principatele Române², în total 156 de căruțe.

Aflat la cantonamentul de vară până la 16 septembrie 1834, efectivul Diviziei 17/14 Infanterie s-a întors la locuri de dispunere permanentă, respectiv Regimentul Volînia la Tighina, Minsk la Bolgrad, Podolia la Bălți și Brigada de artilerie la Soroca, Cotuijeni și Orhei³. Pentru efectuarea marșului, autoritățile locale au pus la dispoziția militarilor câte 8 care pentru fiecare batalion, în total 96 de unități de transport, reieșind din structura de state a unui regiment de infanterie, compus din 4 batalioane⁴. La 1 noiembrie 1834, diviziei i s-a alăturat și ultimul regiment, Vânători Jitomir, abia sosit din principate, căruia i-au fost detașate 22 de căruțe cu cai⁵.

Sosite la locurile de dispunere permanentă, unitățile diviziei au fost completate cu efective, pentru transportarea cărora au fost utilizate 27 de trăsuri ale localnicilor⁶. Încă două trăsuri au fost întrebuițate pentru transferarea a 40 de militari arestați din închisoarea Tighina la Sevastopol⁷.

Experiența de luptă acumulată pe parcursul anilor serviciului militar l-a îndreptățit pe comandantul Diviziei 17/14 Infanterie, generalul-maior Șirman, să facă o dispunere mai rațională a unităților diviziei pe teritoriul Basarabiei. Situarea simultană în sudul Basarabiei a două regimente de infanterie, Minsk și Volînia, lăsa fără acoperire părțile din centrul ținutului, fapt intolerabil din punct de vedere operativ. Pentru a redresa situația, la 10 mai 1835, comandantul diviziei a luat hotărârea de a redisloca Regimentul Infanterie Minsk din sudul Basarabiei la

¹ Ibidem, f. 102.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2062, f. 3 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2061, f. 25, 34 verso.

⁴ Ibidem, f. 22.

⁵ Ibidem, f. 101 verso.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2062, f. 99, 103 verso, 158.

⁷ Ibidem, f. 3.

Lăpușna¹. În afara efectivului, care se deplasa pe jos, trebuiau transferate la locul nou de dispunere toate bunurile materiale regimentare, care cuprindeau munițiile, rezerva de alimente pentru 6 zile, 63 de juguri, 20 de lăzi pentru cort, bunurile ambulatoriului medical cu tot cu bolnavi, farmacie, materialul didactic. Transportarea întregii cantități de material necesita utilizarea a 98 de care cu boi și 44 de cai².

Totodată, au fost stabilite termenele și locurile de dispunere ale cantonamentelor de vară din anul 1835. Cantonamentele erau planificate de a fi desfășurate în perioada 1 iulie – 1 septembrie 1835 în preajma localităților: Jora – pentru Brigada 17/14 Artilerie³; Tighina (Bender) – pentru Regimentele Volînia și Podolia și Ismail - pentru Regimentul Infanterie Minsk⁴. Au fost efectuate și calculele necesarului de transport într-o direcție, care reprezentau 249 de trăsurile⁵ sau 498 în ambele direcții. Simultan cu desfășurarea cantonamentelor din cadrul Regimentului Volînia Infanterie la Tiraspol au fost detașate trei companii, în vederea efectuării serviciului de gardă, în care scop au fost contractate 12 mijloace de transport⁶.

Procesul organizatoric de întărire a forțelor armate dislocate în Basarabia a continuat și în anul următor, când din Silistra au sosit în regiune Regimentul Jitomir Infanterie, Bateria 4 Artilerie, Compania 89 Invalizi și alte subunități în schimbul Batalionului 6 Geniu transferat la Kiev. În acest scop, autoritățile locale au oferit 22 de care și 46 de cai batalionului de geniu⁷ și, respectiv, 99 de mijloace de transport pentru unitățile transferate din Silistra⁸. În acel an, cantonamentele s-au desfășurat mai târziu, la 20 iulie, unitățile fiind dispuse la Tighina, Ismail pentru Regimentul Infanterie Jitomir și Trifăuți pentru Brigada 14 Artilerie. În total, la cantonamentele din vara anului 1836 au participat 2 generali, 25 de ofițeri superiori, 245 de ofițeri inferiori și 11 276 de trupă⁹, iar necesarul în mijloace de transport a fost de 219 de vehicule într-o direcție, cerere îndeplinită de către autoritățile locale¹⁰.

Tot atunci, din Silistra și alte garnizoane aflate în Principatele Române în interiorul Imperiului Rus au fost transportate mari cantități de armament, muniții, bunuri materiale ale armatei, rămase acolo până în acel timp. Au fost transportate din Silistra bunuri materiale cu greutate totală de 76 355 de puduri¹¹.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2065, f. 84.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 22240, f. 63 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2064, f.1.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2065, f.2.

⁵ Ibidem, f. 142.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2240, f.52.

⁷ Ibidem, f. 295.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2245, f.18.

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2491, f.20.

¹⁰ Ibidem, f. 25 verso.

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2504, f.14.

Este posibil ca acel an să fi fost unicul în care locuitorii Basarabiei și-au oferit benevol și cu bucurie serviciile de cărăușie. În primăvara lui 1836, comandantul armatei regulate din Principatul Moldova Balș, în cooperare cu armata țaristă, a trimis la cantonamente un grup de militari pentru însușirea experienței în pregătirea de luptă. Un grup din arma cavaleriei, alcătuit din șapte persoane, a tranzitat Basarabia în drum spre orașul Elisavetgrad, aflat în subordinea comandantului Corpului 2 Cavalerie de rezervă, general-locotenent baronul Osten-Saken. Un alt grup, de infanteriști, în număr de 14 persoane, a urmat calea spre Odesa, în subordinea generalului-maior Reich, comandantul diviziei de rezervă Corpului 5 Infanterie¹.

Anul 1837 a adus unele schimbări în dislocarea unităților militare din ținut. Din cauza epidemiei de ciumă din Moldova, numărul unităților și subunităților implicate în cantonamentele obișnuite de vară a fost redus, în schimb, în Basarabia au fost transferate două regimente de infanterie pentru a întări linia de carantină instalată pe Dunăre și Prut. În ambele cazuri, serviciul de transport era asigurat de către guvernul regional, fiind utilizate 346 de unități de transport.

Cordonul sanitar înființat în anul 1837 pentru a combate epidemia de ciumă a fost întărit de Regimentul Vânători Alexopol transferat în Basarabia din localitatea ucraineană Berdicev. Bunurile materiale regimentare au fost transportate cu ajutorul unui convoi ambulant compus din 100 de care oferite de guvernul regional² și 120 de care la întoarcerea în locul de dispunere permanentă, Ministerul de Război finanțând numai 44 de care, restul unităților de transport cu tot cu cărăușii nefiind achitate guvernului regional³.

În anul 1838 s-a făcut o reducere semnificativă a numărului unităților de transport detașate din partea autorităților locale celor militare, deoarece cea mai mare parte a unităților militare a continuat exercitarea serviciului la cordonul sanitar în locurile stabilite, iar la cantonamentele de vară a participat numai efectivul brigăzii de artilerie adunat la Trifăuți. Transportarea bunurilor materiale necesare pentru desfășurarea în condiții optime a cantonamentelor a necesitat 66 de unități de transport în ambele direcții⁴.

Pentru anii 1839-1840, nu dispunem de date care ar confirma utilizarea carelor personale ale localnicilor în scopuri militare. Cert este însă faptul că, în anul 1840, Divizia 14 Infanterie a fost transferată din Basarabia în Caucaz, fiind înlocuită de unitățile Diviziei 12 Infanterie. Exemplul anilor precedenți ne demonstrează că, la asemenea procedeu, erau întrebuințate de la 150 până la 200 de mijloace de transport din sectorul privat pentru o divizie, ceea ce ar însemna în jur de 300 de care pentru ambele aceste mari unități.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2488, f.14.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2742, f. .399 verso.

³ Ibidem, f. 402, 404.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2920, f. 34.

Începând cu anul 1841, datele statistice devin mai exacte, *Cancelaria guvernatorului civil al Basarabiei* fiind bombardată de cererile comandanților unităților militare în vederea eliberării permisiunilor de a se elibera mijloacele de transport ale localnicilor. O mare parte dintre cererile înaintate spre rezolvare era legată de utilizarea mijloacelor de transport cu scopul completării cu personal a unităților Diviziei 12 Infanterie cu efectiv recrutat în guberniile interioare ale imperiului. Instrucțiunile militare prevedeau că unei echipe de recruți, compusă din 100–120 de oameni, îi era adăugat un convoi ambulant din șapte furgoane oferite de autoritățile civile¹. Pe parcursul anului 1841, unitățile militare staționate în Basarabia, inclusiv Flotila Dunăreană, au fost completate cu 1 564 de recruți², la transportarea cărora au contribuit, conform normelor existente, aproximativ 100 de unități de transport.

Procesul de închegare a colectivelor militare se desfășura paralel cu pregătirea de luptă și serviciul de gardă și interior. În acest scop, un batalion al Regimentului Vânători Ucrainean, dislocat la Bălți, s-a deplasat la 15 martie 1841, cu ajutorul a 12 căruțe, la Tighina (Bender), iar un batalion al Regimentului Infanterie Nipru pe 8 căruțe s-a deplasat din Tighina (Bender) la Peresecina, locul său de dispunere permanentă. La 11 aprilie 1841, efectivul Companiei 18 Invalizi, desființată la Ovidiopol, a completat efectivul companiilor similare din Basarabia, sosind în ținut cu ajutorul a șase care³. În același timp, 345 de ostași, aflați la cantonamentele de artilerie, au fost repartizați în regimente, transportarea lor la destinație efectuându-se cu ajutorul a 41 de unități de transport puse la dispoziție de autoritățile locale⁴.

Anul 1842 s-a evidențiat prin noi remanieri în dispunerea unităților militare din Basarabia. În locul Diviziei 12 Infanterie, care a fost mutată la Kiev, în ținut a fost transferată Divizia 3 Infanterie venită din Polonia. Prin înaltă voință, exprimată la 8 mai 1842, pentru transferul trupelor din și spre Basarabia, s-a stabilit repartizarea unităților de transport oferite de autoritățile locale în ordinea următoare:

- unui regiment de infanterie – 93 de care tractate de un cal;
- unui regiment de cavalerie – 48 de unități de transport (asemenea regimente în Basarabia nu staționau);
- statului-major al unei brigăzi de infanterie – o unitate de transport;
- unei baterii de artilerie – 35 de unități de transport;
- unei baterii ușoare de artilerie – 30 de unități de transport;

¹ ANRM, F. 2, inv.1, d. 3540, f. 7.

² Datele au fost selectate de către autor din dosarele Cancelariei guvernatorului civil pentru anul 1841 - ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3540, f. 7; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3541, f. 1, f. 5, f. 17, f. 20, f. 37, f. 39, f. 41, f. 55.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3540, f. 31, 39.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3541, f. 30 verso.

- statului-major al brigăzii de artilerie – 7 unități de transport;
- statului-major al diviziei de artilerie – 7 unități de transport;
- statului-major al corpului de infanterie – 30 de unități de transport¹.

La momentul schimbului, o divizie de infanterie era compusă din patru regimente, iar brigada de artilerie din patru baterii de artilerie, dintre care trei erau de artilerie ușoară. Un calcul simplu aritmetic demonstrează că, pentru întreaga procedură, a fost nevoie de 1 063 de unități de transport (opt regimente de infanterie, patru state-majore ale brigăzilor de infanterie, două baterii de artilerie, șase baterii de artilerie ușoară, un stat-major al brigăzii de artilerie, patru state-majore ale divizioanelor de artilerie, statul-major al unui corp de infanterie). Totodată, în luna ianuarie 1842, din Sankt Petersburg s-au reîntors elevii Regimentului Exemplar, care au fost transportați cu ajutorul a 11 care².

Procesul pregătirii de luptă, din cauza schimbărilor survenite în dislocarea trupelor din acel an, a fost definitiv compromis, recuperarea restanțelor fiind planificată pentru anul 1843. Accentul principal a fost pus pe executarea exemplară a serviciului de gardă, la paza obiectelor participând toate unitățile militare în baza principiului de rotație. În luna martie 1843, paza principalelor obiective militare a fost încredințată Regimentului Velikie Luki Vânători, dislocat în nordul Basarabiei. În urma raportului din 10 martie 1843 al comandantului acestui regiment, generalul-maior Mansurov, autoritățile locale au eliberat permise pentru: 12 unități de transport Batalionului 1 aflat în marș din Briceni la Cetatea Albă (Akkerman); 6 unități de transport pentru două companii ale Batalionului 2 deplasate la Tighina; 16 unități de transport pentru Batalionul 3 în marș spre Chișinău și 8 unități de transport Batalionului 4, care executa un marș la Bălți³. O partidă nouă de echipe din acest regiment a fost trimisă, începând cu 22 martie, la paza diferitelor obiecte situate la Bălți, Sărăteni, Copăceni, Rașcov, efectivul fiind transportat cu ajutorul a 53 de care ale localnicilor⁴.

În comparație cu anul precedent, acest an s-a nimerit a fi foarte intensiv pentru efectivul implicat în diferite activități, atât de ordin profesional, cât și economic. În general, armata țaristă era des utilizată la diferite lucrări și construcții, îndeplinind funcții uneori necaracteristice acestei instituții de stat. În perspectiva aceasta se încadrează și hotărârea lui Nicolae I de a întrebuița două regimente din cadrul Diviziei 3 Infanterie la lucrări agricole în perioada 1 mai–15 septembrie în Regiunea așezămintelor militare din Novorossia⁵. La 8 aprilie 1843, ofițerii

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3808, f. 34.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3558, f. 17.

³ ANRM, F.2, inv. 1, d. 4036, f. 29-30.

⁴ Ibidem, f. 41, 50 verso.

⁵ Ibidem, f. 17.

statului-major al acestei mari unități au elaborat calculul necesarului mijloacelor de transport, aprobat de către comandantul diviziei, generalul-locotenent De Vitte, și expediat guvernatorului civil al Basarabiei. Conform acestui calcul, se prevedea ca fiecare regiment să fie întărit de un convoi alcătuit din 60 de care ale localnicilor, sau 240 de care pentru ambele direcții¹. Nu era uitată nici Brigada 3 Artilerie, implicată în desfășurarea în luna iulie a Înaltei reviste de front a Corpului 1 Infanterie care a avut loc la Kiev în prezența lui Nicolae I. Pentru deplasarea brigăzii din Soroca la Kiev, administrația ținutului respectiv a contractat 120 de care de un cal sau 240 în ambele direcții². Totodată, din cadrul diviziei, în Regimentul Exemplar au fost detașați la studii 32 de ostași însoțiți de un ofițer. Deplasarea lor până la Kiev a fost efectuată cu ajutorul a 16 trăsuri cu un singur cal și două trăsuri cu doi cai³. În același timp, din toate regimentele diviziei au fost selectați cei mai buni ostași și transferați la Kiev pentru a completa Corpul de Gardă. Aceștii 64 de candidați au ajuns la destinație cu ajutorul a 33 de trăsuri cu un singur cal și două trăsuri de doi cai⁴.

Dialectica optimizării organizatorico-structurale a trupelor cerea insistent unificarea structurii de state a tuturor subunităților din cadrul unui regiment. Devenea clar din experiența acumulată că existența în cadrul unui regiment a trei batalioane de prima linie și un batalion cu efectiv redus de linia a doua, completat până la necesarul existent numai pe timp de război, nu era rațională și benefică pentru efectiv. Omogenizarea trupelor a fost atinsă prin completarea efectivului ultimului batalion la nivelul celorlalte trei, toate numărând în rândurile lor câte 770 de ostași. Îndeplinirea ordinului Ministrului de Război privind unificarea statelor⁵ a avut ca efect imediat completarea efectivului cu recruți noi. Pe parcursul anului, la întărirea batalioanelor Diviziei 3 Infanterie, conform statelor noi, în Basarabia au sosit 1 053 de recruți⁶, a căror transportare, conform instrucțiunilor, necesita până la 36 de trăsuri.

Planurile pregătirii de luptă pentru anul 1844 prevedeau desfășurarea unui număr de întruniri și aplicații⁷, pentru care, prin ordinul comandantului diviziei a fost stabilit și necesarul unităților de transport pentru o etapă de marș, expediat guvernatorului civil, din care reiese că necesarul unui batalion era de 17 trăsuri cu un cal, iar unei companii de 4 trăsuri⁸. Din normele stabilite și acceptate de autoritățile locale putem calcula că, pentru o etapă de marș, întregii divizii îi erau necesare 620 de mijloace de transport oferite de autoritățile locale. De menționat

¹ Ibidem, f. 70 verso.

² Ibidem, f. 150 verso.

³ Ibidem, f. 163 verso.

⁴ Ibidem, f. 194.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4097, f. 1 verso.

⁶ Ibidem, f. 11, 177, 256.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4391, f. 10.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4559, f. 16 verso.

este faptul că, în total, au fost stabilite 52 de etape de marș, ceea ce ar însemna că, numai în anul 1844, populația locală i-a oferit armatei 32 240 de care.

Anul 1845 s-a dovedit a fi un an foarte încordat pentru populație, deoarece Divizia 3 Infanterie a fost transferată din Basarabia, în locul acesteia sosind Divizia 12 Infanterie întărită de șase batalioane din cadrul Diviziei 14 Infanterie cu o mie de recruți fiecare. Transportarea bunurilor materiale ale diviziei respective a necesitat un sacrificiu suplimentar din partea locuitorilor Basarabiei, care au fost nevoiți să ofere militarilor mijloacele lor de transport. Numai transferarea în Basarabia a unei brigăzi care reprezenta avangarda acestei diviziei a extras din gospodăriile țărănești 141 de care¹, iar evacuarea Diviziei 3 Infanterie – 418 de care (101 de care pentru un regiment și 14 care pentru brigada de artilerie)². Apoi, pentru cele 6 batalioane ale Diviziei 14 Infanterie au fost pregătite 79 de unități de transport³. În luna octombrie 1845, din Caucaz la Chișinău a sosit, în sfârșit, transportată pe 17 care ale localnicilor, conducerea Diviziei 12 Infanterie⁴. Simultan, în cetatea Ismail au fost depozitate unele bunuri materiale ale Regimentului Azov Infanterie, care au fost aduse cu ajutorul a 64 de unități de transport ale localnicilor⁵.

Rotația următoarea a trupelor ruse staționate în Basarabia a avut loc în anul 1846, când din regiune a fost retrasă Divizia 12 Infanterie, înlocuită cu Divizia 15 Infanterie. Operația de schimb a fost susținută de un mare număr de vehicule, cu ajutorul cărora s-a derulat întregul trafic de încărcături. Pe parcursul anului, acest tip de activități a fost susținut de 665 de unități de transport ale localnicilor numai pentru o singură etapă de marș⁶.

În anul următor, 1847, nu erau planificate schimbări radicale în dispunerea trupelor, efectivul concentrându-se asupra problemelor legate de completarea unităților cu contingentul nou încorporat, închegarea subunităților și atingerea unei coeziuni în cadrul colectivelor militare, pregătirea de luptă și executarea serviciului de zi. Printre măsurile mai importante din acest punct de vedere menționăm adunarea diviziei la cantonamentele de vară desfășurate în orașul Elisavetgrad⁷. În total, pentru transportarea bunurilor materiale care aparțineau armatei au fost utilizate 493 de unități de transport ale băștinașilor⁸.

Procese revoluționare din 1848 au marcat profund destinul Europei. Flacăra revoluției, aprinsă în Franța, s-a extins pe întreg spațiul Europei de sud-est, cuprinzând Ungaria și Țările

¹ Ibidem, f. 209 verso.

² Ibidem, f. 223 verso, 283 verso.

³ ANRM, F. 2, 1, 4561, f. 26-26 verso.

⁴ Ibidem, f. 134 verso.

⁵ Ibidem, f. 127 verso.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 45856, f. 36 verso, 40 verso, 86, 150, 235 verso, 249, 252, 336 verso.

⁷ ANRM, F. 2, 1, 4941, f. 89 verso.

⁸ Ibidem, f. 8, 68 verso, 70 verso, 77, 119-120.

Române. Unica țară neatinsă de curentul revoluționar rămânea Rusia țaristă, devenind bastionul reacției și curentului conservator. Reieșind din obligațiile Ligii Sfinte, Rusia și-a asumat misiunea de a reprimă mișcarea revoluționară cu ajutorul armelor în țările limitrofe. Armata era pusă pe picior de război, așteptând semnalul de începere a unei noi campanii peste hotarele țării. Activitatea curentă a fost sistată, unitățile ocupându-se de completarea efectivului după state de război în locuri de dispunere permanentă. În lipsa cantonamentelor, concentrărilor și deplasărilor unităților Diviziei 15 Infanterie, băștinașii au avut un moment de respiro în prestarea serviciilor de cărăușie, fiind implicați numai la transportarea a 947 de recruți, îndreptați spre completarea regimentelor diviziei¹. Conform normelor stabilite, transportarea acestui număr de întăriri în efectiv necesita aproximativ 60 de care.

Reprimarea revoluției din Moldova și Țara Românească a însemnat ocuparea acestor țări la sfârșitul anului 1848 de către armata țaristă. Ambele principate au fost ocupate de unitățile Corpului 5 Infanterie, comandat de generalul de infanterie Alexandru Lidereș și compus din Diviziile 14 și 15 Infanterie, 5 Cavalerie și 5 Artilerie. Amploarea evenimentelor revoluționare din Ungaria (Transilvania), dar și un șir de înfrângeri suferite de armatele habsburgice în Ungaria și Galiția au determinat trimiterea la începutul anului 1849, în urma unei cereri oficiale din partea Austriei, a Corpurilor 2, 3, 4, 5 și Diviziei 9 Infanterie ruse în ajutorul guvernului austriac. Implicarea unui asemenea număr de trupe în acțiunile militare din sud-estul Europei a lăsat fără acoperire frontiera vestică a Imperiului Rus, caz inadmisibil în conjunctura politică și militară a momentului. Acoperirea frontierei în regiunea Basarabiei și Podoliei a fost încredințată unui detașament mixt sub comanda generalului-locotenent Freitagh, compus din divizia de rezervă a Corpului 4 Infanterie, două regimente de cavalerie din cadrul Diviziei 2 Ulani, Brigăzii 4 artilerie călăreață și Regimentului 50 al cazacilor de pe Don². La 9 ianuarie 1849, în Basarabia au intrat primele opt batalioane instalate în localitățile Malinți, Șirăuți, Dinăuți, Nedobăuți, Hotin, Forostna și Cruglic. Fiecare batalion, în drum spre de destinație, era întărit cu 44 de care oferite de autoritățile locale³. La 26 ianuarie, în Basarabia sosesc încă două regimente de infanterie și două de cavalerie⁴. Ca și de data precedentă, fiecare batalion de infanterie era însoțit de 44 de care oferite de localnici. În ceea ce privește regimentele de cavalerie, acestea necesitau mai puține mijloace de transport pe timpul marșului, având în componența lor un număr destul de mare de cai și mijloace proprii de transport. Totuși, unităților lor de transport le-au fost

¹ Ibidem, f. 315.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5341, f. 7.

³ Ibidem, f. 9.

⁴ Ibidem, f. 30.

adăugate încă șase furgoane ale localnicilor¹. Artileria era reprezentată prin Bateriile ușoare nr. 4, 21, 22², întărite fiecare de câte opt care ale localnicilor.

Escaladarea luptelor din primăvara-vara anului 1849 din Ardeal necesita noi întăriri ale corpului expediționar rus. În regim de urgență, la 26 aprilie 1849, peste hotarele imperiului sunt detașate Regimentele Vânători Kolivanov și Tomsk, cu excepția unui batalion lăsat la Hotin, sosite în Basarabia la 26 ianuarie³, urmate la 2 mai de Regimentul de ulani Novîi Mirgorod⁴. Transportarea bunurilor materiale regimentare a necesitat din partea localnicilor mobilizarea a 314 unități de transport, în conformitate cu normele logistice în vigoare. Peste puțin timp, la 28 mai, din Odesa la Bârlad a fost trimis Regimentul Vânători Lituanian cu Bateria ușoară 2 Artilerie și din Nicolaev la Iași Bateria 2 artilerie. În ambele cazuri, au fost mobilizate câte 100 de care ale localnicilor⁵. Întăririle primite și-au spus cuvântul, armatele ungare conduse de Josef Bem și Gorgei Artur în luptele din vara anului 1849 au fost zdrobite, capitulând în fața general-feldmareșalului Ivan Paskevici. Începând cu luna septembrie, s-a demarat retragerea treptată a armatei ruse din Ardeal, Galiția, Țara Românească și Moldova. Dintre toate marile unități participante la campania din Ungaria, care numărau în jur de 300 000 de oameni, s-au păstrat cererile pentru oferirea unităților de transport numai a Diviziei 4 rezervă, care solicita de la autoritățile regionale 150 de care⁶. Totodată, pe parcursul întregului an, în Basarabia erau îndreptate echipe de recruți nou încorporați pentru instruire și repartizare în unități, al căror număr era de 4 037 de oameni⁷, transportarea lor, conform normelor existente, necesita utilizarea a 257 de mijloace de transport.

Din păcate, nu dispunem de date privind mișcările trupelor ruse în anul 1850, acestea lipsind din fondurile Arhivei Naționale, fiind nevoiți să omitem contabilizarea unităților de transport îndreptate de autoritățile civile spre deservirea armatei din acel an. Dar în 1851, una dintre principalele misiuni, de îndeplinirea căreia depindea în cel mai direct mod de asigurarea cu mijloacele de transport, a constat în eliberarea efectivului cu termenul expirat din serviciul militar. Numărul total al celor demobilizați era de 2 357 de oameni, ei fiind îndreptați spre patru centre de triere situate la Riazani, Kiev, Ekaterinoslav și Simbirsk. Pentru transportarea lor, autoritățile din Basarabia au repartizat 52 de vehicule comandantului Diviziei 14 Infanterie,

¹ Ibidem, f. 143.

² Ibidem, f. 55.

³ Ibidem, f. 148 verso.

⁴ Ibidem, f. 143.

⁵ Ibidem, f. 191.

⁶ Ibidem, f. 285.

⁷ Ibidem, f. 6-396.

responsabil de această misiune,¹. În total, în perioada anilor 1849-1851, aprovizionarea armatei cu mijloace de transport a costat populației regiunii o sumă uriașă de 158 847 de ruble și 83 de copeici de argint².

1852, ultimul an de pace înaintea Războiului Crimeei, a fost plin de evenimente care vizau activități în procesul pregătirii de luptă. Verificarea nivelului pregătirii de luptă pentru unitățile Diviziei 15 Infanterie s-a desfășurat în două etape în acel an. Prima etapă includea cantonamentele regimentare de o luna (14 iunie-14 iulie), iar etapa a doua, adunarea generală a diviziei în orașul Voznesensc³. Adunarea regimentelor cantonamentelor de vară s-a efectuat cu sprijinul masiv al autorităților locale, care au mobilizat în acest scop 64 de care⁴. În vederea deplasării diviziei la Voznesensc, administrația locală a contractat 204 de care pentru o etapă de marș⁵. Totodată, la Odesa erau adunați la cantonamente specializate ostașii Corpului 5 Infanterie care făceau parte din subunitățile de infanterie înarmate cu carabine de model nou, cu țeava ghintuită. Din cadrul diviziei, la Odesa au fost detașați 377 de ostași, transportați cu ajutorul a 24 de căruțe țărănești⁶. În paralel cu aceste măsuri, pe parcursul anului, divizia a fost completată cu 4 291 de ostași nou încorporați, a căroră transportare, conform normelor stabilite, a necesitat contractarea a 250 de unități de transport⁷.

Pe parcursul întregii perioade menționate, mobilizarea căraușilor și mijloacelor de transport a fost însoțită și de unele abateri și fărâdelegi săvârșite de unii dintre militari față de populația locală. Un astfel de caz a avut loc în iarna anului 1836 în plasa Vălcineț, ținutul Chișinău. La 21 decembrie 1836, în plasa Vălcineț a poposit Batalionul 4 al Regimentului Jitomir Vânători și, fără a se consulta în prealabil cu autoritățile locale, și-a încartiruit subunitățile sale în Sipoteni, Vălcineț, Peticeni, Seliște-Tuzara. La plecarea din plasă, comandantul batalionului, locotenent-colonelul Reichenau, a insistat în fața autorităților de a se elibera permise pentru 62 de căruțe de doi boi, 7 căruțe de doi cai și 45 de căruțe de trei cai, fără a prezenta niciun document de confirmare în acest sens. Totodată, de la locuitorii satului Sipoteni au fost luate cu recipisă 14 cojoace pentru ostași bolnavi, mai târziu fiindu-le returnate sătenilor numai 8 dintre acestea⁸. Pentru cazul dat la 21 ianuarie 1837 de comandantul Diviziei

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5612, f. 43.

² Панфилов, С. Государственные, земские и помещичьи повинности царан в 40-60-г.г. XIX в. În: *Социально-экономическое развитие Бессарабии в XIX в. Вопросы истории. Межвузовский Сборник*. Кишинев: Издательство "Штиинца". 1977, p. 84.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5611, f. 103.

⁴ Ibidem, f. 49 verso.

⁵ Ibidem, f. 69 verso -69.

⁶ Ibidem, f. 155 verso.

⁷ Ibidem, f. 4.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728, f. 11 verso.

14 Infanterie a fost pornită o anchetă administrativă internă încredințată generalului-maior Ungherbauer¹. În urma cercetărilor întreprinse, ancheta nu a găsit în activitatea locotenentului-colonel Reichenau elemente infracționale, deoarece ofițerul a declarat anchetatorilor că a plătit sătenilor pentru căruțele întrebuințate 76 de ruble și 95 de copeici, iar cojoacele au fost restituite și depozitate în satul Drăgănești². Numai că în lămuririle depuse, locotenent-colonelul Reichenau a uitat să adauge că prețul real al unităților de transport era de cel puțin două ori mai mare față de cel plătit, iar cojoacele nu au fost returnate în totalitate.

Un caz similar a avut loc la 18 iulie 1839, când responsabilul pentru domeniile statului din ținutul Hotin, locotenent-colonelul Angheli, a cerut despăgubiri de la comandantul Companiei 2 Carabinieri din Regimentului Vânători Podolia, căpitanului Maliușcițchi, în valoare de 547 de ruble pentru întrebuințarea în scop de serviciu a patru care luate de la locuitorii satului Medveja. Înfuriat de cerințele insistente ale reprezentantului puterii locale de a restitui banii, respectivul căpitan a rupt, pur și simplu, cererea localnicilor în bucăți³.

Cu trecerea timpului, cazurile de atitudine arogantă, iar în unele circumstanțe chiar criminală, a reprezentanților armatei față de localnici creștea, atingând cote maxime în deceniile patru și cinci ale secolului al XIX-lea. Raportul comisiei de încartiruire din orașul Bălți, înaintat la 3 octombrie 1846 pe numele guvernatorului civil, accentuează faptul că, niciodată până la acel moment, comportamentul ostașilor nu fusese așa de desfrânat și destrăbălat, fiind susținut tacit de superiorii nemijlociți. Efectivul companiilor Regimentului Infanterie Praga, dislocat în localitățile Bogheni, Mânzătești, Gherghești, Cornești și Călărași, îi agresa fizic pe localnici, cerea pe gratis mâncare, întrebuința carele țăranilor în interes personal, refuzând să achite costul transportului⁴.

La 18 iunie 1852, Compania 11 Vânători a Regimentului Vânători Zamosc, tranzitând satul Cimișeni, în loc de 3 au luat 9 care, furând în treacă de la Ion Cozac și o pereche de cizme⁵. Un caz similar s-a repetat la 14 iulie 1852 și în satul Biliceni, tranzitat de Compania 12 Vânători a aceluiași regiment, când ostașii au luat samavolnic de la săteni 23 de căruțe⁶. La fel s-a comportat efectivul acestei companii și la Cobusca Veche, unde a confiscat 11 căruțe, furând totodată două găini și unele obiecte personale. De data aceasta, bătrânii satului au depus o

¹ Ibidem, f. 13.

² Ibidem, f. 184.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3022, f. 2 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4856, f. 341.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5983, f. 2 verso.

⁶ Ibidem, f. 33.

plângere oficială la Judecătoria ținutală din Tighina, militarii fiind obligați să restituie suma de 18 ruble și 84 de copeici de argint pentru dauna pricinuită¹.

În concluzie, menționăm că populația Basarabiei era responsabilă de transportarea majorității bunurilor materiale ale armatei. Numărul unităților de transport oferite de autoritățile locale pentru nevoile forțelor armate pe parcursul unei etape de marș este demonstrat în diagrama următoare:

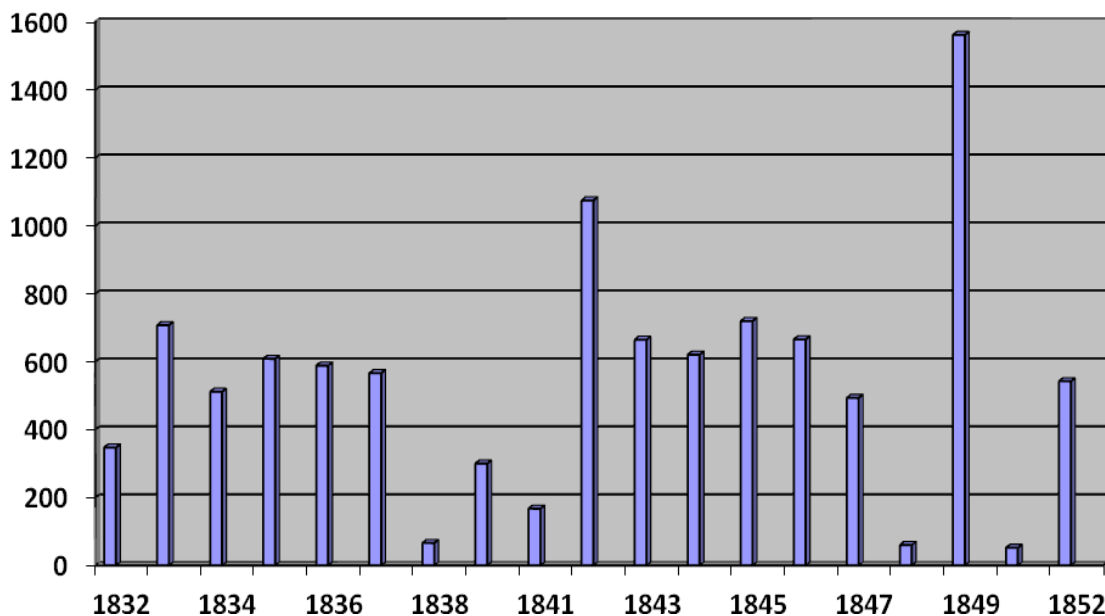

Fig. 4.4. Numărul unităților de transport pentru o etapă de marș oferite de populația Basarabiei².

După ani, cifrele carelor utilizate sunt reprezentate în modul următor: 1832 – 347; 1833 – 707; 1834 – 511; 1835 – 608; 1836 – 588; 1837 – 566; 1838 – 66; 1840 – 300; 1841 – 167; 1842 – 1.074; 1843 – 664; 1844 – 620; 1845 – 719; 1846 – 665; 1847 – 493; 1848 – 60; 1849 – 1.561; 1851 – 52; 1852 – 542, în total 10 310 de unități de transport în 21 de ani pentru o etapă de marș sau, în medie, 490 de care pe an.

¹ Ibidem, f. 70.

² Graficul a fost alcătuit de către autor în baza procesării documentelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 1787, f. 263verso-501; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, f. 38-281verso; ANRM, F. 2, inv.1, d. 2059, f. 7 verso-102; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2061, f. 25-101verso.; ANRM, F. 2, inv.1, d. 2062, f. 3 verso-158; ANRM, F. 2, inv. 1,d. 2065, f. 5-142; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 22240, f. 63 verso-295; ANRM, F.2, inv.1, d. 2504, f.14; ANRM, F.2, inv. 1, d. 2728, f.6; ANRM, F.2, inv. 1, d. 2742, f. 399 verso-404; ANRM, F.2, inv. 1, d. 4036, f. 29-194; ANRM, F.2, inv. 1, d. 4097, f. 1verso-256; ANRM, F.2, inv.1, d. 4559, f.16 verso-283v; ANRM, F.2, inv.1, d. 5341, f. 7-396; ANRM, F.2, inv. 1, d. 5983, f. 2 verso-70.

4.5 Încartiruirea militarilor și relațiile populației cu militarii ruși

Dintre toate prestațiile impuse populației față de stat, indiscutabil, cea mai grea a fost încartiruirea. Ce poate fi mai neplăcut când ești obligat să găzduiești în casa ta persoane străine pe care, pe deasupra, trebuie să le deservești și să le îndeplinești toate capriciile și cerințele. Cu unele excepții, povara respectivă era îndeplinită de toate categoriile și clasele sociale – nobili, negustori, orașeni și țărani. În regiune, situația se agravase pentru că localitățile urbane din Basarabia nu dispuneau de numărul necesar de locuințe adecvate pentru cazarea corpului de comandă al marilor unități și unități (ofițeri împreună cu familiile sale), a gradaților militari, pentru amplasarea spitalelor militare, ambulanțelor, diferitelor depozite și magazine, iar localitățile rurale erau slab populate, dispunând de un număr mic de case sărace. Din datele de care dispunem, cunoaștem că în anul 1828 în Basarabia se numărau 1 050 de localități de toate tipurile (dintre care șase orașe)¹, în 1845 – 1 305 de localități (dintre care șase orașe) și în 1849 – 1 307 de localități². Conform datelor de care dispuneau militarii pentru anul și care nu coincid cu cele prezentate de organele civile, în 1837 Basarabia dispunea de 98 859 de gospodării (case), dintre care în orașe – 10 442 și sate – 88 417 de gospodării la o populație de 474 206 de oameni³, 1849 – 114 720 de gospodării în cele 1 284 de localități de toate tipurile, cu excepția orașelor și cetăților⁴. Ținând cont de faptul că, în anii 1829 – 1845, numărul localităților din regiune a crescut cu 255 de unități (de la 1 050 la 1 305), ceea ce ar însemna 15 localități nou apărute pe an (din totalul a 17 ani), putem să presupunem că în 1832-1836, în Basarabia erau aproximativ 1 110 de localități. În această perioadă, Divizia 24/16 Infanterie era dispusă în 232 de localități, ostașii fiind încartiruiți în 25 045 de case⁵ ceea ce însemna aproximativ 21% din numărul total al localităților Basarabiei și 17% din numărul gospodăriilor, iar în anul 1836 Divizia 17/14 Infanterie era dispusă în 620 de localități, ceea ce ar însemna aproximativ 56% din numărul total al localităților. Dispunerea unităților prin localitățile Basarabiei în anii 1832 – 1833 și 1836 este prezentată în *Anexa nr.3* și *Anexa nr. 4*.

Cel mai adecvat pentru scopurile armatei era fondul locativ din orașe. Cu asigurarea cu apartamente în centrele urbane erau investite Comisii pentru încartiruire, create în principalele

¹ Tomuleț V. Situația demografică, social-economică și confesională din Basarabia în anii '20 ai secolului al XIX-lea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Chișinău, 2017, nr. 4 (104), p. 36.

² Tomuleț V. Privirea generală asupra evoluției demografice și sociale a Basarabiei în anii '40 ai secolului al XIX-lea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Chișinău, 2019, nr. 4 (124), p. 170.

³ ANRM, F. 11, inv. 1, d. 26, f. 4 verso.

⁴ Дараган М. *Военно-статистическое обозрение Российской Империи*, Т. XI, Ч. 3, Бессарабская Область. СПб.: Типография генерального штаба, 1849, anexa nr.8.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, f. 214.

orașe ale Basarabiei¹. Recensământul fondului locativ al capitalei provinciei, efectuat în 1838 de către Comisia pentru încartiruire din Chișinău, a demonstrat că Chișinăul împreună cu suburbiile număra 3 369 de case locuibile, dintre care 2 209, sau aproximativ 65,5%, erau supuse încartiruirii², aici fiind cazați 957 de militari.³ Din cele 995 de case existente la acea dată în Tighina, de încartiruire au fost afectate 750, sau 75% din întregul fond locativ al urbei⁴. Orașul Bălți dispunea în anul 1832 de 829 de case, dintre care 536 erau ocupate de unitățile militare, ceea ce reprezenta 65% din totalul fondului locativ⁵. Situația dramatică s-a creat la Soroca, unde din cele 289 de case existente la moment încartiruirii erau supuse 250, ceea ce reprezenta 86,5% din fondul locativ al orașului⁶. Nici la Leova situația nu era mai bună, aici militarii fiind încartiruiți în 105 de case din numărul total de 155 de case bune de locuit, ceea ce însemna 68% din întregul fondului locativ⁷. Important rămâne faptul că, în orașe, cel mai mult suferea de povara încartiruirii populația moldovenească și cea iudaică. De exemplu, în orașul Bălți, unde era dislocat Regimentul Lituanian Vânători, apartamentele erau repartizate numai moldovenilor și evreilor, în felul următor:

Tabelul 4.2. Repartizarea apartamentelor în orașul Bălți pe naționalități (1833)⁸

Categoria militară	Numărul total al persoanelor	Numărul persoanelor cazate la familii de moldoveni	Numărul persoanelor cazate la familii de evrei
Ofițeri superiori	4	2	2
Ofițeri inferiori	9	5	4
Ostași din cadrul statului-major	312	134	178
Ostași din companii	211	79	132

Numărul localităților afectate de încartiruire s-a mărit la sfârșitul deceniului trei, când în Basarabia a fost dislocată Divizia 14 Infanterie, formată inițial din trei, iar mai apoi din patru regimente. În componența sa completă, divizia era dispusă în 620 de localități⁹, așa cum se vede în *Anexa nr. 4*. Cele 620 de localități reprezentau aproximativ 49% din numărul total al

¹ Tomuleț V. *Basarabia în epoca modernă (1812 - 1918): (Instituții, regulamente, termeni)*, Vol. I. Chișinău: Lexon Prim, 2014, p. 198.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2920, f. 22.

³ Ibidem, f. 7-15 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1788, III, f. 525.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, II, f. 272.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2488, f. 319 verso.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, II, f. 278 verso.

⁸ Tabelul este alcătuit de către autor în urma preluării datelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 1922, II, f. 272.

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728, f. 2383-391 verso.

localităților Basarabiei. Numărului existent de trupe ale armatei i se mai adăugă două brigăzi de grăniceri a câte șase companii fiecare, dislocate în principalele localități de-a lungul frontierei.

Într-o oarecare măsură, situația s-a ameliorat între anii 1841-1842, când o mare parte din unitățile Diviziei 12 Infanterie staționate în Basarabia era dispusă în cadrul fondului locativ de stat din cetățile existente, scutind populația locală parțial de calvarul încartiruirii. În cetatea Hotin era dislocat statul-major al Regimentului Infanterie Odesa și un batalion al acestui regiment, în total 1 143 de oameni¹, în cetatea Tighina (Bender), Regimentul Infanterie Azov, care număra 3 950 de oameni. Tot acolo staționa și primul batalion al Regimentului Vânători Ucraina, compus din 1 000 de oameni². Revenirea la normalitate, din punctul de vedere a militarilor, a avut loc între anii 1842-1845, când Divizia 3 Infanterie, transferată din Polonia în Basarabia, a fost intenționat dislocată în principal prin cetăți cu fondul locativ de stat relativ bine dezvoltat și centre urbane, fapt care reducea tensiunea socială la sat. Așadar, la Chișinău, cu cele 600 de gospodării ale sale, și în localitățile învecinate, era încartiruit Regimentul Infanterie Novoihermanland³, la Soroca, efectivului i-au fost repartizate 355 de apartamente; la Chilia – 635 de apartamente pentru unități dislocate permanent în localitate și 6 000 de apartamente pentru unități aflate în tranzit. În Cahul era dislocată o campanie a Regimentului Vânători Zamoscz, detașamentul de invalizi, infirmeria, școala regimentară de muzicanți, în total 379 de ofițeri și soldați. Toți au fost încartiruiți în apartamentele localnicilor. Totodată, au fost repartizate încă 600 de apartamente pentru aproximativ 3 000 de militari aflați în trecere prin Cahul. La Cetatea Albă (Akkerman) au fost repartizate 1 850 de apartamente și în Tighina (Bender) 1 110 de apartamente⁴. Totuși, majoritatea efectivului era dispusă prin localitățile rurale, al căror număr era de 420. La acest număr trebuie adăugate localitățile în care au fost încartiruite cele șase batalioane din cadrul Diviziei 14 Infanterie, adică 91 de localități⁵, ceea ce reprezenta aproximativ 40% din numărul total de localități, situația rămânând practic neschimbată până la începutul Războiului Crimeei. În total, în perioada anilor 1849 – 1851, încartiruirea a costat populației regiunii o sumă foarte mare de 971 173 de ruble și 13 copeici de argint⁶.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3540, f. 12.

² Ibidem, f. 50 verso.

³ Пирожников. *История 10-го пехотного Новоингерманландского полка*. Тула: Электротпечатня и типография И.Д. Фортунова, 1913, p. 258.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5455, f. 73-79 verso.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4561, f. 91 verso.

⁶ Панфилов, С. Государственные, земские и помещичьи повинности царан в 40-60-г.г. XIX в. În: *Социально-экономическое развитие Бессарабии в XIX в. Вопросы истории. Межвузовский Сборник*. Кишинев: Издательство "Штиинца", 1977, p. 84.

Pe parcursul acestor ani, populația a trecut printr-un șir de umilințe, conflicte și opresiuni din partea chiriașilor, autorităților militare și civile. Din acest punct de vedere s-a remarcat colonelul (r) Iacob Barozzi, șeful poliției din Soroca, care în perioada anilor 1834-1839, prin exces de putere, repartiza apartamente pentru încartiruirea militarilor familiilor nevoiașe din oraș din contul celor înstărite, pe care le elibera de încartiruire. În urma denunțului făcut de către funcționarul Masterhazi, membrul Comisiei orașenești de încartiruire pe care șeful poliției l-a destituit abuziv din funcție, respectivul caz, ca și alte fărădelegi, au fost făcute publice. În conflict a intervenit guvernatorul militar a Basarabiei care a fost impus de situație să-l elibereze din funcția ocupată și să pornească ancheta de serviciu¹. Important este de menționat că șeful poliției din Soroca nu era un funcționar simplu, ci unul din cei mai buni ostași ai armatei. Înrolat benevol în 1806 în serviciul militar la vârsta de 20 de ani, acest italian, datorită curajului și bravurii sale înnăscute, a făcut o strălucită carieră militară. În numai opt ani, din 1806 până în 1814 a parcurs toate treptele militare, de la cadet militar la cel de locotenent-colonel. A luat parte la toate campaniile militare din Europa. În Războiul ruso-turc din 1806-1812 a fost decorat cu ordinul Sf. Vladimir clasa a IV-a cu rozetă, pentru curajul extraordinar demonstrat în bătălia de la Borodino a fost decorat cu sabia de aur cu inscripție „Pentru vitejie”, iar pentru participare la cucerirea Parisului din 1814 este decorat cu ordinul Sf. Gheorghe clasa a IV-a². Dacă astfel de funcționari își permiteau diferite abateri de la legislație, atunci putem să ne imaginăm, la ce se putea aștepta populația locală de la funcționari cu un trecut mult mai modest.

De remarcat este faptul că, totuși, populația locală nu s-a resemnat niciodată cu situația creată, opunând în măsura posibilităților rezistență abuzurilor practicate pe scară largă de militari. Una dintre formele specifice de împotrivire și cea mai des utilizată de populație era refuzul proprietarilor caselor de a oferi mâncare ostașilor sau sabotarea intenționată prin prepararea îndoielnică a bucatelor. Astfel, la 4 februarie 1832, comandantul batalionului serviciului de garnizoană din Chișinău, maiorul Bucinschi, în raportul său înaintat guvernatorului civil al Basarabiei îi învinuiește pe locuitorii orașului, în curțile cărora erau încartiruiți ostașii, de prepararea improprie a hranei³. Mai mult, această tendință de sabotaj era susținută tacit de autoritățile locale, mai cu seamă în ținuturile Tighina (Bender) și Ismail. Prin această declarație, autoritățile militare recunoșteau public existența unei probleme de alimentare a ostașilor cauzată de populația provinciei devastată de secetă și război, insistând asupra faptului că, totuși, hrana unui ostaș asigurată de trei-patru familii nu ar fi trebuit să reprezinte o povară de nesuportat

¹ ANRM, F. 38, inv. 1, d. 536, f. 1 verso.

² Ibidem, f. 130-132.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1787, f. 67 verso.

pentru acestea¹. Adresele repetate ale autorităților locale înaintate unităților militare, cu cerința de a scuti populația localităților afectate cel mai grav de seceta, dacă nu de încartiruire, măcar de hrana ostașilor, au rămas fără răspuns. Disperați și neavând altă soluție, locuitorii satului Visterniceni, în semn de protest, la 25 aprilie 1836, și-au părăsit propriile case, mutându-și traiul în altă parte. Rămași în casele abandonate, cei 82 de ostași și sergenți, bărbați în floarea vârste și perfect sănătoși, au flămânzit ca niște copii fără dădacă, netrecându-i nici unuia prin gând să-și prepară singuri mâncarea, ci s-au adresat comandantului lor pentru a fi mutați lor în altă localitate, fie la Bubuieci, fie la Durlăști, de unde locuitorii încă nu dăduseră bir cu fugiții².

Ținând cont de seceta care distrusese culturile agricole din Basarabia, la 2 martie 1839, Nicolae I a emis un ordin special care prevedea unele înlesniri pentru localitățile afectate³. În pofida acestui fapt, viața populației nu s-a ușurat câtuși de puțin, ea (populație), continuând să sufere din cauza prezenței militarilor în casele lor, oferindu-le pat și masă. O situație critică s-a creat din acest punct de vedere între anii 1843-1845 în ținuturile din centrul Basarabiei. Locuitorii satelor Petricani, Visterniceni și Poșta Veche, din cauza secetei, ajunseseră într-o asemenea stare de sărăcie, încât nu puteau să se întrețină nici pe ei înșiși⁴. O împrejurare asemănătoare s-a creat în toamna anului 1845 și la Călărași, unde, din cauza secetei, oamenii refuzau să ofere hrană militarilor⁵. Nu stăteau mai bine lucrurile nici în alte locuri. La 21 noiembrie 1846, comandantul Brigăzii 2, generalul-maior Obrucev, depune o plângere pe numele comandantului Diviziei 15 Infanterie, în care invocă faptul că locuitorii satelor Cuzăuca, Bușăuca, Trifănești, Horodiște, Pereni (din ținutul Orhei) nu numai că ofereau ostașilor Regimentului Lublin Vânători mâncare de calitate proastă, dar le și interziceau să primească oaspeți în casele lor în afara orelor de serviciu. Într-o situație similară se aflau și localitățile din ocoalele Sculeni, Vulpești și Cărpineni din ținutul Iași⁶. Pretențiile nefondate ale militarilor ajungeau până acolo încât comandantul Batalionului 3 al Regimentului Kolîvanovsk Vânători le reproșa localnicilor din ținutul Hotin, în vara anului 1852, că, în vreme ce ei se află la lucrul în câmp, ostașii rămân flămânzi⁷.

Altă formă pacifică de nesupunere față de pretențiile militarilor o reprezentau tentativele oamenilor de a scăpa localitățile de încartiruire cu ajutorul autorităților locale sau, în cel mai rău caz, de a schimba locurile de dispunere a unităților militare bazându-se pe echitate socială.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1921, f. 11 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2488, f. 50 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3014, f. 2.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4095, f. 20.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4561, f. 86.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4856, f. 236, 241 verso.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5611, f. 238 verso.

Populația regiunii depunea la autorități numeroase plângeri ori cereri insistente de a elibera localitățile de încartiruire. La rândul lor, autoritățile locale, de la primărie până la ispravnici, în măsura posibilităților încercau să rezolve doleanțele oamenilor în sens pozitiv. Cazuri când, în urma intervenției prompte a autorităților locale, militarii acceptau redislocarea unităților în alte locuri erau destul de frecvente. Desigur, comandamentele militare procedau în acest fel nu din altruism sau din simpatie față de țărani, ci din considerente practice, așa cum ar fi cazul localității Vadul-Rașcov. Conform schemei de dislocare a unităților militare pentru anul 1833 din ținutul Iași, la Vadul-Rașcov se preconiza a fi dislocată Compania 2 Artilerie ușoară a Brigăzii 24 Artilerie. Localitatea, arsă până la temelie în acel an din cauza unui incendiu, practic nu putea găzdui ostași, fapt raportat de ispravnicul ținutului la Chișinău. În urma intervenției prompte a autorităților civile, comandamentul Corpului 6 Infanterie a dispus transferul acestei companii din Vadul-Rașcov la Cotiujeni¹. Similar a procedat și primăria din Bălți, la insistențele căreia, în iarna anului 1835, din oraș a fost transferată o companie a Regimentului Vânători Podolia².

Un exemplu de colaborare reciprocă cu autoritățile civile s-a produs în localitatea Lăpușna, unde, conform repartiției localităților pentru încartiruire, urma să fie dislocat statul-major al Regimentului Infanterie Minsk, cu toate structurile și subunitățile de asigurare existente, cum ar fi cancelaria, infirmeria militară, brutăria, bucătăria, spălătoria, farmacia, baia, depozitul alimentar, corpul de gardă, școala de gorniști și toboșari, grajdul pentru cai. Vizitând localitatea respectivă în scop de informare, în luna aprilie 1835, comandantul regimentului, colonelul Pissarjevski, a constatat că în loc de 274 de gospodării, cum apăreau în lista de încartiruire³, localitatea număra real numai 150 de case țărănești, compuse din una, cel mult două odăi mici, cu un mobilier rudimentar, alcătuit dintr-un pat, niște lavițe și o masă. Calculul simplu efectuat pe teren a arătat că regimentului îi erau necesare: infirmeria pentru 120 de persoane – 60 de case; brutărie, bucătărie, spălătorie, farmacie, baie, depozite – 10 case; școala de gorniști – 3 case; școala de toboșari – 3 case; cancelaria regimentului cu arhiva – 3 case; corpul de gardă cu încăpere pentru arest – 2 case; lucrătorii atelierelor din regiment – 19 case, pentru adjutantul, preotul și auditorul regimentului – 6 case, în total 106 de case, fără grajduri, care în sat nici nu existau. Era evident că localitatea nu putea îndeplini dispoziția de livrare a fondului locativ⁴, periclitând bună funcționare a unui regiment. În aceste condiții, colonelul Pissarjevski s-a adresat Comisiei de încartiruire din Chișinău, cu rugămintea de a transfera o parte din subunitățile statului-major din Lăpușna la Chișinău. Răspunzând operativ la solicitare, comisia a permis

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, f. 88.

² ANRM, F. 2, inv.1, d. 2061, f. 158.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2240, f. 34.

⁴ Ibidem, f. 89 verso.

mutarea unei părți din statul-major la Chișinău, fixând și localurile respective: infirmeria regimentară cu 112 de paturi în casa porucicului Vitvițchi, școala de gorniști și toboșari în casa lui Donici, cizmăria în casa lui Costachi Russo, ateliere de reparație a armamentului și tâmplăria în casa lui Meleca, croitoria în casa lui Ianache Nastaniu¹.

În mod similar au procedat și autoritățile locale din ținutul Orhei, unde era dislocată Bateria 5 Artilerie ușoară. Un incendiu devastator a distrus până la temelie încăperile atelierului de reparații și depozitul alimentară ale acestei subunități. Fără a desfășura o cercetare administrativă privind elucidarea cauzelor incendiului, locotenent-colonel Kozlov, comandantul bateriei, s-a adresat la 17 septembrie 1838 autorităților din oraș cu cererea de a fi repartizate, din fondul locativ al urbei, case cu încăperi pentru școala de instrucție, atelier și depozit furajer. Cu examinarea cazului s-a ocupat procurorul ținutal, care, după ce a cercetat starea reală de lucru din Orhei, i-a refuzat colonelului distribuția unor spații suplimentare pentru subunitatea sa din cauza lipsei acestora, sugerându-i totodată ideea ca depozitul furajer să fie instalat într-o clădire liberă din cazarma bateriei². În același mod au procedat și autoritățile locale din ținutul Soroca, care au refuzat cererea comandantului Bateriei 3 Artilerie, locotenent-colonelul Iaroșevschi, privind distribuția încăperilor pentru școala de instrucție din cauza lipsei caselor libere în Soroca³.

Menționăm că astfel de cazuri nu erau caracteristice comportamentului comandamentelor militare, care se ghidau în activitatea lor exclusiv de interesele armatei și nu ale populației civile, față de care arătau un sentiment de aroganță și superioritate, familiale unui stat militarizat, cum era Rusia în secolul al XIX-lea. Când interesele strategice impuneau luarea unei decizii în favoarea armatei, nimic nu putea schimba disponerea unităților, chiar dacă ele afectau grav viața cotidiană a populației.

Semnificativă din acest punct de vedere este situația creată în anul 1837 la Sculeni, important punct strategic de observație și control al întregului spațiu balcanic. Către luna octombrie 1837, la Sculeni, localitate de numai 200 de case, erau concentrate patru structuri administrative de stat-major: statul-major al Brigăzii 2 a Diviziei 8 Infanterie, în frunte cu generalul Arestov; statul-major al Regimentului Vânători Alexopol; statul-major al generalului Beghidov, comandantul trupelor de cazaci din Basarabia; statul-major al Batalionului Prut de carantină⁴. Situația de la Sculeni cu fondul locativ era atât de încordată încât, din cauza lipsei

¹ Ibidem, f. 112 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2921, f. 24.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2922, f. 4 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2725, f. 26.

spațiilor pentru armată, unii dintre locuitori au fost pur și simplu dați afară din casele lor pentru a le oferi găzduire ofițerilor, iar alții închiriau din bani proprii locuințele pentru generali și ofițeri¹.

Toate cerințele insistente ale isprăvniciei din Iași, de a transfera o parte din aceste structuri militare la Fălești, au rămas fără răspuns. Mai mult, cadrele militare își băteau joc de oameni, cum ar fi cazul generalului Arestov. Acest înalt demnitar a fost cazat în una dintre cele mai bune case din Sculeni, care aparținea văduvei consilierului titular Osovschii. Contractul încheiat prevedea închirierea a trei odăi, bucătărie, un șopron și un grajd. Restul casei, și anume două odăi, o dependență cu bucătărie din curtea ogrăzii, a rămas în folosința proprietarei imobilului. Dar în absența acesteia, plecată la moșie, generalul a ocupat abuziv toate încăperile. Reîntorcându-se acasă, văduvă s-a pomenit fără acoperiș deasupra capului, refuzând categoric să-i cedeze generalului încă o odaie și o dependență. Ciocnindu-se de apărarea dârză a generalului în spațiul ocupat, proprietara Osovschii nu a avut altă soluție decât să plece din casă la moșie pe durata șederii acolo a generalului Arestov². În casa funcționarului Dobrinschi s-a instalat colonelul Rafailovici, comandantul Regimentului Vânători Alexopol, în casa funcționarului Morozovski - șeful depozitului alimentară Doșanski, în casa medicului Enițin – apartamentele și cancelaria generalului Beghidov.

Fără rezultat pozitiv s-a terminat și tentativa Judecătorei ținutului Soroca din luna ianuarie 1841 de a scuti de încartiruire satul Bujărăuca. Argumentul invocat de Judecătorie, cum că satul Bujărăuca, în număr total de numai 90 de case, nu poate face față încartiruirii efectivului Bateriei 6 a Brigăzii 12 Artilerie, în număr de 30 de persoane, deoarece casele din sat erau deja utilizate pentru popasul de noapte al arestanților, a fost respins de comandamentul brigăzii³. Numai autoritatea guvernatorului militar al Basarabiei, generalul-locotenent Fiodorov, putea tempera într-o oarecare măsură pretențiile militarilor în a transforma regiunea într-o imensă tabără militară.

Cel mai solicitat era Chișinăul cu suburbiile sale, centrul administrativ al provinciei, cu o infrastructură stabilă și în creștere rapidă. În pofida acestui fapt, capitala provinciei se afla la limita posibilităților economice de a răspunde la toate cerințele autorităților militare de a mări cota urbei în încartiruirea trupelor. În anul 1842, capitala provinciei găzduia statul-major al Diviziei 3 Infanterie, statul-major al Brigăzii 1 Infanterie, Batalionul 4 al Regimentului Infanterie Novoihermanland, celelalte trei batalioane ale acestui regiment fiind dispuse în 127

¹ Ibidem, f. 24 verso.

² Ibidem, f. 12 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3541, f. 16-16 verso.

de localități din preajma Chișinăului¹. Dar generalul-locotenent Fiodorov a pus capăt discuțiilor privind posibilitatea de a mări fondul locativ supus încartuirii, la 22 iunie 1846, el a interzis pur și simplu acest lucru, inclusiv ocuparea de către unități a suburbiei Buiucani². Mai mult, în luna septembrie a aceluiași an, a fost emisă o dispoziție prin care comandamentul Regimentului Praga Infanterie era obligat să elibereze casele locuitorilor primului cartier al orașului, cu transferarea efectivului în cazărmile destinate anume acestui regiment³.

Cazurile menționate mai sus și multe altele care nu au fost expuse, confirmă abuzurile săvârșite constant de armată față de populația civilă. În pofida caracterului pașnic și supus al moldovenilor vizavi de autorități, fapt demonstrat de formele pașnice de ripostă la aceste fărădelegi, în unele momente, de altfel foarte rare, ajunși la limita răbdării, ei recurgeau la aplicarea forței și violenței în conflictele cu reprezentanții armatei. Dintre toate unitățile dislocate pe teritoriul Basarabiei, atitudinea cea mai brutală față de populația locală o aveau cazacii. Cazacii, trupe neregulate, se deosebeau de unitățile regulate prin disciplina scăzută, nivelul destul de slab în pregătirea de luptă, abuzurile săvârșite față de populație în regiunile unde erau dislocați, consumul băuturilor spirtoase, bătăile și actele de huliganism. Aceste caracteristici erau valabile inclusiv pentru efectivul Regimentului 22 al Cazacilor de pe Don. Astfel, la 27 mai 1832, doi cazaci din cadrul acestui regiment au intrat în plină zi în crâșma din satul Vancicăuți, ținutul Hotin, unde, după consumarea băuturilor spirtoase, au snopit în bătaie o femeie, fără nicio cauză plauzibilă, care în aceeași zi a și decedat⁴.

Cu nimic mai buni erau și militarii Regimentului 18 al Cazacilor de pe Don, care se ocupau cu jafuri și tâlhării. În noaptea de 13 iunie 1832, lângă Fălești, a fost prădat Veisman Fridmanovici, originar din Guvernământul Podoliei, de niște indivizi necunoscuți. După ce l-au bătut bine, tâlharii de drumul mare l-au deposedat de 527 de ruble de argint. În urma altercației, Veisman s-a opus înverșunat agresorilor, rupând cu dinții degetul unuia dintre ei. În urma plângerii adresate de către pătimit organelor poliției locale, s-a inițiat o anchetă și, după indiciile prezentate, acestea au constatat că persoana cu degetul mușcat nu era altul decât Zahar Prudkov, ostaș din cadrul Regimentului 18 al Cazacilor de pe Don. Totodată, s-a dovedit că la jaf au mai participat încă 42 de cazaci din același regiment⁵.

¹ Пирожников, *История 10-го пехотного Новоингерманландского полка*. Тула: Электронпечатня и типография И.Д. Фортунова, 1913, p. 258.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4856, f. 56.

³ Ibidem, f. 130.

⁴ Arhiva de Stat a Regiunii Odessa (Державний архів Одеської області, în continuare ASRO), Fondul 1, inventar 1, dosar 214, 1, f. 69 verso.

⁵ ASRO, F. 1, inv. 1, d. 214, f. 73 verso.

Faimoși erau și militarii Regimentului 2 al cazacilor din Orenburg, care se evidențiau prin numărul exagerat de mare de abuzuri față de localnici, care, la rândul lor, le plăteau cu aceeași monedă. Așadar, la 21 octombrie 1832, Rahmetula Bikbov, cazac în acestui regiment, a fost trimis de camarazi la cârciuma din satul Frăsineni după sare. Suspectat de locuitori că procurarea sării este un simplu pretext de a cerceta împrejurimile în vederea planificării unui furt de boi din sat deoarece, după ce a cumpărat sarea, militarul respectiv a zăbovit la crâșmă până la apusul soarelui, la reîntoarcerea la unitate localnicii i-au organizat o ambuscadă. Nicolae Mihailov, însoțit de servitori, a năvălit asupra cazacului în apropierea satului Brătuleni, l-au dat jos de pe cal și l-au bătut, după care l-au dus legat în sat, unde l-au ținut trei zile sub arest, predându-l ulterior Judecătoriei din Orhei¹.

Din păcate, comportamentul trupelor regulate nu era mai bun comparativ cu cel al cazacilor din trupele neregulate. Dislocați în sudul Basarabiei, efectivul companiilor Regimentului Minsk Infanterie se comportau cu populația din ținut ca și cum se aflau pe un teritoriu cucerit. Fără acordul autorităților locale, feldwebel-ii (subofițerii), repartizau case pentru încartiruire, alegându-le, desigur, pe cele mai bune, luând la bătaie, în caz de refuz, starostii satelor. Astfel de cazuri au avut loc în localitatea Cara-Ahmet, unde era dislocată Compania 4 Grenadier și la Jăbrieni, unde ostașii Companiei 12 Mușchetari îi băteau pe localnici, inclusiv femei².

Aroanța și ignoranța erau manifestate de către militari și în relațiile cu autoritățile locale în grad de ofițeri de rezervă, foști militari de carieră. În luna iulie a anului 1839, Compania 2 Carabinieri a Regimentului Vânători Podolia, în timpul marșului spre Hotin, a efectuat un popas în localitatea Medveja, aparținând domeniului statului. Pe parcursul popasului, efectivul companiei, în număr de 96 de oameni, a primit de la săteni 7 puduri de făină, 4 gârneți de crupe și 4 atelaje pentru transportarea bunurilor materiale ale companiei până la Hotin. Aflat la fața locului, responsabilul pentru domeniile statului din ținut, locotenent-colonelul Anghel, i-a cerut comandantului companiei, căpitanul Mamoșițchi, plata cheltuielilor suportate de localnici în valoare de 547 de ruble. În pofida deferenței de vârstă și de grad, căpitanul a refuzat să plătească, amenințându-l pe venerabilul veteran cu sabia scoasă din teacă³.

Un comportament nedemn de uniforma militară a demonstrat și efectivul Regimentului Infanterie Praga. Traseul acestuia prin satele Basarabiei, din toamna anului 1846, era marcat de bătăi, delapidări, fărădelegi, abuzuri de tot felul față de populația pașnică. Astfel, în localitățile

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2067, f. 5-5 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3022, f. 9 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 3023, f. 2.

Boenari și Mânzătești, ostașii, în frunte cu comandantul companiei, i-au bătut pe staroste și pe oamenii de vază din aceste sate, în localitatea Hercești l-au lovit pe un mazil și au sustras abuziv de la oameni 14 atelaje, refuzând plata, la Cornești i-au bătut pe mai mulți proprietari de case, rupându-le hainele de pe ei¹.

Subliniem că acest comportament brutal al militarilor de rând față de populația civilă reflecta de fapt expresia atitudinii inumane manifestate de corpul de ofițeri față de subalternii. Ostașul era privit de comandant ca un iobag, cu toate consecințele aferente acestei categorii sociale. Cazurile de maltratare a ostașilor erau atât de frecvente, încât nici nu mai erau luate în seamă. Pedepsele corporale autorizate, aplicate regulamentar numai de către comandantul regimentului, dar și cele neautorizate, aplicate ilegal de ofițerii eșalonului inferior (comandanții de batalioane, companii, plutoane), s-au transformat într-o practică la ordinea zilei. Printre comandanții companiilor era foarte des răspândită însușirea rației alimentare suplimentare acordate ostașilor de către locuitori, aceasta devenind o sursă ilicită de venit personal al ofițerilor². Nemaiputând rezista maltratărilor din partea ofițerilor, unii dintre soldați își puneau capăt zilelor, cum a fost cazul lui Grigorii Cicevițin, furier în Regimentului Viatka Infanterie. Persecutat zilnic cu o cruzime exagerată pentru orice abatere de serviciu de către comandantul comendurii Chișinău, maiorul Borisov, G. Cicevițin s-a spânzurat la 27 februarie 1832, lăsând în urmă un bilet în care explica hotărârea luată nemaisuportând suferințele pricinuite de mai sus-numitul ofițer³. La fel a procedat și Serghei Ivanov, soldat în Regimentului Infanterie Zamoscz, găsit la 6 iulie 1832 spânzurat de un copac la Malina Mică, o suburbie a Chișinăului⁴. Numai în regimentul de vânători, în numele feldmareșalului Kutuzov-Smolenskii, dislocat în Basarabia în perioada 1837-1847, au avut loc 24 de sinucideri, dintre care 15 militari prin spânzurare și 9 prin împușcare⁵. Totuși, cel mai răsunător caz a avut loc la 13 noiembrie 1832, în satul Nemțeni, ținutul Orhei, unde în apartamentul său a fost găsit mort comandantul Regimentului 36 al Cazacilor de pe Don, locotenent-colonelul Stupacevschi. Ancheta desfășurată a stabilit că moartea colonelului a survenit în urma unui foc de armă prin fereastra încăperii⁶. Făptașul nu a fost găsit, însă pentru că singurii posesori de armă în sat erau cazacii, putem presupune că acesta era din rândul lor.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4856, f. 341.

² Пирожников. *История 10-го пехотного Новоингерманландского полка*. Тула: Электротпечатня и типография И.Д. Фортунова, 1913, p. 259.

³ ASRO, F. 1, inv. 1, d. 214, f. 35 verso.

⁴ Ibidem, f. 87.

⁵ Крючков, В. *95-й пехотный Красноярский полк. История полка 1797 – 1897 г.г.*. Санкт-Петербург: Паровая скоропечатня Я.И. Либермана, p. 285.

⁶ Ibidem, f. 141 verso.

Expresia maximă a atitudinii ireconciliabile față de abuzurile militarilor s-a manifestat în diverse acte de nesupunere a populației locale vizavi de autorităților țariste. Chiar dacă formele deschise de protest nu erau foarte răspândite în Basarabia, pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea fiind atestată numai una singură, cea din vara anului 1834, ignorată de istoriografia sovietică, acestea sunt totuși simptomatice. Cu regret, documentele din arhivele privind acest episod sunt foarte lapidare. Nu sunt arătate motivele concrete ale izbucnirii populare, nu apar numele liderilor mișcării și desfășurarea evenimentelor. Cunoaștem doar că, la începutul lunii iulie 1834, populația satelor Brătușeni (ținutul Hotin), Izbiște cu Ustia (ținutul Orhei) s-au răscolit împotriva autorităților țariste. Toate cele trei sate sufereau de mai mulți ani de povara încartuirii unităților militare. Pentru înăbușirea răscoalei la Brătușeni a fost expediată o companie din cadrul Regimentului Vânători Vilno, iar la Izbiște și Ustia o companie din cadrul garnizoanei militare Chișinău¹. Nu încapă nici o îndoială că revolta a fost înăbușită, iar liderii mișcării trași la răspundere.

În pofida reprimării prin forță a protestelor față de autorități și militari, cazuri de acest gen s-au mai întâmplau și ulterior. De pildă, la 1 decembrie 1850 la Căușeni, unde în conflict au intrat comandantul transportului de recruți, locotenent-colonelul Hmelevschii, și conțopistul primăriei, Gadalii. Poposind la Căușeni cu detașamentul său de recruți proveniți din Poltava, în număr de 267 de persoane, locotenent-colonelul Hmelevschii avea asupra sa documente de însoțire și de punere la rație alimentară numai pentru 112 de oameni. În absența înscrisurilor corespunzătoare, pe un ton ridicat, ofițerul respectiv i-a cerut conțopistului să ordone populației localității să hrănească întregul efectiv de recruți, cu sau fără justificare în documente. Conțopistul Gadalii a refuzat să îndeplinească ordinul dat și i-a adunat pe localnici îndemnându-i să ceară de la ofițer plata hranei (în numerar) pentru toți cei 267 de oameni. Mai mult, fiind la curent cu evenimentele din Transilvania din anii 1848-1849, a comparat comportamentul colonelului cu cel al ungarilor rebeli din satele române².

În concluzie prezentăm dinamica încartuirii din localitățile Basarabiei pe perioade care poate fi demonstrată prin diagrama alăturată din care reiese că în perioada anilor 1823-1833 au fost supuse încartuirii 18% din localitățile regiunii, 49% între anii 1836-1840, 40% anii 1842-1849, pe întreaga perioadă a anilor 1812-1853, rata medie de localități supuse încartuirii era de 35%, adică fiecare a treia localitate din Basarabia era gazda unei unități militare. Pentru satele moldovenești această cifră era și mai mare, deoarece localitățile coloniștilor erau scutite de aceasta povară grea. Populația locală din nordul regiunii, atât moldoveni, cât și ucraineni, nu s-au

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2059, f. 1-2.

² ANRM, F. 2, 1, 5612, f. 4.

împăcat niciodată cu această situație militând adesea prin metode pașnice pentru a scuti propriile localități de încartiruire.

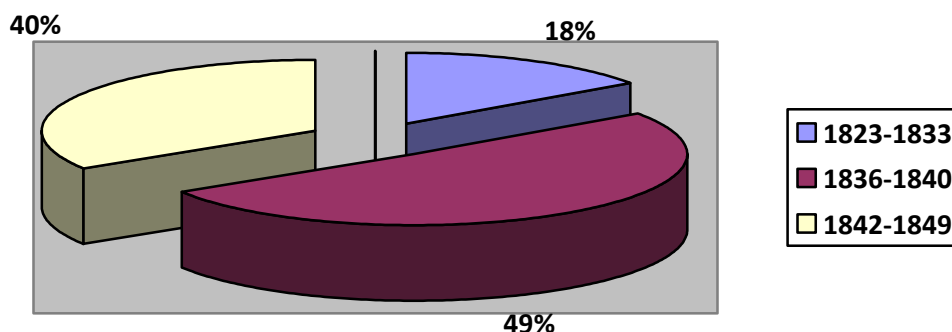

Fig. 4.5. Procentajul localităților Basarabiei dispuse încartiruirii¹

4.6 Concluzii la capitolul 4.

În încheiere se impun unele concluzii ce țin de perioada respectivă.

1. Intervalul 1830-1853, care a urmat Războiului ruso-turc dintre anii 1828-1829, poate fi caracterizat drept o perioadă de criză profundă care a cuprins armata rusă. Bazată pe sistemul anacronic de completare, instrument docil în cadrul unui sistem politic depășit, armata țaristă era devansată tot mai mult de armatele moderne ale lumii. Intuind schimbările petrecute în arta militară europeană și îngrijorat de stagnarea care a cuprins armata sa, Nicolae I a încercat să remedieze situația. Captiv al ideilor conservatoare, soluția o vedea în întărirea disciplinei și întrebuințarea pe scara largă a resurselor administrative. Cu certitudine putem afirma că anii 1830-1853 au reprezentat în istoria militară a Rusiei o perioadă de căutare, din partea comandamentului superior rus, a celor mai eficiente forme și metode de construcție militară. Aceste căutări s-au finalizat cu nenumărate reforme care priveau schimbări în ținuta militară, mărimea nasturilor, revizuirea statelor de organizare, fuzionări și înființări ale unor noi unități, redisolocarea anuală a marilor unități și unități dintr-o regiune a imperiului în alta, și alte măsuri similare. Tot ce s-a întreprins nu a schimbat câtuși de puțin situația spre bine, reformele fiind mimate, și nu îndeplinite, Rusia pierzând supremația în domeniul militar.

2. Așa-numitele transformări din domeniul militar nu au ocolit nici Basarabia, unde au fost efectuate diferite remanieri în dispunerea, aprovizionarea și subzistența trupelor dislocate

¹ Graficul a fost alcătuit de către autor în baza procesării materialelor din: pentru anii 1823-1833 - ANRM, F. 2, 1, 1922, f. 214; anii 1836-1840 - ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728, f. 383-391 verso; anii 1842-1849 - ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5455, f. 73-79 verso. și ANRM, F. 2, inv. 1, d. 4561, f. 91 verso.

în ținut, dar și în exploatarea a resurselor naturale și umane. În urma deselor schimbări în dislocarea marilor unități și unități din regiune, treptat s-a ajuns la găsirea unui număr optim de trupe necesare a fi dislocate în Basarabia, fără ca acestea să afecteze grav, în opinia oficialilor, populația locală, și care era de aproximativ 20 000 de ostași, sau efectivul unei divizii de infanterie plus trupele sedentare (locale). Dacă ținem cont de faptul că din cele 27 de divizii de infanterie, dintre care trei de gardă, existente în trupele regulate ale armatei țariste din perioada respectivă, una era dislocată permanent în Basarabia, aceasta ar reprezenta 3,7% din numărul total al infanteriei regulate din imperiu. Ponderea trupelor dislocate, în comparație cu numărul populației și întinderea teritorială, era exagerat de mare, ocupând primele locuri din Rusia și fiind depășită numai de Sankt Petersburg cu împrejurimile sale, capitala imperiului, și de Moscova. Chiar și în Caucazul de Nord și Transcaucazia, regiuni unde se desfășurau acțiuni militare permanente, erau dislocate numai trei divizii de infanterie regulată. În regiunea Orenburg, care cuprindea vastele teritorii de stepe, la sud de munții Ural, era staționată o divizie de infanterie, în Finlanda – o divizie de infanterie și în enorma Siberie, tot o divizie de infanterie. Concentrarea atât de masivă în Basarabia pe timp de pace a unităților armatei regulate atestă interesul deosebit de mare manifestat de conducerea militară rusă față de această regiune strategică, fapt confirmat ulterior de Războiul Crimeei.

3. Odată stabilite în regiune, trupele necesitau cheltuieli mari din partea autorităților locale pentru întreținerea lor. Pentru a micșora presingul financiar asupra regiunii, autoritățile din ținut au inițiat o amplă campanie edilitară de construire cazărnilor, folosind atât sume bugetare, cât și cele extrabugetare sau private. În viziunea autorităților, construirea cazărnilor și reparația celor vechi, rămase de la turci, aveau să rezolve, chiar și parțial, încartiruirea, una dintre cele mai spinoase probleme pe parcursul întregii istorii a Rusiei din domeniul relațiilor civil-militare. În acest scop au fost investite 452 495 de ruble și 7 copeici, dar dacă ținem cont și de investițiile în sistemul medical, atunci suma totală se ridică la cifra de 1 142 962 de ruble și 43 de copeici. Datorită eforturilor depuse de către autorități, către începutul Războiului Crimeii până la 30% din efectiv staționa în cazărmi, un rezultat destul de bun în comparație cu alte regiuni ale imperiului. Evident că, din punct de vedere economic, aceste sacrificii erau suportabile pentru o regiune prosperă cum era Basarabia. Chiar dacă la aceste cheltuieli mai adăugăm cele 789 162 de ruble și 19 copeici alocate în anii respectivi pentru aprovizionarea unităților staționate în raza localităților de dispunere cu materialele de construcție, încălzire și iluminare, nu această sumă de 1 932 124 de ruble și 62 de copeici, de altfel destul de impunătoare, stârnea nemulțumiri din partea populației. Aprovizionarea armatei cu mijloace de transport și încartiruirea militarilor afectau cel mai mult viața cotidiană a populației, cu excepția coloniștilor. Totuși, inconveniențele

coabitării localnicilor cu militarii, greu de calculat, aveau și un cost material. Anual, din gospodăriile țăranilor erau extrase aproximativ 490 de care pentru o etapă de marș, care au costat populația în anii 1849-1851 cu 158 8947 de ruble și 83 de copeici de argint.

4. În ceea ce privește încartiruirea militarilor, fără a exagera câtuși de puțin, putem afirma că, dintre toate îndatoririle față de stat, aceasta era cea mai supărătoare povară pentru localnici. Aproximativ jumătate din localitățile Basarabiei erau impuse încartiruirii obligatorii, fapt care nemulțumea profund oamenii și conducea la apariția unei tensiuni latente între societatea civilă și militari. S-a creat o situație paradoxală odată cu creșterea semnificativă a ponderii spațiului locativ de stat reprezentat de cazărmi, numărul localităților supuse încartiruirii rămânea în creștere, de la 25% în anii `20, 60% în anii `30 și până la 50% în anii `40 ai secolului al XIX-lea. Situația se explică prin diminuarea numărului militarilor încartiruiți într-o gospodărie odată cu extinderea simultană a zonei de încartiruire. Presiunea poveri de încartiruire pe cap de locuitor scădea, în schimb creștea numărul localităților supuse acestei îndatoriri. Numai pentru anii 1849-1851 costul încartiruirii pentru populația regiunii era de 971 173 de ruble și 13 copeici de argint.

5. Populația provinciei nu a încetat niciodată lupta cu abuzurile săvârșite din partea militarilor, care creau tensiuni sociale în relațiile cu armata. În unele cazuri, aceste tensiuni luau forma de protest. Pe întreaga perioadă respectivă au fost semnalate oficial 15 cazuri de proteste ale populației civile, majoritatea pașnice. Printre acestea se numărau refuzul de a oferi mâncare ostașilor de a schimba dislocarea detașamentelor militare în alte localități. Numărul redus de cazuri raportate se explică prin dorința autorităților locale de a mușamaliza sau chiar de a tăinui evenimentele de acest gen, numărul real fiind mult mai mare. Totuși, în perioada respectivă apar și forme violente de rezistență manifestate de către populația rurală, cum ar fi actele de nesupunere deschisă față de autorităților militare și răscoalele țărănești din anul 1834, care au avut loc în ținuturile Hotin și Orhei, reprimare prin intervenția forței armate.

5. BASARABIA ȘI ASIGURAREA LOGISTICĂ ÎN RĂZBOIUL CRIMEEI (1853-1856)

5.1. Rolul economic al Basarabiei în desfășurarea acțiunilor militare

Disputa mărunță dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Catolică, în spatele căreia se afla Franța, privind gestionarea lăcașurilor sfinte din Țara Făgăduinței a escaladat în cea de a doua jumătate secolului al XIX-lea Problema Orientală. Ferm convins în supremația militară a Rusiei și neimplicarea în conflict a Austriei, recunoscătoare pentru salvarea sa de valul revoluționar cu ajutorul baionetelor rusești, Nicolae I promova o politică agresivă față de Imperiul Otoman. Se simțea în aer tot mai acut mirosul prafului de pușcă. Războiul era iminent și rușii se pregăteau deschis pentru desfășurarea acțiunilor militare. Având un număr impunător de forțe armate, care ajungeau la peste 1,1 milioane de ostași, peste 1,2 mii de tunuri și 398 de nave militare de diferite tipuri¹, Rusia era slab pregătită din punct de vedere tehnico-tactico-militar. Cele mai multe tipuri de armament erau demult depășite de dezvoltarea tehnicii militare. Trupele păreau în stare de a participa mai mult la parade, și mai puțin la luptă. Cu toate acestea, țarul Nicolae I s-a aventurat în acest război cu fermă convingere că va învinge coaliția inamică.

Pentru ocuparea Principatelor Române a fost formată Armata Dunăreană, în număr total de 87 282 de oameni aflați sub comanda generalului Mihail Gorciakov². Turcii opuneau acestor forțe 145 000 de oameni sub conducerea lui Omar Pașa, un talentat croat turcizat. La 14(26) iunie 1853, fără a declara oficial război Turciei, Nicolae I emite la Sankt Petersburg Înalțul Manifest prin care anunță ocuparea Principatelor Române³. Intențiile reale ale țarismului față de Imperiul Otoman sunt demonstrate prin concentrarea armatei la hotarele Turciei cu mult timp înainte de publicarea Manifestului. În luna martie 1853, în Basarabia a fost constituit Detașamentul Înaintat.

Concentrarea în sudul Basarabiei a Detașamentului Înaintat s-a efectuat, în principal, cu ajutorul și aportul populației locale, care pentru transportarea bunurilor materiale ale Diviziei 15 Infanterie a trimis 72 de care de transport la fiecare etapă de marș din cele 96 parcurse de unitățile diviziei și 8 care de fiecare etapă de marș din cele 52 pentru Brigada 15 Artilerie⁴. Către luna iunie 1853, întregul efectiv destinat ocupării principatelor a fost concentrat în Basarabia, fiind compus din 14 regimente de infanterie, 8 regimente de cavalerie, 3 regimente de cazaci, 3

¹ Бескровный, Л. *Русское военное искусство XIX века*. Москва: Издательство «Наука», 1974, p. 224, 228.

² Ковалевский, Е. *Война с Турцией и разрыв с Западными державами в 1853 и 1854 годах*. Санкт-Петербург: Тип. братьев Глазуновых, 1871, p. 44.

³ Богданович, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов*. Т. 1. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1876, p. 92.

⁴ Ibidem, f. 66-67.

brigăzi de artilerie, 2 brigăzi de artilerie călăreață și 2 batalioane independente¹. Ținând cont de faptul că pentru transportarea bunurilor materiale ale unui regiment de infanterie erau necesare 36 de care pentru o etapă de marș², unui regiment de cazaci 4 care de transport³, brigăzii de artilerie 15 care⁴ și unui batalion independent până la 12 care de transport⁵, un calcul simplu ne demonstrează că pentru deplasarea acestei mase de oameni erau necesare 615 de care de transport pentru o etapa de marș, unitățile de transport fiind preluate de la populația locală.

Odată cu declanșarea ostilităților, în Basarabia au rămas puține trupe însărcinate cu supravegherea teritoriului. Majoritatea acestor unități erau dislocate în sudul regiunii, în imediata vecinătate a teatrului de acțiuni militare. Coloana vertebrală a acestor forțe o reprezentau două regimente regulate din cadrul Diviziei 15 Infanterie și batalioanele de rezervă a Diviziilor 12 și 15 Infanterie, în total 16 batalioane. Centrul, nordul și estul regiunii erau supravegheate numai de trupele locale (sedentare), puține la număr și cu o valoare combativă îndoielnică. Din toate detașamentele de acest gen existente la momentul declanșării acțiunilor militare, numai batalionul serviciului de garnizoană din Chișinău reprezenta o structură armată cât de cât încheată, cu un număr optimal al efectivului – 1 075 de militari. Celelalte erau mai inferioare și ca număr, și ca forță combativă. Detașamentul de invalizi din Chișinău avea în rândurile sale 107 de ostași, detașamentul similar din Tighina (Bender) – 104 de ostași, cel din Akkerman (Cetatea Albă) – 114 de militari, cel din Soroca – 140, cel din Hotin – 108 de militari, cel din Ismail – 112 de ostași, cel din Cahul – 171 de militari, cel din Orhei – 150 de ostași, Bălți – 106 de militari⁶. În caz de necesitate, lor li se putea adăuga echipa de jandarmi din Chișinău, cu un efectiv total de 38 de persoane, și cea din Ismail, care număra doar 3 de persoane⁷. Linia Prutului era ținută sub observație de brigăzile de grăniceri în Sculeni cu 1 211 de militar⁸ și în Ismail cu 1 447 de militari⁹. Rezerva mobilă era constituită din Oastea Dunăreană de cazaci, care, la 15 iunie 1853, era compusă din două regimente și număra în rândurile sale 6 ofițeri superiori, 58 de ofițeri inferiori, 180 de sergenți, 1 914 de cazaci, 5 angajați civili și 2 163 de cai¹⁰.

¹ Богданович, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов. Приложения*, Т. 1. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, р. 5-6.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5927, f. 200 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5979, f. 21.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5927, f. 205 verso.

⁵ Ibidem, f. 303.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 5982, f. 5 verso.

⁷ Ibidem, f. 13 verso.

⁸ Ibidem, f. 22.

⁹ Ibidem, f. 66 verso.

¹⁰ Ibidem, f. 68 verso.

Pentru deservirea medicală a trupelor ruse în Basarabia au fost formate trei spitale militare cu o capacitate de deservire a 4.800 de bolnavi¹. Aprovizionarea armatei de ocupație cu produse alimentare se efectua prin stocarea în depozitele din Basarabia a hranei în cantități suficiente pentru întreținerea a 70 000 de ostași pe durata a două luni². Organele de intendență ale armatei dispuneau de 187 350 de cetverturi de făină, 24 120 de cetverturi de crupe³, cantități însemnate de pesmeți, vin, oțet, sare și alte produse alimentare.

Furnizarea neîntreruptă a muniției pentru trupe era o altă problemă importantă de rezolvare a căreia în mare parte depindea soarta războiului. La momentul trecerii Prutului, unitățile de artilerie dispuneau de 103 929 de proiectile⁴, la care se mai adăugau 152 866 de proiectile dislocate la Tiraspol și 145 590 de proiectile aflate la păstrare în depozitele de artilerie din interiorul țării. Totodată, unitățile de infanterie aveau asupra lor 9 763 880 de cartușe de campanie⁵. Acestor cantități mari de provizii, muniții și armament se mai adăugau două spitale militare ambulante concentrate la Leova și Chișinău, cu un număr total de 4 800 de paturi⁶.

Volumul mare al încărcăturilor transportate devenea o problemă ținută constant în atenția comandamentului militar. Către luna februarie 1853, armata de câmp dispunea de un convoi ambulant format din 961 de furgoane, 134 de care auxiliare și 420 de cai⁷. Numărul insuficient de cai pentru convoiul ambulant era planificat să fie suplimentat prin declanșarea mobilizării și predarea cailor din gospodăriile moșierești. În realitate, la declanșarea stării de mobilizare, moșierii din întreaga Rusie au furnizat armatei 111 de cai, ceea ce a ridicat numărul cailor din convoiul ambulant până la 531. La numărul inițial de furgoane se mai adăugau 340 de unități de transport din subordinea Corpului 4 Infanterie, însă toate erau fără cai⁸. Evident, cu forțele existente de atelaje nu era posibilă acoperirea necesităților armatei. Pentru soluționarea problemei s-a recurs inițial la completarea situației existente prin închirierea atelajelor de la transportatorii privați din Novorossia. Deoarece aceștia cereau pentru serviciile lor un preț exagerat, cuprins între 2 ruble și 50 de copeici și 3 ruble și 50 de copeici pe car pentru o zi și o noapte, comandamentul a refuzat semnarea contractului. Soluția găsită de același comandament militar era simplă și eficientă – constrângerea populației Basarabiei de a presta servicii de

¹ Богданович, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов*. Т. 1. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1876, p. 112.

² Зайончковский, А. *Восточная война 1853 – 1856*, Т. II, Часть первая. Санкт-Петербург: Полигон, 2002, p. 90.

³ Ibidem, p. 89-90.

⁴ Ibidem, p. 94.

⁵ Ibidem, p. 95.

⁶ Затлер, Ф. *Записки о продовольствии войск в военное время*. Санкт-Петербург: Типография Торгового дома С. Струговщикова и Ко, 1860, p. 192.

⁷ Зайончковский, А. Op. cit., p. 98.

⁸ Ibidem, p. 100.

transport. Printr-un Înalt Ordin, țăranii erau obligați să ofere armatei 4 880 de care înhămate cu doi boi contra unui cost de 60 de copeici pentru 24 de ore, mult sub nivelul prețului real al serviciilor de transport. În caz de pierderea animalelor, statul se obliga să plătească țăranului 30 de ruble pentru o pereche de boi. Din carele mobilizate se formau patru semi brigăzi basarabene de convoi ambulant a câte 4 patru companii fiecare sub comanda ofițerilor și subofițerilor armatei regulate ruse¹, capabilă să transporte o cantitate lunară de provizii pentru 79 000 de oameni.

Prima unitate de acest gen a fost formată la începutul lunii iunie fără mari dificultăți, fiind cantonată la Leova. Mult mai greu a decurs formarea celorlalte trei semi brigăzi ale convoiului ambulant. Prinși în plină perioadă de lucrări agricole, țăranii refuzau să fie înrolați împreună cu unitățile de transport în rândurile armatei. Din toate ținuturile Basarabiei, cea mai critică situație s-a creat în ținutul Iași, unde, în urma recoltei proaste din acel an a culturilor cerealiere, populația a plecat după câștig suplimentar cu tot cu boi și care². Toate cerințele insistente ale ispravnicului ținutului Iași, de a scuti măcar parțial localitățile aflate în gestionarea sa de prestația obligatorie față de stat, au rămas fără răspuns³. Eforturile depuse de autoritățile militare pentru a completa convoiul ambulant al armatei s-au încununat cu succes și, către începutul ostilităților, celelalte trei semi brigăzi basarabene au fost înființate. Semi brigada 2, în număr de 1 200 de furgoane, era staționată la Sculeni, iar semi brigăzile 3 și 4, fiecare în număr de 1 096 de furgoane, la Chișinău⁴. În total, populația regiunii a format, conform estimărilor cercetătorului M. Bogdanovici, în anul 1853, un convoi ambulant compus din 4 800 de atelaje, capabil să transporte produse alimentare și alte bunuri materiale pentru deservirea a 70 mii de oameni⁵.

Sarcina principală a convoiului ambulant basarabean era aprovizionarea neîntreruptă a trupelor imperiale cu provizii în timpul înaintării lor spre București. Depășind cu câteva zile de marș forțele principale, aceste mari unități logistice descărcau încărcătura la depozitele special amenajate la Iași, Bacău, Bârlad, Tecuci, Focșani, Buzău, Brăila, Galați, Roșu de Vede, Slatina, Urziceni și București⁶. Circulația neîntreruptă efectuată de căraușii basarabeni de la Leova și Ungheni până la București dura 44 de zile dus și întors⁷, ceea ce afecta negativ starea fizică a animalelor exploatate la maximul în plină vară cu temperaturi ridicate, locuri de adăpare și

¹ Поливанов, А. *Очерки устройства продовольствия русской армии на Придунайском театре в кампаниях 1853 – 1854 и 1877 годов*. Санкт-Петербург: Николаевская академия генерального штаба, 1894, p. 50

² ANRM. F. 2, inv. 1, d. 5980, f. 22 verso.

³ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 5927, f. 227 verso.

⁴ Поливанов, А. *Op. cit.*, p. 54.

⁵ Богданович, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов*. Т. 1. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1876, p. 112.

⁶ *Ibidem*, p. 74.

⁷ *Ibidem*, p. 77.

nutrețuri puține. Ca urmare, printre animale a apărut ciurma, în urma căreia au pierit 1 600 de boi. Pentru combaterea molimei, în semi brigăzi au fost detașați medici veterinari, iar la Focșani, Râmnic și Buzău au fost deschise ambulanțe speciale pentru animalele bolnave¹, măsuri care au oprit contaminarea altora.

Particularitatea acestui război fiind lipsa pauzei operative între campanii, acțiunile militare au continuat și în iarna 1853-1854 la Calafat și Călăraș. Ne întreruperea ostilităților a impus prezența permanentă în prima linie a semi brigăzilor basarabene, mai cu seamă Semi brigada 1 și Semi brigada 2, care erau dispuse în taberele de la Ploiești și Focșani. Mai favorizat a fost în schimb efectivul celorlalte unități mari, care a fost trimis în permisie acasă până la 10 martie 1854, când ambele semi brigăzi au fost din nou adunate în tabăra de la Brăila².

În paralel cu luptele de importanță locală de pe linia Dunării, în timpul iernii 1854, planul campaniei pentru acel an prevedea trecerea Dunării, ocuparea cetăților otomane de pe malul drept al fluviului, asediul și cucerirea Silistrei, cu schimbarea direcției de înaintare spre Ruse (Rușciuc), care devenea punctul principal al întregii campanii. Din punct de vedere operativ, campania din acest an avea un caracter defensiv, scopul acesteia fiind ocuparea liniei de apărare la sud de Dunăre, cu intenția clară de a sustrage atenția comandamentului aliat de la iminenta debarcare în Crimeea. Asediul Silistrei decurgea destul de anevoios, comandamentul rus fiind nevoit să înceteze ostilitățile și, sub presiunea intrării în război a Austriei, să părăsească către luna august ambele Principate Române.

Ultimele zile ale aflării trupelor rusești pe pământul moldav au fost marcate de un conflict între armata moldovenească și cea rusă, confiscarea de către ruși a întregii artileriei a Principatului Moldova, unicul său aliat militar din acest război. Este posibil să nu aflăm niciodată a cui a fost ideea de a confisca bateria de artilerie ușoară a Moldovei, compusă din șase tunuri, care, în mintea înfierbântată a unor oficiali ruși, reprezenta o amenințare directă la securitatea statului, în caz că ar nimeri în mâinile anglo-francezilor. La 5 septembrie 1854, comandantul Brigăzii 11 Artilerie, generalul-maior Vdovicenko, a preluat de la autoritățile moldovene toate piesele de artilerie și caii, fără efectiv, transportându-le prin Sculeni la Tighina (Bender), unde au fost puse la păstrare patru tunuri³, și Kiev, unde erau depozitate două tunuri cu afet⁴. Totuși, la 18 iunie 1857, în baza ordinului personal al lui Alexandru II, tunurile au fost retrocedate armatei române¹. Cele întâmplate au provocat în rândurile ofițerilor moldoveni

¹ Затлер, Ф. Оp. cit., p. 199

² Зайончковский, А. *Восточная война 1853-1856*, Т. II, Часть вторая. СПб.: Полигон, 2002, p. 104.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6098, f.299 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f.189 verso.

¹ Ibidem, f. 189.

neliniște și nesubordonare deschisă față de comandamentul rus, ei fiind arestați și surghiuniți în Rusia.

Odată cu evacuarea Principatelor, războiul nu numai nu s-a sfârșit, ci, din contra, a luat proporții internaționale. În martie 1854, în conflict au intrat Franța și Anglia, declarând război Rusiei. Pentru aprovizionarea trupelor planificate a fi întrebuintate în acțiunile de la sud de Dunăre, intendența armatei în frunte cu generalul Zatler a colectat 18 965 de boi, 54 034 de vedre cu spirt, 82 650 de vedre cu oțet, 1 005 de puduri de piper, 21 215 de puduri de sare, 198 225 de cetverturi de orz, 984 713 de puduri de fân, dintre care 190 713 de puduri au fost colectate din ținutul Ismail¹. Colectarea acestei cantități de fân în ținutul Ismail a costat statul 45 de copeici pudul, ceea ce a redus prețul integral cu 25 de copeici pentru un pud, sau 47 678 de ruble în total². Generalul Zatler a acordat o atenție mai mare colectării rezervei de culturi cerealiere. În acest scop, au fost adunate cantități enorme de făină și produse derivate. S-au depozitat 110 000 de cetverturi de făină, care era procurată în ambele Principate, și 50 000 de cetverturi de pesmeți, colectați în Basarabia³. Puțin mai târziu, în Țara Românească au mai fost rechiziționate 86 885 de cetverturi⁴ și în Moldova 15 234 de cetverturi de făină⁵. Inspecția efectuată de organele intendenței a constatat că în depozitele din Odesa erau stocate încă 611 000 de cetverturi de produse cerealiere, întreaga cantitate fiind adăugată rezervei armatei⁶. Totuși, organelor de logistică ale armatei li se părut că respectiva cantitate de cereale nu ar ajunge pentru aprovizionarea efectivului din prima linie, din care cauză au mai procurat suplimentar 51 360 de cetverturi de făină⁷. Dar și această cantitate li s-a părut insuficientă și, pentru orice eventualitate, au rechiziționat 150 000 de cetverturi de grâu în gubernia Podolia și întreaga cantitate de grâu în Basarabia, care era în acel an de 200 000 de cetverturi⁸. În total, pentru campania din anul 1854, au fost colectate 1 274 479 de cetverturi de culturi cerealiere. Numai pentru asigurarea logistică a operațiunilor militare din acest an, Ministerul Finanțelor a alocat 23 386 497 de ruble și 95 de copeici⁹. Ca și anul precedent, partea leului traficului de mărfuri a revenit semi brigăzilor basarabene, deoarece cele 10 000 de furgoane adunate în Ucraina au ajuns pe teatrul de operații prea târziu ca să contribuie esențial la acest proces. În total, populația regiunii a oferit armatei 1

¹ Поливанов, А. *Op.cit.*, p. 87.

² Затлер, Ф. *Записки о продовольствии войск в военное время*. Санкт-Петербург: Типография Торгового дома С. Струговщикова и Ко, 1860, p. 207.

³ *Ibidem*, p. 203.

⁴ *Ibidem*, p. 207.

⁵ *Ibidem*, p. 214.

⁶ *Ibidem*, p. 210.

⁷ *Ibidem*, p. 214-215.

⁸ Поливанов, А. *Op.cit.*, p. 114.

⁹ Затлер, Ф. *Op. cit.*, p. 208.

197 322 de care de diferite tipuri, ceea ce depășește cifra de 711 340 de care, prezentată de către cercetătorul V. Tomuleț ca numărul atelajelor extrase de la populația în anii de război¹.

Bombardarea de către flota franceză, în aprilie 1854, a portului Odesa și concentrarea în luna iulie a aceluiași an a aliaților la Varna au dat peste cap toate calculele, rușii fiind obligați să se retragă din Principatele Române. La momentul evacuării, în depozitele alimentare se aflau la păstrare peste 400 000 de cetverturi de făină nefolosită, întreaga cantitate fiind în mod urgent transportată înapoi în Basarabia.

Debarcarea trupelor aliate pe litoralul pontic al imperiului, care a avut loc pe data delat 1-3 septembrie 1854 în regiunea orașului Eupatoria, fără nicio rezistență din partea trupelor rusești, i-a determinat pe ruși să adopte un șir de măsuri menite să asigure apărarea teritoriului național. În respectiva ordine de idei se înscrie și dispoziția lui Nicolae I de a aduce cetățile Bender (Tighina), Hotin și Ismail în stare de luptă în eventualitatea unei incursiuni otomane în Bugeac². Măsurile elaborate pentru cetatea Bender (Tighina) prevedeau amenajarea unui cap de pod întărit în vecinătatea cetății flancat de un dig³, construirea lunetelor întărite⁴ și reparația curentă a cetății. Între 13 aprilie și 1 iulie 1854, numai la consolidarea podurilor de lângă cetate au fost aduși 2 700 de oameni din satele înconjurătoare⁵. Construcția lunetelor înaintate era planificată a fie terminată în 60 de zile, începând din luna octombrie 1854. La lucrările de construcție se prezentau zilnic 40 de căruțe și 2 100 de muncitori repartizați egal din guberniile Herson și Basarabia⁶. Din cei 1 050 de muncitori detașați la lucrări de reparație din partea Basarabiei, 350 îi reveneau ținutului Chișinău, 350 erau din ținutul Orhei, 200 din Bender (Tighina) și 150 din Akkerman (Cetatea Albă)⁷. Totodată, pentru tăierea pădurilor și pregătirea materialului lemnos pentru lunete în luna decembrie 1854, din ținutul Akkerman (Cetatea Albă) au fost trimiși 410 de muncitori însoțiți de 861 de căruțe⁸, iar pentru transportarea materialului deja pregătit, au fost puse la dispoziția comandantului cetății, generalul-maior Olșevski, 2 230 de unități de transport⁹.

Lucrările de fortificare a cetății Bender (Tighina) au fost oprite la 19 decembrie 1854 fără a fi finisate, dar continuate începând cu luna martie 1855. În pofida măsurilor luate, lucrările decurgeau foarte greu, oamenii eschivându-se sub orice pretext de la muncă. Motivul principal al

¹ Tomuleț V., Gherasim C. Unele considerații privind factorii care au generat schimbări în mentalitatea boierimii din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1917). În: *Tyragetia*, vol. IV (XIX), nr. 2, Istorie, Muzeologie. Chișinău, 2010, p. 146.

² Baden, C. *The Ottoman Crimean War, 1853-1856*. Leiden-Boston, 2010, p. 187.

³ ANRM, F. 2, inv.1, d. 6092, f. 38.

⁴ Ibidem, f. 47.

⁵ Ibidem, . 37.

⁶ Ibidem, f. 43 verso.

⁷ Ibidem, f. 53.

⁸ Ibidem, f. 90.

⁹ Ibidem, f. 84 verso.

abandonării lucrărilor era conflictul apărut între angajator și angajați privind remunerarea muncii. Alcătuit de generalul Olșevski, contractul, prevedea plata a 12 copeici de argint pe zi pentru fiecare muncitor angajat, cu condiția îndeplinirii normei fixate¹. Adunați forțat la lucrările de reparație, sătenii sau nu au înțeles, sau nu au vrut să înțeleagă condițiile contractului în întregime, insistând asupra plății integrale a celor 12 copeici de argint pe zi, fără a ține cont de norma îndeplinită, ei primind doar 6 copeici pe zi, sumă care reieșea de volumul lucrului îndeplinit. Neprimind banii așteptați, la 17 martie 1855, 360 de lucrători din ținutul Orhei au abandonat șantierul și s-au întors pe la casele lor². Confruntându-se cu asemenea situație, comandantul cetății a dispus, începând cu 15 mai, angajarea a 500 de salahori în loc de 1 050, restul fiind suplinit de ostași³.

Odată cu începerea muncilor agricole, autoritățile locale făceau tot mai greu față cerințelor militarilor în angajarea lucrătorilor, în pofida reducerii numărului lor. Încercarea guvernatorului Basarabiei de a scuti pe cei 500 de salahori de la lucrări de reparație a cetății pe timpul recoltei, când s-a adresat personal la 7 iunie 1855 comandantului armatei, feldmareșalului Paskevici⁴, a eșuat. Neavând alta soluție de a le ușura soarta, autoritățile locale din ținuturi au întocmit un grafic special, trimițând oamenii la lucrări sub plafonul cerințelor oficialilor militari. Așadar, în loc de 250 de salahori, în ziua de 13 iunie, autoritățile din ținutul Akkerman (Cetatea Albă) au delegat la lucrări 104 de persoane, la 14 iunie – 174 de persoane, la 15 iunie – 194, la 16 iunie – 231, la 17 iunie – 244 și la 18 iunie – 249 de persoane⁵. În perioada 20-25 iunie, în loc de 500 de muncitori, autoritățile din ținuturile Bender (Tighina) și Akkerman (Cetatea Albă) au trimis la lucrări astfel: la 20 iunie – 189 de persoane, la 21 iunie – 227, la 22 iunie – 257, la 23 iunie – 275, la 24 iunie – 273 și la 25 iunie – 272 de persoane⁶.

Datorită eforturilor depuse de populația locală, către luna iulie 1855, cetatea Bender (Tighina) era readusă în stare de luptă. La lucrările de fortificare au participat muncitori din următoarele ținuturi:

- Tighina (Bender) – 18 468 de oameni, efectuând lucrări în sumă de 1 547 de ruble și 45 de copeici de argint;
- Chișinău – 38 542 de oameni cu un volum de lucru prestat de 3 229 de ruble;
- Orhei – 33 025 de persoane, efectuând lucrări în sumă de 2 707 de ruble și 7 copeici;

¹ Ibidem, f. 103 verso.

² Ibidem, f. 107.

³ Ibidem, f. 120 verso.

⁴ Ibidem, f. 135.

⁵ Ibidem, f. 143.

⁶ Ibidem, f. 159.

- Akkerman (Cetatea Albă) – 5 476 salahori cu un volum de lucru de 429 de ruble și 36 de copeici¹.

Lucrări similare s-au efectuat și la Ismail unde, pe lângă fortificarea cetății, a fost întărit digul de la Satu Nou. La aceste munci au participat 34 569 de persoane și 17 392 de căruțe². Datorită solidității construcției și reparațiilor anterioare, fortificarea cetății Hotin a necesitat un efort minim din partea populației locale, la lucrări fiind trimise numai 750 de care pentru transportarea materialului lemnos de la Noua Suliță la Hotin³.

În lumina evenimentelor desfășurate în teatrul de război din Balcani, menținerea într-o stare perfectă a locurilor de trecere peste râurile Nistru și Prut a devenit o problemă primordială pentru comandamentul militar rus. La începutul anului 1855, veriga slabă în lanțul vadurilor peste Nistru era locul de trecere de la Crocmaz, deteriorat parțial în urma exploatării intensive din lunile precedente. Reparația vadului a fost pusă în seama autorităților locale din ținutul Akkerman (Cetatea Albă). Începând cu 11 ianuarie 1855, la lucrările de reparație erau zilnic detașați câte 200 de oameni și 20 de căruțe, numărul lor fiind mărit începând cu luna februarie până la 300 de salahori și 100 de care de transport⁴.

Retragerea armatei țariste din Balcani și posibila ei urmărire de către trupele aliate impuneau comandamentului rus să întreprindă un șir de măsuri care prevedeau nu doar o simplă reparație a locurilor de trecere pentru mărirea volumului de tranzit, cum era cazul vadurilor de pe Nistru, ci și fortificarea și întărirea celor de pe Prut. Din acest punct de vedere, poziția vadului de la Sculeni devenea una strategică în desfășurarea războiului, fiind mărită aici, în primul rând, capacitatea de trafic. Pe lângă podul plutitor deja existent, la ordinul comandantului Corpului 2 Cavalerie de rezervă, generalul de cavalerie Șciabelski, către 20 iulie 1854, negustorul Srul Voksler din Chișinău a dat în exploatare încă un pod de pontoane, ceea ce a mărit volumul traficului de două ori. Pe ambele maluri ale Prutului au fost instalate baterii pentru apărarea podurilor. Pe malul drept al râului, pe teritoriul Principatului Moldova, expus unui risc de atac mai mare, au fost instalate două baterii având patru tunuri, iar pe malul din stânga, două baterii de arme de foc, fără tunuri. În raza bătaii tunurilor și armelor de foc, teritoriul a fost defrișat, bateriile fiind protejate de fortificații de apărare din pământ⁵. Sub comanda porucicului inginer Frolov, lucrările de construcție au demarat începând din 1 iulie 1854 și au fost finisate către 20

¹ Ibidem, f. 181.

² Ibidem, f. 133 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6094, f. 4.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6092, f. 111.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6095, f. 5 verso.

iulie. Zilnic la aceste obiecte erau distribuiți câte 200 de muncitori din ținutul Iași¹. În total, la lucrările de repararea drumurilor, podurilor și cetăților au fost întrebuințați 789 765 de salahori².

Sumele exorbitante cheltuite de către guvernul rus, în vederea susținerii efortului său militar, afectau grav economia și stabilitatea finanțelor publice. Continuarea războiului necesita noi sume de bani a căror acumulare se datora și donațiilor benevole ale cetățenilor. În această ordine de idei se înscriu și eforturile populației Basarabiei, care prin donațiile sale modeste, dar și prin donarea unor bunuri materiale a contribuit la colectarea sumelor necesare pentru continuarea războiului. Inițiativa efortului de colectarea a banilor și bunurilor materiale și-a asumat-o nobilimea basarabeană, care la 14 februarie 1854 a donat în folosul armatei 1 000 de capete de boi³. Exemplul a fost urmat de Societatea amatorilor de muzică din Chișinău care, la 30 aprilie 1854, a susținut un concert de binefacere de muzică clasică, acumulând din vânzarea билетelor 341 de ruble de argint, suma destinată ostașilor răniți⁴, gest pentru care au primit Înaltă Mulțumire din partea lui Nicolae I. Au urmat și alte donații în bani, animale vii și produse alimentare din partea persoanelor particulare din ținutul Bender (Tighina) și anume: frații Pasovschi – 15 ruble de argint, 1 100 de puduri de fân, 30 de cetverturi de ovăz; nobilul Dimitrie Coicin – un sfert de ovăz; nobilul Iurchevici – 15 ruble de argint⁵. Nobilii ținutului Soroca au donat în folosul armatei 1 000 de ruble iar cei din ținutul Bender (Tighina) produse alimentare în sumă de 387 de ruble și 50 de copeici⁶. La 22 noiembrie 1854, locuitorii satului Bogdanovca, ținutul Bender (Tighina), Logoia, Crepetcioglo și alții au donat 22 de capete de boi, 1 150 de puduri de fân, 30 de cetverturi de ovăz, totul fiind predat la depozitul din Bender (Tighina)⁷. În total, nobilimea basarabeană împreună cu cea din gubernia Herson, a colectat 3 686 923 de puduri de fân⁸.

În pofida eforturilor depuse și sub presiunea Austriei, Rusia a început evacuarea Principatelor, iar la 26 septembrie 1854, în Basarabia a fost declarată starea de asediu. Armata de Sud, care opera în Balcani, a început procesul invers de retragere, întregul efectiv trecând prin Basarabia spre Crimeea. Tranzitarea teritoriului era urmată de prestarea de către populația locală

¹ Ibidem, f. 1.

² În literatura de specialitate există și cifra de 700 725 de salahori, care nu cu mult se deferă de cifra autorului. Vezi: Tomuleț V., Gherasim C. Unele considerații privind factorii care au generat schimbări în mentalitatea boierimii din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1917). În: *Tyrageia*, vol. IV (XIX), nr. 2, Istorie, Muzeologie. Chișinău, 2010, p. 146.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6102, f. 1.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6111, f. 2 verso.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6099, f. 20.

⁶ Ibidem, f. 9.

⁷ Ibidem, f. 20.

⁸ Богданович, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов*. Т. IV. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1877, p. 147.

a serviciului de cărăușire și încartiruire. Față de anul precedent, îndeostularea unităților militare în trecere prin ținuturile regiunii (cu transport, găzduire și hrană) întâmpina mari greutăți, deoarece practic toate localitățile erau deja implicate în asemenea servicii, ceea ce afecta grav asupra bunăstării populației locale. Situația se agrava și din cauza recoltei destul de proaste în ținuturile din nordul Basarabiei din vara-toamna anului 1853, urmată de epidemia de ciumă¹. În pofida situației economice precare, o bună parte a Armatei de Sud a fost oprită în Basarabia în vederea respingerii unui eventual atac din partea Austriei.

Către 15 noiembrie 1854, Armata de Sud ocupa în Basarabia următoarele poziții: Cartierul general al armatei – orașul Chișinău; tot acolo se aflau și statele-majore ale Corpului 3 Infanterie, Corpului 2 Cavalerie de rezervă și Diviziei 3 Artilerie. La Visterniceni era dislocat statul-major al Diviziei 3 Cavalerie ușoară. Brigada 3 Artilerie călăreață era dispusă în localitatea Tuzora. Sediul statului-major al Diviziei 2 Dragoni a devenit localitatea Friedenstal (Mirnopolie)². Divizia 6 Infanterie își avea sediul cartierului său general la Logănești. Brigada 6 Artilerie era încartiruită în localitățile Ișnovăț, Morozeni, Țibirica și Pîrlița³. Cetatea Ismail a devenit gazda statului-major Diviziei 7 Infanterie⁴. Brigada 7 Artilerie din cadrul Diviziei 7 Infanterie ocupa poziții în localitățile Babele, Satu Nou și Ismail. Satul Băcioi a fost ales ca sediul statului-major al Diviziei 8 Infanterie. Localitățile Băcioi, Slobozia Dușca, Cimișeni și Drăslăceni au devenit gazde pentru Brigada 8 Artilerie⁵.

Sediul Diviziei 9 Infanterie a devenit localitatea Leipzig. Brigada 9 Artilerie era dislocată în Sadaclia, Borodino, Căușenii Noi și Cazangic. Batalionul Independent 3 Vânători era dislocat în Logănești și Batalionul Independent 3 Geniu în Telenești.

Cartierul general al Diviziei 4 Cavalerie ușoară era stabilit la Gura Galbenă⁶, iar Brigada nr.4 Artilerie călăreață în Hansca, Milești și Caracui.

Corpul 5 Infanterie și Divizia 5 Artilerie erau adăpostite în cetatea Ismail, iar sediul Diviziei 5 Cavalerie ușoară în Congaz.

Divizia 14 infanterie era dispusă la Chilia⁷, Brigada 14 Artilerie – la Chitai și Chislița.

Divizia 15 Infanterie: statul-major al diviziei – la Reni¹; Brigada 15 Artilerie – la Vadul lui Isac, Reni, Vulcănești; Brigada 15 Infanterie de rezervă – la Ismail și Chilia. Batalionul Independent 5 Geniu – la Ismail, Batalionul Independent 5 Vânători – la Ismail, Bateria de

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6105, f. 121 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6098, f. 496.

³ Ibidem, f. 496 verso.

⁴ Ibidem, f. 497.

⁵ Ibidem, f. 498.

⁶ Ibidem, f. 498 verso.

⁷ Ibidem, f. 499 verso.

¹ Ibidem, f. 500.

rachete – la Ismail, Depozitul 14 Artilerie mobilă – la Camcic, Depozitul 18 Artilerie mobilă – la Sărata¹, Parcul 5 de pontoane – la Ganchișli, Spitalul Mobil 5 – la Teplitz.

Unitățile trupelor de cazaci erau dispuse astfel în localități: Bateria 9 Artilerie a Cazacilor de pe Don – la Cahul, Regimentul 1 al Cazacilor de pe Don – la Cartal (Orlovka), Regimentul 9 – la Gotești, Regimentul 22 – la Brânza, Regimentul 39 – la Jăbrieni, Regimentul 25 – la Chișinău, Regimentul 34 – la Bujora, Regimentul 38 – la Bălți, Regimentul 40 – la Seliște, Regimentele 42, 43, 44 – de-a lungul Prutului, Regimentul 1 al Cazacilor Dunăreni – la Chilia.

Parcul 4 de pontoane era dislocat în Tiraspol, Depozitele 7 și 10 Artilerie mobilă în Orhei și Depozitul 9 tot la Tiraspol². În luna decembrie 1854, Divizia 14 Infanterie a fost transferată la Odesa, unitățile armatei fiind dispuse conform Ordinului de încartuire din 31 martie 1855, arătat în *Anexa nr. 6*.

Aglomerarea trupelor era atât de mare, că în casele sătenilor unde se opreau unitățile se înghesuiau câte 8-12 ostași, fără a lua în calcul și familia stăpânului casei³. Această stare de lucru a dat naștere la mai multe conflicte dintre ostași și populație. În acest sens, expunem un caz reprezentativ care a avut loc la 28 ianuarie 1856 în satul Pitușca. Situat în mijlocul codrilor din Călărași, populat de mândri și viteji mazili, la începutul anului 1856 acest sat era împovărat de încartuirea unei subunități a Regimentului Ulani al Alteței sale Regale Principele Friedrich de Virtenbergh. Primind de la primărie prescripție de cazare pe câteva zile în casa mazilului Vasilie Mârzan, Nikita Jidenko și Voronțov, ostași ai trenarului regimentar, s-au prezentat în jurul orei 19.00 la locul indicat. Venind în casa lui Vasilie Mârzan, ostașii l-au găsit pe acesta stând la masă cu oaspeții Ion și Vasilie Mogâldea. Prescripția de la primărie prezentată de N. Jidenko l-a înfuriat pe stăpân care a refuzat categoric să ofere gazdă soldaților, spunându-le: ”Ieși afară, nu am nevoie de soldați” V. Mârzan l-a îmbrâncit pe N. Jidenko în tindă, acompaniind acțiunile sale cu întrebuintarea unui lexic nenormativ în care, printre altele, a amintit toate rudele soldatului, începând cu mama sa⁴. Ajuns în tindă, ajutat de fiul său Mihai, V. Mârzan i-a aplicat ostașului trei pumni în regiunea pieptului și o lovitură cu un căpăstru. Bătând în retragere, ostașul a făcut apel la sentimentele de loialitate față de monarh și a încercat să-l dojenească astfel: ”Cum de îndrăznești să ridici mâna asupra soldatului împăratului.” Aceste cuvinte l-au înfuriat și mai tare pe sătean care i-a răspuns: ”Ești un câine și câinelui slujești”¹. Zgomotul produs a atras atenția vecinilor și trecătorilor. Primii au venit sergentul Efimov și ostașii Jilka, Iațuk și Rubinovici.

¹ Ibidem, f. 507 verso.

² Ibidem, f. 501 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6098, f. 406 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6413, f. 16 verso.

¹ Ibidem, f. 1.

Observând în curte oaspeți nepoftiți, înarmat cu un vătrai, Vasilie Mârzan s-a năpustit asupra lor cu cuvinte: ”Afară, javrelor”, adăugând: ”Sub turci noi am dus-o bine, iar sub împăratul vostru nu poți aduna nici o avere”, înjurând și ocărând suveranul rus. După ce sergentul Efimov l-a numit „porc” pe V. Mârzan, acesta l-a apucat pe militar de piept și a început să-l bată aruncându-i cuvinte: ”Eu sunt nobil! Și, chiar dacă omor un soldat, toată afacerea o să mă coste o amendă de 2 ruble de argint.” Doar apariția la timp a lui Andrei Mârzan, fratele lui Vasilie, a potolit spiritele, deoarece el a smuls vătraiul din mâinile fratelui salvând viața sergentului¹.

Se pare că astfel de conflicte cu soldații țarului erau în Pitușca destul de frecvente, satul evidențiindu-se ca un centru de nesupunere vizavi de autoritățile ruse. Rapoartele comandantului regimentului, colonelul Vitt, conțin mai multe cazuri de acest gen care atestă atitudinea ostilă a sătenilor față de subalternii săi. Așadar, cu puțin timp înainte de conflictul mai sus-descriș, locuitorii satului au refuzat transportarea unui soldat bolnav în lazaretul regimentar situat în localitate vecină, iar altă dată, un localnic i-a smuls din piept ostașului Zahar Ustinov o medalie pe care a aruncat-o pe pământ, spunând în vreme ce o călca în picioare: ”Aceasta este o distincție de canalii”. În conversațiile cu sergentul Efimov, ostașii Rubinovici, Jilka, Tiuk, oamenii locului își exprimau dorința lor de a trăi sub turci și nu sub ruși². Important este că, în pofida greutății învinuirilor aduse localnicilor, autoritățile militare și cele civile au lăsat cazul fără urmări, dată fiind situația critică din Crimeea.

Cucerirea la 27 august 1855 a redutei Malahov de pe colina omonimă și căderea Sevastopolului, apariția trupelor aliate în toamna-iarna 1855-1856 în estuarul Niprului și Bugului de sud au însemnat înfrângerea totală a țarismului în acest război, în pofida eforturilor depuse, inclusiv de populația Basarabiei. Armata țaristă a capitulat și, la 18 martie 1856, a fost semnat Tratatul de pace la Paris, care prevedea retrocedarea Principatului Moldova unei părți din teritoriul său istoric – sudul Basarabiei. Pe parcursul celor trei ani de război, populația regiunii a contribuit masiv la susținerea efortului militar al Rusiei. Arătăm mai jos aportul concret – material și uman - al populației Basarabiei, grupat pe ținuturi și categorii sociale pe parcursul războiului.

Tabelul 5.1. Aportul populației Basarabiei în efortul militar în Războiul Crimeei pe categorii sociale, ținuturi și localități¹

¹ Ibidem, f. 18.

² Ibidem, f. 10.

¹ Tabelul este alcătuit de către autor în urma procesării datelor din: ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421: pentru țăranii de stat-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 23; pentru orașul Reni-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 25 verso; pentru ținutul Hotin-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 31; pentru orașul Hotin- ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 76-77; pentru ținutul Chișinău-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 35-37; pentru orașul Chișinău- ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 31; ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 134-135; pentru ținutul Cahul (nou înființat)- ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 41 verso; pentru

Ținuturi și localități	au oferit care de transport	au oferit găzduire	salahori	costul lucrărilor și serviciilor prestate		numărul trupelor trecute	donații benevole pentru armată
				total	achitate		
				ruble	ruble		
Țăranii de stat	194 515	2 076 727	471 572	970 886	468 625		
Orașul Reni	2 560	1 764 780	4 108	93 757	1 917	28 507	2 404
Ținutul Hotin	18 288		30 173			peste 100 000	
Orașul Hotin	1 040	3 000	685			298 140	
Ținutul Chișinău	40 063	69 719	57 789	38 478	38 478	313 749	106
Orașul Chișinău	2 595	3 090				78 565	4 325
Ținutul Cahul (nou înființat)	935	40 860				4 800	27
Orașul Chilia	385		12 344				548
Localitatea Popușoi	248	9 412	798			13 111	
Localitatea Turlac	1 538		3 382			12 060	
Ținutul Cahul (vechi)	47 680	10 000	284 450			204 800	3 220
Orașul Ismail	2.305	16 860	687			35 628	551
Districtul orășenesc Ismail	2 849	16 765	26 667				
Localitatea Tuzla	86	869				1 398	18
Orașul Orhei	1 300	1 166				72 770	

orașul Chilia-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 47 verso; pentru localitatea Popușou-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 50; pentru localitatea Turlac-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 55 verso; pentru ținutul Cahul (vechi)-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 60-61 verso; pentru orașul Ismail- ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 64 verso; pentru localitatea Tuzla-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 67; pentru orașul Orhei-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 71; pentru ținutul Tighina (Bender)-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 86-87; pentru orașul Tighina (Bender)-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 98 verso; pentru orașul Bălți-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 92; pentru ținutul Iași-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 103 verso; pentru orașul Cetatea Albă (Akkerman)- ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 107; pentru ținutul Cetatea Albă (Akkerman)-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 146 verso; pentru localitatea Vilcov-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 109-110; pentru orașul și ținutul Soroca-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 124; pentru 16 colonii-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 126-132 verso; pentru coloniști din ținutul Cahul-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 128 verso; pentru coloniștii din Bugeac-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 129-130 verso; pentru localitatea Șaba-ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 138.

Ținutul Orhei	26 992	50 000	85 000			20 000	
Ținutul Tighina (Bender)	14 975	2 938	9 300	17 134	9 558	604 733	
Orașul Tighina (Bender)	9 884	92 368	27 579			138 332	1 228
Orașul Bălți	2 466	22 386	740	15 195		89 990	
Ținutul Iași	42 889	92 953	2 550			265 048	2.031
Orașul Cetatea Albă (Akkerman)	1 535	47 258	3 135	34 697	2 941.	47 258	
Ținutul Cetatea Albă (Akkerman)	1 299	46 000				138 673	
Localitatea Vîlcov	179	2 390	10 108			4 518	70
Orașul Soroca	1 990					13 700	
Ținutul Soroca	14 135	40 817	35.552			79 862	1 173
Coloniști (16 localități)	40 140		55 296			70 000	
Coloniști din ținutul Cahul	18 155		63 646				70 000
Coloniștii din Bugeac	2 319	18 482	6 576				2 800
Localitatea Șaba	4 150	301 406					

Pe lângă acestea, au fost acordate donații în natură:

Ținutul Hotin

grâu – 4 281 de cetverturi, care de transport – 903, boi – 207¹.

Orașul Hotin

105 care de transport².

Ținutul Chisinău

făină – 1.056 de cetverturi, crupe – 77 de cetverturi, care de transport – 705¹;

Ținutul Cahul (vechi)

fân – 14 200 de puduri, pesmeți – 800 de puduri, făină – 3 944 de cetverturi, crupe – 345 de cetverturi, care de transport – 514;

Ținutul Orhei - case oferite pentru spitalele militare – 176²;

¹ ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 31.

² Ibidem, f. 77.

¹ Ibidem, f. 37.

² Ibidem, f. 84.

Tinutul Tighina (Bender) - case oferite pentru spitale – 24¹;

Coloniști (16 localități) - grâu – 2. 308 de cetverturi, făină – 1 261 de cetverturi, cruce – 115 de cetverturi;

Coloniști din tinutul Cahul - orz – 1 665 de cetverturi, făină – 190 de cetverturi;

Coloniștii din Bugeac - cruce – 20 de cetverturi, făină – 200 de cetverturi.

Pe lângă donațiile benevole, autoritățile militare au practicat și rechizițiile, după cum urmează:

Tinutul Chișinău au fost rechiziționate - făină – 10 353 de cetverturi; cruce – 565 de cetverturi;

Tinutul Tighina (Bender) au fost rechiziționate - făină – 2 192 de cetverturi, cruce – 137 de cetverturi²;

Tinutul Iași, au fost rechiziționate - făină – 6 241 de cetverturi, cruce – 529 de cetverturi, porumb – 688 de cetverturi³;

Tinutul Soroca, a fost rechiziționat - făină – 478 de cetverturi, cruce – 394 de cetverturi⁴;

Coloniști (16 localități), au fost rechiziționate - făină – 5 046 de cetverturi, cruce – 461 de cetverturi⁵;

Coloniști din tinutul Cahul au fost rechiziționate - făină – 7 420 de cetverturi, cruce – 651 de cetverturi⁶;

- salahori – 63.646;

Efortul general economic și uman, al Basarabiei în acest război este demonstrat în tabelul totalizator:

Tabelul 5.2. Efortul general Basarabiei în Războiul Crimeei⁷

1.	Numărul trupelor trecute	600 000
2.	Numărul militarilor încartiruiți permanent	100 000
3.	Numărul carelor de transport oferite (cu plată)	1 134 130
	Numărul carelor de transport oferite (fără plată)	47 996
	Numărul carelor oferite pentru transportarea greutăților	4 682
	Numărul carelor oferite pentru ambulanțe	10 514
	Total care	1 197 322
4.	Salahori plătiți	260 721
	Salahori neplătiți	529 044

¹ Ibidem, f. 87.

² Ibidem, f. 86 verso.

³ Ibidem, f. 103 verso.

⁴ Ibidem, f. 124.

⁵ Ibidem, f. 126-131.

⁶ Ibidem, f. 128 verso.

⁷ Tabelul este alcătuit de către autor în urma procesării datelor din: ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6421, f. 153-155.

	Total salahori	789 765
5.	Donații în bani	21 234 de ruble și 15 copeici ¹
6.	Donații produse agricole: făină crupe fân grâu pesmeți	6 651 de cetverturi 557 de cetverturi 14 200 de puduri 6 589 de cetverturi 800 de puduri
7.	Rechiziționate: făină crupe porumb Total rechiziționat:	27 494 de cetverturi 1 615 de cetverturi 688 de cetverturi 29 797 de cetverturi
8.	Numărul bolnavilor tratați în spitalele militare	10 946
9.	Serviciile prestate Dintre care serviciile prestate achitate	1 170 150 rub. 40 cop. 536 714 rub. 63 cop.

Remarcăm că datele prezentate nu sunt complete, conțin unele greșeli de conținut și erori tehnice. De pildă, cifra care demonstrează numărul încăperilor oferite pentru încartiruire în Șaba. În perioada respectivă, localitatea dispunea de aproximativ 250-289 de case, iar din datele statistice prezentate pentru darea de seamă reiese că în Șaba au fost cazate 301 406 persoane, ceea ce constituie 50% din toate trupele trecute prin Basarabia². Cifrele totalizatoare nu întodeanua coincid cu cele prezentate de către alte structuri ale administrației. Așadar, conform tabelului totalizator, țărani de stat au oferit care de transport – 194 515, și au oferit găzduire pentru – 2 076 727 de ostași, pe când în urma datelor statistice prezentate de Camera Regională a Proprietății de Stat, numai în anul 1854 ei au oferit 140 308 de care, și în anul 1853 au încartiruit, pe durata unei singure zi – 2 256 866 de oameni³, iar datele prezentate de cercetătorul I. Anțupov arată cifra de 732 420 de care de transport⁴.

Mult mai grave sunt lipsurile de ordin metodologic în alcătuirea statisticilor pe ținuturi și localități. În majoritatea cazurilor, cifrele finale nu corespund cu suma datelor luate separat pe ținuturi și localități. Nu toate ținuturile au prezentat date statistice privind costul volumului de lucru și serviciilor prestate în favoarea statului și armatei. Datele respective au fost oferite numai de 11 subiecte administrative din cele 12 (nu au prezentat datele statistice autoritățile din Oastea cazacilor Dunăreni) care au prezentat raportul și darea de seamă privind activitatea pe timpul războiului. Datele statistice locale, în unele cazuri, nu corespund cu totalurile oferite de militari, cum ar fi cazul volumului produselor alimentare rechiziționate în Basarabia. Darea de seamă alcătuită de autoritățile locale arată că, în timpul războiului în Basarabia au fost confiscate și

¹ Ibidem, f. 153-155.

² Ibidem, f. 138.

³ ANRM, F. 122, inv. 1, d. 56, f. 69.

⁴ АНЦУПОВ, И. *Государственная деревня Бессарабии в XIX веке (1812-1870)*. Кишинев: Издательство,, Картя Молдовеняскэ”, 1966, p. 61.

rechiziționate din magazinele sătești 29 797 de cetverturi de diferite produse agricole, în realitate fiind însușită întreaga cantitate a stocului intangibil care era de 200 000 de cetverturi. Totuși, costul total a prestațiilor naturale efectuate de către populația regiunii, conform statisticilor oficiale, se ridicau la 3 484 469 de ruble și 65 de copeici de argint¹.

5.2 Participarea populației Basarabiei la acțiuni militare

Ca și în războiul precedent ruso-turc dintre 1828-1829, în Războiul Crimeei, populația Basarabiei a fost scutită de serviciul militar și nu a participat nemijlocit masiv la acțiuni militare, cu excepția unui număr limitat de nobili moldoveni care făceau parte din corpul de ofițeri. Din punctul de vedere al participării populației regiunii nemijlocite la acțiunile de luptă, aceasta poate fi delimitată în două direcții – unități (drujine) de rezervă și voluntari și trupe regulate. În general, toți ofițerii trecuți în rezervă, aflați în concediu, la moșii, tratament medical de lungă durată, se aflau în evidența militară pentru o eventuală mobilizare în caz de necesitate, pe timp de război, pentru a forma drujini de rezervă, cum s-a și întâmplat pe timpul Războiului din Crimeea. În anul 1854, la evidența militară din Basarabia se aflau 74 de ofițeri din toate ținuturile, majoritatea fiind moldoveni, dintre care un general, 17 ofițeri superiori, ceilalți ofițeri inferiori.

Primul și-a demonstrat dorința de a înființa un detașament de voluntari din locuitorii Basarabiei a fost locotenent-colonelul în rezervă Mihail Sallos, care la 3 august 1854 s-a adresat comandamentului rus cu această propunere². Convinși de supremația sa militară, Cartierul General rus l-a înștiințat astfel la 3 septembrie: ”Armata nu are necesitate în înființarea trupelor pământene și detașamentelor de voluntari”³, excepție constituind populația Principatelor Române și provinciilor balcanice ale Imperiului Otoman, unde a început recrutarea general-locotenentul armatei regulate ruse de origine greacă Ivan Sallos, posibil o rudă îndepărtată a colonelului Mihail Sallos. Efortul depus de generalul I. Sallos s-a încununat cu succes, în luna ianuarie 1854, din locuitorii acestor principate și ținuturi a fost constituit un batalion de voluntari format din patru companii, efectivul fiind alcătuit din români din Moldova și Țara Românească, bulgari, greci și alte naționalități.¹

În timp ce nobilimea, burghezia și orășenii manifestau sentimente patriotice în privința războiului, reprezentanții țărănimii manifestau o indiferență totală față de înrolarea în unitățile de voluntari. La începutul anului 1856, după înfrângerile catastrofale din Crimeea, în fața primejdiei

¹ ПАНФИЛОВ, С. Государственные, земские и помещичьи повинности царан в 40-60-г.г. XIX в. În: *Социально-экономическое развитие Бессарабии в XIX в. Вопросы истории. Межвузовский Сборник*. Кишинев: Издательство „Штиинца”. 1977, p. 85.

² ANRN, F. 2, inv. 1, d. 6088, f. 3.

³ Ibidem, f. 6.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6111, f.1.

ocupării Basarabiei de către Austria, generalul Gorceakov ordonă recrutarea urgentă a unui regiment de cazaci din cadrul Oastei Dunărene de cazaci. Completarea acestui regiment s-a făcut cu toți cazacii disponibili care puteau ține arma în mână. În lipsa cazacilor, care oricum alcătuiau patru regimente, s-a recurs la completarea regimentului cu voluntari veniți din rândurile locuitorilor Basarabiei. Anunțurile din ziare, dar și activitatea de recrutare întreprinsă de un oarecare Ușacov din coloniile bulgare din Bugeac nu au dus la un rezultat așteptat. Populația refuza să se înscrie în regiment. Istoria a păstrat numele a numai 11 persoane care au manifestat dorința de a se înscrie în rândurile Oastei căzăcești. Nu cunoaștem dacă au fost sau nu înscriși în listele cazacilor, însă este cunoscut faptul că în urma agitației desfășurate de către Ușacov în regiment s-au înrolat benevol numai 28 de coloniști bulgari. Atamanul Oastei, colonelul Gangardt, constata cu amărăciune la 30 ianuarie 1856 că nu poate îndeplini Înaltul Ordin¹. Numai după ce în cadrul regimentului au fost incluși 420 de țigani deveniți peste noapte cazaci, ordinul a fost îndeplinit, fapt menționat cu satisfacție de istoriografia rusă contemporană².

Indiscutabil, participarea substanțială în Războiul Crimeii îi revine nobilimii. Un exemplu incontestabil în acest sens îl oferă ilustrul Mihail Botian. Descendent din familia stolnicului Vasile Botian, refugiat în Basarabia la 1821, micimantul Mihail Botian participă, în componență batalionului de pușcași, la apărarea redutei de pe colina Malahov – cheia rezistenței în sistemului defensiv al orașului, unde tânărul și curajosul ofițer este remarcat de contraamiralul V. Istomin, răspunzător de apărarea acestui sector. Sistemul defensiv al orașului era constituit din șapte bastioane, care dominau principalele direcții de înaintare ale inamicului, din care unul era comandat de V. Istomin. Având nevoie de ofițeri viteji, la 3 octombrie 1854, V. Istomin îl transferă în subordinea sa pe Mihail Botian, numindu-l în funcție de ofițer cu însărcinări speciale. A doua zi după transfer, la 5 octombrie 1854, în timpul bombardamentului orașului, un obuz greu a nimerit în depozitul cu pulbere situat pe colină. Explozia părea iminentă și ar fi putut cauza o daună enormă întregului sistem defensiv a redutei Malahov, fiind creată o breșă prin care inamicul putea pătrunde în oraș. Mai mult decât atât, explozia putea nimici chiar statul-major al amiralului V. Istomin, animatorul apărării redutelor de pe colină. Neezitănd nici o clipă, cu riscul propriei vieți, micimantul M. Botianov s-a avântat în întâmpinarea focului din depozit. În urma actului său eroic, incendiul a fost stins. Pentru curajul și vitejia ieșită din comun în această acțiune, el a fost decorat, la 19 mai 1873¹, cu cea mai înaltă distincție militară rusă, Ordinul

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6442, f.8.

² Анцупов, И. *Качество российское между Бугом и Дунаем (исторический очерк)*. Кишинев: И.П.Ф. „Центральная типография”, 2000, p. 101.

¹ LEȘCU, A. *Românii basarabeni în istoria militară a Rusiei: de războaiele din Caucaz la Războiul Civil*. București: Editura Militară, 2009, p. 74.

„Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a, continuându-și strălucita carieră militară până la gradul de general de armată.

În Sevastopol a luptat și Ion Andriaș-Șeptelici. Urmând exemplul tatălui său, porucicul Alexandru Andriaș-Șeptelici, în anul 1853, la vârsta de numai 16 ani, Ion s-a înrolat în armata rusă în cadrul Regimentului Vânători al contelui Paskevici. Împreună cu regimentul său, sergentul (unterofițerul) Ion Andriaș-Șeptelici participă în campania din Principatele Române și în Rumelia. Odată cu evacuarea trupelor ruse din Principate, este transferat în Crimeea unde participă, începând din 12 martie 1855, la epopeea apărării Sevastopolului. Pozițiile regimentului erau dispuse între bastioanele 5 și 6. La 10 mai 1855, în timpul desfășurării lucrărilor de întărire a pozițiilor ocupate și de instalare a unei baterii noi, regimentul a fost atacat de trupele inamice cu scopul de a împiedica această consolidare. Treptat, lupta s-a intensificat, continuând două zile cu scurte întreruperi. În timpul luptelor, sergentul Ion Andriaș-Șeptelici a fost un exemplu de bravură și curaj, respingând împreună cu trupa asalturile inamicului. Deși rănit de două ori, la picior și în piept, nu a părăsit pozițiile, continuând lupta împreună cu camarazii săi. Pentru faptele de eroism și curaj arătate în timpul luptelor din 10-11 mai 1855, a fost decorat cu insigna Ordinului „Sfântul Gheorghe” clasa a IV-a cu nr. 98 960 (crucea ostășească „Sfântul Gheorghe”) și înaintat în gradul primar deofițer ca plutonier¹.

Alt reprezentant al boierimii moldovenești, participant la război, a fost porucicul Dimitrie Baltaga, al cărui neam se trăgea de la clucerul Moldovei Constantin Baltaga. Elev în clasa a V-a la Gimnaziul regional din Chișinău, D. Baltaga, în timpul unui conflict cu autoritățile școlare, în urma căruia l-a lovit pe directorul gimnaziului, consilierul titular Nelidov, a fost arestat și supus anchetei. La finalul anchetei, care a durat patru luni, din cauza unor presiuni asupra martorilor elevi, s-a constatat totala vinovăție a elvului Dimitrie Baltaga, materialele doveditoare fiind înaintate la Sankt Petersburg. La 16 martie 1843, în urma Înaltei Hotărâri, elevul Dimitrie Baltaga a fost condamnat la lovituri cu nuiete în fața elevilor și apoi trimiterea lui ca ostaș de rând în Corpul independent de armată Orenburg¹. Îmbrățișând din nevoie cariera militară, nobilul basarabean nu s-a pierdut cu firea, luând parte la acțiuni militare din Asia Centrală și Caucaz. În componența Regimentului Erevan Grenadier de gardă în numele țarului Mihail Fiodorovici, a luat parte în Războiul Crimeei de pe teatrul caucazian al acțiunilor de luptă. Porucicul D. Baltaga a participat la asaltul și cucerirea cetății otomane Kars, care ocupa un loc strategic în calea înaintării trupelor ruse în interiorul Imperiului Otoman pe direcția caucaziană. Cu ajutorul englezilor, turcii au întărit cetatea aducând efectivul garnizoanei la cifra de 20 000 de oameni.

¹ ARNM, F. 88, inv. 1, d. 1382, f. 72.

¹ ARNM, F.2, inv. 1, d. 4017, f. 3-32.

Începând cu 4 iunie 1855, porucicul D. Baltaga ia parte la toate acțiunile de luptă care țin de procesul recunoașterii pozițiilor ocupate de adversar. La 6 iunie, participă la o incursiune asupra localității Benliahmet, unde a fost capturat un depozit alimentară otoman. În perioada 17-24 iunie, participă la expediția peste lanțul muntos Saganlug, finalizată cu distrugerea unor depozite alimentare și muniții din localitatea Bardiz¹.

În ajutorul cetății asediate, turcii au trimis corpul armat lui Veli Pașa, în număr de 12 000 de oameni, adunat pentru marș la Koprükoy. Pentru a contracara înaintarea lui Veli Pașa, comandantul rus, generalul Muraviov, avansează în marș forțat spre Erzurum, cu intenția de a ataca inamicul². Din componența detașamentului făcea parte și D. Baltaga. Treptat, cercul în jurul cetății Kars se îngusta, armata rusă pregătindu-se pentru asaltul final. La 30 septembrie, în lupta de lângă localitatea Penek, detașamentul generalului Kovalevski, din care face parte și porucicul D. Baltaga, distruge un puternic detașament otoman, capturându-l pe comandantul Ali Pașa. Asaltul cetății a avut loc pe data de 17 septembrie, în urma căreia turcii au pierdut 23 de tunuri și 4 drapeluri de luptă, dar au rezistat și până la urmă nu au cedat. Totuși, în urma unei acute lipse de alimente, la 16 noiembrie 1855, garnizoana cetății Kars a capitulat. Pentru exemplele de eroism și curaj arătate în luptele sub zidurile cetății Kars, porucicul Dimitrie Baltaga a fost decorat cu Ordinul „Sfântul Stanislav” clasa a III-a³.

În luptele din Oltenia din iarna anului 1853, și-a pierdut viața căpitanul Bantâș, comandantul companiei de mușchetari. La 25 decembrie, turcii în număr de 18 000, au atacat un mic detașament condus de colonelul Baumgarten, care apăra satul Fântâna Bâcului. În timpul retragerii, între Fântâna Bâcului și Cetate, companiile 1 și 2 de mușchetari au fost atacate de cavaleria turcă, atacul fiind respins, însă în timpul respingerii și-a pierdut eroic viața comandantul companiei a doua de mușchetari, căpitanul Bantâș¹. Chiar înainte de bătălie, acesta a depus jurământ că nu va părăsi postul ocupat cu niciun preț². După terminarea luptei, corpul neînsuflețit al căpitanului Bantâș a fost găsit ars de turci în Cetate³.

În lupte din Crimeea s-a evidențiat și căpitanul Stamati, comandantul unei mici garnizoane din Balaklava. La 14 septembrie 1854, sub comanda generalului Raglan, trupele engleze s-au apropiat de orașul Balaklava. Pe neașteptate, ei au fost întâmpinați cu focul a patru

¹ ARNM, F. 88, inv. 1, d. 768, f. 36-37.

² Богданович, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов*. Т. IV. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1876, p. 269.

³ ARNM, F. 2, inv. 1, d. 7267, f. 1-verso.

¹ Богданович, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов*. Т. I. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1876, p.172.

² Ковалевский, Е. *Война с Турцией и разрыв с Западными державами в 1853 и 1854 годах*. Санкт-Петербург: Тип. братьев Глазуновых, 1871, p.125.

³ Шиманский, П. Бой при Четати. În: *Военный Сборник*. Санкт-Петербург, 1904, p. 43.

tunuri ruse. La rândul lor, englezii au deschis foc ucigător de pe mare și uscat. Ascunzându-se în oraș, ostașii căpitanului Stamati au început schimbul de focuri cu englezii, care a durat mai mult de o oră. Însă sub presiunea inamicului mult mai numeros, însoțit și de comandantul batalionului grecesc, colonelul Manto, căpitanul Stamati s-a retras în citadelă, ripostând la focul inamicului până la ultimul cartuș. Intrând în citadelă, englezii au găsit acolo pe Stamati rănit, 6 ofițeri și 60 soldați. Impresionat de eroismul acestui căpitan, lordul Raglan i-a spus: „Sunteți smintit!” primind răspunsul: „Eu îndeplinesc datoria. Conștiința mea este curată”¹.

În Războiul Crimeei s-au remarcat și locotenenții Cotruța și Paleolog – comandanții de baterii pe direcția a doua centrală de apărare Sevastopolului², pe colina Malahov se afla căpitanul-locotenent Grigoraș³, plutonierii Albulov(Albu)⁴, Dimitrie Crupenschi, participant în campania din Principate, în cadrul detașamentului generalului Liders, care acționa în regiunea Galațiului și în Dobrogea⁵.

5.3. Concluzii la capitolul 5.

Concluziile care se impun din studiul rolului economic al Basarabiei în desfășurarea acțiunilor militare în perioada războiului Crimeei sunt următoarele:

1. Războiul Crimeei a demonstrat lumii întregi slăbiciunea militară a Rusiei în toate componentele artei militare – deficiențe în analiza și planificarea strategică și operativă, procedeele tactice depășite de timp, armamentul învechit, lipsa rezervelor instruite din cauza sistemului de mobilizare anacronic și inadecvat timpului¹. Acțiunile militare pot fi împărțite în două perioade distincte. Prima perioadă a războiului, și anume campaniile dintre anii 1853-1854, a constituit-o ocuparea Principatelor Române și tentativa, nereușită, de a înainta în adâncul Balcanilor pe direcția Istanbul. Perioada a doua, desfășurată între anii 1854-1856, constituie luptele din Crimeea și din teatrele periferice ale acțiunilor militare.

2. Ca și în războaiele ruso-turce anterioare, Basarabia a avut de jucat un rol principal în desfășurarea războiului, devenind principală baza de sprijin logistic și de concentrare a trupelor menite să ocupe Principatele. Importanța sa strategică a crescut considerabil odată cu debarcarea aliaților în Crimeea, aceasta devenind linia principală de apărare în vederea unui

¹ Лукашевич, К. *Оборона Севастополя и его славные защитники*. Москва: Издание Т-ва И.Д. Сытина, 1912, p. 81.

² Берг, Н. *Записки об осаде Севастополя*. т. II. Москва: Типография Каткова и К., 1858, p. 27.

³ Ibidem, p. 240.

⁴ *Сборник известий относящихся до настоящей войны 1853 – 1856 г.г.* Отдел II, Книги XIII-XXIV. Санкт-Петербург: Типография Н. Путилова, p. 533, 539.

⁵ ARNM, F. 88, inv. 1, d. 2365, f. 2.

¹ Pentru consecințele regresului în dezvoltarea artei militare a Rusiei în Războiul Crimeei vezi: LEȘCU, A. *Românii în armata imperială rusă: secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea*. București: Editura Militară, 2005, 232 p.

eventual atac din partea Austriei. În perspectiva deschiderii unui nou front se înscrie și dispoziția lui Nicolae I de a aduce cetățile Bender (Tighina), Hotin și Ismail în stare de luptă. În acești doi ani, teritoriul Basarabiei a fost tranzitat, în marș spre Balcani și în sens invers, de în jur de 600 000 de militari, fiind sprijiniți de autoritățile locale și populație cu toate cele necesare pentru existență.

3. Bucurându-se de scutirea serviciului militar, populația Basarabiei a fost prima dată mobilizată în armata după 1812, alcătuind unitățile logistice de transport ambulant, devenind coloana vertebrală a serviciului de transport pe durata întregului război. În total, au fost înființate patru semi brigăzi a câte patru companii fiecare, toate sub comanda ofițerilor ruși.

4. Locuitorii Basarabiei au îndeplinit o varietate largă de obligațiuni pentru satisfacerea nevoilor armatei, cum ar fi transportarea bunurilor materiale (pe lângă convoiul ambulant reprezentat de către cele patru semi brigăzi basarabene), armamentului, muniției, bolnavilor, proviziilor, furajelor, au executat lucrări de reparație a cetăților, podurilor, vadurilor și drumurilor principale, s-au ocupat de încartiruirea militarilor și multe altele. În baza datelor oficiale putem calcula cu aproximație costul lucrărilor, serviciilor și bunurilor materiale oferite de Basarabia în vederea desfășurării operațiilor militare în perioada anilor 1853-1856. Numai pentru ducerea războiului s-au cheltuit cel puțin 2 044 145 de ruble și de 55 de copeici de argint, fără a ține cont de costul prestațiilor naturale (3 484 469 de ruble și 65 de copeici de argint), produselor agricole donate și rechiziționate. Suma reală de cheltuieli în vederea susținerii efortului militar al imperiului ar trebui mărită de cel puțin în trei ori, ceea ce ar însemna în jur de 15-16 milioane de ruble, valoare peste posibilitățile economice ale Basarabiei, care constituia peste 4% din totalul cheltuielilor militare ale Rusiei care, către în anul 1856, constituiau 228 999 796 de ruble¹.

5. În premieră, după anul 1812, autoritățile țariste au încercat să organizeze în rândul populației manifestări „spontane” de afecțiune și suport față de monarhie și armată, experiment care va fi dezvoltat și continuat în perioadele următoare. Documentele demonstrează că o parte din populație a manifestat spiritul „patriotic”, contribuind pe cont propriu, din sursele personale, la înzestrarea armatei. Este greu de spus dacă acest ajutor material și financiar a fost sau nu impus de împrejurări, totuși, putem constata că o mare parte din clasele privilegiate, atât venetice, cât și autohtone, susțineau politica țaristă, devenind suporterii săi fideli. Așadar,

¹ Криволапов, А. Фельдмаршал И.Ф. Паскевич и проблема стратегии России в Восточной войне 1853-1856 г.г. În: *Русский Сборник. Исследования по истории России*, Т.7. Военная политика императора Николая I. Москва, 2009, p. 270.

conform datelor oficiale, donațiile în bani au constituit 21 234 de ruble și 15 copeici, iar cele naturale 13 797 de cetverturi de produse făinoase și 15 000 de puduri de furaje și pesmeți.

6. Participarea populației regiunii în acțiuni de luptă s-a limitat la unii reprezentanți ai nobilimii care făcea parte din corpul de ofițeri ai armatei țariste. Toate tentativele de a atrage voluntari în rândurile armatei s-au soldat cu eșec, populația manifestând o ne dorință totală față de serviciul militar.

7. Remarcăm că exploatarea economică a Basarabiei pe timpul războiului a fost suportată de către populație destul de calm, în regiune nefiind înregistrate, cu unele excepții, mișcări de nesupunere a autorităților civile și militare sau alte forme de opoziție. Faptul se explică prin numărul enorm de trupe concentrate în regiune, care ar strivi orice tentativă de revoltă populară sau opoziție față de armată și stat. Totuși, situația nu era una idilică, existând unele animozități între populație și ostași.

6. ARMATA RUSĂ DE OCUPAȚIE ÎN BASARABIA DUPĂ RĂZBOIUL CRIMEEI (1856-1874)

6.1. Dispozitivul trupelor

Înfrângerea suferită de țarism în Războiul Crimeei a cauzat elaborarea și desfășurarea unui număr de schimbări și reforme în domeniul militar, strâns legate de numele ministrului rus de război, Dmitri Miliutin. Reforma militară a fost desfășurată în mai multe etape, începând cu anul 1862 și terminând cu anul 1874. Aceste schimbări cuprindeau toate aspectele organizării forțelor armate: sistemul de completare a trupelor, pregătirea de luptă, sistemul învățământului militar, eficientizarea sistemului administrativ și de conducere militară, modernizarea tehnicii și armamentului de luptă. Pe la început a fost reorganizat sistemul de conducere al organismului militar, caracterizat printr-o centralizare excesivă. În conformitatea cu noile tendințe europene s-a recurs la descentralizarea organismului militar, în anul 1862, în Rusia fiind înființate primele Regiuni militare. În competența conducerii regiunii intrau toate trupele regulate, sedentare, de rezervă, instituții militare. Comandantul regiunii militare devenea unicul responsabil de starea de lucru în trupele subordonate față de împărat, ocolind Ministerul de Război. Printre primele regiuni militare se afla și Regiunea militară Odesa, înființată la 12 decembrie 1862. Primul comandant al Regiunii militare Odesa a fost numit generalul de infanterie Pavel von Kotzebue, fratele membrului de onoare al Academiei Române, Wilhelm (Vasilie) Kotzebue, căsătorit cu Aspasia Cantacuzino. Din punct de vedere teritorial, această regiune includea Basarabia (fără ținutul Hotin), guberniile Herson, Ekaterinoslav, Tavria și ținutul Balta din guvernământul Podoliei, cuprinzând practic toate teritoriile din cadrul Imperiului Rus populate de moldoveni, inclusiv Transnistria și fosta Serbie Nouă și Slavenoserbia¹. Ca și în trecut, Basarabia rămânea avanpostul expansiunii ruse spre Balcani, o importantă bază logistică a teatrului sud-vestic de operații militare.

Paralel cu înființarea regiunilor militare era redus numărul efectivului pe timp de pace cu trecerea treptată a unităților la statele noi, proces cu repercusiuni directe și asupra Basarabiei. Politica de austeritate și reducere a cheltuielilor militare adoptată de către noul monarh Alexandru al II-lea a făcut imposibilă practica deselor permutări ale marilor unități dintr-un colț în altul al imperiului. Pe parcursul întregii perioade respective, în regiune a staționat Divizia 15 Infanterie, ceea ce a adus cu sine o claritate și o stabilitate în relațiile organelor civile cu militarii. Punctele de dispunere permanentă a unităților diviziei au devenit localitățile: Chișinău pentru statul-major al diviziei, Hotin și localitățile din ținut pentru Regimentul Infanterie Modlin, Bălți

¹ *Одесский Краснознамённый*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1975, p. 7.

și Soroca pentru Regimentul Infanterie Praga, Chișinău cu suburbiile sale și o parte din ținutul Orhei pentru Regimentul Infanterie Lublin, Tighina (Bender) și Akkerman (Cetatea Albă) pentru Regimentul Infanterie Zamoscz și Batalionul 15 Vânători. Divizia ocupa în total 502 de localități din Basarabia prezentate în anexa nr.7.

Trupele regulate de infanterie erau completate de unități de cavalerie ale cazacilor de pe Don, care, în mod normal, întăreau unitățile serviciului vamal și de frontieră, având ca sarcină supravegherea frontierei de stat. Anual, în Basarabia erau dispuse trei regimente de cazaci de pe Don, care se schimbau periodic o dată la patru ani. Pe parcursul întregii perioade respective, ei erau instalați în sudul regiunii, la frontiera nou înființată în urma Tratatului de la Paris, acoperind-o cu o perdea subțire cu pichete de observație. În mod normal, ei erau dispuși într-un număr de 20-23 de sate¹. Așadar, trupele armatei regulate erau încartiruite anual în 525 de localități din cele 1 330 existente în Basarabia către anul 1861², ceea ce reprezenta aproximativ 40% din numărul total al localităților din regiune. Practic, fiecare a doua localitate era supusă încartiruirii.

În ceea ce privește numărul efectivului, acesta nu se deosebea radical de anii precedenți. Tabelul nominal al Diviziei 15 Infanterie, din 16 ianuarie 1865, menționează 2 generali, 35 de ofițeri superiori, 288 de ofițeri inferiori, 27 de angajați civili și 11 203 de trupă, în total 11 555 de persoane³. Cele trei regimente de cazaci de pe Don numărau în rândurile lor 2 568 de oameni¹, ceea ce înseamnă că trupele regulate staționate în regiune însumau în total 14 141 de cadre militare.

Trupe de garnizoană a forțelor armate era reprezentată de batalionul serviciului interior din Chișinău cu detașamentele sale de invalizi staționate în Chișinău, Tighina (Bender), Cetatea Albă (Akkerman), Orhei, Bălți, Hotin și Soroca². În anii '60 ai secolului al XIX-lea, Batalionul serviciului interior din Chișinău număra 837 de persoane³. Numărul ridicat al efectivului se datorează faptului că, în cadrul său, a fost adăugat efectivul detașamentului de invalizi din Ismail, desființat la 19 februarie 1857 în urma trecerii acestui ținut în componența Principatului Moldovei. Toți cei 114 de militari au fost trecuți în cadrul acestui batalion și încartiruți în

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f. 279 verso.

² *Памятная книжка Бессарабской Области на 1862 год*. Кишинев: Областная типография, 1862, p. 154.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7787, f.1.

¹ Зашук, А. *Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской Области*. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1863, p. 127.

² Зашук, А. *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область*. Часть 1. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1862, p. 39.

³ Зашук, А. *Материалы для военной географии...*, p. 138.

Buiuca¹. Totodată, au completat efectivul batalionului încă 326 de ostași din Parcul 2 Artilerie de asediu din Tiraspol, unitate desființată la 11 iulie 1857². Pe lângă batalionul serviciului interior din Chișinău (gubernial), în reședința fiecărui ținut era dispus câte un detașament ținutal în frunte cu un ofițer inferior. Așadar, la Tighina (Bender) staționa un detașament cu un număr de 161 de militari, la Cetatea Albă (Akkerman) – 150 militari, la Orhei – 145 de militari, la Bălți – 172 de militari, la Soroca – 140 de militari, la Hotin – 156 de militari, în total cele șase detașamente aveau în rândurile lor 924 de persoane³. În categoria trupelor sedentare intra și batalionul cetății Tighina (Bender) în număr de 336 de militar (ofițeri, sergenți, ostași)⁴. Ținând cont și de unitățile respective, numărul total al efectivului care ținea de forțele armate (cu excepția corpului de grăniceri care era subordonat Ministerului de Finanțe) se ridica la cifra de 16 238 de persoane – generali, ofițeri, trupă, angajați civili.

Numărul respectiv de militari nu varia substanțial pe parcursul anilor, cu excepția perioadei care cade pe anii insurecției din Polonia. Polonia, împărțită de cele trei puteri acaparatoare – Rusia, Austria și Prusia -, continua să aspire la independență și renaștere a statalității sale naționale între hotarele din anul 1771. Reprimarea revoltei populare de către țarism din 1831 nu a putut opri mișcarea de eliberare națională. Desființarea șerbiei și alte reforme progresiste promovate de către Alexandru al II-lea au stimulat revoluționarii polonezi la continuarea luptei de eliberare, inclusiv prin metode armate. Revolta armată a început în ziua de 10 ianuarie 1863 (pe stil vechi), prin atacarea simultană a mai multor garnizoane rusești staționate în Polonia. În scurt timp, insurecția a cuprins un vast teritoriu care includea atât regiunile poloneze propriu zise, cât și Lituania, Bielorusia, Galiția, Volînia și chiar orașul Kiev. La momentul declanșării revoltei, Regiunea militară Varșovia dispunea de patru divizii de infanterie (4,5,6,7,)¹ și o divizie de cavalerie. Aceste forțe cu greu făceau față incursiunilor insurgenților care, utilizând tactica luptei de gherilă, hărțuiau permanent și pretutindeni trupele regulate țariste.

Speriați de neașteptată amploare a rezistenței armate a polonezilor, autoritățile țariste au ordonat întărirea vigilenței și punerea pe picior de război a unităților militare din regiunile învecinate, inclusiv din Basarabia. Situația încordată nu era de neglijat, deoarece rețeaua ramificată de informatori și spioni, creată de ruși pe ambele maluri ale Dunării și Prutului,

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f. 14 verso.

² Ibidem, f. 247 verso.

³ *Военное обозрение Одесского военного округа. Составлено по материалам, собранным при окружном штабе офицерами генерального штаба.* Одесса: Типография П. Францова, 1871, p. 501.

⁴ Ibidem, p. 499.

¹ Гескерт, С. *Военные действия в Царстве Польском в 1863 году. Начало восстания (январь, февраль и первая половина марта).* Варшава: Артистическая типография Сатурнина Сикорского, 1894, p. 16.

raporta șefilor despre concentrări ale insurgenților în Galiția, Bucovina și chiar în România cu scopul de a trece în grupuri mici sau individual în Podolia, ajutați fiind de contrabandiști din Basarabia¹. Foarte mulți polonezi din Basarabia, în special din ținutul Hotin, au aderat la mișcare, înființând aici câteva detașamente². În urma informațiilor primite, la 5 iunie 1862, comandamentul Diviziei 15 Infanterie a ridicat unitățile la stare de alarmă, dându-le misiunea de acoperire a căilor de comunicație între trecătorile de pe Nistru și Prut. Conform dispoziției primite, unitățile diviziei, întărite cu regimentele de cazaci, au fost dispuse în locurile strategice importante³.

Măsurile de precauție au fost luate la timp. La 21 iunie 1863, traversând Dunărea, din Tulcea a venit un agent secret care a relatat că în Dobrogea, pe teritoriul otoman, s-au adunat în jur de 2 000 de insurgenți polonezi bine înarmați și conduși de colonelul Milkowski, care planifică să tranziteze teritoriul României, să atace și să ocupe Cetatea Albă⁴. Informația agentului secret a fost confirmată prin acțiunile polonezilor, care la ziua de 3 iulie 1863, în număr de 213 de oameni au traversat Dunărea și au pătruns în adâncul teritoriului românesc între Reni și Cartal⁵. În urmărirea lor a fost trimis un detașament, compus din Regimentele 3 și 5 de linie ale armatei regulate române în număr de 800 de baionete, comandat de colonelul Călinescu¹. Polonezii au fost ajunși de români lângă localitatea Costanglia (Cairaclia), unde, refuzând să predea armele și să fie internați, au intrat în luptă cu tânăra armata regulată română, punând-o pe fugă, stârnind în epocă un imens scandal politic. În pofida succesului obținut, detașamentul insurgenților a fost totuși oprit de autoritățile române lângă localitatea Rânțești de pe malul drept al Prutului, dezarmat și internat la Cahul, nepermițându-i tranzitarea teritoriului național și forțarea frontierei ruso-române².

Episodul consumat în vecinătatea directă a Cetății Albe (Akkerman) a obligat comandamentul Regiunii militare Odesa să întărească dispozitivul din Basarabia cu trupe suplimentare. La 27 iulie 1863 sosește în Basarabia Regimentul Inghermanland de husari, iar la 30 iulie, Regimentul Kiev de husari³. Escadroanele Regimentului Inghermanland au ocupat pozițiile în localitățile Tarutino, Maloiaroslaveț, Berezina, Borodino, Leipzig, Culm, Crasna,

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7669, f. 23.

² Будақ, И. *Общественно-политическое движение в Бессарабии в пореформенный период*. Кишинев: Издательство „Картя Молдовеняскэ”, 1959, p. 40.

³ Ibidem, f. 156 verso.-158 verso.

⁴ Ibidem, f. 49.

⁵ Будақ, И. *Общественно-политическое движение в Бессарабии в пореформенный период*. Кишинев: Издательство „Картя Молдовеняскэ”, 1959, p. 32.

¹ Dobrescu, Gh. O gafă militară și un scandal politic. Costanglia. În: *Document. Buletinul arhivelor militare române*. București, 1999, nr.3(7), p. 12.

² Будақ, И. *Op. Cit.*, p. 37.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7669, f. 104.

Katzbach, iar ale Regimentului Kiev de husari la Paris, Fridland, Arțiz, Lichental, Voznesenscoe, Fere-Champenoise, Teplitz, Brienn, Klostitz, Hoffungstal¹. Spatele husarilor era acoperit de Regimentul 1 al Cazacilor din Orenburg concentrat în Cimișlia și împrejurimi².

Considerând că măsurile întreprinse în vederea întăririi dispozitivului defensiv al trupelor mobile de cavalerie nu sunt suficient de puternice în fața unor posibile incursiuni inamice, comandamentul Regiunii militare Odesa a dispus trimiterea suplimentar în Basarabia a două regimente de infanterie din cadrul Diviziei 14 Infanterie staționate în guvernământul Herson, care alcătuiau rezerva principală a tuturor trupelor staționate în regiune. Subunitățile Regimentului Infanterie Podolia erau dispuse în localitățile: Bălți, Strâmba, Asnășenii Mici, Cubolta, Pelinia, Sofia, Chișcăreni, Băcioi, Brăila, Ialoveni, Fălești, Limbeni, Obreja, Sărata Nouă, Sărata Veche, Șoltoi, Cornești³, iar Regimentul Infanterie Volînia la Orhei și împrejurimi.

Măsurile întreprinse de către autoritățile militare au calmat spiritele, situația rămânând liniștită și ținută sub control pe întreaga perioadă a celei de-a doua părți a anului 1863. Începând cu primăvara anului următor, agentura rusă a furnizat șefilor săi date precum că la Botoșani s-au adunat mulți insurgenți polonezi. Alarmați de veștile primite și având experiența din anul precedent, comandamentul Diviziei 15 Infanterie, la 2 aprilie 1864, alarmează batalioanele Regimentului Infanterie Praga și le trimite în ținutul Hotin pentru a ocupa dispozitivul de apărare¹. Totodată, sunt cerute întăriri suplimentare, în Basarabia fiind transferate în regim de urgență celelalte două regimente din cadrul Diviziei 14 Infanterie – Jitomir și Minsk, întărite de Regimentele 2 și 4 al Cazacilor din Orenburg². Așadar, către anul 1864, în Basarabia erau concentrate două divizii de infanterie, două regimente de cavalerie regulată și șapte regimente de cazaci, ceea ce a mărit numărul trupelor aflate în regiune mai mult de două ori, atingând cifra de 41 105 de oameni³.

Înăbușirea răscoalei polone a readus liniște în inimile înalților oficiali ruși. Revenind la normal, situația a permis evacuarea trupelor din mai multe regiuni vecine Poloniei, inclusiv din Basarabia. În ținut a rămas numai Divizia 15 Infanterie și trupe sedentare permanente. Conform tabelului de state pentru anul 1867, în listele diviziei erau trecuți: generali - 2, ofițeri superiori - 31, ofițeri inferiori - 254, angajați civil - 27, trupă - 8 518, în total 8 832 de persoane⁴. Acestor unități se mai adăugau trei regimente de cazaci de pe Don (Regimentele 26, 29, 47) și un

¹ Ibidem, f. 161-169 verso.

² Ibidem, f. 187 verso.

³ Ibidem, f. 175 verso.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7665, f. 58-59.

² Ibidem, f. 50v.

³ Эммануель, А. Воинский постой в Бессарабии в 1864 и 1865 годах. În: *Записки Бессарабского Областного Статистического Комитета*. Том второй. Кишинев: Типография Областного Правления, 1867, p. 320.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7836, f. 553.

regiment de cazaci din Novorossia (fosta Oaste Dunăreană de cazaci), cu un număr total de 3 702 de militari. Trupele sedentare, reprezentate de batalionul serviciului intern din Chișinău, detașamentul mixt din Chișinău și șase detașamente ținutale, numărau în rândurile lor 2 145 de militari¹. În total, în Basarabia erau dispuși 14 679 de militari de toate rangurile, situație rămasă practic neschimbată până în anul 1874, când în ținut a fost transferată Divizia 14 Infanterie, care a staționat aici până la începerea Primului Război Mondial.

În concluzie, constatăm că în perioada respectivă, cu excepția anilor 1862-1864, în Basarabia au staționat permanent în jur de 15 000 de militari reprezentați fiind de Divizia 15 Infanterie, trei regimente de cazaci și trupele permanente sedentare din ținut – batalionul serviciului de garnizoană și interior din Chișinău, cu subunitățile de invalizi. În calculul regimentelor de cazaci nu sunt luate la evidență cele două regimente de cazaci pământeni (Oastea cazacilor Dunăreni iar mai târziu Oastea cazacilor din Novorossia), băștinași de la fața locului care făceau parte din populația regiunii. Prin aducerea noilor întăriri pentru reprimarea insurecției poloneze, țarul a ridicat numărul trupelor dislocate până la aproximativ 41 000 de oameni. După înăbușirea răscoalei în anul 1864, situația a revenit la normal, atingând cote medii anuale de aproximativ 15 000 oameni, cu o tendință de micșorare cauzată de desființarea la 3 decembrie 1868 a Oastei cazacilor din Novorossia și trecerea cazacilor în categoria socială de țărani.

6.2. Aprovizionarea armatei cu mijloace de transport

Activitatea de zi cu zi a unităților militare, bazată pe procesul cotidian de pregătire de luptă și executarea serviciului de gardă și interior, impunea deplasări frecvente ale efectivului pe întreg teritoriul a Basarabiei. Și, în timp ce efectivul de rând mergea pe jos, bunurile materiale și bolnavii erau transportați de unitățile de transport oferite în mod obligatoriu de populația locală. Politica de austeritate a impus o reducere drastică a efectivului armatei la strictul necesar și a numărului subunităților implicate la paza diferitelor obiective militare și civile de importanță majoră, inclusiv în Basarabia. În aceste condiții, unitățile militare detașau pentru paza obiectivelor strategice numai 10 companii care exercitau serviciul de gardă doar în patru orașe ale regiunii – Chișinău, Bălți, Hotin și Tighina (Bender)¹, ceea ce a redus și numărul carelor localnicilor utilizate pe timpul deplasării și schimbului efectuat.

Un alt capitol important care implica folosirea carelor de transport ale localnicilor era procesul de învățământ, care dura un an întreg divizat pe câteva perioade. Pe timpul iernii, procesul de învățământ se desfășura pe loc, în cadrul punctelor de dispunere permanentă a

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7837, f. 153.

¹ Зашук, А. *Материалы для военной географии...*, p. 152.

subunităților la nivel de grupa-pluton, militarii neavând nevoie de deplasări și utilizarea mijloacelor de transport. Începând cu luna aprilie se începea perioada de instrucție din taberele de pe lângă cartierele regimentare, care dura până la mijlocul lunii mai și care, la rândul ei, nu necesita un număr mare de unități de transport. După încheierea instrucției, subunitățile regimentelor se întorceau la locurile de dispunere permanentă, de unde efectivul era trimis la lucrări agricole, perioadă care dura până la mijlocul verii. Începând cu luna iulie, efectivul se întorcea de la lucrări agricole și era convocat în taberele întrunite din cadrul brigăzilor (două de infanterie și una de artilerie), care se organizau la Hotin și Tighina (Bender). Anul de învățământ în cadrul taberei întrunite începea la 1 august și se încheia la 15 septembrie. Întregul proces de instruire și de învățământ necesita deplasări permanente ale unui număr mare de ostași, ceea ce impunea utilizarea carelor de transport ale populației civile în toți lucrărilor agricole¹. Tot de către locuitori era asigurate transportul efectivului demobilizat și aducerea recruților noi care completau unitățile militare.

Revenirea la locurile de dispunere permanentă a unităților Diviziei 15 Infanterie după terminarea Războiului Crimeei și încartiruirea lor în localitățile Basarabiei (dispunerea unităților se găsește la *Anexa nr.7*) au fost efectuată în anul 1857 cu sprijinul și suportul material al localnicilor. Pentru transportarea întregii cantități a bunurilor materiale ale diviziei au fost utilizate 525 de care și 1 176 de cai¹. Acestui număr de care i-au fost adăugate încă șase care pentru două batalioane de rezervă, care în luna februarie 1857 s-au unit cu restul Regimentului Zamoscz Infanterie², 36 de care necesare pentru transportarea completării de personal recrutat în regiunea Moscovei³ și 14 care pentru asigurarea deplasării a 27 de militari la studii din cadrul Regimentului Model de învățământ⁴, în total 581 de care.

Relativa acalmie în procesul de instruire și pregătire de luptă, caracteristică pentru perioada care a urmat imediat după război, a luat sfârșit în anul 1857, când situația revine la normal și unitățile militare încep a activa regulamentar. Urmarea directă a acestui fapt era intensificarea semnificativă a cererilor pentru oferirea carelor de transport din partea populației. Prezentăm în continuare tabelul totalizator al carelor de transport livrate obligatoriu de populația Basarabiei trupelor ruse în anul 1858.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7665, f. 55.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f. 70 verso.

² Ibidem, f. 40 verso.

³ Ibidem, f. 369.

⁴ Ibidem, f. 7 verso.

Tabelul 6.1. Numărul carelor livrate armatei în 1858¹

Ținut (localitatea)	Numărul carelor utilizate pentru necesitățile armatei	Numărul carelor utilizate în general
Țăranii de stat	879	42 612
Ținutul Orhei	1 005	9 451
Ținutul Cahul	16	300
Ținutul Chișinău	484	5 868
Orașul Chișinău	137	5 011
Ținutul Hotin	1 245	5 874
Orașul Hotin	114	400
Ținutul Soroca	118	3 621
Orașul Soroca	30	30
Ținutul Tighina	54	2 030
Orașul Tighina	250	435
Ținutul Iași	937	1 358
Orașul Bălți	244	505
Ținutul Cetatea Albă	9	9
Coloniști (germani)	108	801
Coloniști balcanici	1 295	22 989
TOTAL	6 925	101 297

Utilizarea unităților de transport ce aparțineau populației în beneficiul armatei s-a făcut și în anii următori, numărul lor încadrându-se în cifra calculată anterior. Intensificarea traficului trupelor armatei țariste implicate la reprimarea insurecției din Polonia dintre anii 1863-1864 a dus totodată și creșterea numărului corvezilor impuse populației. Sosirea în Basarabia fără mari probleme, în vara anului 1863, a două regimente de husari a fost posibilă datorită faptului că bunurile lor materiale erau transportate de către 100 de care la fiecare etapă de marș¹. Mult mai substanțial era ajutorul acordat Diviziei 14 Infanterie. Marea unitate, compusă din patru regimente, a profitat din plin de rigorile regulamentare care prevedeau transportarea bunurilor materiale pe timpul marșului de către populația locală. Pentru efectuarea acestei operații logistice au fost folosite câte 160 de unități de transport ale localnicilor pentru un regiment (cifra indicată este una medie, numărul carelor varia de la 130 până la 200), ceea ce însemna 640 de care pentru o etapă de marș. Așadar, doar aceste șase regimente (patru de infanterie și două de husari) au

¹ Tabelul este alcătuit de către autor în baza procesării datelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 6788, f. 471-588.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7669, f. 104.

utilizat în scopurile de serviciu, numai în anul 1863, 740 de unități de transport ale populației la fiecare etapă de marș. Ținând cont de faptul că distanța medie de marș în Basarabia era de 10 – 15 etape, putem ușor calcula că populația i-a oferit armatei numai în acel an cel puțin 7 400 de care, fără a ține cont de numărul unităților de transport utilizate de Divizia 15 Infanterie cu sediul permanent în regiune, la care nu dispunem de date.

Corvezile de transport au crescut și mai mult în anul următor, când a început evacuarea trupelor implicate la înăbușirea răscoalei. Pe lângă unitățile evacuate nemijlocit din Basarabia, regiunea era tranzitată de trupe aflate în trecere din Podolia spre Ucraina și interiorul Rusiei, cum ar fi cazul Diviziei 12 Infanterie. Tranzitând în august 1864 nordul Basarabiei, această divizie a utilizat 618 de căruțe cu un singur cal, oferite la fiecare etapă de locuitorii satelor situate în calea lor¹. Tot atunci au fost mutate în Caucaz două batalioane din cadrul trupelor de rezervă din Divizia 9 Infanterie, deplasarea bunurilor materiale fiind asigurată de către 41 de unități de transport la fiecare etapă de marș, numărul etapelor ridicându-se la 23, ceea ce însemna în total 943 de trăsurile².

Tot în Caucaz au fost trimiși și 40 de muzicanți din orchestra militară. Atitudinea comandamentului față de acești „oameni de creație” a fost una foarte atentă. Spre deosebire de ostași de rând, care se deplasau pe jos, muzicanții efectuau marșul „pe roți”, având la dispoziție 20 de unități de transport la fiecare din cele trei etape de marș când s-au aflat pe teritoriul Basarabiei¹. Doi oameni într-o căruță însemna un confort nemaivăzut în armata țaristă, la care ostașul de rând putea doar visa. Ținând cont de din numărul etapelor, în total au fost sustrate de la lucrări agricole 60 de mijloace de transport utilizate pentru a-i deplasa pe acești muzicanți peste hotarele regiunii.

În afara Caucazului, o parte dintre ostași au fost trimiși și în unitățile Regiunii militare Odesa cu ajutorul a 24 de care la fiecare etapă. Pe teritoriul Basarabiei, traseul parcurs de acești ostași a numărat 34 de etape, ceea ce ar însemna că au fost folosite 816 de care de transport². În aceeași ordine de idei se înscrie și stocarea la depozitul din Odesa a carabinelor Regimentului Infanterie Odessa staționat la Iampol, efectuată cu ajutorul a 61 de furgoane la o etapă puse la dispoziție militarilor de către localnici. Traseul parcurs de acest transport cu armament trecea de la nord la sud prin toată Basarabia și număra aproximativ 20 de etape, ceea ce ar însemna folosirea a peste 1 200 de furgoane³.

¹ ANRM, F. 2, inv, 1, d. 7665, f. 234.

² Ibidem, f. 258.

¹ Ibidem, f. 152.

² Ibidem, f. 249.

³ Ibidem, f. 261.

La 26 septembrie 1864 a început evacuarea din Tighina (Bender) a Regimentului Infanterie Feodosia. Datorită faptului că, inițial, acest regiment se deplasa la Tiraspol de unde urma să plece la Verhnedneprovsc, destinația itinerarului, marșul s-a efectuat într-o etapă la care au fost folosite 158 de trăsurile localnicilor¹. Tot atunci s-a efectuat și evacuarea Diviziei 14 Infanterie în guvernământul Herson. Pentru efectuarea marșului, comandamentul diviziei a solicitat de la autoritățile civile din Basarabia 335 de care pentru fiecare etapă de marș². Ținând cont de numărul mediu de etape (10), reiese că pentru desfășurarea marșului au fost întrebuințate 3 350 de unități de transport oferite de autoritățile locale.

Imediat după evacuarea trupelor a fost reluat procesul pregătirii de luptă. Începând cu luna iulie s-au deschis cantonamentele de la Hotin și Tighina (Bender), iar din luna august, cele de la Trifănești. Deplasarea Regimentului Infanterie Praga de la Soroca până la Hotin pe o distanță de 10 etape a fost efectuată cu ajutorul a 270 de care (27 la fiecare etapă). Același număr de care a fost utilizat și pentru deplasarea Regimentului Infanterie Lublin de la Chișinău până la Tighina (Bender), lungimea traseului tot fiind de 10 etape³. Pentru deplasarea la cantonamente a unităților de artilerie desfășurate la Hotin, militarii au solicitat de la autoritățile locale câte 55 de unități de transport pentru fiecare etapă, ceea ce ar însemna per total în jur de 550 de care de transport¹. Așadar, în anul 1864, populația regiunii a oferit unităților militare cel puțin 1 366 de care pentru o etapă de marș, în total, aproximativ 20 490 de unități de transport. Începând cu anul 1865, situația devine una normală, numărul carelor folosite de militari în scopuri de serviciu pe o perioadă de până la trei se reduce simțitor. În anul 1865, carele au fost întrebuințate pentru transportarea bunurilor materiale ale Regimentului 35 al Cazacilor de pe Don și ale Regimentului 2 al Cazacilor din Orenburg plecați în patrie, înlocuiți cu Regimentul 35 al Cazacilor de pe Don, venit din Regiunea militară Kiev, și Regimentul 2 al Cazacilor din Ural, transferat din gubernia Herson. Totodată, pentru completarea unităților cu efectiv, în Basarabia au fost aduși 5 915 de recruți și demobilizați 624 de ostași, în deplasări aflându-se 318 de militari, toți fiind transportați cu carele localnicilor². În anul 1868, a venit rândul completării cu recruți a unităților din cadrul trupelor sedentare (locale) și grănicerilor, numărul cărora era de 1 187 de persoane, cea mai mare parte completând batalionul din Chișinău³. Un număr și mai mic de recruți este înregistrat în anul 1870, anume 595⁴, fapt explicabil prin completarea unităților conform statelor și abandonării

¹ Ibidem, f. 266.

² Ibidem, f. 281.

³ Ibidem, f. 169 verso.

¹ Ibidem, f. 198.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7786.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8005.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8132, f. 1-119.

treptate a recrutării tradiționale, în perspectiva trecerii la serviciul militar obligatoriu. Tendința respectivă este oglindită și de statistica oficială pentru anul 1867, prezentată în următorul tabel:

Tabelul 6.2. Numărul carelor livrate armatei în 1867¹

Ținutul (localitatea)	Numărul carelor utilizate pentru serviciile armatei	Numărul carelor utilizate în general pentru serviciile de stat
Ținutul Orhei	2 318	8 289
Orașul Orhei	242	396
Ținutul Hotin	1 613	14 425
Orașul Hotin	306	483
Ținutul Akkerman (Cetatea Albă)	445	24 615
Localitatea Turlac	5	63
Localitatea Păpușoi	9	42
Ținutul Soroca	1 547	6 637
Orașul Soroca	166	594
Ținutul Chișinău	1 275	9 751
Ținutul Iași	1 180	2 659
Orașul Bălți	266	-
Ținutul Tighina (Bender)	307	1 817
Orașul Tighina (Bender)	451	856
Coloniile germane	359	-
Țărani de stat	2 676	11 102
TOTAL	13 165	81 729

În încheiere, menționăm că, în perioada respectivă, căraușia rămânea una dintre cele mai importante îndatoriri ale populației regiunii față de stat, în general, și față de armată, în particular. Anual, din gospodăriile localnicilor erau extrase de la 7 000 până la 12 500 de care și trăsuri de transport întrebuințate în serviciul unităților militare dislocate în ținut. Să recunoaștem totuși că, din acest punct de vedere, militarii nu erau primii la acest capitol, întâietatea revenind instituțiilor statului care făceau parte din componența Ministerului de Interne. Cota parte a transporturilor militare era de 15,6%, în funcție de an, din numărul total de care puse la dispoziția statului de toate categoriile populației din Basarabia. Evident că, din punct de vedere economic, respectiva obligație față de stat nu putea afecta grav populația, cu atât mai mult că

¹ Tabelul este alcătuit de către autor în baza procesării datelor din: ANRM, F.2, inv. 1, d. 7836, f. 74-520.

serviciile de transport erau achitate de comandamentele militare. Inconvenientul acestui tip de prestații era că ordinul de a înhăma caii și a pleca la drum putea veni în orice clipă, în momentul cel mai nepotrivit pentru țaran, ceea ce stârnea nemulțumiri latente și o stare de disconfort în rândul populației civile. Numai construcția căii ferate era în măsură să diminueze importanța acestei îndatoriri față de stat.

6.3. Încartiruirea militarilor

Începând cu a doua jumătate secolului al XIX-lea, în practica încartiruirii au survenit unele modificări, ca urmare a modernizării țării. Îmbunătățirea infrastructurii, apariția căilor ferate, procesul urbanizării, reducerea efectivului aflat permanent sub arme, toate aceste elemente noi au condus la regândirea sistemului de încartiruire. Devenea tot mai evident faptul că încartiruirea dispersată în localitățile rurale era un procedeu anacronic și nu se înscria în structurile armatei în plin proces de restructurare. Tot mai multe unități erau transferate din sate în orașe, unde erau încartiruite în cazarmă sau în fondul locativ închiriat de la persoanele particulare. Bineînțeles că tendința respectivă era caracteristică și pentru Basarabia. Evident, inițial, această tendință se afla într-o formă embrionară, ieșind la iveală mai mult ca intenție, decât ca fapt împlinit. Dispozitivul dispunerii trupelor în anul 1857 (prezentat în *Anexa nr.7*) demonstrează că, în faza premergătoare reformei, foarte multe localități rurale erau supuse încartiruirii. Din acest punct de vedere din toate teritoriile Regiunii militare Odesa, Basarabia dispunea de cele mai bune condiții pentru dislocarea trupelor în localitățile rurale, deoarece pe teritoriul său se numărau 518 de localități cu peste 100 de gospodării în fiecare (40%)¹, pe când în gubernia Herson astfel de localități erau 324 (11%)² iar în gubernia Taurida – 168 (8,3%)³. Datorită acestui fapt, în Basarabia unitățile erau dislocate concentrat, în așa fel, că compania ocupa o singură localitate cu o distanță de 20 de verste de statul major a batalionului și 60 de verste de la cartierul general al regimentului⁴.

În pofida acestui fapt se observă totuși tendința concentrării unităților în centrele urbane, cum ar fi Chișinău, Tighina (Bender), Bălți, Orhei, Cetatea Albă (Akkerman), Hotin, Soroca și un număr de târguri mai mici. Numai la Chișinău, în anul 1858, au fost dispuși și încartiruiți 1 997 de militari, iar în localitățile adiacente din ținut 2 666 de militari, ceea ce înseamnă că în capitala provinciei exista o concentrate de 43% din întregul efectiv aflat în ținut⁵. În anul 1863,

¹ *Военное обозрение Одесского военного округа*. Одесса: Типография П. Францова, 1871, p. 273.

² *Ibidem*, p. 275.

³ *Ibidem*, p. 276.

⁴ *Ibidem*, p. 277.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 29-30.

numai în orașul Soroca erau încartiruiți 1 672 de militari¹, în orașul Bălți – 1 294 de militari², Hotin – 1 480 de militari³, iar în anul 1867 la Orhei – 374 de militari, Hotin – 704 de militari⁴, Bălți – 662 de militari⁵, Soroca – 1 112 de militari⁶, Tighina (Bender) – 3 159 de militari⁷, Chișinău cu suburbiile – 2 800⁸. În total, în 1857 în orașe erau încartiruiți peste 8 703 de militari⁹, ceea ce însemna 60% din numărul total al trupelor dislocate în Basarabia.

O parte a efectivului staționat în centrele urbane era încazarmat în edificii construite de regiune și trecute la bilanțul Ministerului de Război, fapt care scutea autoritățile locale de cheltuieli suplimentare de întreținerea lor. Astfel, în capitala regiunii, la balansul Ministerului de Război se aflau două clădiri importante transformate în depozite alimentare, efectivul fiind încartiruit în casele particulare închiriate de către autoritățile locale. Mai bine se prezenta situația în garnizoana Tighina (Bender), dispusă în cetate. La balansul ministerului se aflau în cetate 140 de edificii construite din piatră sau cărămidă. Din acest număr de clădiri, șase reprezentau cazărmi, una cu trei și restul cu un singur etaj, în care puteau fi adăpostiți 1 606 de ostași. Corpul de ofițeri era cazat în 21 de case, în altele 15 era repartizat spitalul militar și restul alcătuiau cancelarii, corpuri de gardă, camere de arest, ateliere, depozite, bucătării, grajduri etc. La Hotin, care pierduse orice importanță operativă, militarii gestionau două clădiri importante întrebuințate ca depozite alimentare. Aceași situație se găsea și la Cetatea Albă (Akkerman), unde autoritățile militare dispuneau de o clădire din piatră pe post de depozit alimentar. La Briceni exista un depozit alimentar din lemn al armatei. Începând cu a doua jumătate secolului al XIX-lea a crescut valoarea strategică a Bălțului, care s-a transformat într-un important centru militar. Autoritățile militare din această garnizoană dispuneau de 14 edificii din piatră, dintre care patru cazărmi cu capacitate de dispunere pentru 561 de militari¹. După cum se poate observa, în cazărmi puteau intra 2 167 de militari de rând, fără a ține cont de corpul de ofițeri cu familiile lor, ceea ce reprezenta aproximativ 13% din efectivul de rând al armatei staționate în Basarabia, încartiruirea restului de 87% fiind achitată de autoritățile provinciei. Scăderea semnificativă a

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7605, f. 120 verso.

² Ibidem, f. 125.

³ Ibidem, f. 129 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7836, f. 124 verso.

⁵ Ibidem, f. 170.

⁶ Ibidem, f. 368.

⁷ Ibidem, f. 498 verso.

⁸ Ibidem, f. 435 verso.

⁹ În calculul prezentat nu sunt incluse datele pentru orașul Akkerman, care nu sunt veridice din cauza unei greșeli efectuate de cancelaristul, unde au fost arătate următoarele cifre: ofițeri superiori – 92, ofițeri inferiori – 3 451, ostași – 134 650 (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7836, f. 315 verso.)

¹ Военное обозрение Одесского военного округа. Составлено по материалам, собранным при Окружном штабе офицерами Генерального штаба капитаном Бодаревским и подполковником Милорадовичем (3-й отдел). Одесса, 1871, p. 518-527.

ratei încazarmării de la 26%, în perioada anilor 1830-1853, la cele 13%, se datorează retrocedării Principatului Moldova a unei părți importante din Bugeac, inclusiv și orașul Ismail cu fondul de cazărmi bine dezvoltat. Din acest punct de vedere, Basarabia rămânea în urma tuturor provinciilor și guberniilor din imperiu, chiar și de vecinii săi din cadrul regiunii Militare Odesa, fapt, ce poate fi observat din consultarea tabelului următor:

Tabelul 6.3. Rata încazermării a trupelor în 1870¹

Ținutul (Regiunea Militară)	% militarilor încazermați
Regiunea Militară St. Petersburg	98%
Finlanda	95%
Polonia	95%
Turkestan	93%
Caucaz	76%
Regiunea Militară Riga	75%
Regiunea Militară Odesa	56%
Regiunea Militară Harkov	27%
Regiunea Militară Kiev	24%

Totuși, cea mai mare parte a militarilor erau încartiruiți în casele private ale locuitorilor. Închirierea încăperilor pentru militari se efectua din bugetul orașenesc. Așadar, primăria din Chișinău a achitat în anul 1856 stăpânilor locuințelor 56 986 de ruble și 47 de copeici¹, în anul 1858 – 34 025 de ruble și 25 de copeici² și 30 797 de ruble și 42 de copeici în anul 1859, în condițiile unei datorii a Ministerului de Război, neachitată până la urmă, față de primărie de 60 280 de ruble și 80 de copeici, ceea ce însemna o formă ascunsă a creditării autorităților militare centrale³. La Tighina, autoritățile urbane au repartizat trupelor aflate în oraș în anul 1856 – 7 898 de apartamente, iar în anul 1858 – 4 503 de apartamente⁴, la Cetatea Albă – 4 376 de apartamente (în 1856)⁵ și 1 205 apartamente în anul 1858⁶, la Bălți – 769 de apartamente (1856)⁷

¹ Tabelul este alcătuit de către autor în baza procesării datelor din: Ежегодник русской армии на 1872 год. Часть II. Санкт-Петербург: Военная Типография, 1872, p. 247-262.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 24 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 4 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7082, f. 26.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 3 verso.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 42.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 39.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 21.

și 1 014 apartamente (în 1858)¹, la Soroca – 2 433 de apartamente (în 1856)² și 618 de apartamente (în 1858)³, la Hotin – 3 945 de apartamente (în 1856)⁴ și 416 de apartamente (în 1858)⁵, în localitatea Popușoi – 6 992 de apartamente (în 1856)⁶ și 867 de apartamente (în 1858)⁷, la Turlac – 4 500 de apartamente (în 1856)⁸ și 775 de apartamente (în 1858)⁹, la Ismail – 2 390 de apartamente (în 1856, după război, orașul a fost demilitarizat)¹⁰, la Tuzla – 373 de apartamente (în 1856)¹¹, la Orhei – 12 647 de apartamente (în 1856)¹², la Cahul – 9 apartamente (în 1856)¹³, la Reni – 1 548 de apartamente (în 1856)¹⁴, la Vîlcov – 163 de apartamente (în la Chilia – 9 000 de apartamente (în 1856)¹⁶. În total, în anul 1856, în centrele urbane au fost repartizate 57 043 de apartamente pentru încartiruirea militarilor, iar în anul 1858 – 9 398 de apartamente. Cifra enormă pentru anul 1856 se datorează evacuării masive a trupelor ruse din principate și guberniile învecinate, aflate în tranzit prin Basarabia. În condiții normale, de pace, localitățile urbane adăposteau peste 50% din întregul efectiv al trupelor dislocate în Basarabia. Din contul bugetului regional erau achitate și plățile pentru procurarea lemnului de foc, luminărilor pentru iluminare, fânului pentru așternutul ostașilor din aceste localități. În acest scop, ca și pentru alte cheltuieli de acest gen, în anul 1858 a fost alocată suma de 55 608 de ruble și 52 de copeici din cele 279 548 de ruble și 88 de copeici care au constituit cheltuielile totale ale Basarabiei din acel an, ceea ce ar însemna 20% din cheltuielile provinciei¹.

Cazați și întreținuți de societate în locuințele oamenilor, ofițerii, elita intelectuală a societății ruse, manifestau adesea un comportament arogant față de stăpâni, cerând condiții suplimentare de confort. Caracteristic din acest punct de vedere este cazul comandantului Regimentului Zamoscz colonelului Leașenco. În vara anului 1857, acest ofițer a dispus abuziv în Tighina (Bender), în loc de un batalion, cum era preconizat în dispozitivul de încartiruire pentru Divizia 15 Infanterie, trei batalioane de infanterie. Prinzând curaj, a pretins ca locuința sa

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 54.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 62 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 58 verso.

⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 59.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 65 verso.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 90.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 71 verso.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 101 verso.

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6768, f. 80.

¹⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6710, f. 16.

¹¹ Ibidem, f. 27.

¹² Ibidem, f. 66.

¹³ Ibidem, f. 68 verso.

¹⁴ Ibidem, f. 75 verso.

¹⁵ Ibidem, f. 81 verso.

¹⁶ Ibidem, f. 88.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6788, f. 599.

de serviciu să ocupe cea mai bună casă din oraș. Refuzat de autoritățile locale, în persoana consilierului titular Gadjin, l-a arestat, ceea ce a stârnit nemulțumirea nobililor din ținut¹.

Dacă în așa mod se comportau unii ofițeri în orașele mari, reședințe de ținut, putem să ne imaginăm cam cum arăta situația în provincie, departe de văzul autorităților. De pildă, un conflict apărut, în toamna anului 1857, între posesorul localității Rașcov, nobilul Pavel Vărzari, și comandantul Bateriei 7 Artilerie ușoară, căpitanul Salers. La dispunerea bateriei în anul 1856 în această localitate, în calitatea sa de comandant, căpitanul Salers a ocupat fără permisiune conacul moșierului Pavel Vărzari, aflat în acel moment la o altă moșie de-a sa, situată în satul Lozova, încălcând prevederile instrucțiunilor unde se stipula că încartiruirea trupelor se efectuează de către organele administrației locale. Sus-numitul ofițer a refuzat de trei ori eliberarea încăperilor abuziv ocupate, în schimbul unei alte locuințe oferite de autorități. De menționat că locuința propusă pentru schimb era compusă din patru odăi, șopron, bucătărie separată, grajd și pivniță din piatră². Ignorând toate cerințele legitime ale stăpânului casei, căpitanul Salers a condiționat eliberarea conacului de repararea capitală a locuinței propuse, în caz contrar continuând să stea în același loc. Mai mult, în raportul său din 10 octombrie 1857, adresat comandamentului superior, s-a plâns oficialilor că nobilul P. Vărzari precum a venit fără să-l avertizeze în prealabil și s-a instalat fără acordul său într-o aripă a propriei case¹.

Pretențiile ofițerilor erau atât de exagerate, încât refuzau să intre în posesia locuințelor oferite la cel mai mic neajuns depistat. De altfel, în loc să înlăture prin forțele și posibilitățile proprii aceste neajunsuri, ceea ce ar face orice gospodar bine intenționat, ei bombardau autoritățile locale cu cereri de a schimba casele pe altele cu toate comoditățile, fără a ține cont de faptul că astfel de locuințe în regiune nu existau deloc, sau erau foarte puține la număr. În acest context menționăm raportul comandantului Diviziei 15 Infanterie, din 28 iunie 1858, în care sunt aduse învinuiri primăriei Tighinei (Benderului) și Comisiei de încartiruire din localitate, cum că ofițerilor Regimentului Infanterie Zamoscz le sunt repartizate apartamente în care este imposibil de locuit. Ca urmare, a fost nevoit să intervină guvernatorul militar al Basarabiei, fost militar de carieră, generalul-maior Iliinschi, care a reamintit militarilor că la Tighina au fost dispuse trupe peste limita prevăzută de ordinul de dislocare, din care cauză orașul nu dispune de apartamente libere având acele condiții pentru satisfacerea capriciilor ofițerilor².

Oricât s-ar fi împotrivit autoritățile locale pretențiilor militarilor, în cele mai dese cazuri nu aveau câștig de cauză. La 14 noiembrie 1859, colonelul Popov, comandantul Regimentului

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f. 269.

² Ibidem, f. 385 verso.

¹ Ibidem, f. 382 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6760, f. 84.

Infanterie Praga, staționat în Bălți, depune pe numele guvernatorului militar al Basarabiei o listă întreagă de pretenții primăria orașului, care, în opinia sa, avea o atitudine pur formală față de satisfacerea cerințelor regulamentare ale ofițerilor. Surprinzător este faptul că lista rămânea deschisă cu cerința de a îmbunătăți condițiile de trai ale comandantului, și abia apoi amintește despre cele ale efectivului. Bine informat în privința situației locative din Bălți, colonelul Popov reproșează autorităților locale că apartamentul său este puțin încăpător și umed, pe când orașul dispune de case noi, dar scutite de încartiruire de către organele de poliție. În continuare, colonelul învinuiește primăria că trenului regimentar i-a fost distribuit un hambar fără acoperiș, iar caii sunt ținuti într-un grajd improvizat, construit din strungă, din care cauză doi cai din cei 75 au și pierit¹. Abia la finalul epistolei, înaltul demnitar militar și-a amintit de subordonați, arătând că spațiul de primite a bolnavilor este situată într-o crâșmă, iar arestații sunt ținuti într-o încăpere cu geamuri sparte și cu sobele deteriorate, cerând în cele din urmă de la autoritățile locale spații adecvate pentru laborator, brutărie, depozitul de pulbere și biserică regimentară².

Conștienți de situație și conform vechii zicale militare că „ordinile șefilor superiori se execută în primul rând iar problemele personale imediat”, primăria orașului Bălți i-a oferit colonelului Popov, în schimbul apartamentului vechi, o casă nouă spațioasă și călduroasă. Pe lângă comandant, locuințe mai confortabile au mai primit un ofițer superior și șase ofițeri inferiori. Nu au fost neglijate celelalte cerințe exprimate de conducerea regimentului. Hambarul trenului regimentar a fost acoperit cu stuf, sala de primire s-a mutat într-o clădire nouă, geamurile din încăperea pentru arestanți înlocuite cu unele noi¹. Unica problemă rămasă nerezolvată a fost lipsa clădirii sau măcar a unei încăperi pentru biserică. S-a hotărât, totuși că, în timpul iernii, serviciile religioase să se officieze în biserica orășenească, iar în anotimpul cald, biserica de campanie să fie instalată direct pe platou².

Bineînțeles că cheltuielile cele mai mari pentru întreținerea armatei le suporta reședința oblastiei, orașul Chișinău. Dintre toate orașele regiunii, Chișinăul era singurul unde banii colectați de către Comisia de încartiruire erau alocați unităților militare pentru închirierea spațiului locativ. Celelalte primării, în lipsa mijloacelor financiare și cu ajutorul resurselor administrative, împovărau populația cu prestarea serviciului de încartiruire. Anual, începând din 1859, pentru închirierea spațiului locativ destinat celor 2 441 de militari, primăria din Chișinău transfera unităților militare în jur de 16 000 de ruble, fără cheltuieli extrabugetare. Pentru

¹ ANRM, F. 2, inv.1, d. 6920, f. 80 verso.

² Ibidem, f. 82.

¹ Ibidem, f. 103.

² Ibidem, f. 110.

Cartierul general al Diviziei 15 Infanterie era închiriată casa negustorului Kolțov¹. Regimentul Infanterie Lublin ocupa mai multe edificii din oraș, printre care se numărau casa locuitorului Tîlica din Grigoriopol; casa cu două aripi a negustorului Karasik, situată în preajma Pieții Noi; casa cetățeanului Adam Șal din primul cartier al orașului; casa cu șopron a negustorului Morșca Șlain². Statul-major al batalionului serviciului de garnizoană din Chișinău ocupa casa asesorului colegial Rîbițki, iar efectivul de rând era dispus în edificiile Mitropoliei armene transformate în cazarmă³. Chiria apartamentelor menționate costa Comisia de încartuire, anual, 6 948 de ruble și 14 copeici⁴. Suplimentar, pentru încălzire, iluminare, procurarea și reparația mobilierului necesar, erau cheltuite anual încă 9 518 de ruble și 71 de copeici, suma totală alocată întreținerii oastei dislocate în Chișinău fiind de 16 466 de ruble și 85 de copeici⁵. Cheltuielile reale depășeau suma de 30 000 de ruble. O perspectivă reală de cheltuieli ne-o oferă darea de seamă a Comisiei de încartuire a orașului Chișinău pentru anul 1867, după cum urmează:

- achitarea datoriilor pentru anul 1866 – 642 de ruble și 29 de copeici;
- pentru întreținerea Comisiei de încartuire – 692 de ruble;
- întreținerea detașamentelor de poliție și pompieri – 622 de ruble și 58 de copeici;
- întreținerea trupelor serviciului intern și de jandarmi – 8 176 de ruble și 32 de copeici;
- întreținerea unităților militare și statelor-majore – 16 429 de ruble și 44 de copeici;
- închirierea casei doamnei Conceacovsca pentru infirmeria Regimentului 59 Lublin Infanterie – 64 de ruble și 28 de copeici;
- închirierea casei doamnei Bortovoi – 14 de ruble și 50 de copeici;
- închirierea casei văduvei Zinovia Landzbergh pentru infirmeria Regimentului 59 Lublin Infanterie – 1 650 de ruble;
- închirierea casei cu grajd moșierului Crupenschi pentru efectivul Bateriei 2 din Brigada 15 Artilerie – 500 de ruble;
- procurarea a două lacăte de la negustorul Zaharin – 2 ruble;
- achitarea sumei domnului Fiodor Tarcașin pentru salubritatea veceurilor infirmeriei Regimentului 59 Lublin Infanterie – 22 de ruble și 50 de copeici;
- achitarea domnului Finkel pentru darea cu var a infirmeriei Regimentului 59 Lublin Infanterie – 600 de ruble;
- achitarea doamnei Conceacovsca pentru reparațiile încăperilor – 500 de ruble;

¹ ANRM, F. 6, inv. 3, d. 909, f. 72 verso.

² Ibidem, f. 73 verso.

³ Ibidem, f. 74 verso.

⁴ Ibidem, f. 76 verso.

⁵ Ibidem, f. 83 verso.

- închirierea casei doamnei Elena Seroșinsca – 14 ruble;
 - închirierea casei domnului Râbițchi pentru comisarul militar regional – 1 000 de ruble;
 - achitarea comerciantului Felkman pentru repararea infirmeriei regimentale – 502 de ruble și 3 copeici;
 - achitarea moșierului Crupenschi pentru închirierea casei – 500 de ruble;
 - închirierea casei doamnei Alexeeva pentru biserica Regimentului 59 Lublin Infanterie – 350 de ruble;
 - închirierea casei doamnei Conceacovsca pentru infirmerie – 716 de ruble și 69 de copeici;
 - altele – 8 ruble;
- Total – 32 056 de ruble și 64 de copeici¹.

Faptul că aproape jumătate din efectivul trupelor staționate în Basarabia era dislocat în orașe nu însemna diminuarea presiunii de încartiruire asupra localităților rurale. Alegerea localităților supuse încartuirii era prerogativa autorităților locale, care colaborau în acest domeniu cu comandamentul militar. De obicei, la repartizarea satelor supuse încartuirii se respecta cerința ca numărul efectivului să nu fie mai mare în raport cu numărul locuințelor din localitatea respectivă. Respectarea echității sociale nu însemna că țăranii supuși încartuirii erau foarte bucuroși de a primi în casele sale oaspeți nepoftiți și pretențioși de cele mai multe ori, dar suportau resemnați consecințele. Cu totul alta era situația când lipsa de coordonare între cele două ramuri ale puterii executive de stat (civilă și militară) conducea la unele erori în repartizarea localităților, fără de a ține cont de raportul numeric între populație și efectivul încartiruit. Un astfel de caz a avut loc în iarna anului 1857 în satul Gura Căinarului, ținutul Soroca. Conform dispoziției din acel an, în localitatea respectivă, care la acel moment număra în jur de 60 de case mici, au fost încartiruiți 200 de ostași din cadrul primului batalion al Regimentului Modlin Infanterie. Datorită acestei repartizări defectuoase, fiecare sătean primea în gazdă câte trei ostași,¹. Plângerile locuitorilor au permis autorităților ținutale să-și remedieze greșeala comisă, insistând pe lângă comandantul regimentului să transfere o parte din efectiv în localitățile învecinate. Similar au procedat și locuitorii satului Durlăști, la insistența cărora o parte din efectivul Regimentului Infanterie Praga a fost transferată la Trușeni².

Cazuri de acest gen reprezentau mai mult o excepție decât o regulă. Caracteristic din acest punct de vedere este exemplul țăranilor din Fălești. Către anul 1857, Fălești ajunsese un

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7836, f. 28-30.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f. 2 verso.

² Ibidem, f. 10 verso.

mic târg cu aspect rural, alcătuit din 120 de gospodării, mai puțin chiar câte existau în unele sate din regiune. În pofida acestui fapt, în localitate erau dispuși 600 de soldați și 44 de ofițeri din componența Regimentului Infanterie Modlin. În loc să li se ușureze oamenilor povara încartuirii, în luna noiembrie, localitatea a fost aleasă și ca sediul statului-major al unui batalion al Regimentului Infanterie Praga, alcătuit din 200 de ostași și 11 ofițeri. Toate cererile țăranilor de a le ușura povara au fost respinse și, în consecință, gospodăriile au fost complet distruse¹. Mai mult, în cazul în care autoritățile civile săreau în apărarea drepturilor populației, militarii, prin intermediul Guvernatorului general al Novorossiei și Basarabiei, se adresau țarului, și astfel se schimbau locurile de dispunere a unităților în favoarea militarilor. De obicei, în ținutul Soroca era dislocată compact brigada de artilerie. Din motive necunoscute, în anul 1857, subunitățile Brigăzii 15 Artilerie au fost dispersate pe o distanță mare una de alta și de cartierul său general, aflat la Soroca, ceea ce îngreuna comanda efectivă a acestei mari unități. Ca rezultat, Bateria Artilerie ușoară își avea sediul la Orhei, iar Bateria 6 la Otaci². Pentru a corecta propria greșeală comisă în dispunerea unităților, comandantul brigăzii a propus schimbarea parțială a dispoziției de încartuire rămasă fără răspuns din partea autorităților locale. Atunci, militarii au recurs la metoda cea mai eficientă care exista într-o monarhie autoritară, și anume s-au adresat prin intermediul șefilor superiori nemijlocit împăratului. Sensibil la cererile militarilor, Alexandru al II-lea a ordonat schimbarea dispoziției de încartuire pentru Brigada 15 Artilerie, Bateria 6 Artilerie din Otaci fiind transferată la Cosăuți, iar Bateria 8 Artilerie ușoară de la Orhei la Sănătăuca. Subunitatea respectivă, compusă din 200 de ostași a ocupat în Sănătăuca 50 de gospodării, la Japca 20 de gospodării, Cuhureștii de Jos - 40 de gospodării, la Năpadova – 15 gospodării, la Vertiujeni – 30 de gospodării, la Unchitești – 10 gospodării, dar și un număr nedeterminat de gospodării la Văscăuți și Temeleuți¹.

În general, autoritățile civile din ținutul Soroca se caracterizau printr-o atitudine ocrotitoare față de populație în relația lor cu autoritățile militare. Nu erau prea rare cazuri când ei acționau pe cont propriu în apărarea intereselor localnicilor supuși încartuirii. Către vara anului 1870, în ținut s-a creat o situație destul de tensionată privind repartizarea localităților dispuse încartuirii din cauza unui număr mare de unități. Soroca a devenit sediul statului-major al Regimentului 58 Infanterie Praga iar în satele învecinate erau dislocate șapte companii și statul-major al primului batalion. Situația cea mai grea s-a creat în localitățile Slobozia-Vărăncău și Vasilecău unde era dislocată cancelaria și Compania 3. Totodată, în perioada cantonamentelor de

¹ Ibidem, f. 396 verso.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f. 114.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6760, f. 24 verso.

vară, acolo se încartirua întregul regiment, ceea ce era peste posibilitățile locative ale satelor. În urma situației create, autoritățile locale au transferat printr-o decizie proprie Compania 3 din Slobozia-Vărăncău și Vasilcău la Florești, Compania 2 la Racovăț, iar Compania 1 din Bădiceni în Cosăuți. Faptul cel mai important rămânea că, în acord cu hotărârea autorităților locale, comandamentul Diviziei 15 Infanterie a aprobat transferurile întreprinse¹.

Schimbarea frecventă a localităților de către subunitățile Diviziei 15 Infanterie, care se producea din necesități tactice, a devenit o practică obișnuită pe parcursul întregii perioade. În mod similar a procedat, în anul 1863, comandantul Regimentului Infanterie Praga, transferând Compania 8 din Mîndîc la Maramonovca, deoarece, după părerea sa, satul Mîndîc nu dispunea de case suficient de bune pentru statul-major al companiei sus-numite². Exact în același mod a procedat și comandantul Regimentului Infanterie Lublin când, în vara anului 1865, a mutat Compania 4 din Zubrești la Cobâlca (Codreanca). Menționăm că, în acest caz, capriciile comandantului au coincis cu năzuințele populației din Zubrești, care de zece ani suporta povara încartiruirii, ceea ce a adus-o într-o stare de sărăcie lucie³. Nu mai puțin adevărat este și faptul că alegerea localității Cobâlca (Codreanca) nu a fost una ocazională. Pe vremuri, acest sat fusese faimos prin caracterul rebel și demn al locuitorilor săi. În anul cu pricina, sătenii au refuzat în general să se supună autorităților ținutale, ceea ce a stârnit panică, guvernator coordonând împreună cu conducerea militară transferul urgent acolo al Companiei 4 Infanterie de linie¹. Se pare că nici efectivul acestei companii nu era bucuros de alegerea făcută, deoarece comandantul companiei bombarda în fiecare an cancelaria regimentului cu cereri de a fi schimbată dislocarea subunității la vechiul loc. Cererile erau argumentate prin invocarea lipsei terenului pentru trageri, antrenament și exerciții, situarea satului între două râpe care provoacă vara diferite boli contagioase de care suferă atât sătenii, cât și ostași². Sărăcia lucie a populației evreiești din nordul Basarabiei, la familiile unde era încartiruită Compania 5 a Regimentului Infanterie Praga, a servit drept pretext de a fi mutați la familiile moldovenilor cu o stare materială mai bună, capabili să le ofere militarilor rația alimentară suplimentară³.

Pretextele evocate de autoritățile militare pentru a disloca unitățile în localități expuse încartiruirii erau multiple și diferite. Argumentarea cea mai originală a fost înaintată de către statul-major al Regiunii militare Odesa autorităților civile din ținutul Tighina (Bender) în primăvara lui 1873, în acel an, la cantonamentele mixte de infanterie, cavalerie și artilerie de

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8078, f. 57.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7665, f. 356.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7786, f. 132.

¹ ANRM, F. 2, inv.1, d. 8078, f. 71 verso.

² Ibidem, f. 71.

³ Ibidem, f. 125.

lângă aceasta localitate, era adunată practic întreaga divizie. În lipsa satelor disponibile a găzdui întregul efectiv, comandamentul a decis ca o parte din trupe să fie dislocată în oraș, iar altă parte în localitățile învecinate, inclusiv cele care erau scutite de încartiruire. În acest scop, la 29 mai 1873, conducerea Regiunii militare Odesa se adresează autorităților din ținut cu cererea de a i se permite utilizarea pentru încartiruire a satului Gîsca. Argumentul principal în alegerea acestei localități a fost că în rândul ostașilor a apărut epidemia unei boli oculare, care necesită izolarea ostașilor bolnavi de cei sănătoși. Satul Gîsca, datorită poziționării sale în mijlocul unor livezi, era apărat de vânt și colb, fiind ideal pentru dispunerea unui izolator pentru cei suferinzi¹. După obținerea permisiunii, în sat a fost instalată, în locul lazaretului, o subunitate de cavalerie, de altfel ca și în localitățile învecinate – Varnița, Hadjimus, Borisovca, Kavkaz și Protegailovca².

Între timp, reforma militară promovată de Dmitri Miliutin și susținută de Alexandru II își continua mersul firesc. La 1 ianuarie 1874, printr-un Înalt Manifest, în Rusia a fost introdus serviciul militar obligatoriu, care a schimbat radical sistemul de completare a armatei țariste. Dintr-o povară grea și nepopulară, de o viață întreagă, serviciul militar a devenit obligatorie pentru toți cetățenii imperiului, cu excepția populației musulmane, scutită de serviciul militar. Paralel, a fost redusă durata serviciului militar activ la 6 ani în trupele de uscat și 10 ani la marină. Reducerea termenilor serviciului activ impunea în mod obligatoriu intensificarea procesului de instruire a contingentului nou încorporat, care se schimba în fiecare an. Continuitatea procesului de instruire și închegarea efectivului în continuă schimbare făceau ca sistemul vechi, descentralizat, de dislocare a unităților și subunităților pe distanțe mari unul de altul, cu dispunerea ostașilor câte unu sau doi în casele particulare, să devină insuficient și greu de gestionat. Rigorile artei militare, ca și cerințele disciplinare dictau concentrarea unităților într-un singur loc și abandonarea practicii vechi de încartiruire. Ca rezultat al înfăptuirii reformei militare, în anul 1874, a fost elaborat și pus în practică *Statutul privind reorganizarea încartiruirii militarilor*, care a pus capăt sistemului vechi de încartiruire, inițiind trecerea la dispunerea trupelor în cazărmi, ale căror construcție și menținere erau asumate de stat, și nu de populația civilă. Practic, din acest an, populația Basarabiei a uitat despre încartiruire, cu excepția cantonamentelor anuale de vară.

Concluzionăm că încartiruirea militarilor în casele locuitorilor Basarabiei, precum și încălzirea, iluminarea, prepararea bucatelor pentru ostași au constituit o obligație foarte anevoioasă. Lăsând la o parte suferințele fizice și morale la care ei erau supuși, menționăm costul ridicat în bani al acestei îndatoriri. Acest efort financiar poate fi demonstrat dacă analizăm

¹ ANRM, F. 2, inv.1, d. 8260, f. 2 verso.

² Ibidem, f. 6 verso.

structura bugetului Basarabiei pentru anul 1861, care poate servi ca reper pentru întreaga perioadă cercetată. În acel an, venitul total al regiunii constituia 4 504 281 de ruble și 25 de copeici¹, iar cheltuielile legate de întreținerea trupelor se ridicau la 301 888 de ruble și 92 de copeici², ceea ce reprezenta 8% din cheltuielile totale ale regiunii care se cifrau la 3 792 449 de ruble și 21 de copeici. Începând cu anul 1867, când febra schimbărilor și reformelor s-a mai potolit și viața cotidiană militară a intrat în normalitate, alocațiile anuale din bugetul regional pentru întreținerea trupelor și infrastructurii militare au scăzut până la 96 216 de ruble³, ceea ce reprezenta aproximativ 2,5% din cheltuielile bugetare totale.

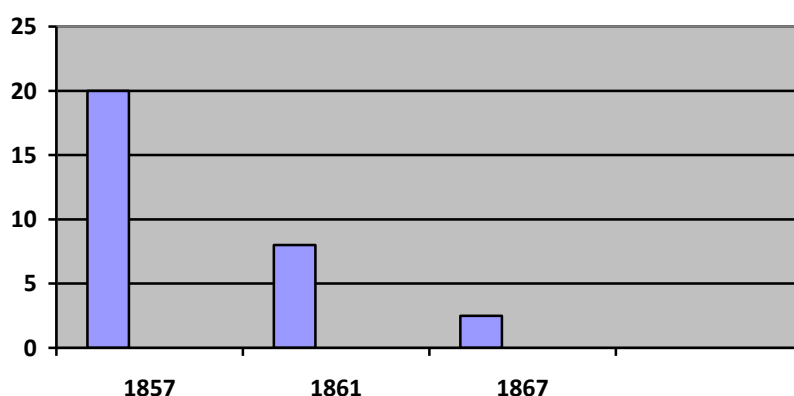

Fig. 6.1. Diagrama cheltuielilor militare a Basarabiei în %¹

6.4. Relațiile militarilor ruși cu populația și lupta cu abuzurile armatei.

Obligativitatea prestării serviciilor în folosul armatei apăsa imens de mult asupra populației civile nu atât din punct de vedere material, cât psihologic și moral prin spontaneitatea și imprevizibilitatea abuzurilor săvârșite de oameni în ținuta militară. Caracterul militarist al statului rus îi plasa pe toți cei care prin munca zilnică își câștigau existența într-o situație inferioară față de omul cu arma în mână, socotit stâlpul și apărătorul dinastiei și regimului social. Branșa socială privilegiată, militarii se afixau în fața de semenilor civili cu o aroganță grozavă, ceea ce nu putea să nu producă tensiuni sociale și conflicte între aceste categorii de supuși ai țarului. Situația se agrava și prin disciplina militară joasă, caracteristică pentru armată bazată pe recrutare forțată și termenul de serviciu practic ne determinat. Basarabia nu era ocolită de acest

¹ Грисенко, М. Обороты разных сумм по казенной палате в 1861 г. În: *Записки Бессарабского Статистического Комитета*, т.2, Кишинев, 1867, р. 272.

² Ibidem, р. 273.

³ Ibidem, р. 330.

¹ Diagrama a fost alcătuită de către autor în baza procesării datelor din: ANRM, F.2, 1, 6788, f. 599 și lucrării lui Грисенко, М. Обороты разных сумм по казенной палате в 1861 г. În: *Записки Бессарабского Статистического Комитета*, т.2. Кишинев, 1867, р. 272.

curent social. Numai în anul 1867 prin arestul de garnizoană au trecut 412 de militari, iar în anul următor, încă 346 de militari¹, sau 7,7% din numărul ostașilor de rând ai Diviziei 15 Infanterie, ceea ce este exagerat de mult. În Basarabia însă situația se complica prin existența, pe lângă cauzele generale și a celor de ordin național. Nimerind într-un mediu complet nou, trupele armatei țariste cu greu se adaptau condițiilor specifice regiunii multietnice, populată de oameni liberi, care uitaseră de mult timp de șerbie. Pe parcursul perioadei cercetate nu au fost înregistrate mișcări în masă îndreptate împotriva autorităților militare. Opoziția populației față de regim și brațul său armat era manifestată preponderent în mod individual, forma caracteristică de opoziție comportamentală la moldoveni, așadar un popor cu un pronunțat caracter individualist. Forma cea mai răspândită de protest contra abuzurilor au reprezentat-o plângerile individuale sau colective. Din multitudinea de jalbe adresate organelor de administrație locală și centrală, în perioada 1858-1874, 15 au fost identificate ca fiind îndreptate împotriva abuzurilor militarilor. Semnificativ este faptul că, din cele 15 plângeri, numai 5 (a treia parte) au fost rezolvate în favoarea păgubașilor, restul cazurilor a dat câștig de cauză militarilor, care nu cedau foarte ușor privilegiile obținute. De menționat că numărul relativ mic de jalbe îndreptate împotriva comandamentelor militare reprezintă vârful piramidei, când problema ajungea de nesuportat.

O altă formă de protest era abandonarea de către localnici a satelor și strămutarea lor (fuga) fie pe alte moșii, fie în alte regiuni ale imperiului. Dacă abandonarea locuințelor și mutarea în alte așezări din interiorul Basarabiei era mișcări spontane, cu un pronunțat caracter individual, atunci migrarea populației peste hotarele regiunii a căpătat forme organizate. La începutul decadei a șasea a secolului al XIX-lea, în Basarabia a prins rădăcini un zvon conform căruia țarul ar fi emis o Înaltă Hotărâre prin care permite tuturor locuitorilor dornici din Basarabia să se transfere cu traiul în Crimeea și Caucaz, unde ei vor fi „îndestulați cu pământ”¹. Inițial, mișcarea a cuprins ținutul Chișinău, localitățile Hîncești, Logănești, Stolniceni, Pulbereni, Cimișeni, Tohatin, Tântăreni. La 9 decembrie 1860, locuitorii satului Cimișeni - Pavel Pânzari, Vasile Boderev, Tudor Strotilă, Ilie Calinin, însoțiți de familii - erau gata să pornească la drum spre Crimeea². La Tântăreni, 30 de familii au căzut de acord de a părăsi plaiurile natale și a începe o viață nouă în Crimeea împreună cu cei din Cimișeni. Și-au exprimat dorința de a coloniza Crimeea și 34 de familii din Tohatin³. Numai după ce autoritățile regionale au emis, la 11 ianuarie 1861, o circulară specială în care se explica limpede populației că guvernul țarist nu

¹ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 7836, f. 26.

¹ ANRM. F. 2, inv. 1, d. 7142, f. 12.

² Ibidem, f.1.

³ Ibidem, f. 9 verso.-10.

numai că nu planifică, ci interzice strict migrarea populației din Basarabia în Crimeea și Caucaz, mișcarea a fost oprită fără urmări grave pentru populație și situația demografică din regiune.

Cu un avânt nou, mișcarea migraționistă a renăscut în anul 1868, când 37 de familii din satul Boșcana și 7 familii din localitatea Ciolacu și-au exprimat dorința de a se muta definitiv cu traiul în Caucazul de Nord¹. Prin intermediul cetățenilor Macarie Morari și Dimitrie Cotici, ei s-au adresat autorităților din regiunea Cernomorsk care, la 24 martie 1871, le-au oferit pământ pentru 100 de familii de coloniști din Basarabia². Vestea s-a răspândit ca un fulger prin Basarabia, mai multe familii exprimându-și dorința de a se alătura mișcării și de a-și muta traiul în Caucaz. Ca rezultat, în luna ianuarie 1871, s-au înscris pe listele de plecare 141 de persoane din satul Tașlâc, pentru o viață mai bună în Caucaz¹. Semnificativ este faptul că, printre cei dornici de a se stabili pe pământuri noi, se găsea și Adam Sabanschi în vârstă de 100 de ani². Din mai multe motive de organizare, ei nu au putut părăsi Basarabia în acel an, rămânând în patrie. În lipsa știrilor exacte de la basarabeni, autoritățile din regiunea Cernomorie au distribuit pământurile rezervate moldovenilor altor coloniști. Abia după ce toți cei care și-au exprimat dorința de a se strămuta în Caucaz s-au achitat cu toate îndatoririle obștești față de stat, inclusiv cu cele legate de Ministerul de Război și întreținerea armatei, în vara anului 1876, li s-a permis și lor să părăsească Basarabia cu destinația Caucazul de Nord, unde autoritățile locale i-au asigurat cu 4 000 de desetine de pământ în cursul superior al râului Șapira³. În total, valul din anul 1875 a cuprins 138 de persoane.

Către anul 1881, coloniștii moldoveni au înființat în Caucazul de Nord cinci localități cu o populație totală de 895 de persoane⁴. La începutul Primului Război Mondial, numărul moldovenilor din această regiune a atins cifra de 3 522 de oameni⁵.

Nu rareori, formele pașnice de protest față de abuzurile autorităților militare erau lăsate la o parte, populația recurgând la opunerea rezistenței fizice față de împilători. Relațiile între civili și militari s-au înrăutățit în iarna anilor 1857-1858. Începând cu luna noiembrie 1857 și până în aprilie 1858, în Basarabia au fost înregistrate 17 cazuri de maltratare a militarilor de către populația locală. Ancheta de serviciu desfășurată de către Judecătoria ținutală Tighina a constatat că, în majoritatea cazurilor, cauza principală a izbucnirii conflictelor era comportamentul

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8388, f. 5.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8332, f. 6.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8148, f. 1-16.

² Ibidem, f. 15.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8388, f.21.

⁴ Верещагин, А. *Исторический обзор колонизации Черноморского побережья Кавказа и её результаты*. СПб.: Типография Товарищества „Общественная польза”, 1885, р. 11.

⁵ *Кубанский календарь на 1914 год*. Екатеринодар: Типография Кубанского Областного Правления, 1914, р. 168.

grosolan al militarilor față de localnici¹. Pe lângă atitudinea arogantă a ostașilor față de oameni care le ofereau gazdă și masă, la sporirea numărului incidentelor a contribuit și starea economică precară a populației ieșite recent din război. Greutățile războiului suportate cu stoicism de localnici le-au afectat considerabil starea moral-psihologică. Totul a început în noaptea de 14 spre 15 noiembrie 1857, când Ion Moldovan, agricultor din localitatea Borisovca, o suburbie a Tighinei, l-a snopit în bătaie pe ostașul Luchian Covali, încartiruit în casa sa, fiind transportat la spitalul militar².

În continuare, incidentele s-au extins cu rapiditate, ajungând la limita revoltei satelor întregi. Semnificative din acest punct de vedere sunt evenimentele din satul Puhoi, care au avut loc la 15 și 16 decembrie 1857. În seara zilei de 15 decembrie, ostașul de rând cu numele de Pavlenco, al Companiei 2 Vânători a Regimentului Infanterie Zamosc, încartiruit la familia Cătărașu, s-a întors indispus de la serviciu. Invitat la masă, a luat cina pentru imediat se declare că bucatele au fost gătitе foarte prost, luându-i la bătaie pe stăpânii casei¹. Înfuriat la culme, mai ales după ce „bravul” ostaș a altoit-o și soția sa, țăranul Ștefan Cătărașu l-a doborât pe Pavlenco pe pământ. A doua zi, acestas a raportat plutonierului-major al companiei Felcikov că a fost bătut de stăpânul casei și necesită spitalizare urgentă. Luând apărarea subalternului său, plutonierul-major Felcikov s-a prezentat la primărie, unde l-a găsit pe furierul Gavriil Ceban, de la care în mod ultimativ a cerut o căruță pentru transportarea ostașului Pavlenco în spital. Se pare totuși că leziunile corporale ale apărătorului patriei nu erau atât de grave, deoarece, în timp ce în curtea primăriei se înhăma calul la căruță, plutonierul a propus că este gata să închidă ochii la toate cele întâmplate contra sumei de 10 ruble. Refuzându-i-se acest nejustificat câștig, Felcikov l-a chemat pe Gavriil Ceban în curtea primăriei și a început să-l bată. Ca să nu fie ucis, bietul furier a scăpat cu fuga și s-a ascuns în casa țăranului Arsenie Chircorov. Urmărindu-l, Felcikov l-a găsit și acolo, luându-l iarăși la bătaie în casa omului străin. Neavând altă ieșire, Ceban s-a refugiat la sediul poliției locale, dar și acolo agresivul plutonier major i-a aplicat câteva lovituri în cap. Din cauza urletelor păgubașului aflat în curtea poliției s-a adunat mai multă lume din sat, bătaia fiind oprită iar plutonierul-major imobilizat. Faptul că Gavriil Ceban involuntar ajunsese la sediul poliției din sat a preîntâmpinat revolta oamenilor, care deja se adunau pentru a-l salva pe consătean din mâinile militarilor înfuriați².

La 25 decembrie 1857, a fost crunt bătut pentru obrăznicie ostașul Stepan Orlov, încartiruit în casa lui Nicolae Pascari, locuitor al satului Budești. În urma loviturilor primite,

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6761, f.17 verso.

² Ibidem, f. 1.

¹ Ibidem, f. 17 verso.

² Ibidem, f. 17.

Orlov a fost transportat la spitalul militar. Demn de remarcat este faptul că, față de abuzurile militarilor, manifestau atitudine nu numai bărbații, ci și unele femei. Așadar, în seara zilei de 28 decembrie 1857, soția țaranului Vasilie Carauș din localitatea Olănești a refuzat să ofere cina chiriașului său, ostașului de rând Arhip Ermakov. Femeia, ce-i drept fiind sub influența lui Bacchus, l-a alungat pe ostaș din casă, eliberând în urma lui câinii. Prinzând curaj, femeia a cerut ajutor vecinilor săi Artemie Socotan și Zaharie Balan, care nu s-au lăsat mult rugați și s-au luat la harță cu soldatul, pricinuindu-i multiple leziuni corporale, în urma cărora acesta a fost transportat la infirmeria militară din Căușeni¹.

Lanțul incidentelor a continuat și în seara de Revelion, când 12 ostași ai Companiei 2 Vânători din Regimentul Infanterie Zamoscz s-au dus la hora satului din localitatea Țânțăreni. Odată ajunși, au început să se lege grosolan de fetele din sat, iar când ele i-au respins din cauza acestui mod nepotrivit de a le câștiga simpatia, militarii s-au pornit să le insulte. Cum era de așteptat, flăcăii satului au luat apărarea fetelor, ca urmare s-a iscat o bătaie generală, ceea ce a compromis definitiv sărbătoarea Anului Nou¹. La 15 ianuarie, Sava Mihailov, locuitor al satului Hârbovăț l-a alungat din casă pe sergentul Voițehovschi, iar a doua zi l-a trimis verbal „într-o direcție neprecizată, dar bine cunoscută de toți”, pe ofițerul Kermizov². Se pare că în această localitate s-a creat o situație încordată între localnici și militari, care abuziv ocupau sub încartiruire casele sătenilor iar, în caz de refuz, îi insultau și nu rareori îi băteau. În acest mod a nimerit ocazional, la data de 27 ianuarie, Sava Ceban, bătut crunt de un elev militar. În aceeași zi, ordonanța comandantului subunității staționate în localitate, în căutarea lemnului de foc pentru stăpânul său, a intrat în livada lui Arion și a început să rupă gradul de nuiiele, iar când stăpânul, care a observat cele întâmplate, a sărit să-și apere gospodăria, l-a bătut până la sânge³. În semn de răzbunare, Ignatie Ladines l-a bătut până i-a rupt ținuta ostașului Nicolaie Dobrovolschi⁴.

La 3 februarie, în localitatea Vadul lui Isac a fost bătut ostașul Augustin Jitinschi⁵, la 7 martie, în Căinari, a fost bătut soldatul Zaițev⁶ iar la 4 aprilie 1858, în localitatea Protegailovca, au fost bătuți patru militari⁷. Sub pumnul fierbinte al localnicilor nimereau și ostașii prinși în flagrant la furat de animale domestice din curțile lor, cum de altfel s-a întâmplat la 7 aprilie 1858

¹ Ibidem, f. 2.

¹ Ibidem, f. 18.

² Ibidem, f.1 verso.

³ Ibidem, f. 18 verso.

⁴ Ibidem, f. 2.

⁵ Ibidem, f. 2.

⁶ Ibidem, f.9.

⁷ Ibidem, f. 15.

în satul Puhoi, când două grupe independente de ostași furau boii din curțile lui Tudor Cuciuc și Constantin Cucu¹.

Un caz cu implicarea unei localnice a avut loc la 27 martie 1858, când Ecaterina Fuga, stăpâna unei case din Chișinău, a refuzat să-l remunereze pe Filipp Kuznețov, ostaș al Regimentului Infanterie Lublin pentru, unele lucrări de reparație efectuate în casa sa. Când a doua zi ostașul a revenit după cele 40 de copeici de argint bine-meritate în urma muncii prestate, Ecaterina Fuga nici nu a dorit să vorbească cu militarul, trimițând în loc un cunoscut de-al său care, în loc de bani, l-a luat pe soldat la pumni².

Un caz de furt a fost înregistrat la 19 septembrie 1864, când militarii Regimentului Infanterie Lublin au prădat 17 case din Edineți, dar în pofida faptului că au fost prinși de localnici, toți au fost eliberați de comandantul Batalionului 3 staționat în localitate¹. Ultima mențiune despre un conflict iscat dintre civili și militari este datată cu ziua de 22 mai 1870, când conțopistul primăriei din localitatea Bulboaca a refuzat să elibereze documentele necesare pentru utilizarea a nouă căruțe la un convoi ambulant militar, adăugând la refuzul său și unele cuvinte nepotrivite la adresa militarilor². Important rămâne faptul că, deși comandamentul armatei era informat la timp până la cele mai mici detalii de către autoritățile locale despre comportamentul dezonorant al trupelor din subordine, acesta nu lua măsuri eficiente pentru curmarea abuzurilor și întărirea disciplinei militare în unități și subunități. În toate cauze menționate, numai un militar a fost reținut de comandantul său. Atitudinea duplicitară a oficialilor armatei atestă în mod evident că acest fel de a se comporta cu populația locală era una intenționat, în abuzuri fiind implicați nu numai ostașii de rând, ci și, în unele cazuri, corpul de ofițeri.

Scăderea substanțială a numărului de conflicte și incidente cu implicarea militarilor după anul 1858, precum și lipsa lor totală din statisticile oficiale după anul 1870 nu înseamnă că astfel de cazuri nu aveau loc și în continuare. Ultimul conflict iscat între localnicii satului Hîrtopol Mare și efectivul Companiei 4 a Regimentului 59 Infanterie Lublin era atestat la 9 aprilie 1873, fără a cunoaște cauzele, derularea și urmările lui pentru localnici și militari³. Suntem, totuși, obligați să constatăm că trecerea treptată, începând cu anul 1874, la dispunerea trupelor în cazărmi, a îmbunătățit considerabil starea criminogenă și moral-psihologică în regiune, cu excepția anului 1873, când s-a înregistrat o creștere substanțială a cazurilor de tâlhării deosebit de grave. Îngrijorați de fenomen, autoritățile se adresează comandamentul Regiunii militare

¹ Ibidem, f. 19.

² Ibidem, f. 12.

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7665, f. 413.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8087, f. 49 verso.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8261.

Odesa cu rugămintea de a trimite în nordul Basarabiei forțe suplimentare. La 28 iunie 1873, prin dispoziția statului-major al regiunii militare, din guvernământul Herson se deplasează în ținut Regimentul 29 al Cazacilor de pe Don. Împreună cu efectivul Regimentului Infanterie Modlin, ei întăresc controlul prin patrularea localităților Edineți, Lipcani, Secureni, Otaci, Râșcani și Costești¹. Cert este faptul că intervenția armatei a calmat spiritele, situația revenind la normal.

6.5. Concluzii la capitolul 6.

În concluzie putem afirma că:

1. Perioada respectivă continuă tradiția anilor precedenți ce ținea de prestările și angajamentele de tot felul din partea populației Basarabiei față de armată. Totuși, în condițiile înfrângerii suferite de către țarism în Războiul Crimeei, în practicarea acestor corvezi apar tendințe noi, care se vor finaliza cu introducerea în practică a prevederilor reformei militare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Din acest punct de vedere putem cataloga această perioadă de tranziție și reformelor militare, care cuprinde anii 1856-1874.

2. Perioada anilor 1856-1874 se caracteriza prin stabilitatea în dispunerea trupelor pe teritoriul regiunii. Practicii frecventelor strămutări a unităților mari și unități militare dintr-o regiune imperiului în alta a fost pus capăt, cu excepția anilor 1863-1864 (anii insurecției armate din Polonia), în Basarabia fiind dispusă Divizia 15 Infanterie și trupele de garnizoană, care numărau în mediu 14 000 – 16 000 de oameni.

3. Ca și în trecut, locuitorii erau impuși la încartiruirea militarilor, obligați să asigure unitățile militare cu mijloacele de transport, cu masă lemnoasă pentru încălzirea încăperilor pe timp de iarnă și cu materiale pentru iluminare pe timp de noapte, furaj pentru cai, să contribuie la construcția cazărnilor noi și reparația celor existente. Anual, din gospodăriile localnicilor erau extrase de la 7 000 până la 12 500 de care și trăsurile de transport, întrebuințate în serviciul unităților militare dislocate în ținut, ceea ce afecta într-o oarecare măsură gospodăriile țărănești, baza economică a regiunii. Din punct de vedere geografic, cele mai afectate de aprovizionarea armatei cu mijloacele de transport au fost ținuturile Orhei, Soroca, Hotin, dar și țărani statului, dispersați pe întreg teritoriul Basarabiei și mai puțin ținuturile populate de coloniști, fapt care demonstrează că populația autohtonă suporta consecințele cele mai grave ale acestui tip de prestație obligatorie față de armata și stat. Mai mult decât atât, de la an la an, numărul carelor oferite de locuitorii provinciei creștea simțitor, cifra dublându-se numai în decurs de nouă ani de la 6 925 în anul 1858, până la 12 697 în anul 1867. Remarcabil este faptul că creșterea numărului mijloacelor de transport oferite de populație armatei are loc pe fundalul scăderii utilizării carelor

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 8259, f. 10-11.

oamenilor în interesele statului, în general, de la 100 750 până la 81 204. Situația se explică prin intensificarea traficului militar legat de transferarea unităților militare cu toată infrastructura aferentă din teritoriile retrocedate Principatelor Române în locuri noi de dislocare permanentă, reprimarea revoltei din Polonia, apariția regiunilor militare, soldate cu reorganizări și mișcări de trupe.

4. În ceea ce privește încartiruirea militarilor, în perioada respectivă apar unele tendințe noi care au precedat înfăptuirea reformei militare în materie de dispunerea trupelor în teritoriu. Din acest punct de vedere, continuă să domine practica tradițională de cazare a militarilor în gospodăriile localnicilor. Totuși, tot mai des este utilizată procedura dispunerii unităților militare în cazărmi, cetăți sau centre urbane ca răspuns la cerințele timpului de concentrare a forțelor armate într-un nucleu bine conturat și ușor de gestionat. Treptat, se reduce arealul dispunerii dispersate a unităților și subunităților militare pe la casele oamenilor din localitățile rurale. Se observă tendința clară de concentrări ale unităților militare în centrele urbane, cum ar fi Chișinău, Tighina (Bender), Bălți, Orhei, Cetatea Albă (Akkerman), Hotin, Soroca. În aceste centre urbane era adăpostit în jur de 50%-60% din întregul efectiv al trupelor dislocate în Basarabia. Faptul că în jur de jumătate din efectivul trupelor staționate în Basarabia era dislocată în orașe nu însemna diminuarea presiunii de încartiruire asupra localităților rurale. Tendința respectivă nu însemna și scăderea numărului satelor obligate la încartiruire.

Evident că, cu concentrarea unităților în mai puține localități și în special la orașe, scădeau și alocațiile bugetare îndreptate pentru întreținerea trupelor dislocate pe teritoriul Basarabiei, atât pentru încartiruire, cât și pentru încălzire pe timp de iarnă și iluminare pe timp de noapte. Dacă, în anul 1858, cheltuielile bugetare îndreptate pentru întreținerea armatei constituiau 20% din cheltuielile totale ale regiunii, în anul 1861, acestea au scăzut până la 8%, pentru ca în anul 1867 să atingă cota de numai 2,5%, fapt demonstrat în diagrama 6.1 din p. 260.

5. Scăderea prestațiilor militare obligatorii nu însemna deloc dispariția tensiunilor sociale. În condițiile de ocupație militară, în societatea basarabeiană predominau formele pasive de protest, cum ar fi plângerile individuale sau colective. Totodată, fiind provincie de frontieră, Basarabia nu putea fi izolată de frământările politice și sociale din Europa, cum ar fi procesele de constituire a statelor naționale (România, Italia, Germania), revolta armată din Polonia, reformele burgheze din Rusia. Respectivul procese au determinat o ușoară radicalizare a formelor de rezistență față de autorități, fie acestea civile sau militare. Printre formele de rezistență se găsea abandonarea de către localnici a satelor și strămutarea lor (fuga) fie pe alte moșii, fie în alte regiuni ale imperiului sau opunerea rezistenței fizice față de împilători. Plângerile, refuzul de a presta îndatoririle față de armată, părăsirea locului de muncă și de trai,

rezistența fizică constituiau principalele forme de protest ale populației Basarabiei față de abuzurile și fărâdelegile venite din partea militarilor. În perioada de referință au fost înregistrate 15 jalbe îndreptate împotriva abuzurilor militarilor, 18 conflicte cu întrebuințarea forței fizice și un caz de migrare masivă a populației băștinașe în Caucaz.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Basarabia, anexată de Rusia prin forța armelor, a devenit un important cap de pod în perspectiva expansiunii imperiului spre Balcani și Strâmtori. Realizarea acestui vis secular impunea menținerea permanentă în regiune a unui număr însemnat de oști, capabile în orice moment să înainteze spre direcția dată. Din aceste considerente geostrategice, încă din primele zile ale ocupației au fost dislocate în Basarabia mai multe unități militare ale armatei ruse. Problema privind prezența trupelor ruse pe teritoriul Basarabiei în secolul al XIX-lea, inclusiv staționarea unităților și subunităților militare în localități, efortul economic al populației locale în aprovizionarea trupelor cu toate cele necesare din punct de vedere logistic, relațiile cu localnicii, a fost puțin studiată în trecut de istoriografie. Studiarea, prelucrarea și analiza documentelor din arhivă, dar și a materialelor istoriografice fac posibilă formularea unor concluzii pe acest subiect.

1. Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus impune elaborarea unei periodizări specifice studiului aspectelor militare ale epocii, începând cu anexarea și până la dispariția Imperiului Rus. Din punct de vedere militar, atitudinea administrației ruse față de această provincie nu a fost omogenă și s-a diferențiat de la o perioadă la alta. Luând în considerare starea de lucruri și scopurile autorităților centrale, putem alcătui o periodizare a istoriei prezenței armatei imperiale ruse în Basarabia:

- I. perioada tranzitorie, de încheiere a instituțiilor militare în regiune: 1812-1817;
- II. perioada clasică a funcționării instituțiilor militare: 1818-1829 (inclusiv Războiul rusoturc din 1828-1829);
- III. perioada de criză a sistemului militar rus: 1830-1856 (inclusiv perioada Războiului Crimeei: 1853-1856);
- IV. perioada de tranziție și a reformelor militare: 1856-1874;
- V. perioada stabilității (Divizia 14 Infanterie – din 1874, Divizia 8 Cavalerie – din 1875): 1874-1917.

2. După anexare, Basarabia a fost privită de autoritățile țariste ca o *sursă de exploatare pentru întreținerea armatei*. Exploatarea economică a bogățiilor naturale și a solului a devenit una din sarcinile administrației nou-instaurate în regiune, inclusiv în scopuri militare. În instrucțiunea de conduită înaintată de amiralul Pavel Ciceagov, comandantul Armatei Dunărene, guvernatorului civil al Basarabiei, consilierul de stat Scarlat Sturdza, și aprobată de însuși Alexandru I, la punctul 10, era stipulat că sarcina principală a guvernatorului este contabilizarea posibilităților economice reale ale regiunii din perspectiva transformării ei în bază logistică pentru armată, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război. Aceste cerințe au fost

formulate mult mai clar în *Așezământul obrazovanei Oblastiei Basarabiei* din 29 aprilie 1818. Primul capitol din acest document dispune că, „reieșind din considerentele că Basarabia este o regiune de frontieră, cu un număr însemnat de cetăți, necesită de a fi supravegheată și gestionată de către autoritățile militare”¹. Aceeași stare de lucruri s-a menținut și după 29 februarie 1828, ziua când a fost abrogat *Așezământul* și Basarabia a fost privată de autonomie.

3. Începând cu anul 1812, Basarabia s-a transformat în ***principală bază de sprijin și aprovizionare a trupelor ruse care acționau pe direcția balcanică***. Din punct de vedere geostrategic, Basarabia aparținea teatrului de operații de sud-vest, care până în anul 1877 a jucat un rol fundamental în planurile strategice ale Rusiei.

4. Datorită posibilităților sale economice, conform estimărilor ofițerilor Statului-Major General rus, Basarabia era capabilă să disloce pe teritoriul său stocuri alimentare necesare pentru o armată întreagă și să aprovizioneze pe cont propriu, suplimentar, încă 120 000 de ostași anual. Pe lângă aprovizionarea alimentară, pe timp de război Basarabia putea încartirui 300 000 de ostași și putea asigura aproximativ 175 000 de care de transport. Concluziile specialiștilor ruși par a fi inexacte. Conform prevederilor regulamentare, unui regiment de infanterie îi erau necesare pentru încartiruire 90 de gospodării pe timp de război și 450 pe timp de pace. Ținând cont de faptul că, spre mijlocul secolului al XIX-lea, în Basarabia se numărau 143 000 de gospodării de toate categoriile, un simplu calcul aritmetic ne arată că în regiune, pe timp de pace, puteau fi cazate 79 de divizii de infanterie, iar la război 397 de divizii de infanterie, ceea ce ar reprezenta peste numărul real al întregii armate țariste, care abia în anul 1914 a atins cifra de 62 de divizii de infanterie. Posibilitățile economice și demografice reale ale Basarabiei erau de așa natură încât, teoretic, permiteau staționarea pe teritoriul său a tuturor marilor unități ale armatei imperiale ruse.

5. ***Structura sistemului defensiv în Basarabia era bazată pe cinci cetăți*** strategice de pe Nistru și Dunăre – Hotin, Tighina (Bender), Cetatea Albă (Akkerman), Ismail și Chilia. Situate în interiorul teritoriului, acestea apărau căile strategice de acces în imperiu din direcția sudică. După importanță, ele au fost clasificate astfel: categoria II – Tighina (Bender), Ismail, Chilia și categoria III – Hotin și Cetatea Albă (Akkerman). Odată cu progresul tehnic și aplicarea inovațiilor în domeniul militar, unele cetăți și-au pierdut din importanță. Cetatea Albă (Akkerman) a fost desființată în 1832 ca fortăreață, cetatea Hotinului a fost dezarmată, iar în urma Tratatului de la Paris cetatea Ismail a fost demolată. Cetatea Tighina (Bender), rămasă în serviciul militar, a continuat să joace un rol important în planurile strategice până la reformele

¹ Полное Собрание Законов Российской Империи, с 1649 года. Том XXXV, nr. 27.357 din 29 aprilie 1818, St. Petersburg, 1830, p. 223.

militare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când și-a pierdut treptat valoarea sa militară către începutul secolului al XX-lea.

6. Autoritățile centrale din Sankt Petersburg, ținând cont de particularitățile Basarabiei și în tentativa de a nu tensiona situația, **dislocau în provincie cel mult două divizii de infanterie**. Motivele erau multiple. În primul rând, se lua în calcul faptul că Basarabia era un ținut de hotar extern, „vitrina propagandistică” a Rusiei în Balcani. Preocuparea de a nu-și pierde susținătorii din rândul populației creștine a Imperiului Otoman în caz de exploatare masivă a moldovenilor, inclusiv cu prestații militare, determina menținerea în provincie a strictului necesar de trupe. Alt moment important a fost că, precum locuitorii satelor limitrofe frontierei de stat, coloniștii din Basarabia erau scutiți de încartiruire, ceea ce reducea considerabil posibilitățile de absorbție a trupelor instalate. Pentru a evita conflictele dintre populația băștinașă și coloniști, autoritățile au redus numărul trupelor, în speranța că încartiruirea nu va fi atât de supărătoare pentru moldoveni. Pe lângă trupele de garnizoană permanente din cetăți și cele cinciopt regimente de cazaci dispuse de-a lungul frontierei de stat, în regiune staționau și un număr variabil de unități de luptă cu artileria lor și alte subunități de susținere. În perioada 1816-1834, cu excepția anilor de război, în Basarabia staționau două divizii de infanterie, iar în perioada 1835-1874, o divizie de infanterie.

În ceea ce privește numărul militarilor stabiliți cu serviciul în provincie, acesta varia de la an la an, situându-se în aria structurii de state a unei divizii de infanterie, nu era extrem de mare și de nesuportat pentru populație. Fluctuația numărului de militari și angajați civili ai armatei staționați în Basarabia era constantă și varia din an în an: 1816 – 17 538; 1817-1819 – 24 619; 1820-1831 – 28 000; 1834-1840 – 15 719; 1841-1842 – 20 000; 1843-1845 – 19 434; 1846-1848 – 24 368; 1849-1853 – 20 000; 1856-1863 – 15 000; 1864-1865 – 41 105; 1866-1874 – 12-15 000.

7. Componenta etnică a trupelor militare instalate în Basarabia reprezenta un instrument forte în mâinile autorităților ruse pentru impunerea și menținerea puterii printre băștinași. Analiza documentelor, a tabelor nominale, a memoriilor, a istoriilor oficiale ale regimentelor staționate în provincie ne demonstrează că **elementul slav era predominant în toate tipurile de unități militare**. Excepție făceau regimentele de cazaci din Orenburg, cu un procent mare de ostași de origine turcică (tătari, bașchiri), dar și Oastea Dunăreană, formată din sute de moldoveni căzăciți. În ceea ce privește armata regulată, în rândurile soldaților din unitățile staționate în regiune **nu a fost documentat nici un moldovean**, ei fiind atestați numai în cadrul corpului de ofițeri.

8. Contribuția umană a populației băștinașe, la care s-a recurs pentru întărirea puterii armate a Rusiei, poate fi reliefată în analiza componenței elementului românesc în corpul de comandă al armatei ruse. Nobilii români, atât din Basarabia, cât și din ambele principate românești și din Ardeal, din diverse motive, îmbrățișau cariera militară în armata țaristă. Pe parcursul istoriei, ei au jucat un rol însemnat în dezvoltarea artei militare ruse. În 1812, nobilimea autohtonă era majoritară în cadrul nobilimii din provincie, însă, după acest an, rândurile nobilimii basarabene au fost completate cu nobili veniți din toate colțurile vastului imperiu țarist. Migrarea nobilimii ruse în Basarabia din imperiu s-a intensificat în anii '40-'60 ai secolului al XIX-lea, când au sosit în jur de 200 de familii de nobili, aceștia ocupând diferite funcții din cadrul sistemului administrativ sau intrând în posesia unor moșii. Dacă în 1812 nobilimea moldovenească reprezenta aproximativ 100% din numărul total al nobililor, atunci din cele 571 de dosare ale Adunării Nobililor din Basarabia pe care le-am studiat, având anul 1917 ca limita cronologică superioară, numai 292 de familii erau de origine locală (inclusiv nobili din Principatul Moldovei de origine greacă), ceea ce însemna 51% din numărul total al nobililor. Pe parcursul celor peste 200 de ani cât a existat armata țaristă regulată (1700-1917), în componența acesteia se întâlneau cu regularitate nume românești, reprezentând nobilimea. Din cei 19 789 de generali atestați de site-ul „Генералитет российской императорской армии”, 117 sunt români, ale căror nume pot fi consultate în *Anexa nr. 8*, ceea ce reprezintă **0,5% din numărul total al generalilor ruși**. Dintre ei îi amintim pe brigadierul (general de brigadă) Daniil Apostol, care a pus bazele cavaleriei regulate de husari în Rusia, pe generalul de infanterie Mihail Botian, comandantul Armatei 3 în războiul ruso-japonez, pe generalul de infanterie Alexei Butovschi, întemeietorul Comitetului Olimpic al Rusiei, pe generalii frații Ciorba, faima cavaleriei ruse, pe generalul de artilerie Constantin Prejbeanu, teoretician din domeniul artileriei, și mulți alții. Un caz aparte este generalul Carl Hestescu (Hăstesco af Malagard), descendent al unui român înrolat în armata lui Carol al XII-lea al Suediei, unde a fost înnobilit.

9. Pentru menținerea și aprovizionarea trupelor ruse staționate în Basarabia, populația **era obligată la unele prestații** ordinare, pe timp de pace, și extraordinare, pe timp de război, care nu se deosebeau de cele similare din alte părți ale imperiului. Până la efectuarea reformei militare și trecerea la serviciul militar obligatoriu (1874), populația suporta multiple îndatoriri legate de întreținerea armatei, cum ar fi încartiruirea trupelor în localități, încălzirea și iluminarea spațiilor ocupate de militari, acordarea unei rații alimentare suplimentare ostașilor, hrănirea cailor armatei cu furaje, prestarea serviciului de transport cu cărași și atelaje în folosul unităților militare, reparația obiectelor militare și multe altele.

10. Întreținerea armatei de către stat era extrem de costisitoare, de aceea autoritățile centrale își asumau obligația de a finanța din bugetul de stat numai cheltuielile pentru armament, muniții, echipament și, parțial, hrană. Celelalte cheltuieli erau suportate ori de autoritățile locale, ori direct de către populația locală. Încartiruirea militarilor, prestația cea mai costisitoare, a fost pusă pe seama populației și reprezenta pentru basarabeni **cea mai grea obligație față de armată**. Din puținul pe care îl avea și în condiții precare de trai, omul era obligat să ofere militarilor, fără nicio recompensă financiară sau materială, găzduire, hrană suplimentară, care în realitate era principală sursă de alimentare, spălarea rufelor și multe altele care țineau de viața cotidiană a militarului.

11. Pe parcursul perioadei studiate, numărul gospodăriilor și al localităților supuse încartiruirii pe timp de pace era flexibil, variind de la 25% până la 60% din numărul localităților existente în Basarabia. După perioadele studiate, proporția de cartiruire a fost următoarea: anii 1823-1833 – 25% din numărul total de localități, anii 1836-1840 – 60%, anii 1842-1849 – 40%, 1856–anii 1870 – 40%. Per total, în Basarabia **erau supuse anual încartiruirii pe timp de pace în jur de 40% din localități**.

12. Scutirea de încartiruire a peste 60% din localități se datora faptului că o mare **parte a efectivului unităților militare era instalată în orașe, cetăți și târguri**, ceea ce diminua presiunea asupra populației rurale. Din cei aproximativ 35 000 de militari aflați în anul 1825 în provincie, Chișinăul găzduia 1 760 de persoane, Hotinul – 1 408, Tighina (Bender) – 3 025, Cetatea Albă (Akkerman) – 1 147, Ismail – 901, Chilia – 1 149 și Reni – 949, în total 10 339 de militari sau aproximativ 30% din întregul efectiv. În anii 1841-1842, când în regiune staționau trupe în număr de aproximativ 20 000 de persoane, în cetățile Hotin și Tighina (Bender) erau 6 093 de persoane, ceea ce constituia 30% din întregul efectiv. Situația s-a schimbat imediat după terminarea Războiului Crimeei, când în centrele urbane erau cazate peste 50% din efectivul trupelor staționate. Numai capitala provinciei, Chișinău, absorbea 43% din numărul total al militarilor. **Pe durata întregii perioade studiate, puținele centre urbane adăposteau în hotarele lor peste 30% din trupele aflate în regiune, ca în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, această cifră să ajungă la 50%, fapt care ameliora simțitor situația satelor**.

13. Factorul pozitiv în sistemul de încartiruire din Basarabia era prezența pe un teritoriu relativ mic și compact a celor cinci cetăți – Hotin, Tighina (Bender), Cetatea Albă (Akkerman), Ismail și Chilia. Datorită cazărmilor lor și infrastructurii deja existente, rămasă de la turci, acestea au devenit importante centre de încartiruire, micșorând considerabil numărul localităților supuse acestei prestații obligatorii. Mai mult, populația finanța pe cont propriu construcția de cazărmi, numai să-și scape gospodăriile de încartiruire. De menționat că oficialii

ruși considerau instalarea militarilor în cazărmi mai mult o anomalie decât un lucru firesc. La începutul ocupației ruse, toate unitățile erau concentrate în cetăți, localitățile fiind scutite de încartiruire. Din 1818, tot mai multe localități ajungeau gazda unităților militare. Totuși, în perioada 1818-1820, dintre cei 24 619 de militari aflați pe teritoriul Basarabiei, 11 848 erau încartiruiți în cazărmile cetăților, ceea ce reprezenta 47% din efectiv. În anii 1821-1828, ponderea încazarmării a scăzut puțin, atingând cifra de 37%, pentru ca în perioada 1831-1833 să crească la 50%. Anii 1834-1840 înregistrează o scădere substanțială a încazarmării, atingând cota de numai 26%, ca după Războiul Crimeei și demolarea cetății Ismail, se scade până la 13% în perioada 1857-1868. Din păcate, nu dispunem de cifre referitoare la serviciul militar pentru Basarabia în anul 1869, însă cunoaștem că, în acel an, în cazărmi erau instalate 48,2% din trupele Regiunii militare Odesa, iar în 1879, deja 56,1%. Din acest punct de vedere, Basarabia rămânea în urma tuturor provinciilor și guberniilor din imperiu, chiar și în urma vecinilor săi din cadrul regiunii militare Odesa.

Pe lângă fondul locativ din fortărețe, Basarabia dispunea și de cazărmi construite la inițiativa populației, situate în afara cetăților. În anii 1826-1838, au fost construite cazărmi la Chișinău, Cetatea Albă, Ismail și Sculeni, fiind cheltuită, din bugetul local și donațiile localnicilor, suma enormă de **452 459 de ruble și 7 copeici**.

14. Chiar dacă încartiruirea militarilor era suportată de către locuitori, o parte din cheltuielile privind *mentenanța trupelor în teritoriu îi revenea și administrației regiunii*. Ne referim în primul rând la încăperile ocupate de corpul de ofițeri în centrele urbane sau de trupă aflată în marș și la cantonamente, când autoritățile locale erau obligate să suporte cheltuieli legate de încălzire și iluminare. Respectivul costuri erau destul de mari, fiind în relație directă cu numărul militarilor dislocați. Sumele alocate pentru încălzire și iluminat și ponderea lor în bugetul regional se prezintă astfel pe ani:

1825: 160 486 de ruble asigurate – 28%;

1826: 124 955 de ruble – 22%;

1827: 104 000 de ruble – 20%;

1828: 138 728 de ruble – 37%;

1835-1841: anual 145 549 de ruble, per total 660 028 de ruble 87 de copeici¹ – aprox. 11%;

1858: 55 608 de ruble 52 de copeici – 20%;

1861: 101 888 de ruble 40 de copeici – 2,7%;

¹ Cifra a fost calculată din datele privind bugetul regional publicate în lucrarea ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861)*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1967.

1863-1864: câte 58 087 de ruble anual – 1,5%;

1867-1868: câte 57 213 de ruble anual – 1,5%.

Scăderea bruscă a ponderii cheltuielilor pentru încălzirea și iluminarea spațiilor ocupate de trupe se explică atât prin micșorarea substanțială a numărului militarilor, cât și prin sporirea veniturilor bugetului regional.

15. Autoritățile militare acordau o atenție specială stării sănătății ostașilor. Armata dispunea de un șir de structuri medico-sanitare menite să protejeze sănătatea militarului și, în caz de necesitate, să-l trateze, acestea fiind spitalele militare, infirmeriile regimentare, farmaciile și altele. **Construcția, reparația, întreținerea, închirierea, înzestrarea cu mobilierul necesar a spitalelor și infirmeriilor de toate tipurile erau puse în seama guvernului regional**, ceea ce, în principiu, contravenea prevederilor regulamentare. În acest scop, din bugetul regional au fost alocate mari sume de bani: în perioada 1812-1829 – 161 570 de ruble; în anii 1832-1853 – 690 467 de ruble; în perioada 1856-1866, anual erau alocate aproximativ 1 830 de ruble, deci 21 960 de ruble în total; din anul 1867 și până la introducerea serviciului militar obligatoriu – anual câte 7 711 de ruble, deci 61 688 de ruble în total; în total – în jur de 1 milion de ruble.

Totodată, instituțiile medico-militare aveau o influență pozitivă asupra istoriei medicinei naționale. Datorită medicilor militari, au fost depistate și valorizate apele minerale din Onițcani, unde s-a și înființat primul sanatoriu balnear.

16. **Populația din Basarabia suporta cheltuieli semnificative** pentru rația alimentară suplimentară a militarilor încartiruiți, dar și pentru procurarea proviziilor și furajului în caz de marș, cantonament, reviste generale de front sau transportare a recruților spre locul satisfacerii serviciului militar. Din lipsa unei contabilități concrete pe întreaga perioadă studiată privind acest aspect al activității organismului militar, nu dispunem de materialul documentar necesar pentru efectuarea unui calcul exact, care să arate costul real al acestei poveri pentru populație. **Costul se dovedește a fi însă enorm**, dacă ținem cont de faptul că, până în anul 1828, guvernul regional a alocat 56 702 de ruble asigurate numai pentru rația alimentară. Totodată, unitățile militare au fost asigurate cu 179 663 de cetverturi de ovăz, 2 367 150 de puduri de fân, 46 692 de puduri de paie, ceea ce ridică suma totală la acest capitol la aproximativ 2 milioane de ruble asigurate.

17. Pentru a funcționa, imensa armată țaristă avea nevoie de un număr mare de unități de transport, de care nu dispunea. Dintre toate îndatoririle populației față de armată, după încartiruire, cea de **transport ocupa locul secund la nivelul nemulțumirilor și al greutăților** suportate de cetățeni. Populația Basarabiei, cu enormul său potențial economic de creștere a animalelor de tracțiune, era capabilă să facă față unei astfel de provocări. Pentru a face

suportabilă în ochii lumii aceasta prestație, statul compensa parțial costul atelajelor exploatate în folosul armatei. Problema însă consta în aceea că plățile, în majoritatea cazurilor, erau întârziate și nu corespundeau costului real la serviciile de transport la momentul achitării. Nu rareori se întâmpla ca plățile nici să nu mai fie efectuate, ceea ce îi irita pe transportatori. Principala inconveniență care provoca nemulțumirea țăranilor nu era procedura defectuoasă a plăților, ci faptul că ei erau sustrași de la lucrările agricole cu propriile animale și mijloace de transport în momentele cele mai imprevizibile și mai nepotrivite. Calculele, bazate pe date incomplete păstrate în Cancelaria guvernatorului, demonstrează că anual, numai pe timp de pace, din gospodăriile țăranilor erau rechiziționate aproximativ 490 de care pentru o etapă de marș sau de la 7 000 până la 12 500 de care și trăsuri de transport. Numărul atelajelor rechiziționate pentru armată creștea din an în an, atingând o cotă maximă în anul 1867, când cifra a ajuns la 12 697 de vehicule.

18. Ținuturile cele mai afectate de rechiziționarea mijloacelor de transport au fost Orhei, Soroca și Hotin, fapt care demonstrează că, în cea mai mare parte, *povara transportului militar era suportată de populația autohtonă*.

19. Populația Basarabiei a fost utilizată și ca *forță ieftină de muncă* la diferite lucrări de construcție cu caracter militar. Apogeul a fost atins în anii 1812-1828, când pe un loc practic gol a început construcția și amenajarea pichetelor cu infrastructura aferentă pentru regimentele de cazaci staționate de-a lungul frontierei de stat. Au fost ridicate 16 bordeie pe Dunăre, 83 de bordeie pe Prut, 43 de grajduri, diferite clădiri pentru ofițeri și alte construcții. În acest scop, s-au cheltuit cel puțin 29 162 de ruble, sau aproximativ 3% din bugetul consolidat pentru anii 1817-1825.

20. *Cheltuielile militare directe* în bugetul regional al Basarabiei constituiau, la sfârșitul anilor '20 ai secolului al XIX-lea, până la o treime din totalul cheltuielilor, ca treptat să se reducă la 8% la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70. Din sursele disponibile putem calcula cu aproximație că aceste cheltuieli militare pe timp de pace, în toată perioadă studiată, se ridicau la cifra de **5 milioane de ruble**, o sumă enormă în epocă, luând în considerare valoarea rublei. Suma reală, cu siguranță, era mult mai mare. În aceeași perioadă, cheltuielile anuale ale Ministerului de Război variau de la 106 de milioane de ruble până la 140 de milioane de ruble.

21. Teritoriul Basarabiei, dar și potențialul său economic jucau un *rol principal în asigurarea logistică a acțiunilor militare* duse de Imperiul Rus în războaiele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe direcția sud-vestică.

22. Succesele obținute de ruși în războiul ruso-turc din anii 1828-1829 se datorează, în cea mai mare parte, faptului că *toate căile de acces spre teatrul de acțiuni militare* (drumuri

strategice, poduri, vaduri) au fost reparate și întreținute pe parcursul războiului de administrația regională și de populație, cheltuieli care au constituit aproximativ 383 000 de ruble.

23. Întregul efectiv al armatei participant la război (183 000 de oameni), atât la intrare, cât și la întoarcere, a tranzitat Basarabia și a *fost cazat* temporar în gospodăriile oamenilor.

24. Pe parcursul războiului ruso-turc din anii 1828-1829, populația a furnizat armatei *1 469 317 de puduri de fân*, care au costat bugetul regional 113 770 de ruble asigurate, ceea ce constituia a *șasea parte din întreaga cantitate de fân* stocat la depozitele militare, stocul depășind cifra de 6 milioane de puduri.

25. Întreținerea *depozitelor alimentare* din localitățile Frumoasa, Reni, Leova, Sculeni, Lipcani, Chișinău, Akkerman (Cetatea Albă), Satu Nou, Bălți, Hotin, Briceni, unde erau ținute la păstrare 1 178 190 de cetverturi de provizii, a costat bugetul regional cu încă 25 000 de ruble.

26. Hotărâtor era aportul populației la *formarea convoiului armatei*. Aproximativ un sfert din convoi se constituia din unitățile de transport rechiziționate în regiune (12 000-13 000 de atelaje), cu 36 548 de boi și 1 857 de cai.

27. Basarabia a jucat un rol important în desfășurarea Războiului Crimeei (1853-1856), devenind *principala bază logistică și de concentrare a trupelor* care aveau misiunea să ocupe Principatele Române și să acționeze în direcția balcanică. În anii războiului, prin provincie au trecut numai într-o direcție în jur de 200 000 de oameni, fiind cazați și hrăniți de localnici.

28. Prin munca depusă de populație, completată de o contribuție suplimentară materială, umană și financiară din partea autorităților locale, *regiunea a contribuit esențial la susținerea economică și financiară* a efortului belic al țarismului pe parcursul Războiului Crimeei, în detrimentul propriei economii.

29. Analiza documentelor de care dispunem demonstrează faptul că majoritatea *încărcăturilor* armatei în timpul Războiului Crimeei a fost transportată cu atelaje rechiziționate de la localnici atât în cadrul celor patru semi brigăzi mobile de transport basarabene, cât și individual. În total, pentru transportarea încărcăturilor, armata a exploatat, pe perioade diferite de timp, *1 197 322 de atelaje* ale populației, în proces fiind antrenată toată populația Basarabiei, fără deosebire socială.

30. Înfrângerile suferite în teatrul de operații din Balcani, posibilitatea iminentă a debarcării forțelor aliate în Crimeea, situația incertă la hotarele cu Austria, care șantaja Rusia cu începerea acțiunilor militare, toate acestea obligau autoritățile țariste să întărească căile de acces în imperiu din direcția strategică de sud-vest. Măsurile luate de Nicolae I prevedeau readucerea

în stare de război și întărirea fortificațiilor cetăților Tighina (Bender), Hotin și Ismail, repararea și fortificarea vadurilor de pe Dunăre și Prut, reparația și întreținerea drumurilor și podurilor principale. **Toate lucrările strategice de fortificare și întărire a căilor principale de acces din direcția sud-vestică în interiorul imperiului pe timpul Războiului Crimeei au fost efectuate de populația Basarabiei.** La lucrări au luat parte, în perioade diferite de timp, în total **852 765 de salahori**, ceea ce constituie toată populația masculină a provinciei.

31. Considerabil a fost și aportul regiunii în domeniul medical. Pe întreaga durată a războiului, numărul de răniți în Armata Dunăreană nu depășea 12 000, iar numărul de militari aflați în spitalele militare în Armata Crimeei, la mijlocul lunii martie 1855, era de 32 000, ceea ce însemna în jur de 44 000 de militari aflați la tratament în spitalele militare. Din acest număr, **10 946 de bolnavi au fost tratați în spitalele militare staționate în Basarabia, sau 25% din numărul total** de bolnavi și răniți din partea europeană a imperiului tratați pe timpul războiului.

32. În total, guvernul regional, dar și populația civilă au contribuit cu 2 044 145 de ruble și 55 de copeici pentru susținerea armatei participante la Războiul Crimeei. Ținând cont de costul produselor agricole donate și rechiziționate, de alte cheltuieli necontabilizate din cauza stării precare a statisticii în perioada respectivă, suma reală de cheltuieli în vederea susținerii efortului militar al imperiului ar trebui mărită de cel puțin cinci-șase ori, ceea ce ar însemna că suma reală ar trebui să fie de aproximativ 10-15 milioane de ruble, adică în jur de **4% din totalul cheltuielilor militare ale Rusiei**, care, către anul 1856, constituiau 228 999 796 de ruble.

33. În perioada premergătoare înlăturării reformei militare, **povara întreținerii unităților militare și a întregului mecanism militar pentru Basarabia s-a redus.** Practica deselor mutări ale trupelor dintr-o regiune în alta și ale subunităților mici în cadrul regiunilor de staționare permanentă a fost sistată. Pe parcursul întregii perioade (1856-1874), în regiune a staționat Divizia 15 Infanterie, iar numărul total al militarilor nu depășea 15 000 de oameni. Cheltuielile bugetare alocate armatei au scăzut de la an la an: de la 20% în anul 1858, până la numai 2,5% în anul 1867.

34. Anexarea Basarabiei de Imperiul Rus, transformarea sa în avanpostul presiunii politice și militare ruse în Balcani, militarizarea provinciei și obligația de a întreține aparatul militar – toate aceste elemente noi nu au lăsat indiferentă populația locală. Din primele zile ale ocupației, populația și-a arătat atitudinea negativă față de noii stăpâni. Pe întreaga durată de ocupație, populația a recurs la **diferite forme de rezistență și protest.** Printre manifestările de protest, **un loc aparte îl ocupau cele îndreptate împotriva organismului militar.** Forma cea mai populară de protest contra abuzurilor erau **plângerile** individuale sau colective. Alte forme de protest au fost **refuzul și eschivarea** de la prestarea diferitelor corvoade și munci. **Părăsirea**

plaiurilor natale, abandonarea satelor și migrările colective în alte regiuni ale imperiului sau peste Prut reprezentau forme specifice de protest pașnic al populației față de abuzurile autorităților militare ruse. Cu trecerea timpului, au fost întrebuințate și forme deschise de rezistență, cum ar fi *ciocniri și bătăi* între localnici și militarii ruși, *nesupunerea* directă față de autorități, *răscoalele* țărănești, reprimare cu ajutorul forței armate.

Studiul de față privind rolul jucat de Basarabia în întreținerea armatei ruse atât pe teritoriul național, cât și în cadrul imperiului, în general, impune unele **recomandări**:

- cercetarea efectuată necesită extinderea perioadei cronologice studiate și după înfăptuirea reformei militare, acoperind întregul segment al secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, inclusiv războiul ruso-turc din 1877-1878;

- diversificarea tematicii studiate prin abordarea unor noi probleme: recrutarea populației alogene din Basarabia, în mod special a celei de rit mozaic, în perioada de până la reformele militare; sistemul de mobilizare introdus în regiune după reformele militare; înființarea organelor administrativ-militare; activitatea trupelor de garnizoană; aspecte ale învățământului specializat militar; istoria unităților militare care au staționat în regiune; personalitățile elitei militare naționale;

- extinderea arealului arhivistic prin cercetarea documentelor depozitate în arhivele din Ucraina, Federația Rusă și România;

- popularizarea rezultatelor obținute prin publicarea în reviste de specialitate, în mass-media din țară și de peste hotare;

- includerea parțială a tematicii respective în curricula instituțiilor militare de învățământ superior.

BIBLIOGRAFIE

Surse de arhivă:

1. **ANRM**, Fondul 1, inv. 1, *Senatorii președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei*, 1808 – 1812: dosarul 225.
2. **ANRM**, Fondul 2, inv. 1, *Cancelaria guvernatorului Basarabiei*, 1812 – 1917: dosare 52, 53, 100, 459, 573, 574, 575, 577, 578, 749, 750, 795, 808, 809, 810, 811, 880, 953, 954, 974, 1013, 1080, 1081, 1082, 1183, 1247, 1248, 1249, 1254, 1255, 1256, 1283, 1286, 1287, 1288, 1289, 1294, 1295, 1316, 1317, 1351, 1432, 1434, 1523, 1692, 1693, 1694, 1695, 1786, 1787, 1788, 1921, 1922, 2003, 2053, 2060, 2061, 2062, 2064, 2065, 2067, 2080, 2081, 2146, 2239, 2240, 2242, 2245, 2488, 2489, 2491, 2495, 2504, 2528, 2532, 2722, 2724, 2725, 2727, 2728, 2742, 2743, 2827, 2920, 2921, 2922, 2942, 3014, 3022, 3023, 3119, 3121, 3245, 3246, 3247, 3248, 3452, 3453, 3495, 3540, 3541, 3542, 3543, 3548, 3550, 3555, 3557, 3558, 3804, 3805, 3807, 3809, 3813, 3814, 3816, 3820, 4017, 4018, 4036, 4094, 4095, 4096, 4097, 4329, 4391, 4558, 4559, 4560, 4561, 4643, 4856, 4876, 4941, 5156, 5341, 5455, 5611, 5612, 5677, 5925, 5926, 5927, 5928, 5979, 5980, 5982, 5983, 6024, 6080, 6087, 6088, 6092, 6093, 6094, 6095, 6097, 6098, 6099, 6102, 6104, 6105, 6106, 6111, 6146, 6200, 6250, 6251, 6356, 6365, 6385, 6413, 6414, 6421, 6431, 6440, 6442, 6512, 6515, 6517, 6518, 6571, 6725, 6760, 6761, 6768, 6788, 6857, 6920, 6921, 6922, 7082, 71429, 7267, 7276, 7432, 7432, 7568, 7609, 7665, 7669, 7776, 7787, 7836, 7838, 8005, 8078, 8195, 8196, 8259, 8260, 8261, 8332, 8334, 8388, 8404, 8405, 8406, 8438, 8662, 8711, 8759.
3. **ANRM**, Fondul 3, inv. 2, *Consiliul regional al Basarabiei*, 1818 – 1873: dosare 103, 268, 292, 309, 380, 581, 757, 872, 905, 916, 950, 951, 957, 1083, 1198, 1380.
4. **ANRM**, Fondul 5, inv. 2, *Guvernul regiunii Basarabia*, 1813 – 1828: dosare 112, 215, 223, 410, 672, 852.
5. **ANRM**, Fondul 5, inv. 3: dosare 147, 616, 691, 740.
6. **ANRM**, Fondul 6, inv. 1, *Administrația guberniei Basarabia*, 1818 – 1918: dosare 740, 1275.
7. **ANRM**, Fondul 6, inv. 3: dosare: 263, 664, 909.
8. **ANRM**, Fondul 6, inv. 8: dosare 548, 834, 883, 994, 1319, 1820.
9. **ANRM**, Fondul 11, inv. 1, *Colecția de hărți și planuri ale Basarabiei*, 1800-1942, dosar 26.
10. **ANRM**, Fondul 38, inv. 1, *Judecătoria penală regională din Basarabia*, 1818 – 1869: dosare 12, 418, 536.

11. ANRM, Fondul 88, *Adunarea nobilimii a Basarabiei*, 1812 – 1917: dosare 860, 1241, 1282, 1382, 2254, 2365.
12. ANRM, Fondul 122, *Camera Regională a Proprietății de Stat din Basarabia*, 1839 – 1870, inv. 1, dosar 56.
13. **Arhiva de Stat a Regiunii Odessa**, Fondul 1, *Administrația Guvernământului General a Novorossiei și Basarabiei*, 1828 – 1874, inv. 1, dosarul 214.

Literatura în limba română:

14. AGACHI, A. *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806 - 1812)*. Chișinău: Pontos, 2008, 388 p. ISBN 978-9975-72-087-8.
15. AGACHI, A. Așezământul Guvernării provizorii a Basarabiei din anul 1812. În: *Destin Românesc (serie nouă)*. *Revista de istorie și cultură*, An. XI (XXII). Chișinău, 2016, nr. 1 (95), p. 33-40. ISSN 1857-1964.
16. AGACHI, A. Participarea guvernatorului civil Scarlat Sturdza la organizarea administrației Basarabiei (1812 - 1813). În: *Revista de istorie a Moldovei*. Chișinău, 2017, nr. 1 (109), ianuarie-martie 2017, p. 71-93. ISSN 1857-2022.
17. ARBORE, Z. *Basarabia în secolul XIX*. București: Institutul de Arte Grafice "Carol Gobl", 1898, 642 p.
18. ARBORE, Z. *Dicționarul geografic al Basarabiei*. București: Editura Socec, 1904, 237 p.
19. ARGHIRESCU, N. *Campania din 1828 și 1829 dintre Rusia și Turcia (în Europa)*. București: Tipografia Voința Națională, 1901, 125 p.
20. BEZVICONI, Gh. *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru. Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821*. București: Fundația Regele Carol I, 1940, 342 p.
21. BEZVICONI, Gh. *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse: din cele mai vechi timpuri până la mijlocul secolului al XIX-lea*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962, 348 p.
22. BEZVICONI, Gh. Profiluri de ieri și de azi. În: *Fapte trecute și basarabeni uitați*. Chișinău: Editura Universitas, 1992, 360 p.
23. BEZVICONI, Gh. Ralli-Arbore. În: *Din trecutul nostru*. Chișinău, 1935, nr. 17-20, Tipografia Uniunii Clericilor ortodocși din Basarabia, p. 75-94.
24. BEZVICONI, Gh. Din vremea lui Alexandru Sturdza. (1791 - 1854). În: *Din trecutul nostru*. Chișinău, 1934, nr. 36-39, Tipografia Uniunii Clericilor ortodocși din Basarabia, p. 1-81.

25. BOGOS, D. *Basarabia de la 1812 până la 1938: Conferință ținută la "Sala Dales" la 10 noiembrie 1938*. Chișinău: Monitorul oficial și imprimeriile statului, 1938, 16 p.
26. BOLDUR, Al. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunze, 1992, 544 p. ISBN 5-85886-027-3.
27. CANTACUZINO, I.M. *O mie de ani în Balcani*. București: Editura Albatros, 1996, 687 p. ISBN 973-24-0379-9.
28. CAZACU, P. *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812 – 1918*. Chișinău: Editura "Știința", 1992, 445 p. ISBN 537-60-1517-3.
29. CHIRTOACĂ, I. Chișinăul. În: *Destin Românesc. Revista de istorie și cultură*. Chișinău, 2008, nr. 2(60), p. 57-70. ISSN 1221-6984.
30. CIACHIR, N. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial*. București: Editura OSCAR PRINT, 1999, ISBN-973-99096-2-0, 136 p.
31. CIOBANU, Șt. *Basarabia*. Chișinău: Universitas, 1993, 450 p. ISBN 5-376-01526-2.
32. CORNEA, S. *Organizarea administrativă a Basarabiei. (1812-1917)*. Cahul: Universitatea de Stat din Cahul, 2003, 143 p. ISBN 9975-9751-0-0.
33. DOBRESCU, Gh. O gafă militară și un scandal politic. Costanglia. În: *Document. Buletinul arhivelor militare române*. București, 1999, nr. 3(7), p. 12-18. ISSN 1454-0924.
34. *Documente privitoare la economia Țării Românești (1800 - 1850)* culese de I. Cojocaru. Vol. I. București: Editura științifică, 1958, 478 p.
35. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. Vol. IV. Supliment I: 1802 – 1849. București: Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, 1891, 596p.
36. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. Vol. X. Rapoarte consulare prusiene din Iași și București: 1763 – 1844. București: Stabilimentul Grafic I.V. Socecu, 1897, 694 p.
37. *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*. Vol. XVI. Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze: 1603-1824. București: Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, 1912, 1265 p.
38. *Documente privind istoria militară a poporului român. Ianuarie 1848 – decembrie 1856*. București: Editura Militară, 1986, 678 p.
39. DRAGHICI, Manolache. *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, vol. I-II. Iași: Tipografia Institutul Albinei, 1857, 496 p.
40. FILITTI, I. *Principatele Române de la 1828 la 1834: Ocupația rusească și Regulamentul Organic*. București: Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, 1934, 385 p.

41. *Istoria Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești*, vol. I. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1967, 712 p.
42. *Istoria Românilor*. Vol.VII, tom II. București: Editura Enciclopedica, 2003, 640 p. ISBN 973-45-0430-4.
43. JEWSBURY, G. F. *Anexarea Basarabiei la Rusia: 1774-1828. Studiu asupra expansiunii imperiale*. Iași: Polirom, 2003, 200 p. ISBN 973-681-343-6.
44. *Letopisețul Țării Moldovei. Cronici*. Chișinău: Hyperion, 1990, 638 p. ISBN 5-368-00339-0.
45. LEȘCU, A. *Românii în armata imperială rusă: secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea*. București: Editura Militară, 2005, 232 p. ISBN 973-32-0695-4.
46. LEȘCU, A. Cantemireștii în istoria militară a Moldovei. În: *Revista de istorie a Moldovei*, Chișinău, 2008, nr.4 (76), p. 153-159. Categoria B. ISSN 1857-2022.
47. LEȘCU, A. *Românii Basarabeni în istoria militară a Rusiei: de la războaiele din Caucaz la Războiul Civil*. București: Editura Militară, 2009, 409 p. ISBN 978-973-32-0813-6
48. LEȘCU, A. Tradiții militare în oglinda generalitetului moldovenesc în secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea. În: *Diversitatea științelor socio-umane: probleme și soluții pentru dezvoltarea europeană. Culegere de comunicări științifice*. Chișinău, 2009. ISBN 978-9975-4061-3-0.
49. LEȘCU, A. Regiunea Pruto-Nistreană în contextual politicii externe ruse din secolele XVIII– XIX. Aspecte istorico-militare. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*. Chișinău, 2010, nr. 2(4), p. 58-63. ISSN 1857- 405X.
50. LEȘCU, A. Prestarea serviciului militar obligatoriu de către populația Basarabiei în armata țaristă post-reformă. În: *Альманах "Военный сектор 2"*, Кишинев, 2013, p. 23-25.
51. LEȘCU, A. Unitățile armatei țariste dislocate în Basarabia în perioada anilor 1812 – 1828. În: *Revista de istorie militară*. București, 2013, nr. 3-4, p. 94-104. ISSN 1220-5710.
52. LEȘCU, A. Voluntari români în războiul Crimeii (1853 - 1856). În: *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*. București, 2013, nr. 4(62), 14-16. ISSN 1454-0924.
53. LEȘCU, A. Basarabia și asigurarea logistică a teatrului de operațiuni în Războiul Ruso-Turc 1828 – 1829. În: *Cohorta. Revista de istorie militară*. Chișinău, 2015, nr. 1, p. 23-34. ISSN 1857-0100.

54. LEȘCU, A. Rușii și construirea spitalelor militare în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. În: *Revista militară. Studii de Securitate și Apărare*. Chișinău, 2016, nr. 2(16), p. 118-194. ISSN 1857- 405X.
55. LEȘCU, A. Dislocarea trupelor ruse în Basarabia în anii 1856 – 1874. În: *Conferința științifică internațională "Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației"*, 7 iunie 2016, Volumul II: [în 2 vol.]. Cahul: Universitatea de Stat "B.P. Hașdeu", 2016, (Tipogr. "Centrografic"), p. 342-345. ISBN 978-9975-88-042-8.
56. LEȘCU, A. Istoriografia rusă din epoca modernă despre rolul Basarabiei în asigurarea potențialului militar a Imperiului Rus. În: *Perspectiva Academică, vol. VI*. Chișinău: Universitatea "Perspectiva-INT", (Tipogr. "Tipocart Print"), 2017, p. 90-101. ISBN 978-9975-133-61-6.
57. LEȘCU, A. Dimitrie Baltaga – aventurier romantic basarabean. În: *Perspectiva Academică, vol. VI*. Chișinău: Universitatea "Perspectiva-INT", (Tipogr. "Tipocart Print"), 2017, p. 102-105. ISBN 978-9975-133-61-6.
58. LEȘCU, A. Încartiruirea militarilor armatei imperiale ruse în Basarabia (1856 - 1874). În: *Culegere de articole științifice: Academia Militară a Forțelor Armate "Alexandru cel Bun"*, Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate "Alexandru cel Bun". Chișinău: Tipogr. "Tipocart Print, 2017, p. 77-84.
59. LEȘCU, A. Nobilii basarabeni în armata țaristă. Cazul fraților Ralli. În: *Culegere de articole științifice: Academia Militară a Forțelor Armate "Alexandru cel Bun"*, Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate "Alexandru cel Bun". Chișinău: Tipogr. "Tipocart Print, 2017, p. 233-244. ISBN 978-9975-133-61-6.
60. LEȘCU, A. Încartiruirea militarilor armatei ruse în Basarabia (1856 - 1874). În: *Revista militară. Studii de Securitate și Apărare*". Chișinău, 2017, nr. 1(17), p. 99-102. ISSN 1857- 405X.
61. LEȘCU, A. Unitățile armatei ruse dislocate în Basarabia în perioada anilor 1830 – 1853. În: *Revista de istorie militară*. București, 2017, nr. 5-6, p. 10-16. ISSN 1220-5710.
62. LEȘCU, A. *Istoria militară a Moldovei: curs de lecții*. Chișinău: Tipogr. "Tipocart Print", 2018, 368 p. ISBN 978-9975-133-92-0.
63. LEȘCU, A. Istoriografia din epoca contemporană despre rolul Basarabiei în asigurarea potențialului militar al Imperiului Rus. În: *Revista militară. Studii de Securitate și Apărare*. Chișinău, 2017, nr. 2(18), p. 114-123. ISSN 1857- 405X.

64. LEȘCU, A. Abuzurile militarilor ruși împotriva populației Basarabiei. 1830-1853. În: *Conferința științifică internațională "Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației. 7 iunie 2018", Volumul II*. Cahul: Tipografia "Centrografic", 2018, p. 202-204. ISBN 978-9975-88-042-8.
65. LEȘCU, A. Aprovizionarea armatei ruse staționate în Basarabia cu mijloace de transport (1832-1853). În: *Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Serie Nouă*. Vol. XII [XXVII]. Chișinău, nr. 2, "Bons Offices", 2018, p. 111-122. ISSN 1857-2040.
66. LEȘCU, A. *Basarabia și asigurarea logistică a trupelor ruse în anii 1812 – 1874*. București: Editura Militară, 2018, 302 p. ISBN 973-32-1070-2.
67. LEȘCU A. Aprovizionarea militarilor ruși încartiruiți în Basarabia cu lemne și cu materialele de iluminare (1812 – 1828). În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria "Științe umanistice"*. Chișinău, 2018, nr. 4(114). pp. 85-89. ISSN 1811-2668.
68. LEȘCU, A. Construirea și întreținerea spitalelor militare în Basarabia (1832 - 1853). În: *Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice: Materialele conferinței interuniversitare, 1 martie 2018. Ediția a III-a*. Chișinău: Tipografia "Notograf Prim", 2019, p. 141-146. ISBN 978-9975-84-082-8.
69. LEȘCU, A. Aprovizionarea de către populația Basarabiei cu provizie și furaje a armatei ruse, staționate în Basarabia (1812 - 1828). În: *Revista militară. Studii de Securitate și Apărare*. Chișinău, 2018, nr. 2(20), p. 59-64. ISSN 1857- 405X.
70. LEȘCU, A. Relațiile populației Basarabiei cu militarii ruși (1812-1828). În: *Buletinul științific al Universității de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul: Științe sociale. Ediție semestrială*. Cahul, 2019, nr. 2(10). p. 71-77. ISSN 2345-1858.
71. LEȘCU, A. Sudul Basarabiei și Războiul Crimeii. 1853-1856. În: *"Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației", conferință științifică internațională, Volumul VII, Partea 2*. Cahul: Tipografia "Centrografic", 2020, p. 244-248. ISBN 978-9975-88-061-9.
72. *Moldova în contextul relațiilor politice internaționale. 1387-1858*. Tratatate. Alcătuitor I. Eremia. Chișinău: Universitas, 1992, 373 p. ISBN 5-362-01003-4.
73. MORARU, A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria 1812 – 1993*. Chișinău: Editura "AIVA", 1995, 558 p. ISBN 5-86892-024-4.
74. MUȘAT, M. Români în vâltoarea vitregiilor istorice. În: *Anale de istorie*. București, 1978, nr.3, p. 16-47.
75. MUȘAT, M., ARDELEANU, I. *De la statul geto-dac la statul român unitar*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, 723 p.

76. NISTOR, I. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991, 295 p. ISBN 5-362-00779-3.
77. OJOG, I. Aspecte din activitatea militară a lui P.D. Kiselev în Basarabia. În: *Omagiu lui Potlog Vladimir și Drachenberg Constantin la 70 de ani*. Chișinău: Editura Cartdidactic, 1997, p. 181-194. ISBN 9975-940-08-0.
78. POȘTARENȚU, D. Numărul populației Basarabiei la 1812. În: *Destin Românesc. Revista de istorie și cultură*. Chișinău, 2006, nr. 2, serie nouă, p. 25-37. ISSN 1221-6984.
79. POȘTARENȚU, D. Populația Basarabiei în perioada țaristă. În: *Historia*. București, nr. 125, p. 42-46. ISSN 1582-7968.
80. POȘTARENȚU, D. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. Chișinău: Prut Internațional, 2006, 304 p. ISBN 9789975690485.
81. SCURTU, I., și a. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. București: Editura Semne, 1998, 604 p. ISBN 9739318541.
82. TIMOHINA, N. Situația economică a Basarabiei în ajunul Războiului din Crimeea. În: *Tyrageția, serie nouă*, vol. I (XVI), nr. 2, Chișinău, 2007, p. 217-228, ISSN 1857-0240.
83. TIMOHINA, N. Relațiile dintre autohtoni și armata rusă în Principatele Române în anii Războiului Crimeii (1853-1856). În: *Tyrageția, serie nouă*, vol. II (XVII), nr. 2, Chișinău, 2008, ISSN 1857-0240, p. 265-272.
84. TOMULEȚ, V. Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812 – 1828. În: *Tyrageția, seria nouă*, vol. II (XVII), nr.2, Chișinău, 2008, p. 43-64. ISSN 1857-2040.
85. TOMULEȚ, V. Schimbări în structura socială a societății basarabene conform „Regulamentului” din 29 aprilie 1818. În: *Studia Universitatis. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, seria „Științe umanistice”, nr. 10 (20), Chișinău, 2008, p. 5-12, ISSN 1857-209X.
86. TOMULEȚ, V., GHERASIM, C. Unele considerații privind factorii care au generat schimbări în mentalitatea boierimii din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1917). În: *Tyrageția, Istorie. Muzeologie. Serie Nouă*. vol. IV (XIX), nr. 2, Chișinău, ”Bons Offices”, 2010, p. 143-152. ISSN 1857-2040.
87. TOMULEȚ, V. Repercusiunile prezenței armatei ruse de ocupație asupra populației din Basarabia (1812-1830). În: *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus. Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-28 aprilie 2012*. Chișinău: Pontos, 2012, p. 19-36. ISBN 978-9975-51-350-0.

88. TOMULEȚ, V. *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812 - 1868)*. Studii. Chișinău: Editura Cartdidact, 2012, 610 p. ISBN 978-9975-71-208-8.
89. TOMULEȚ, V. *Basarabia în epoca modernă (1812 - 1918): (Instituții, regulamente, termeni)*, Ediția a II-a, revăzută și adăugată. Chișinău: Lexon Prim, 2014, 672 p. ISBN 978-9975-4055-5-3.
90. TOMULEȚ, V. Situația demografică, social-economică și confesională din Basarabia în anii `20 ai secolului al XIX-lea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 4 (104), Chișinău, 2017, p. 31-52. ISSN 1811-2668.
91. TOMULEȚ, V. Privirea generală asupra evoluției demografice și sociale a Basarabiei în anii `40 ai secolului al XIX-lea. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 4 (124), Chișinău, 2019, p. 169-189. ISSN 1811-2668.
92. XENOPOL, A. *Războaiele dintre ruși și turci și înrâurirea lor asupra țărilor române*, vol. 1-2. Iași: Tipo-Litografia H. Goldner, 1880, 654 p.
93. XENOPOL, A. *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI. Iași: Editura Librăriei școlilor Frații Șaraga, 1893, vol. 10, 1278 p.
94. URECHIA V. *Istoria românilor. Curs făcut la facultatea de litere din București după documente inedite*, vol. I-XIV. București: Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu, 1891 – 1902, 1462 p.

Literatura în limba rusă:

95. АЛАБИН, П. *Четыре войны. Походные записки в 1849, 1853, 1854-56, 1877-78 годах*. Самара: Типография Новикова, 1888, 216 с.
96. АНИЧКОВ, А. *Военное хозяйство. Сравнительное исследование положительных законодательств России, Франции, Пруссии, Австрии, Сардинии, Бельгии и Баварии*. Санкт-Петербург: Типография Н. Деноткина, 1860, 613 с.
97. АНИЧКОВ, А. *О хозяйстве в военное время. Лекции военной администрации*. Санкт Петербург: Типография штаба Отдельного Корпуса Внутренней Стражи, 1863, 125 с.
98. АНЦУПОВ, И. Царане на казенной земле. În: *Ученые записки (сборник молодых ученых) Кишиневского университета*. Том XLIV (44). Кишинев, 1959, с. 3-13.
99. АНЦУПОВ, И. *Государственная деревня Бессарабии в XIX веке (1812-1870)*. Кишинев: Издательство” Картя Молдовеняскэ”, 1966, 261 с.
100. АНЦУПОВ, И. *Казачество российское между Бугом и Дунаем*. Кишинев: И.П.Ф. Центральная типография, 2000, 286 с. ISBN 9975-9561-2-2.

101. АРАНОВИЧ, А. Освещение проблем интендантства русской армии во второй половине XIX – начале XX века. *În: Военно-исторический журнал*, nr. 9, Москва, 2006, p. 34-37. ISSN 0321-0828.
102. АРАНОВИЧ, А. Интендантство русской армии во второй половине XIX – начале XX века. *În: Военно-исторический журнал*, nr. 10, Москва, 2006, p. 15-17. ISSN 0321-0828.
103. АРАНОВИЧ, А. *Интендантское снабжение русской армии во второй половине XIX – начале XX века*. Санкт-Петербург: Издательство СПГУТД, 2005б 426 с.
104. *Артиллерия. Справочная книжка Императорской Главной Квартиры*. Санкт-Петербург: Типография В.Д. Смирнова, 1909, 482 с.
105. АСТВАЦАТУРОВ, Г. *Бендерская крепость*. Бендеры, типография „Полиграфист”, 1997, 173 с.
106. БАТЮШКОВ, П. *Бессарабия, Историческое описание*. Санкт-Петербург: Типография „Общественная польза”, 1892, 322 с.
107. БЕРГ, Н. *Записки об осаде Севастополя*. Москва: Типография Каткова и К., 1858, т. I-II.
108. БЕСКРОВНЫЙ, Л. *Русская армия и флот в XVIII веке*. Москва: Военное издательство Министерства обороны Союза ССР, 1958, 645 с.
109. БЕСКРОВНЫЙ, Л. *Русское военное искусство XIX века*. Москва: Издательство Наука, 1974, 360 с.
110. БЕСКРОВНЫЙ, Л. *Русская армия и флот в XIX веке. Военно-экономический потенциал России*. Москва: Издательство Наука, 1973, 616 с.
111. БЕСКРОВНЫЙ, Л. *Армия и флот России в начале XX века. Очерки военно-экономического потенциала*. Москва: Издательство Наука, 1986.
112. *Бессарабский адрес-календарь на 1873 год*. Кишинев: Типография Областного правления, 1873, 232 с.
113. БЛИОХ, И. *Финансы России XIX столетия. История – статистика*. Т. 1-4. Санкт-Петербург: Типография Н. Деноткина.
114. БОГДАНОВИЧ, М. *Восточная война 1853 – 1856 годов*. Т. 1-4. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1876 – 1877, 1699 с.
115. БОГДАНОВИЧ, М. *История царствования императора Александра I и Россия в его время*. Т. 1-6. Санкт-Петербург: Типография Ф. Сущинского, 1869 – 1871.

116. БОГУСЛАВСКИЙ, Л. *История Апшеронского полка*. В 3-х т. Санкт-Петербург: Типография Министерства путей Сообщения, 1892.
117. Боевой календарь-ежедневник Отечественной войны 1812 года. Часть I. Перечень боевых столкновений русских армий с 4 июня по 31 августа 1812 года. Составил Н.П. Поликарпов. Æn: *Труды Московского отдела Императорского Русского Военно-исторического общества*. Том IV. Материалы по Отечественной войне, М., 1913, 178.
118. БОРОДИН. *Донской казачий пр. 1-й полк*. Москва: Скоропечатня А.А. Левинсона, 1891, 51 с.
119. БУДАК, И. *Общественно-политическое движение в Бессарабии в пореформенный период*. Кишинев: Издательство "Картя Молдовеняскэ", 1959, 411 с.
120. БУДАК, И. *Буржуазные реформы 60 – 70-х годов XIX века в Бессарабии*. Кишинев: Издательство "Картя Молдовеняскэ", 1961, 220 с.
121. ВАСИЛЬЕВИЧ, С. *Титулованные роды Российской империи*. В 2-х т. Санкт-Петербург: Типография „Общественная польза“, 1910.
122. ВАХРУШЕВ, М. *История 101-го пехотного Пермского полка. 1788 – 1897*. Санкт-Петербург: Типография Е.А. Евдокимова, 1897, 403 с.
123. ВЕРЕЩАГИН, А. *Исторический обзор колонизации Черноморского побережья Кавказа и её результаты*. СПб.: Типография Товарищества „Общественная польза“, 1885, 36 с.
124. ВЕРИГИН, А., *Военное обозрение похода русских войск в европейской Турции в 1829 г.* СПб.: Военная типография, 1846, 81 с.
125. ВЕЩИКОВ, П. *Военное хозяйство-Тыл Вооруженных Сил России (XVIII – XX в.в.)*. Москва: Издательский дом На пресс, 2003, 458 с.
126. ВЕЩИКОВ, П. Опыт расквартирования войск в Российской империи в XVII – XIX в.в. Æn: *Военно-исторический журнал*, пр. 1, 2011, р. 24-28. ISSN 0321-0828.
127. ВИГЕЛЬ, Ф. *Замечание на нынешнее состояние Бессарабии. Писано в октябре 1823 года*. Москва: Университетская типография, 1892, 256 с.
128. ВИГЕЛЬ, Ф. *Записки*. Москва: Артель писателей Круг, Т. 1-2, 1928, 335 с.
129. *Военная энциклопедия*. Т.1-18. Петербург: Т-во И.Д. Сытина, 1911-1915.
130. *Военное обозрение Одесского военного округа. Составлено по материалам, собранным при окружном штабе офицерами генерального штаба*. Одесса: Типография П. Францова, 1871, 861 с.

131. *Военно-статистическое описание Российской Империи. Том 11, часть 3, Бессарабская область.* Санкт-Петербург: Типография Департамента Генерального штаба, 1849, 314 с.
132. *Военно-статистическое обозрение государств и земель принадлежащих к Российской Империи. Издаваемое по Высочайшему повелению. Княжество Молдавия.* Санкт-Петербург: Типография Департамента Генерального штаба, 1855, 221 с.
133. *Военно-статистический сборник. Выпуск 4, под общей редакцией генерал-майора Н.Н. Обручева.* Санкт – Петербург: Военная типография, 1871, 1154 с.
134. *Война русско-турецкая, предначертанная Петром Великим о избавлении восточных христиан от турецкого векового ига. С изложением варварства турок и тайн друзей Порты – в особенности англичан.* Выпуск 1. Москва: Типография Ф. Иогансон, 1878, 567 с.
135. ГАВРИЛОВ, С. Особенности интендантского снабжения русской армии в первой половине XIX в. *În: Военно-исторический журнал*, nr. 1, 2009, с. 59-63. ISSN 0321-0828.
136. ГАВРИЛОВ, С. Снабжение русской армии в Венгерском походе 1849 г. *În: Военно-исторический журнал*, nr. 11, 2009, с. 33-35. ISSN 0321-0828.
137. ГАВРИЛОВ, С. Реформирование системы материального снабжения русской армии во второй половине XIX в. *În: Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*, nr. 115, Санкт – Петербург, 2009, с. 22-30.
138. ГЕЙРОТ, А.Ф. *Описание Восточной войны 1853 – 1856 годов.* Санкт – Петербург: Типография Эдуарда Гоппе, 1872, 576 с.
139. ГЕСКЕРТ, С. *Военные действия в Царстве Польском в 1863 году. Начало восстания (январь, февраль и первая половина марта).* Варшава: Артистическая типография Сатурнина Сикорского, 1894, 401 с.
140. ГЛИНОЕЦКИЙ, Н. *Исторический очерк Николаевской Академии генерального штаба.* Санкт – Петербург: Типография штаба войск гвардии и Петербургского военного округа, 1882, 711 с.
141. ГОЛИЦЫН, Н. *Русская военная история. В 5 частях.* Санкт-Петербург: Типография товарищества „Общественная польза”, 1877-1878.

142. ГОЛЬМДОРФ, М. *Указатель-сборник распоряжений по артиллерии за 20 лет. Приказы, приказания и циркуляры с 1855 по 1875 год.* Санкт – Петербург: Типография штаба войск гвардии и Петербургского военного округа, 1875, 222 с.
143. ГРИСЕНКО, М. Обороты разных сумм по казенной палате в 1861 г. *În: Записки Бессарабского Статистического Комитета, т.2,* Кишинев: Типография Областного правления, 1867, с. 271-274.
144. ГРОСУЛ, В. Молдаво-валашские добровольцы в русско-турецкоц войне 1828-1829 г.г. и роль России в воссоздании национальной армии в Дунайских Княжествах. *În: Ученые записки Кишиневского Государственного Университета. Том 73 (серия историческая).* Кишинев, 1964, с. 13-24.
145. ГРОСУЛ, Я. *Крестьяне Бессарабии (1812-1861).* Кишинев: Государственное издательство Молдавии, 1956, 397 с.
146. ГРОСУЛ, Я. Автономия Бессарабии в составе России (1812 – 1828 г.г.). *În: Труды по истории Молдавии. Кишинев: Штиинца, 1982, с. 110-234.*
147. ГРОСУЛ, Я., БУДАК, И. *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812 - 1861).* Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1967, 391 с.
148. *Двухсотлетие интенданства. 1700-1900. Историческая справка.* СПб.: Типография Тренке и Фюсно, 1900, 52 с.
149. ДМИТРИЕВ, М. *Краткая хроника 39-го пехотного Томского Его Императорского Высочества Эрц-Герцога Австрийского Людвига-Виктора полка.* Лович: Типография К. Рыбацкого, 1896, 37 с.
150. ДУБРОВИН, Н. *История Крымской войны и обороны Севастополя.* В 3-х т. Санкт-Петербург: Типография товарищества „Общественная польза”, 1900.
151. *Ежегодник русской армии на 1872 год.* Часть II. Санкт-Петербург: Военная Типография, 1872, 502 с.
152. ЕПАНЧИН, Н. *Очерк похода 1829 года в Европейской Турции.* Санкт-Петербург: Типография Главного Управления Уделов. Т. 1-3, 1905-1906, 1390 с.
153. ЖИГАРЕВ, С. *Русская политика в восточном вопросе. (Ея история в XVI – XIX веках, критическая оценка и будущие задачи). Историко-юридические очерки.* Т. 1-2. Москва: Университетская типография, 1896, 1033 с.
154. ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии. 1812 – 1861. Очерки социально-экономического развития.* Кишинев: Издательство Картя Молдовеняскэ, 1964, 250 с.
155. ЖУКОВ, В. *Города Бессарабии. (1861 - 1900). Очерки социально-экономического развития.* Кишинев: Издательство Штиинца, 1975, 291 с.

156. ЖУРАВСКИЙ, Д. *Статистическое обозрение расходов на военные потребности с 1711 по 1825 год*. Санкт-Петербург: Типография Карла Вульфа, 1859, 235 с.
157. *Журнал военных действий отряда, находящегося под начальством генерал-адъютанта Головина, на южной стороне крепости Варны, от 28 августа по 11 сентября 1829 года*. Варшава: Типография И. Глюксберга, 1837, 77 с.
158. ЗАЙОНЧКОВСКИЙ, А. *Восточная война 1853 – 1865 г.г.* Т. 1-2. Санкт-Петербург: ООО. Издательство „Полигон”, 2002, 2221 с.
159. ЗАЙОНЧКОВСКИЙ, П. *Военные реформы 1860-1870 годов в России*. Москва: Издательство МГУ, 1953, 371 с.
160. ЗАЙЦЕВ, И. *Курс военной администрации*. Москва: Типография М. Нейбюргера, 1867, 137 с.
161. ЗАТЛЕР, Ф. *Записки о продовольствии войск в военное время*. Санкт-Петербург: Типография Торгового дома С. Струговщикова и Ко, 1860, 349 с.
162. ЗАЩУК, А. *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 1*. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1862, 552 с.
163. ЗАЩУК, А. *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Бессарабская область. Часть 2*. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1862, 260 с.
164. ЗАЩУК, А. *Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской Области*. Санкт-Петербург: Тип. Товарищества Общественная польза, 1863, 345с.
165. ЗОЛОТАРЁВ, А. *Записки Военной статистики России*. Т. 1-2. Санкт-Петербург: Типография С. Худекова, 1894-1898, 1090 с.
166. ЗОЛОТАРЁВ, А. *Военно-географический очерк окраин России и пути в соседние территории. Курс военных и юнкерских училищ*. Санкт-Петербург: Типо-литография М.П. Фролова, 1903, 246 с.
167. ИВАНОВ, П. *Обозрение состава и устройства регулярной русской кавалерии от Петра Великого до наших дней*. Санкт-Петербург: Типография Н. Тиблена и Ко., 1864, 354 с.
168. *Историческое значение присоединения Бессарабии и левобережного Поднестровья к России*. Кишинев: Издательство Штиинца, 1987, 333 с.

169. *Историческое описание одежды и вооружения российских войск, с рисунками, в 19 томах.* Санкт-Петербург: Военная типография, 1899-1902.
170. *История Молдавской ССР с древнейших времён до наших дней.* Кишинев: Издательство „Штиинца”, 1984. 551 с.
171. *История народного хозяйства Молдавской ССР (1812-1817).* Кишинев: Издательство „Штиинца”, 1977, т. 2, 391 с.
172. *История тыла и снабжения русской армии. Учебное пособие для слушателей академии. Военная академия тыла и снабжения имени В.М. Молотова.* Калинин: редакционно-издательский отдел, 1955, 323 с.
173. *История тыла Российских Вооруженных сил (XVIII – начало XX в.) в 4-х книгах.* Санкт-Петербург: ВАТГ, 2000.
174. *История русской армии и флота.* Под ред. А.С. Гришинского, В.Н. Никольского, Н.Л. Кладо. Т. 1-15. Москва: Книгоиздательство Образование, 1911 – 1918.
175. *Карманная справочная книжка для русских офицеров.* Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1856, 977 с.
176. КАСО, Л. *Россия на Дунае и образование Бессарабской Области.* Москва: Печатня А. Снегиревой, 1913, 236 с.
177. КЕРСНОВСКИЙ, А. *История русской армии.* Т. 1-4. Москва: Голос, 1992 – 1995.
178. КОВАЛЕВСКИЙ, Е. *Война с Турцией и разрыв с Западными державами в 1853 и 1854 годах.* Санкт-Петербург: Тип. братьев Глазуновых, 1871, 235 с.
179. *Краткая история 12-го пехотного Великолуцкого полка.* Москва: Т-во скоропечатни А.А. Левенсона, 1911, 396 с.
180. КРИВОЛАПОВ, А. Фельдмаршал И.Ф. Паскевич и проблема стратегии России в Восточной войне 1853 – 1856 г.г. *În: Русский Сборник. Исследования по истории России, Т.7. Военная политика императора Николая I,* Москва, 2009, 270 с.
181. КРУШЕВАН, П. *Бессарабия. Географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник. Издание газеты "Бессарабец".* Москва: Типография А.В. Васильева, 1903, 520 с.
182. КРУЧЕНИН, А. *Российский полк с финским именем. Очерки истории Оровайского полка. (1811 - 1910).* Екатеринбург: Издательство УМЦ УПИ, 2006, 162 с.
183. КРЮЧКОВ, Вл. *95-й пехотный Красноярский полк. История полка 1797 – 1897 г.г.* Санкт-Петербург: Паровая скоропечатня Я.И. Либермана, 1897, 492 с.

184. *Кубанский календарь на 1914 год*. Екатеринодар: Типография Кубанского Областного Правления, 1914, 273 с.
185. КУЗНЕЦОВ, В. Военная служба полков Оренбургского и Уральского казачьих войск после Отечественной войны 1812 года. *Ип: Вестник Челябинского государственного университета*, т. 12 (150). История. Выпуск 31, 2009, с. 63-68.
186. КУШКО, А., ТАКИ, В. *Бессарабия в составе Российской империи (1812 - 1917)*. Москва: Новое литературное обозрение. (Серия „Histotia Rossica/Окраины Российской империи”), 2012, 400 с. ISBN 978-5-86793-970-0.
187. ЛАШКОВ, Н. *Бессарабия – к столетию присоединения к России 1812 – 1912 г.г. Географический и историко-географический обзор состояния края*. Кишинев: Типография Бессарабского Губернского Правления, 1912, 63 с.
188. ЛИПРАНДИ, И. *Обозрение пространства, служившего театром войны России с Турцией с 1806 по 1812 год. Составлено в 1841 году*. Санкт-Петербург: Типография Департамента генерального Штаба, 1854, 95 с.
189. ЛИПРАНДИ, И. *Краткий очерк этнографического, политического, нравственного и военного состояния христианских областей. Придунайские Княжества*. Москва: Императорское Общество Истории и Древностей Российских, 1877, 14 с.
190. ЛИПРАНДИ, И. *Общие сведения об Европейской Турции*. Москва: Императорское Общество Истории и Древностей Российских, 1877, 39 с.
191. ЛИПРАНДИ, И. *Взгляд на настоящий театр военных действий на Дунае и на содействие, которое мы можем встретить в Болгарии*. Москва: Университетская типография, 1878, 80 с.
192. ЛИХУТИН, М. *Записки о походе в Венгрию в 1849 году*. Москва: Типография А.И. Мамонтова и Ко., 1975, 279 с.
193. ЛУКАШЕВИЧ, К. *Оборона Севастополя и его славные защитники*. Москва: Издание Т-ва И.Д. Сытина, 1912, 304 с.
194. ЛУКЪЯНОВИЧ, Н., *Описание турецкой войны 1828 и 1829 годов*. СПб.: Типография Эдуарда Праца, Часть 1-4, 1844-1847.
195. ЛЯХОВ, М., *Русская армия и флот в войне с Османской Турцией в 1828-1829 годах*. Ярославль: Верхне-Волжское книжное издательство, 1972, 304 с.
196. МАРТЫНОВ, А. *История 12-го драгунского Стародубовского полка*. Санкт-Петербург: Тип. „Бережливость”, 1902, 329 с.

197. *Материалы для истории 41-го пехотного Селенгинского полка с 29 ноября 1796 по 29 ноября 1896 г.* Луцк: Типо-литография С.И. Бонка, 1896, 208 с.
198. *Материалы для составления истории 42-го пехотного Якутского полка.* Кременец: Тип. М.Д. Шумского, 1895, 46 с.
199. МЕЩЕРЮК, И. *Социально-историческое развитие болгарских и гагаузских сел южной Бессарабии (1808-1856).* Кишинев: РИО АН МССР, 1971, 341 с.
200. МИРОНОВ, Б. *Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.).* СПб: Издательство «Дмитрий Буланин», т. 1-2, 2003, 548+583 с. ISBN 5-8607-257-0.
201. МИХАЙЛОВСКИЙ-ДАНИЛЕВСКИЙ, А. Из воспоминаний Михайловского-Данилевского. Путешествие с императором Александром I по Южной России. *Îп: Русская Старина*, нр. 7, Санкт-Петербург, 1877, с. 156-198.
202. МИХАЙЛОВСКИЙ-ДАНИЛЕВСКИЙ, А. Записки. 1829. *Îп: Русская Старина*, Т. 79, Санкт-Петербург, 1893, с. 175-207.
203. МИХНЕВИЧ, Н. *Основы русского военного искусства. Сравнительный очерк состояния военного искусства в России и Западной Европе в важнейшие исторические эпохи.* Санкт-Петербург: Типография штаба Отдельного Корпуса Пограничной Стражи, 1898, 178 с.
204. МИХНЕВИЧ, Н. *История военного искусства с древнейших времен до начала девятнадцатого столетия.* Санкт-Петербург: Паровая скоропечатня П.О. Яблонского, 1896, 537 с.
205. МРОЧКОВСКИЙ, К. *Краткая история 9-го пехотного Староингермаландского генерал-фельдмаршала Князя Михаила Голицина полка. Для нижних чинов. 1703 – 1892.* Москва: Типо-литография В.А. Просина, 1892, 128 с.
206. МУНТЯН, М. Динамика урожайности зерновых культур в Бессарабии в первой половине XIX века. *Îп: Ученые записки Кишиневского Государственного Университета.* Том 73 (серия историческая). Кишинев, 1964, с. 25-41.
207. МУРАШЕВ, Г. Титулы, чины, награды. Санкт-Петербург: Полигон, 2003, 347 с. ISBN 5-89173-148-7.
208. НЕПОКОЙЧИЦКИЙ, А. *Описание войны в Трансильвании в 1849 г.* Санкт-Петербург: Военная типография, 1866, 326 с.
209. НИКОЛАЕВ, Е. *История 50-го пехотного Белостокского Его высочества Герцога саксен-Альтенбургского полка. 1807 – 1907 г.г.* Санкт-Петербург: Т-во Р. Голике и А. Вильборг, 1907, 558 с.

210. *Одесский Краснознаменный*. Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1975, 343 с.
211. ПАВЛЕНКО, Н. *Русская артиллерия. Очерки по истории русской артиллерии 1389 – 1812*. Москва: Государственное военное издательство, 1940, 140 с.
212. Полковник ПАВЛЮК. *История 51-го пехотного Литовского Его Императорского высочества наследника Цесаревича полка. 1809 – 1909 г.г.* Т.1-2. Одесса: Типо-литография Одесского Военного Округа, 1909, 1066 с.
213. *Памятная книжка Бессарабской Области на 1862 год*. Кишинев: Областная типография, 1862, 272 с.
214. ПАНФИЛОВ, С. Государственные, земские и помещичьи повинности царан в 40-60-г.г. XIX в. În: *Социально-экономическое развитие Бессарабии в XIX в. Вопросы истории. Межвузовский Сборник*. Кишинев: Издательство ”Штиинца”. 1977, с. 75-96.
215. ПЕТРОВ, А. *Русская военная сила. История развития военного дела от начала Руси до настоящего времени*. Т. 1-2. Москва: Типо-литография И.Н. Кушнерев и Ко, 1897, 569 с.
216. ПЕТРОВ, А. *Война России с Турцией. Дунайская кампания 1853 и 1854 годов*. Т. 1-2. Санкт-Петербург: Военная типография, 1890, 410 с.
217. ПИРОЖНИКОВ. *История 10-го пехотного Новоингерманландского полка*. Тула: Электротпечатня и типография И.Д. Фортунатова, 1913, 498 с.
218. ПОЛИВАНОВ, А. *Очерки устройства продовольствия русской армии на Придунайском театре в камании 1853 – 1854 и 1877 годов*. Санкт-Петербург: Николаевская академия генерального штаба, 1894, 312 с.
219. *Полное Собрание Законов Российской Империи с 1649 г.*, том XXXI., Собрание I, нр. 24704. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, с. 783-803.
220. *Полное Собрание Законов Российской Империи с 1649 г.*, том XXXII., Собрание I, нр. 24971. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, с. 23-39.
221. *Полное Собрание Законов Российской Империи с 1649 г.*, том XXXII., Собрание I, нр. 25513. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, с. 715.
222. *Полное Собрание Законов Российской Империи с 1649 г.*, том XXXII., Собрание I, нр. 25420. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, с. 596.

223. *Полное Собрание Законов Российской Империи с 1649 г., том XXXVI, пр. 26617.* Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830, с 5.
224. *Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, отделение 1,* Том VI, закон пр. 4354. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1832, с 160.
225. *Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе, отделение 1,* Том IX, закон пр. 7119. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1835, с 402.
226. *Полное Собрание Законов Российской Империи. Собрание второе, отделение первое,* Том XX, закон пр. 18756. Санкт-Петербург: Второе Отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1846, с 234.
227. *Положение о провиантском, приварочном и фуражном довольствии войск. Высочайше утвержденное 31-го июля 1871 г. с раскладками по новым табелям с их довольствий. Справочная книжка для лиц, заведующих продовольственной частью в войсках и управлениях.* Санкт-Петербург: Военная типография, 1871, 105 с.
228. ПУЗАНОВ, В. *История 5-го Донского казачьего войскового атамана Власова полка.* Саратов: Типо-литография П.С. Феоктистова, 1913, 690 с.
229. ПОПОВ, Ф. *История 48-го пехотного Одесского полка.* Т. 1-2. Москва: Тип. Русского т-ва, 1911, 693 с.
230. ПУЗЫРЕВСКИЙ. *Польско-русская война 1831 г.* Т. 1-2. Санкт-Петербург: Военная типография, 1890, 673 с.
231. *55-й Подольский пехотный полк. История служения отечеству.* Бендеры: ООО „Издательско-полиграфическое предприятие ПАПФ”, 2007, 28 с.
232. РЕДИГЕР, А. *Заметки по военной администрации.* Санкт-Петербург: Типо-литография В. Фреймана, 1885, 105 с.
233. РЕДИГЕР, А. *Устройство полевого управления в нашей армии.* Санкт-Петербург: Военная типография, 1890, 59 с.
234. РЕДИГЕР, А. *Учебные записки по военной администрации.* Санкт-Петербург: Типо-литография В. Фреймана, 1888, 484 с.
235. РУСИНА, Ю. *Методология источниковедения. Учебное пособие.* Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 2015. 204 р. ISBN 978-5-7996-1466-9.

236. *Сборник известий относящихся до настоящей войны 1853 – 1856 г.г.* Отдел II, Книги XIII-XXIV. Санкт-Петербург: Типография Н. Путилова, 1854-1859.
237. *Сборник сведений о георгиевских кавалерах и боевых знаках отличия Кавказских войск.* Тифлис: Типография Я.И. Либермана, 1901, 459 с.
238. *Свод военных постановлений.* Санкт-Петербург: 2-е отделение собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1859.
239. СВИНЬИН, П. Описание Бессарабской Области. Составлено ведомства государственной коллегии иностранных дел надворным советником Павлом Свиньиным, 1816 года, 1-го июня. *Îп: Записки Одесского общества истории и древностей*, т.6. Одесса: 1867, с. 175-320.
240. СМИРНОВ, Я. *История 65-го пезотного Московского Его Императорского Высочества Государя наследника Цесаревича полка. 1642 – 1700 – 1890.* Варшава: Типография Г.Ю. Рундо, 1890, 612 с.
241. *Список генералам, штаб-и обер-офицерам всей Российской Армии, с показанием чинов, фамилий и знаков отличия.* Санкт-Петербург: Военная типография Главного штаба Его Императорского Величества, 1831, 1052 с.
242. *Справочная книжка для русских офицеров.* Санкт-Петербург: Типография второго отделения Собственной Е.И.В. Канцелярии, 1875, 1448 с.
243. *Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой, или Буджака с приложением генерального плана сего края, составленного при гражданской съёмке Бессарабии, производившей по Высочайшему повелению размежевание земель оной на участки с 1812 по 1828-й год.* Аккерман: Издательство Аккерманского земства, 1899, 523 с.
244. *Столетие Военного Министерства. 1802-1902. Исторический очерк развития военного управления в России.* Т.1. Санкт-Петербург: Типография М.О. Вольфа, 1902, 679 с.
245. *Столетие Военного Министерства. 1802-1902. Главный Штаб. Т.4, Часть 1, книга 2, Отд. 2. Организация, расквартирование и передвижение войск.* Санкт-Петербург: Типография М.О. Вольфа, 1902, 399 с.
246. *Столетие Военного Министерства. 1802-1902. Т.5. Главное интендантское управление. Часть 1. Введение и царствование императора Александра I.* Санкт-Петербург: Типография М.О. Вольфа, 1903, 517 с.
247. ТАРЛЕ, Е. *Крымская война.* *Îп: Сочинения*, Т. VIII-IX. Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1959, 1187 с.

248. ТОРНАУ, Ф. *Воспоминания русского офицера*. Москва: АИРО ХХ, 2002, ISBN 5-887-35-093-8, 383 с.
249. ФАДЕЕВ, Р. *Мнение о восточном вопросе. По поводу последних рецензий на Вооруженные силы России*. Санкт-Петербург: Типография Департамента Уделов, 1870, 99 с.
250. ФЕДОРОВ, В. *Вооружение русской армии за XIX столетие с атласом чертежей различных образцов ручного огнестрельного оружия, бывших на вооружении русской армии*. Санкт-Петербург: Т-во Художественной печати, 1911, 432 с.
251. *Хроника Российской Императорской армии, составленная по Высрчайшему повелению*. Часть I-VII. Санкт-Петербург: Военная типография, 1852.
252. ШЕЛЕХОВ. *История 145-го пехотного Новочеркасского Императора Александра III полка 1796 – 1896*. Санкт-Петербург: Типография Е. Евдокимова, 1896, 583 с.
253. ШИМАНСКИЙ, П. Бой при Четати. În: *Военный Сборник*. Санкт-Петербург, 1904, с. 43-51.
254. ЭММАНУЭЛЬ, А. Воинский постой в Бессарабии в 1864 и 1865 годах. În: *Записки Бессарабского Областного Статистического Комитета*, Том второй. Кишинев: Типография Областного Правления, 1867, с. 319 – 327.
255. *Энциклопедия военных и морских наук. Составлена под главною редакцией генерал-лейтенанта Леера*. Т. I-VIII. Типография В. Безобразова и Ко., 1883-1897.
256. ЯКОВЕНКО, И. *Нынешнее состояние турецких княжеств Молдавии и Валахии и российской бессарабской области с картою. Изображённое в письмах; с историческим и статистическим описанием сих земель, нравов, обычаев и домашнего быта тамошних жителей; с росписями всех бывших доньше в Молдавии и Валахии Господарей, и с объяснением рыхзных чинов и должностей*. Санкт-Петербург: Типография А. Смирдина, 1828, 293 с.
257. ЯКОВЕНКО, И. *Молдавия и Валахия с 1820 по 1829 год. В письмах*. Санкт-Петербург: Типография Н. Греча, 1834, 211 с.
258. ЯКОВЛЕВА, Л. Развитие постоянной повинности в России в XVIII – XIX в.в. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Саратов, 2008. În: http://discollection.ru/article/16102008_jakovleva_ljudmila_evgenevna_719777/ (vizitat 28.01.2020)

Literatura în limba engleză:

259. BADEN, C. *The Ottoman Crimean War, 1853-1856*. Leiden-Boston, 2010, 427 p. ISBN 978-90-04-18205-9.
260. CLARCK, Ch. U. *Bessarabia: Russia and Roumania on the Black Sea*. New York: Dodd, Mead & Company, 1927, 341 p.
261. CURTISS, J.S. *Russia`s Crimean War*. New York: Durham, 1979, 597 p. ISBN 978-06-08-17317-7.
262. ORLANDO, F. *Crimea. The last Crusade*. New York: Penguin Books, 2010, 575 p. ISBN 071-3997-044.
263. KING, Ch. *The Moldovans; Romania, Russia and the Politics of Culture*. New York: Hoover Institution Press, 2000, 304 p. ISBN 978-08-17-99792-2.
264. LEȘCU, A. Polish Insurrection (1863-1864) and Bessarabia. În: *Polish-Moldovan relations to the centenary of the regaining of independence by Poland. Reports of the Scientific International Conference, October, 22, 2018, Chișinău, Republic of Moldova*. Chișinău: Editura LEXON-PRIM, 2020, p.p.101-105. ISBN 978-9975-3424-0-7.
265. SETON-WATSON, R. W. *A history of the Romanians from roman times to the completion of unity*. Cambridge, 1934, 640 p.
266. WARNER, P. *The Crimean War: a reappraisal*. New York, 1973, 253 p. ISBN 978-14-22-35602-9.

Gradele militare existente în armata țaristă și echivalentele lor moderne

Trupe de uscat	Cavaleria	Trupe de cazaci	Marina	Echivalent modern
generalisim	-	-	-	Generalisim
general-feldmareșal	-	-	general-amiral	mareșal
general de infanterie, general de artilerie, general-inginer	general de cavalerie	-	amiral	general de armată
general-locotenent	general-locotenent	-	viceamiral	general-locotenent, general corp armată
general-maior	general-maior	-	contra-amiral	general-maior, general de divizie
brigadier (până 1799)	brigadier	-	căpitan-comandor	general de brigadă
colonel	Colonel	colonel	căpitan de rangul întâi	Colonel
locotenent-colonel	locotenent-colonel	locotenent-colonel (войсковой старшина)	căpitan de rangul doi	locotenent-colonel
maior (1698-1731, 1798-1884) căpitan (1884-1917)	Rotmistru	Esaul	locotenent-major	Maior
ștab-căpitan	ștab-rotmistru	subesaul	locotenent	Căpitan
porucic	Porucic	Sotnic	plutonier (miciman)	locotenent-major
podporucic	Cornet	horunjii	-	Locotenent
praporgic (din 1884 numai pe timp de război)	-	-	-	plutonier-adjutant

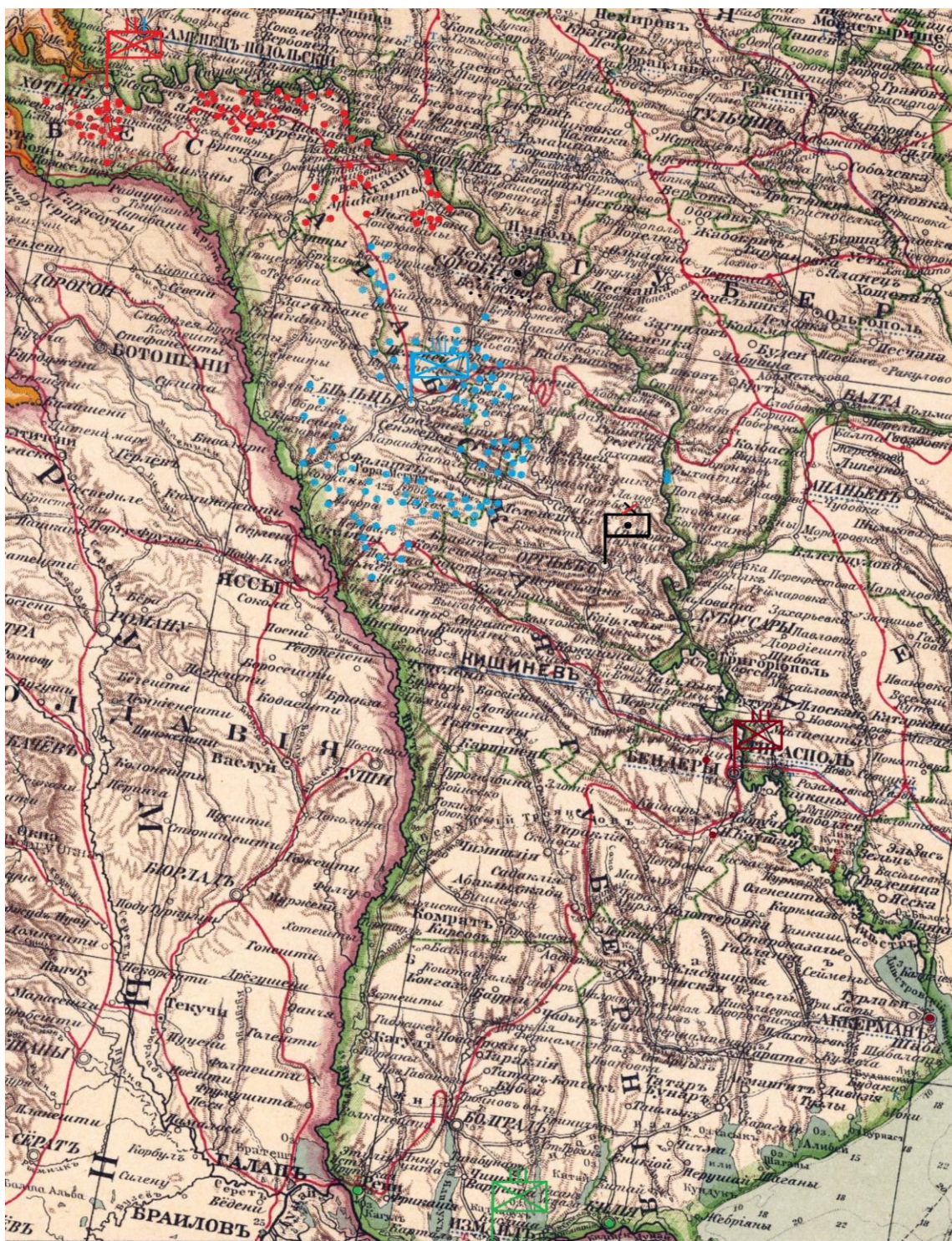
¹ Tabelul a fost alcătuit în baza: МУРАШЕВ, Г. Титулы, чины, награды. Санкт-Петербург: Полигон, 2003, р. 82-84.

Unități tradiționale de măsură de lungime, volum, masă, suprafață și echivalentele lor în sistemul metric

Denumire	Sistemul metric
Verstă	1,068 km.
Stânjen	2,1 m.
Cot	66 cm.
Arșin	71,1 cm.
Verșoc	4,4 cm.
Palmă	28 cm.
Deget	28 mm.
Vadră	13-15 l.
Oca	1,3 l.
Gârneț	3,28 l.
Cetvert	209,9 l.
Livră	400 gr.
Falcă	1,4 ha.
Pogon	6 441 mp.

¹ Tabelul a fost alcătuit în baza: Бессарабский календарь на 1907 год. Кишинев: Типография Бессарабского Губернского Правления, 1906, III, p. 65-66.

Situatia de efectivul Diviziei 24/16 Infanterie între anii 1832–1833

LEGENDA

	Regimentul Vânători Vilno		Regimentul Infanterie Brest
	Brigada 16 Artilerie		Regimentul Vîn.Lituanian
	Regimentul Vîn.Lituanian		Regimentul Inf. Bielostok

¹ Anexa a fost alcătuită de către autor în baza: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1922, f. 13– 18verso.

Statul-major al Diviziei – Chișinău

Regimentul Vânători Vilno

Statul-major al regimentului – orașul Hotin, compus din 800 de gospodării

Batalionul 1

Compania 1 Carabinieri – localitățile și numărul gospodăriilor: Rușin-212 gospodării, Prigorodoc-80, Arestovca (Rădăuți)-36, Rașcov-68, Cepănoasa-81, Nedobăuți-145, Gorodeuți-49, Poiana-60.

Compania 1 Vânători - Colincăuți-230, Malința-149, Zarojeni-118, Șirăuți-171, Bocicăuți-109.

Compania 2 Vânători - Stăuceni-133, Cristinești-69, Doljoc-73, Beresta-62, Malinești-62, Forostna-76, Belăuți-80, Sânger-45, Cruglic-98, Dolineni-135.

Compania 3 Vânători – Pascăuți-123, Dăncăuți-78, Pobureni-79, Hajdeu-85, Bălcăuți-74, Nesvoia-83, Cășla-Neghimov (Oselivka)-83, Bărnova-127, Moșaneț-82.

Batalionul 2

Compania 2 Carabinieri - Seliștea-203, Molodovo-145, Comarovca-213, Culișeuca-92, Cormani-68, Șebutinți-135.

Compania 4 Vânători – Romancăuți-176, Șerbiceni-147, Gvăzdăuți-124, Clocușna-123, Mândăcăuți-70, Vetreanca-88, Belousova-106.

Compania 5 Vânători – Noua-Suliță-136, Vălcineți-68, Hrubna-57, Ianăuți-126, Chelmenți-89, Bordug-81, Buzovița-100, Babin-126, Răsteu-106.

Compania 6 Vânători - Corjeuți-203, Balasinești-135, Caracușeni-122, Trinca-90, Târnova-124, Gordinești-104.

Batalionul 3, statul-major la Otaci-591

Compania 3 Carabinieri – Vasilinți-148, Cobâlceni-205, Ojeva-118, Lomaciniți-203, Mihalcovo-126.

Compania 7 Vânători – Naslavcea-133, Voloșcova-84, Secureni-188, Bărnova-127, Mereșeuca-97, Lipnic-84.

Compania 8 Vânători – cernoleuca-168, Climăuți-75, Corbu-100, Grinăuți-37, Rujnița-67, Mihălășeni-77, Gârbova-64, Cepeleuți-131.

Compania 9 Vânători – Arionești-155, Unguri-90, Rudii de Sus și Rudii de Jos-91, Tătărăuca-103, Teleșeuca-66, Visoca-110, Horodiște-87, Sudarca-65, Sauca-80, Braicău-86.

Brigada 16 Artilerie, statul-major și **Compania 1** la Orhei-469.

Compania 2 – Cotiujenii Mari-143.

Compania 3 – Soroca-386, Bujorăuca-59, Rublenița-84, Cosăuți-121, Voloșnița-73, Cureșnița-59, Solcani-50, Băxani-79, Hristici-95, Parcani-48, Vădeni-75, Priticeni-108, Stoicani-78, Racovăț-109, Vasilcău-101, Trifăuți-80.

Regimentul Vânători Lituanian, statul-major în Bălți-829.

Batalionul 1, statul-major la Florești-500.

Compania 1 Carabinieri – Obreja-150, Ciuciulea-161, Ustia-104, Limbeni-110, Dușmani-88, Glodeni-126, Căldăruși-35.

Compania 1 Vânători – Albinet-152, Năvârneț-131, Călugăr-44, Musteața-100, Sărata-158, Bocșa-22, Scumpia-91, Risipeni-45, Izvoare-75.

Compania 2 Vânători – Pietrosu-173, Șoltoiaia-108, Negureni-38, Tescoreni-100, Mircești-75, Bogheni-48, Mânzătești-82, Cornești-145.

Compania 3 Vânători – Bușila-101, Zăzuleni-37, Florești-60, Cioropcani-33, Buciumeni-50, Ciolaca-85, Pârlița-86, Bumbăta-155, Rădeni-137, Unțăști-42.

Batalionul 2, statul-major la Strâmba-201.

Compania 2 Carabinieri – Pelinia-133, Singureni-60, Hăsnășenii Mari-116, Hăsnășenii Mici-40, Cubolta-146, Căinari Vechi-85, recea-130, Izvoare-62.

Compania 4 Vânători – Alexandreni-128, Putinești-51, Gura Căinarului-94, Sevrova-87, Lunga-61, Trefănești-41, Frumușica-77, Mărculești-35, Florești-82, Heciul Nou-157.

Compania 5 Vânători – Prajila-169, Țăplești-81, Heciul Vechi-58, Băhrinești-86, Gura Camencii-52, Gvozdova-33, Bobulești-47, Stărceni-27, Ghindești-42, Borodniceni-30, Țăra-34, Rogojeni-31, Cintulești-166.

Compania 6 Vânători – Chetrosu de Sus-172, Măcăreuca-83, Bulbocea-127, Mândăcul Nou și Vechi-138, Ghizdita-102, Drochia-95, Târnova-123.

Batalionul 3, statul-major în Telenești-478.

Compania 3 Carabinieri – Ghiliceni-98, Cucioaia-55, Măndrești-97, Beșeni-44, Năpădeni-148, Condrătești-85, Sinești-93, Hârcești-56, Ciulucani-50, Mihălașa-44.

Compania 7 Vânători – Ciuciuleni-89, Iezăreni, 123, Chișcăreni-205, Cozești-51, Zgărdești-63, Flămânzeni-47, Coșcodeni-14, Dumbrăvița-96, Bursuceni-42, Măgura-107.

Compania 8 Vânători – Copăceni-162, Prepelița-113, Drăgănești-225, Sângerei-277, Biliceni-187.

Compania 9 Vânători – Văduleni-133, Bănești-97, Pepeni-133, Bălășești-71, Brânzeni-85, Căzănești-71, Negureni-30, Chițcani-48, Verejeni-79, Țânțăreni-52.

Regimentul Infanterie Brest

Statul-major al regimentului la Ismail - 700.

Batalionul 1: Reni - 195.

Batalionul 2: cetatea Ismail.

Batalionul 3: cetatea Chilia.

Regimentul Infanterie Bielostok

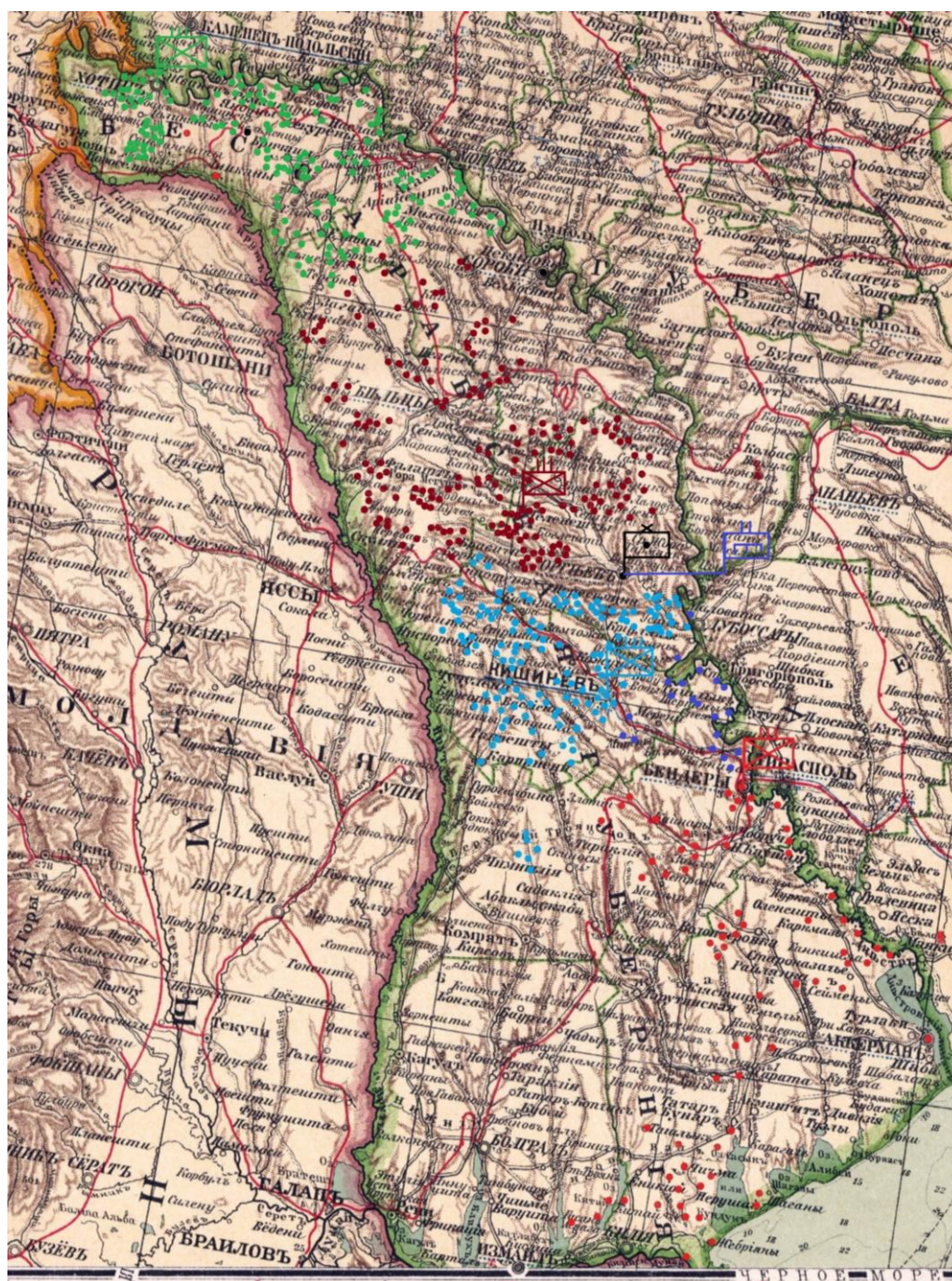
Statul-major al regimentului: cetatea Tighina.

Batalionul 1: Hârboveț-128.

Batalionul 2: Căușeni-155.

Batalionul 3: cetatea Akkerman (Cetatea Albă).

Situația de efectivul Diviziei 17/14 Infanterie în anul 1836 cu indicarea numărului de case în localități.

LEGENDA			
	Regimentul Infanterie Volînia		Regimentul Vânători Jitomir
	Brigada 14 Artilerie		Batalionul 6 Geniu
	Regimentul Infanterie Minsk		Regimentul Vânători Podolsk

¹ Anexa a fost alcătuită de către autor în baza: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2061, f. 34 verso, 69-69 verso; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2728, f. 379 – 391verso.

Statul-major al Diviziei 14 Infanterie la Chişinău

Statul-major al Brigăzii 1 la Chişinău

Regimentul Infanterie Volânia

Statul-major al regimentului la Tighina - 760 de case

Statul-major al Batalionului 1 la Tighina - 760 case, Fărlădeni, 73 case.

Compania 1 Grenadier: Chiţcani-165, Tănătari-66, Copanca-168, Chircăieşti-60.

Compania 1 Muşchetari: Căuşeni-221, Zaim-88, Baccealia-130, Opaci-105, Coşcalia-100.

Compania 2 Muşchetari: Căinari-234, Cărbuna-133, Gangura-127, Sagaidac-126.

Compania 3 Muşchetari: Tocuz-108, Sălcuţa-111, Taraclia-83, Baimaclia-41, Batâr-96.

Batalionul 2, statul-major la Akkerman (Cetatea Albă) – 1 500 de case

Compania 2 Grenadier: Țăriceanca-85, Petropavlovca-48, Răileanca-111, Moldovca(Crutoiarovca)-119.

Compania 4 Muşchetari: Plahtievca-158, Gura-Cilighider (Novoselovca)-83, Voznesenscoe-28, Vedenscoe-24, Uspenscoe-51.

Compania 5 Muşchetari, Compania 6 Muşchetari: Akkerman (Cetatea Albă)

Batalionul nr.3, statul-major la Caplani-111.

Compania 3 Grenadier: Talmaz-261, Cioburciu-89, Răscăieţi-78, Carahasani-57.

Compania 7 Muşchetari: Olăneşti-140, Purcari-100, Răscăieţi-78, Carahasani-57.

Compania 8 Muşchetari: Crocmaz-110, Gealair-43, Ivanovca-62, Petrovca-17, Tudora-59, Palanca-44.

Compania 9 Muşchetari: Alexandrovca-64, Feşteliţa-65, Copceac-41, Semionovca-50, Nicolaevca-47, Frumuşica-46, Săiţi-45.

Batalionul 4, statul-major la Tatarbunar-150.

Compania 4 Grenadier: Neruşai-125, Chitai (Cervonâi Iar)-140, Dimitrievca-63, Cişmea-100, Spascoe-35, Baccealia-30, Furmanca-68.

Compania 10 Muşchetari: Galileşti (Desantnoe)-98, Cariacica (Mirnoe)-30, Drăculea (Trudovoe)-70, Vâlcov-103, Jibrieni (Primorskoe)-43.

Compania 11 Muşchetari: Muravleanca-35, Hadji-Curda (Kamâşovka)-92, Hasan-Aspaga (Persotramevovoe) -100.

Compania 12 Muşchetari: Tatarbunar, Taşlâc-90, Borisăuca (Borisovca)-62, Zalocari (Liman)-101, Pavlovca-61, Şagani (Promorskoe)-98, Mihailovca-93.

Compania asigurare- Lipcani-95, Borisovca-45 din ținutul Hotin.

Regimentul Infanterie Minsk, statul major la Chişinău.

Efectivul convalescent: Buiucani-64, Durleşti-110, Munceşti-52, Băcioi-150.

Batalionul 1, statul-major la Lăpuşna-270.

Compania 1 Grenadier: Hînceşti-350, Porumbreni-40, Logăneşti-115, Fărlădeni-14, Mereşeni-80, Buţeni-110, Săcăreni-120.

Compania 1 Muşchetari: Sărata-150, Caracui-170, Cenac-80, Arâc-80, Javgur-150, Ialpujeni-69.

Compania 2 Muşchetari: Bujor-265, Dădiceni-159, Cărpineni-170, Topor-20, Bălceana-55, Negri-31.

Compania 3 Muşchetari: Ruseştii Vechi-120, Ruseştii Noi-60, Ulmu-120, Drăguşanii Noi-100, Manoileşti-100, Văşieni-150, Bardar-60, Hansca-46, Costeşti-115.

Batalionul 2, statul-major la Ciuciuleni-268.

Compania 2 Grenadier: Ciuciuleni, Drăguşenii Vechi-100, Dahnovici-26, Stolniceni-74, pereni-45, Bolţun-70, Paşcani-48, Vădeni-18, Secăreni-28, Sparueţi-29.

Compania 4 Muşchetari: Suruceni-82, Scoreni-103, Micleşti-78, Dănceni-70, Ialoveni-150, Condrîţa-15, Malcoci-50, Pereni-20, Negreşti (Brăila)-76.

Compania 5 Muşchetari: Lozova-150, Dolna-60, Micleuşeni-77, Iurceni-100, Sadova-140, Cristeşti-59, Cioreşti-90, Vorniceni-140, Lăpuşniţa-11.

Compania 6 Muşchetari: Nisporeni-230, Vărzăreşti-72, Boldureşti-100, Selişte-150, Pânăşeşti-40, Ciuteşti-40, Mitoc-10, Şendreni-30.

Batalionul 3, statul-major la Călărași-210.

Compania 3 Grenadierii: Călărași, Tuzara-116, Păulești-94, Nișcani-55, Hârjăuca-26, Palanca-38, Gălești-124, Vârzașești-83, Pitușca-96, Horodiște-120, Pârjolteni-70, Buda-34, peticeni-38, Dricova-18.

Compania 7 Mușchetarii: Vălcineț-174, Temeleuți-50, Sălăjeni-100, Milești-100, Bălănești-60, Găureni-49, Vânători-40, Bahmut-116, Pârjolteni-68.

Compania 8 Mușchetarii: Strășeni-173, Scorțeni-88, Roșcani-60, Pânășești-24, Căpriană-50, Bilești-80, Rădeni-69, Tătărești-105, Recea-100, Râșcova-20.

Compania 9 Mușchetarii: Cojușna-201, Sireț-150, Trușeni-143, Glodești-88, Micăuți-40, Drăslăceni-20, Bulboaca-15.

Batalionul 4, statul-major la Peresecina-234.

Compania 4 Grenadierii: Peresecina, Miclești-86, Stețcani-64, Stâncă-70, Teleșeu-85, Ivancea-40, Ișnovăț-60, Seliște-140, Lucășeuca-30, Popești-16, Hodorca-10, Brănești-46, Furceni-60.

Compania 10 Mușchetarii: Cobâlca-110, Țigănești-100, Bezina (Donci)-50, Tabăra-27, Camenca-68, Zubrești-163, Chirianca-30, Voinova-71, Onești-41.

Compania 11 Mușchetarii: Hârtopul Mare-140, Hârtopul Mic-30, Seliște-150, Cruglic-25, Ohrincea-50, Bălășești-94, Ustia-96, Jăvreni-28, Răculești-60.

Compania 12 Mușchetarii: Măscăuți-218, Butuceni-120, Trebujeni-64, Mărcăuți-52, Molovata-133, Holercani-86, Susleni-104.

Compania asigurare la Chișinău.

Regimentul Vânătoari Jitomir, statul-major la Hotin-845.

Echipe independente: Otaci-70, Prigorodic-102, Arestovca (Rădăuți)-34, Anadol-37, Darabani-41.

Batalionul 1, statul-major la Clișcăuți-462.

Compania 1 Carabinierii: Șirăuți-123, Zarojeni-160, Nedobăuți-188, Cepănoasa-98, Rucșin-229, Cășla-Negimov (Oselivka)-123, Percăuți-122, Capelăuți-90.

Compania 1 Vânători: Malința-183, Șișcăuți-73, Șilăuți-208, Băscăuți-165, Săncăuți-114, Grozița-205, Poiana-61.

Compania 2 Vânători: Dinăuți-158, Malinești-80, Cristinești-82, Doljoc-76, Bașcani-116, Beresta-56, Belăuți-105, Forostna-83, Șerbinți-47, Cerlena Mare-111, Cotelău-103.

Compania 3 Vânători: Dolineni-145, Stăuceni-105, Cruglic-118, Hâjdeu-90, Tulbureni-92, Pășcăuți-134, Dăncăuți-97, Stăniliești-111, Nesvoia-90, Bălcăuți-104.

Batalionul 2, statul major la Briceni-437.

Compania 2 Carabinierii: Cotiujeni-202, Berlinți-78, Larga-316, Varticăuți-100, Medveja-53, Zelena-44, Nelipăuți-50, Noua-Suliță-150, Rosoșani-105.

Compania 4 Vânători: Chelmenți-194, Vălcineț-81, Conovca-38, Moșaneț-109, Lencăuți-164, Voronovița-84, Bârnova-150, Babin-188, Bordug-74, Nagureni-79, Macarovca-62, Grușevița-161.

Compania 5 Vânători: Molodovo-154, Seliște-218, Ianăuți-158, Hrubna-60, Polivanov-Iar-31, Buzovița-148, Răsteu (Dnistrivka)-159, Comarovca-258.

Compania 6 Vânători: Romancăuți-183, Șerbiceni-180, Văscăuți-157, Grimăncăuți-165, Șebutița-130, Gvăzdăuți-63, Culișeuca-84, Mihalcovo-133, Vetreanca-114, Cozmani-69.

Batalionul 3, statul-major la Secureni-247, Voloșcovo-93, Naslavcea-184.

Compania 3 Carabinierii: Cobălceni-220, Vasiliuți-83, Răspopița-126, Ojeva-148, Lomacița-250, Belousovca-37, Neparotovo-192.

Compania 7 Vânători: Ocița-152, Mândăcăuți-60, Gvăzdăuți-110, Clocușna-103, Bârnova-147, Verejeni-94, Dângeni-88, Lipnic-147, Paustova-39.

Compania 8 vânători – cernoleuca-133, Climăuți-73, Camatarca-61, Corbu-135, Rediul Mare-69, Moșana-17, Dondiușeni-85, Țaul-70, Plop-110, Horodiște-90, Boroseni-16, Braicău-40, Sudarca-76.

Compania 9 Vânători: Briceni-112, Sauca-80, Rudii de Sus-57, Arionești-154, Unguri-88, Rudii de Jos-18, Samoleuca-50, Tătărauca-94, Teleșenca-41, Tătărauca Veche-46, Cremenciug-110, Oclanda-30, Iarova-58, Bădiceni-118, Visoca-85, Darcăuți-65, Mălcăuți-24.

Batalionul 4, statul-major la Târnova-136, Hlinaia-133, Cococeni-71.

Compania 4 Carabinierii: Fetești-138, Trinca-83, Burlănești-76, Buzdugeni-18, Bleșinăuți (Bleșteni)-100, Volodeni-52, Brânzeni-154, Porciuleanca-82, Zăbriceni-99, Terebna-90.

Compania 10 Vânători: Caracușeni-127, Balasinești-135, Beleavinița-290, Tabani-90, Colicăuți-92, Trestieni-18, Corjeuți-205.

Compania 11 Vânători: Cepelenți-166, Bălcăuți-78, Căncăuți-73, Paladea-48, Rujnița-51, Grincăuții de Sus-44, Mărcăuți-65, Trebisăuți-85, Bulboaca-46, Corestăuți-73, Mihălășeni-70, Hădărăuți-115.

Compania 12 Vânători: Edineț-105, Ruseni-82, Fântâna Albă-53, Parcova-99, Chetroșica-15, Brătușeni-33, Cupcini-100, Chiurt-40, Sofrâncani-13, Bechir-29, Pociumbeni-52, Pociumbăuți-67, Druța (Stângăceni)-97, Văratice-96.

Brigada 14 Artilerie

Bateria 3 Artilerie – Cotiujeni.

Bateria 3 Artilerie ușoară – Soroca.

Bateria 5 Artilerie ușoară – Orhei.

Brigada 2, statul-major la Bălți-829.

Regimentul Vânători Podolsc, statul-major la Telenești-471, Inești-89, Mihălașa-44, Ciulucani-50, Măndrești-34, Budăi-78, Leușeni-104, Zăicani-40, Verejeni-79.

Batalionul 1, statul major la Bălți, Slobozia-91, Bălții Noi-157.

Compania 1 Carabinieri: Cubolta-146, Hăsnășeni Mari-110, Gura Căinarului-94, Putinești-50, Țăplești-81, Mîcolaevca-128, Lunga-70, Recea-38, Hăsnășeni Mici-40, Prajila-169, Băhrinești-89.

Compania 1 Vânători: Strâmba-201, Singurești-80, Pelinia-180, Recea-154, Răcăria-39, Râșcani-114, Borosenii Vechi-88, Borosenii Noi-81.

Compania 2 Vânători: Mîndîc-138, Drochia-98, Șurlea-30, Ghizdita-103, Târnova-123, Scăieni-160, Frasin-24, Ruseni-120.

Compania 3 Vânători: Izvoare-62, Bolboci-125, Căinari Vechi-33, Scăieni-32, Răduleni-50, Vădeni-73, Sevirovca-85, Trifănești-40, Frumușica-70, Măcăreuca și Cotova-100, Chetrosu de Sus-160, Chetrosu de Jos-50.

Batalionul 2, statul-major la Fălești-300, Călugăr-120.

Compania 2 Carabinieri: Albineț-175, Năvârneț-131, Musteța-100, Pânzăreni-106, Sărata-158.

Compania 4 Vânători: Glodeni-126, Dușmani-88, Căldăruși-32, Chirița-40, Zăicani-163, Cupcini-42, Hiliuți-44, Stăncăuți (Șaptebani)-25, Mălăiești-50, Gălășeni-75, Camenca-70, Burești-62.

Compania 5 Vânători: Obreja-152, Limbeni-110, Ustia-104, Odaia-75, Pârlița-100, Ciuciulea-161.

Compania 6 Vânători: Șoltoia-108, Sculea-90, Bocșa-22, Izvoare-75, Risipeni-40, Stolniceni-44, Cioropcani-27, Florești-20, Ciolacu-80, Pârlița-80, Bumbăta-150, Cornești-140.

Batalionul 3, statul-major la Chiștelnița-165, Sărăteni-142.

Compania 3 Carabinieri: Pepeni-133, Prepelița-103, Bănești-97, Bălănești-71, Văduleni-158, Brânzeni-85, Drăgănești-253, Cotiujeni-20, Ciutulești-169.

Compania 7 Vânători: Scorteni-105, Țanțăreni-52, Îndărăpnici (Nucăreni)-60, Negureni-32, Căzănești-69, Meșeni-104, Târșiței-50, Ignăței-90, Peciște-110, Răspopeni-90, Chipeșca-70, Bodești-50, Dobrușa-60, Olișcani-113,

Compania 8 Vânători: Sârcova-222, Fuzăuca-80, Sămășcani-110, Șoldănești-60, Parcani-60, Lipceni-60, Țahnăuți-90, Țareuca-101, Cinișăuți-120, Echimăuți-60, Pripiceni-80.

Compania 9 Vânători: Cuizăuca-105, Ghiduleni-50, Zahoreni-30, Curleni (Podgoreni)-60, Sirota-30, Chipirceni-140, Biești-80, Cihoreni-60, Hodoroagea-60, Pohrebenești-106, Izvoare-139, Șercani-60, Cobăleni-40, Meșeni-30, Pereni-76, Pripeceni-40, Trufești-50.

Batalionul 4, statul major la Rădeni-126, Carpovo-176.

Compania 4 Carabinieri: Iezăreni-123, Ciuciuleni-89, Glinjeni-160, Cozești-53, Zgărdești-22, Măgura-106, Chișcăreni-205, Pietrosu-48, Copăceni-162, Sângerei-277, Biliceni-187.

Compania 10 Vânători: Sinești-93, Bogheni-45, Condrătești-33, Mănzătești și Măndrești-82, Mircești-118, Tescoreni-50, Hârcești-75, Bublești-47, Coșcodeni-38, Flămândești-33, Bourceni-42, Negureni-38, Cucioaia-55, Dumbrăvița-64, Chișla-15, Hălniceni-20, Boian-50, Năpădeni-50.

Compania 11 Vânători: Seliște-130, Hirova-90, Hirișeni-80, Dereneu-102, Onișcani-115, Hoginești-100, Crăsnășeni-80, Bogzești-17, Țibirica-116, Bravicea-185, Meleşeni-60.

Compania 12 Vânători: Săseni-102, Ghetlova-63, Bravicea-120, Hulboaca-47, Tresteni-50, Târzieni-40, Văprova-48, Morozeni-103, Breanovca-45, Ghermănești-50, Clișova-115, Coropceni-140, Văsieni-80.

Compania asigurare la Telenești

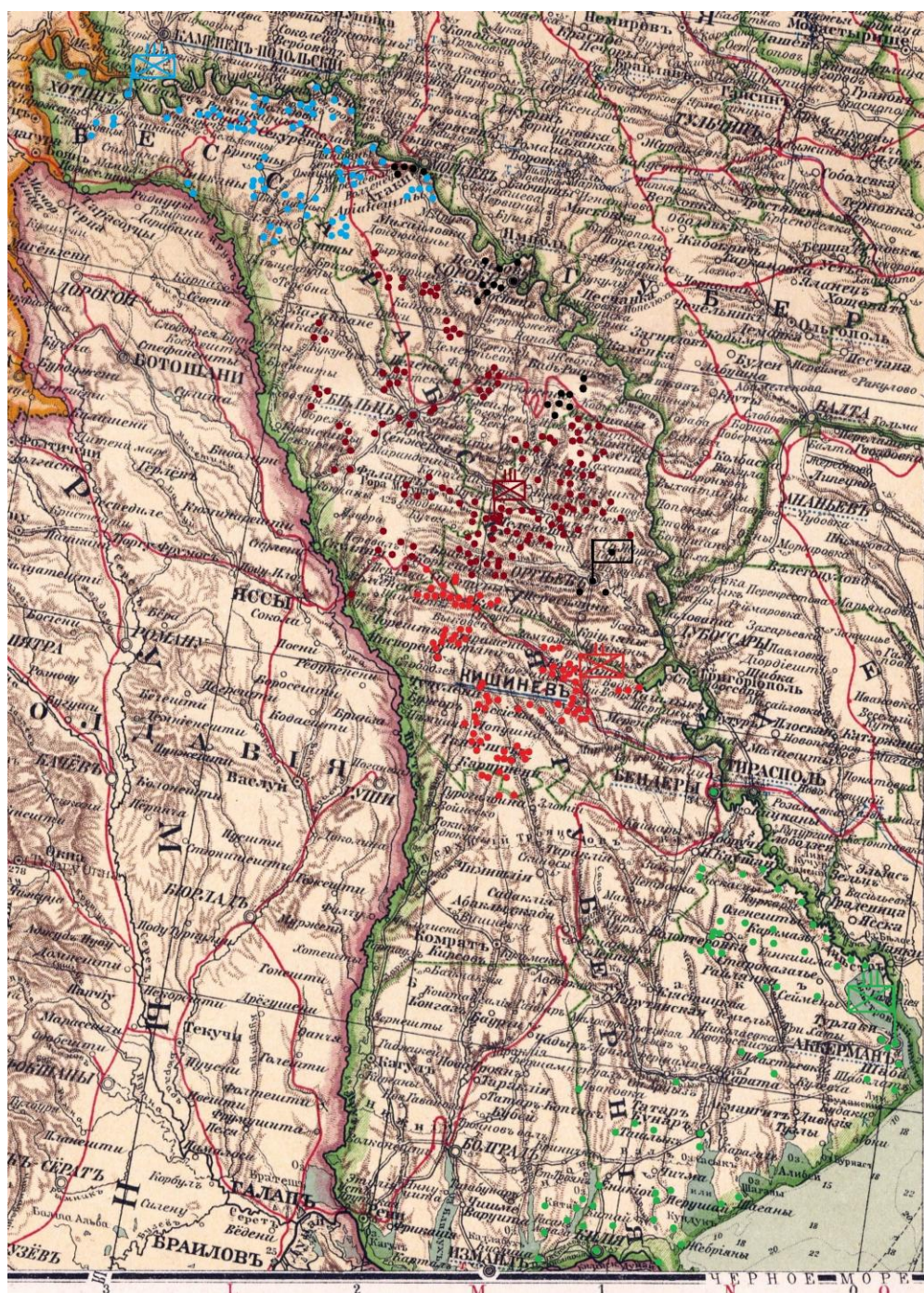
Batalionul 6 Geniu, statul-major la Tighina

Compania Geniu: Cobusca Veche-76, Cobusca Nouă-13, Slobozia Dușca-101, Vadul lui Vodă-31, Cimișeni-30, Mălăiești-59, Roșcana-59.

Compania 1 Pioneri: Dubăsarii Vechi-163, Corjova-71, Delacău-57, Puhăceni-46.
Compania 2 Pioneri: Șerpeni-115, Speia-82, Telița-62, Calfa-41, Gyra Bâcului-54.
Compania 3 Pioneri: Geamana-203, Toderești-38, Puhoi-95, Hârboveț-128.

Situația de efectivul unităților militare în Basarabia cu indicarea numărului de case în localități, februarie

1843

LEGENDA

	R. Inf. Novoiinghermanland		R. Inf. Staroiinghermanland
	Brigada 14 Artilerie		
	R. Inf. Velikie Luki		R. Vîn. feldmareșalul Kutuzov

¹ Anexa a fost alcătuită de către autor în baza: ANRM, F.2. (2), inv. 1, d. 3541, I, f. 106 – 134.

Regimentul Infanterie Novoinghermanland, statul-major la Chișinău.

Batalionul 1

Compania 1 Grenadier: Hîncești-420, Logănești-100, Pulbereni-22, Fârlădeni-30, Pojăreni-50, Fundul Galbenei-50, Buțeni-160, Mereșeni-80.

Compania 1 Mușchetari: Sărata-150, Caracui-170, Ciadâr-80, Arac-80, Javgur-150, Ialpujel-69.

Compania 2 Mușchetari: Lăpușna-270, Bălceana-180, Boghicieni-145, Pașcani-56, Pereni-35, negrea-30, Bolțun-50, Secăreni-20.

Compania 3 Mușchetari: Ciuciuleni-270, Drăgușenii Vechi-100, Dahnovici-50, Stolniceni-70, Ulmu-100, Drăgușenii Noi-90, Pereni-20.

Batalionul 2 – în afara Basarabiei.

Batalionul 3

Compania 3 Grenadier: Călărași-269, Tuzora-116, Păulești-44, Hârjăuca-26, Palanca-38, Vărzărești-83, Gălești-124, Pitușca-46, Horodiște-120, Pârjolteni-70, Buda-34, Beticeni-38.

Compania 7 Mușchetari: Vălcineț-250, Temeleuți-50, Sipoteni-200, Milești-150, Bălănești-90, Bahmut-116, Pojarca-68.

Compania 8 Mușchetari: Nisporeni-300, Vărzărești-280, Iurceni-95, Dolna-50, Șendreni-40.

Compania 9 Mușchetari: Lozova-180, Vorniceni-140, Miclășeni-55, Sadova-160, Pânășești-80, Cerești-100, Recea-110, Tătărești-103.

Batalionul 4

Compania 4 Grenadier: Chișinău, Cojușna-220, Curluceni (Făgureni)-70, Ghidighici-100, Grătiești și Bulboaca-35.

Compania 10 Mușchetari: Trușeni-200, Scoreni-121, Comana-110, Malcoci-30.

Compania 11 Mușchetari: Ialoveni-150, Suruceni-100, Dănceni-50, Prisaca (Sociteni)-30, Nisporeni-55.

Compania 12 Mușchetari: Sireț-150, Rădeni-150, Suruceni-100, Dănceni-50, Sipoteni-30, Nisporeni-55.

Echipe independente: Durlăști-208, Sângera-90, Brăila-30, Muncești-100, Petricani-25, Gârla-60, Costești-150, Bardar-90, Ruseștii Noi-160, Dumneni-30, Manoilești-100, Văsieni-140, Budești-100, Vadul lui Vodă-60, Bălăbănești-60, Cimișeni-40.

Regimentul de vânători în numele feldmareșalului Kutuzov-Smolenskii, statul-major la Telenești-477, Mihalașa-44, Inești-89, Teleneștii Vechi-85, Văsieni-80, Zăicani-40, Verejeni-100, Budăi-78.

Batalionul 1, statul-major la Bălți, Pîrlița, Strâmba, Heciul Nou, Heciul Vechi.

Compania 1 Carabinieri: Cubolta-146, Lunga-75, Bogdănești-89, Hăsnășeni-110, Gura Camencii-94, Putinești-70, Ciutulești-81, Prajița-169.

Compania 1 Vânători: Recea și Aluniș-Răcăria, Pelenia, Copăceanca, Cucuieți, Sturzeni, Pârjota.

Compania 2 Vânători: Chetroșica Veche și Chetroșica Nouă-97, Ghizdita-103, Târnova-123, Drochia-98, Șalviri-30.

Compania 3 Vânători: Izvoare-139, Frumușica-70, trifănești-40, Răduleni-50, Căinariii vechi-33, seirova-85, Macareuca și Cotova-100, Vădeni-73.

Batalionul 2, statul-major la Fălești-300, Pânzăreni-176, Albineț-130.

Compania 2 Carabinieri: Chișcăreni-205, Ciuciuleni-89, Zgărdești-160, Măgura-106, Cozești-53, Iezăreni-123, Pietrosu-48, Flămânzeni-90, Coșcădeni-89.

Compania 4 Vânători: Glodeni-55, Chirnița-40, Danul Nou-70, Dușmani-150, Cucuieți-44.

Compania 5 Vânători: Obreja-200, Ustia-115, Pârlița-110, redi-80, Limbeni-110.

Compania 6 Vânători: Bumbăta-115, Mânzatești-100, Cornești-120, Rădeni-100, Șoltoiaia-89, Coșeni-40, Bușila-80, Zăzuleni-36, Ungheni-120.

Batalionul 3, statul-major la Chiștelnița-240.

Compania 3 Carabinieri: Țânțăreni-50, Sărăteni-80, Ciocâlteni-78, Negureni-32, Chițcani-60, Cătănești-69, Vadul-Leca-158, Sloveanca-70.

Compania 7 Vânători: Scorțeni-110, Pripiceni-64, Găuzeni-44, Milișeni-18, Ignăței-102, Târșiței-46, Văduleni-81, Chipeșca-68, Slobozia-Dobrușa-17, Prodăneștii Noi-103, Ciutulești-169.

Compania 8 Vânători: Sârcova-146, Fuzăuca-80, Sămășcani-110, Olișcani-113, Șoldănești-60, Ivanăuți-90, Pohrincea-60, Lipceni-60, Țareuca-80, Țăhnăuți-110, Cimișăuți-120, Gordinești-110.

Compania 9 Vânători: Cucuruzeni-140, Biești-80, Slobozia-45, Cihoreni-60, Șercani-60, Hodoroșca-60, Pohrebeni-100, Izvoare-139, Curleni (Podgoreni)-60, Voroteț-30, Otac-20, Chirha-79, Trifești-50, Minceni-30, Cuzăuca-90, Cogălniceni-40, Pripiceni-30.

Batalionul 4, statul-major la Telenești-474

Compania 4 Carabinieri: Onișcani-115, Hoginești-100, Dereneu-102, Rădeni-126, Hârbovăț-40.

Compania 10 Vânători: Ghiliceni-110, Dumbrăvița-46, Cășla-34, Hirișeni-100, Hirova-120, Budăi-36, beșeni-70, Crăsnășeni-100.

Compania 11 Vânători: Bravicea-185, Bănești-89, Mileșeni-68, Țibirica-116, Săseni-100.

Compania 12 Vânători: Clișova-115, Parcani-40, Diliu-120, Suhulruceni-63, Ghermănești-50, Coropcenii-140.

Regimentul Infanterie Staroinghermanland

Batalionul 1 și Compania 1 Grenadierii – Akkerman (Cetatea Albă)

Compania 1 Mușchetarii: Popușoi-381, Turlachi (Vâpasnoie)-852, Șaba-282.

Compania 2 Mușchetarii: Cerchez, Șabolat-398.

Compania 3 Mușchetarii: Plahtievca, Iaroslavca, Balaccelea Mică-427.

Batalionul 2, statul-major la Cișmea-120.

Compania 2 Grenadierii: Baccealia (Bașkanovka)-70, Spascoe-45, Tașlâc-110, pavlovca-47, Borisăuca (Borisovka)-45, Tatarbunar-250.

Compania 4 Mușchetarii: Drăculea (Trudovoe)-119, Dmitrevca-67, Nerușai-110, Chitai (Cervonâi Iar)-66, Furmanca (Furmanovka)-87, Caramahmet (Șevcenkovo)-180, Caraicica (Mirnoe)-33.

Compania 5 Mușchetarii: Chilia-550, Cimașir (Priozerno)-68, Muravleanca (Muravliovca)-52, Hagi-Curda (Kamâșovka)-109, Hasan-Spaga (Peșotravnevoe)-105, Cășlița-115, Vasilievca-38, Pocrovca-16.

Compania 6 Mușchetarii: Jibrieni (Primorscoe)-65, Galilești (Desantnoe)-121, Vâlcov-200, Șăgani-184, Zalocari (Liman)-140.

Batalionul 3, statul-major la Ivanovca-88, Moldovca/Vodeni (Crutoiarovca)-130.

Compania 3 Grenadierii: Talmaza-249, Ermoclia-90, Popeasca-50, Ciobruciu-120, Răscăieți-120.

Compania 7 Mușchetarii: Carahasani-100. Slobozia-Hâncești-97, Caplani-150, Purcari-129, Olănești-180, Crocmaz-80.

Compania 8 Mușchetarii: Țariceanca-128, Răileanca-170, Nadejda-20, Gura-Roșă-100, Han-Cășla (Udobnoe)-96, Palanca-82, Tudora-85.

Compania 9 Mușchetarii: Copceac-55, Feștelita-90, Semionovca-70, Alexandrovca-95, Nicolaevca-90, Frumușica Nouă-60, Frumușica Veche-79, Petropavlovca-48.

Batalionul 4, statul-major la cetatea Tighina (Bender).

Regimentul Vânători Velikie Luki, statul-major la Hotin-766.

Batalionul 1, statul-major la Briceni-494, Grimăncăuți-150.

Compania 1 Carabinieri: Chelmenți-195, Varticăuți, Vâlcineț, Bodrug.

Compania 1 Vânători: Comarovca, Molodovo, Seliște, Buzovița.

Compania 2 Vânători: Noua-Sulița-134, Preșșani, Hrubna, Ianăuți, Nelipăuți.

Compania 3 Vânători: Romancăuți-196, Serbiceni, Culișeuca, Șebitinți, Vetreanca, Mihalcovo, Belousovca.

Batalionul 2, statul-major la Lipcani-414, Șirăuți-168.

Compania 2 Carabinieri: Târnova-140, Trinca, fetești, Mihăileni.

Compania 4 Vânători: Cepeleuți-117, Mărcăuți, Hincăuți, Mihălășeni, Grinăuți, Coreștauți.

Compania 5 Vânători: Rujnița-80, Paladea, Ruseni, Goleni, Bârlădeni, Slobodca.

Compania 6 Vânători: Caracușeni-102, Constantinovca, Trestieni, Halahora, Corjenți.

Batalionul 3, statul-major la Secureni-311, Clocușna-145.

Compania 3 Carabinieri: Lomaciți-226, Ojeva, Vișneva, Neoporotovo.

Compania 7 Vânători: Bârnova-120, Paustova, Verejeni, Naslavcea.

Compania 8 Vânători: Cernoleuca-133, Chiroșca, Haraga, Climăuți, Dângeni.

Compania 9 Vânători: Arionești-140, Sauca, Briceni, Unguri, Sudarca, Rudi.

Batalionul nr.4 Statul major – Hotin-766.

Compania 4 carabinieri – Clișcăuți-411, Cristinești-98.

Compania 10 vânători – Malința-207, Șilăuți-191.

Compania 11 vânători – Groziți-189, Bocigăuți-141.

Compania 12 vânători – Colincăuți-363, Rjaviniți-93, Balamutovca-112.

Brigada 3 Artilerie, statul-major și **Bateria 8 Artilerie ușoară** la Orhei-167, Seliște-200, Piatra-127.

Bateria 6 Artilerie ușoară: Soroca-270, Bujorăuca-70, Hristici-75, Iorjnița-55, Cureșnița-60, Cosăuți-100, Șeptelici-38, Voloave-29, Țepilova-18, Ocolina-70.

Bateria 4 Artilerie: Cotiușeni Mari-250, Pohoarna-40, Pohoarna-Răzeși-18, Bodești-50, Harbuțcani-29, Recești-50, Zahorna-36, Poiana Cunică-112, Cunică-100.

Bateria 7 Artilerie ușoară: Otaci-233, Mereșeuca-129, Călărășeuca-95, Unguri-105, Slobodca-60, Codreni-86.

Regimentul 2 al Cazacilor de pe Don: Zabriceni, Porciuleni, Cobani, Albineț, Ustia, Fălești, Pîrlița.

Ordinul de încartuire a Armatei 2 în Basarabia, 31 martie 1855.

Cartierul general – Chișinăi.

Divizia 3 Cavalerie ușoară – Visterniceni.

Brigada 1 Divizia 3 Cavalerie ușoară – Ciuciuleni.

Regimentul de Ulani al Ducelui Albert de Austria – Pereni.

Regimentul de Ulani al Marelui Duce Constantin – Călărași.

Brigada 2 Divizia 3 Cavalerie ușoară – Bălți.

Regimentul de Husari al Principelui Friedrich de Hessen – Bălți.

Regimentul de Husari al feldmaresalului Conte Radețki – Fălești.

Brigada 3 Artilerie călăreată și Bateria 5 Artilerie ușoară – Drăgușeni.

Bateria 6 Artilerie călăreată ușoară – Fălești.

Divizia 4 Cavalerie ușoară – Gura Galbenă.

Brigada 2 Divizia 4 Cavalerie ușoară – Leova.

Regimentul Husarilor de Gardă – Gura Galbenă.

Regimentul de Husari al Principelui Friedrich Wilhelm de Prussia – Gura Sărățică.

Brigada 4 Artilerie călăreată și Bateria 8 Artilerie călăreată ușoară – Caracui.

Corpul 5 infanterie, Divizia 5 Artilerie – Chișinău.

Divizia 5 Cavalerie ușoară – Călărași.

Brigada 1 Divizia 5 Cavalerie ușoară – Valea Perjei.

Regimentul Bug de ulani – Paris.

Regimentul de Ulani al Ducelui de Nassau – Valea Perjei.

Brigada 2 Divizia 5 Cavalerie ușoară – Congaz.

Regimentul de Husari al Principelui Friedrich de Prussia – Comrat.

Regimentul de Husari al feldmaresalului Duce de Varșovia – Congaz.

Brigada 5 Artilerie călăreată și Bateria 9 Artilerie călăreată ușoară – Dulineni.

Bateria 10 Artilerie călăreată ușoară – Avdorma.

Bateria 9 Artilerie călăreată de cazaci – Katzbach.

Divizia 7 Infanterie, Regimentul Moghilev Infanterie – Ismail.

Brigada 7 Artilerie, Bateria 2 Artilerie ușoară – Ismail.

Divizia 15 Infanterie – Borodino.

Brigada 1 Divizia 15 Infanterie – Mereni.

Regimentul Infanterie Modlin – Onițcani.

Batalionul 1 – Grușeva.

Batalionul 2 – Corjeva.

Batalionul 3 – Trușeni.

Batalionul 4 – Șerpeni.

Regimentul Praga Infanterie și Batalionul 1 – Mereni.

Batalionul 2 – Băcioi.

Batalionul 3 – Chișinău.

Batalionul 4 – Puhoi.

Brigada 2 Divizia 15 Infanterie – Caplani.

Regimentul Vânători Liublin – Borodino.

Batalionul 1 – Abaclâdjaba (Abaclia).

Batalionul 2 – Culm.

¹ Anexa a fost alcătuită de către autor în baza: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6365, f. 289 – 294 verso.

Batalionul 3 – Tarutino.

Batalionul 4 – Klostitz.

Regimentul Vânători Zamoscz – Caplani.

Batalionul 1 – Alexandrovka.

Batalionul 2 – Chirghisani.

Batalionul 3 – Frumușica.

Batalionul 4 – Răileanca.

Brigada 15 Artilerie și Bateria 6 Artilerie ușoară – Buiudji.

Bateria 4 Artilerie – Slobozia Dușca.

Bateria 7 Artilerie ușoară – Cioara Murza.

Bateria 8 Artilerie – Vanovca.

Batalionul 3 Geniu – Hotin.

Brigada de rezervă Divizia 11 Infanterie – Tighina (Bender).

Regimentul Infanterie Irkutsk (Batalioanele 5 și 6 rezervă) – Tighina (Bender).

Regimentul Vânători Ohotsk (Batalioanele 5 și 6 rezervă) – Hotin.

Brigada de rezervă Divizia 15 Infanterie – Ismail.

Regimentul Infanterie Modlin (Batalioanele 5 și 6 rezervă) – Ismail.

Regimentul Infanterie Praga (batalioanele 5 și 6 rezervă) – Chilia.

Regimentul Vânători Liublin (batalioanele 5 și 6 rezervă) – Ismail.

Regimentul Vânători Zamoscz (batalioanele 5 și 6 rezervă) – Ismail.

Divizia de rezervă Corpul 3 Infanterie – Tighina (Bender).

Regimentul Infanterie Moghiliiov (Batalionul 8 rezervă) – Ismail.

Brigada de rezervă Corpul 9 Infanterie – Budești.

Regimentul Infanterie Elet (Batalionul 7 rezervă) – Budești.

Regimentul Infanterie Elet (Batalionul 8 rezervă) – Cobusca Veche.

Regimentul Vânători Briansk (Batalionul 7 rezervă) – Baccialia.

Regimentul Vânători Briansk (Batalionul 8 rezervă) – Zaim.

Regimentul Vânători al general-feldmareșalului Duce de Varșovia (Batalionul 7 rezervă) – Căușenii Noi.

Regimentul Vânători al general-feldmareșalului Duce de Varșovia (Batalionul 8 rezervă) – Căușenii Vechi.

Batalionul 2 Independent Geniu – Tighina (Bender).

Batalionul 5 Independent Vânători – Suruceni.

Regimentul 1 al Cazacilor de pe Don – Satu Nou.

Sotnie 1 și 2 – Satu Nou, **Sotnie 3** – Cartal (Orlovka), **Sotnie 4** – insula Cetal, **Sotnie 5** – Chislița, **Sotnie 6** – Vîlcov.

Regimentul 34 al Cazacilor de pe Don – **Sotnie 1, 2, 3** în Bolgrad, **Sotnie 4** – Cairacurt, **Sotnie 5** – Greceni, **Sotnie 6** – Vulcănești,

Regimentul 38 al Cazacilor de pe Don – **jumătate de sotnie** – Dumeni, **jumătate de sotnie** – Cinpanoasa, **jumătate de sotnie** – Climăuți, **jumătate de sotnie**-Stănilești, **jumătate de sotnie**-Sculeni Vechi, **o sotnie**-Văratice.

Regimentul 39 al cazacilor de pe Don – Chișinău, **o jumătate de sotnie** – insula Cetal, **jumătate de sotnie** – Cășlița.

Regimentul 40 al cazacilor de pe Don – **sotnie 1**-Cahul, **Sotnie 2**-Reni, **Sotnie 3**-Slobozia, **Sotnie 4**-Vadul lui Isac, **Sotnie 5**-Leova.

Regimentul 1 al cazacilor Dunăreni – **Sotnie 1**-Cebacci, **Sotnie 2**-Șagani, **Sotnie 3 și 4**-litoralul Mării Negre de la Vîlcov până la Cetatea Albă (Akkerman).

Bateria de rachete – Bolgrad.

Ordinul de încartuire al Diviziei 15 Infanterie cu indicarea numărului gospodăriilor, aprilie 1857.**Cartierul general al diviziei** – Chișinău

Regimentul Infanterie Modlin, Cartierul regimental la Hotin-1076, Caplevca-151, Darabani-99, Anadol-43.

Batalionul 1, statul-major în Larga-262.

Compania 1: Păscăuți-135, Dincăuți-169, Sânger-87, Cruglic-162, Hajdeu-63, Bălcăuți-124, Tulbureni-130, Bolcouți-110.

Compania 2: Lencăuți-191, Voronovița-98, Grușovița-192, Nagureni-51, Conovca-41, Moșaneț-82, Chelmenți-235, Percăuți-65, Cășla-Negimov (Oselivka)-71, Macarevca-76,

Compania 3: Buzovița-135, Bordug-65, Babin-207, Răsteu (Dnistrivka)-175, Comarovca-329.

Compania 4: Larga-262, Medveja-104, Coteala-90, Cotiujeni-200, Necipărăuți-43, Cășla-Zamjjeva-150, Levinți-60, Varticăuți-117, Lucăceni-138, Vălcineț-105.

Batalionul 2, statul-major la Briceni-500.

Compania 5: Briceni, Noua Suliță-150, Tabani-140, Grimăncăuți-200, Rosoșani-110.

Compania 6: Seliște-300, Ianăuți-250, Molodovo-187, Cormani-150, Culișeuca-91, Șebutinți-204.

Compania 7: Romancăuți-252, Serbiceni-91, Gvăzdăuți-130, Grubna-100, Mândăcăuți-75, Răscăeți-174, Clocușna-160.

Compania 8: Mărcăuți-152, Golicăuți-122, Trestieni-19, Bălcăuți-56, Caracușeni-140, Hincăuți-58, Cepeleuți-143, Corestăuți-80, Hădărăuți-111, Bulboaca-35, Trebiscăuți-70.

Batalionul 3, statul-major la Edineț-400.

Compania 9: Edineț, Ruseni-103, Goleni-70, Farcova-133, Chetroșica Veche-16, Chetroșica Nouă-81, Halahora-20, Rotunda-90, Paladea-50, Fântâna Albă-53, Cupcini-26.

Compania 10: Bleșinăuți-110, Volodeni-51, Alexăndreni-50, Zăbriceni-70, Porciuleanca-61, Terebna-109, Brânzeni-123, Chiurt-37, Buzdugeni-20, Burlănești-80, Gordinești-110, Târnova-109.

Compania 11: Cernoleuca-210, Dondușeni de Jos-100, Gârbova-95, Climăuți-100, Grinăuți de Jos-130, Rujnița-95, Corbu-145, Rediul Mare-125, Moșana-80.

Compania 12 – Târnova-152, Scăieni-96, Frasin-55, Țaul-115, Dondușeni de Jos-100, Maramonovca-185, Șalviri-24, Mândăc Vechi și Nou-377, Ghizdita-82.

Compania 1, 2, 3 Vânători: Rucșin-271, Clișcăuți-444, Cristinești-105, Zarojeni-148, Șirăuți-147, Stăuceni-149, Vladânca-144, Dolineni-229, Nedobăuți-194.

Regimentul Infanterie Praga, Cartierul general la Bălți-705, Slobozia-68, Prajila de Jos-32, Pârlița-95, Strâmba-117, Singureni-44, Funduri-75.

Batalionul 1, statul-major la Florești-151.

Compania 1: Bolboci-122, Căinari Vechi-47, Izvoare-88, Bezeni-36, Trifănești-52, Popești-222, Schineni-50, Băxani-115, Zgura-58, Vădeni-73, Nicorești-15, Măcăreuca-37, Cotova-92, Chetrosu de Sus-100, Chetrosu Vechi-50, Chetrosu de Jos-85.

Compania 2: Coșernița-154, Cernița-84, Ciripcău-75, Temeleuți-81, Văscăuți-75, Unchitești-50, Cuhureștii de Sus-95, Cuhureștii de Jos-102, Hârtop-42, Vertiujeni-102, Napadova-26, Zăluceni-46, Vărăncău-123, Slobozia-Vărăncău-67.

Compania 3: Florești, Mărculești-68, Lunga-64, Prăjila-207, Băhrinești-110, Gura Camencii-46, Gvozdova-50, Babulești-65, Stârceni-16, Ghindești-78, Vărvăreuca-47, Vărădnicieni-29, Cucuieți-10, Căinari Noi-20, Sevrova-80, Răduleni-97.

Compania 4: Drăgănești-138, Sângerei-150, Cotiujenii Mici-44, Frătești-34, Pepeni-138, Răzălăi-24, Bălășești-44, Prepelița-124, Ciutulăști-139, Cașunca-57, Ștefănești-146, Domulgeni-35, Căprești-30, Prodănești-42.

Batalionul 2, statul-major la Telenești-420.

Compania 5: Telenești, Teleneștii Vechi-65, Inești-78, Verejeni-98, Ghermănești-82, Crăsnășeni-120, Bogzești-23, Clișova-101, Leușeni-95, Văsieni-70, Coropceni-51, Budăi-121, Suhuluceni-48, Mihălașa-28.

Compania 6: Mândrești-152, Ghiliceni-90, Cucioaia-57, Beșeni-45, Cășla-45, Ciulucani-57, Zgârdești-54, Coșcodeni-63, Flămânzeni-72, Hirișeni-111, Hirova-178.

¹ Anexa a fost alcătuită de către autor în baza: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 6571, f. 71 verso – 83 verso.

Compania 7: Năpădeni-115, Condrătești-140, Hâncești-167, Sinești-206, Cornova-150, Mânzătești-120, Bobletici-70, Dumbrăvița-115.

Compania 8: Onișcani-205, Hoginești-110, Slobozia Hoginești-85, Rădeni-140, Dereneu-135, Țibirica-123, Meleşeni-133, Hârboveț-78.

Batalionul 3, statul major la Fălești-1094.

Compania 9: Limbenii Vechi-140, Limbenii Noi-130, Obreja-40, Ustia-122, Dușmani-114, Glodeni-81, Iabloana-80, Chirnița-160, Pânzăreni-100.

Compania 10: Fălești.

Compania 11: Scumpia-150, Sărata Veche-119, Sărata Nouă-71, Șoltoia-13, Stolniceni-50, Izvoare-100, Risipeni-55, Bocșa-60, Pietrosu-69, Grodeni-115, Ciolacu-100.

Compania 12: Bușila-90, Teșcureni-63, Mircești-60, Zăzuleni-48, Negureni-115, Coșeni-Floceni-104, Grăseni-50, Todirești-151, Pârlița-126, Florești-35, Buciumeni-70, Cioropcani-38.

Compania 1 Vânători: Hăsnășenii Mari, Hăsnășenii Mici-45, Dominteni-150, Pelinia-161, Cubolta-184.

Compania 2 Vânători: Putinești-100, Tâplești-81, Tâpleștii Mici-28, Heciul Nou-160, Heciul Vechi-54, Gura Căinarului-106, Rădoia-81.

Compania 3 Vânători: Chișcăreni-102, Glinjeni-185, Burghilea-41, Brodeni-84, Bocani-100, Pietrosu-52, Șăreni-80, Ciucieni-53.

Regimentul Infanterie Liublin, Cartierul general la Chișinău-3998, Ghidighici-149, Bulboaca-23, Logănești-26, Cricova-25, Micăuți-30, Roșcani-30, Sireț-213, Visterniceni-68, Petricani-47, Buiucani-76, Cojușna-298, Trușeni-320, Scoreni-103.

Batalionul 1, statul-major la Hîrtopol Mare.

Compania 1: Orhei-400, Isacova-290, Seliște-82, Lucăseuca-28, Morozeni-105, Piatra-75, Jeloboc-22.

Compania 2: Măscăuți-213, Bălășești-32, Răculești-85, Jăvrieni-70, Ustia-135, Holercani-135, Mărcăuți-49, Molovata-226, Trebujeni-66, Furceni-63, Butuceni-20, Morovaia-40, Brănești-35.

Compania 3: Hîrtopol Mare-213, Hîrtopol Mic-70, Izbești-60, Cruglic-70, Ohrincea-57, Zăicana-62, Boșcana-40, Hrușova-22, Coșernița-39, Râșcova-22, Ivancea-50, Făurești-48, Stetcani-44, Miclești-90, Ișnovăți-114, Pașcani-21, Slobozia Dușca-75.

Compania 4: Onești-86, Cobâlca (Codreanca)-194, Zubrești, Țigănești-45, Bezina (Donici)-25, Camenca-35, Teleșeu-82, Greblești-45, Mărtinești-32, Recea-150.

Batalionul 2, statul-major la Călărași-298.

Compania 5: Vălcineț-380, Sipoteni-240, Buda-50, Pârjolteni-90, Peticeni-40, Milești-140, Horodiște-150, Bălănești-94.

Compania 6: Călărași, Tuzora-184, Nișcani-168, Hârjeuca-53, Mândra-50, Hârbovăț-65, Seliște-48, Răciula-75, Bravicea-339.

Compania 7: Vărzărești-149, Pitușca-176, Sadova-210, Gălești-170, Păulești-172, Tătărești-91, Voinova-49.

Compania 8: Lozova-177, Vorniceni-146, Căpriana-114, Pănășești-83, Curluceni-54, Strășeni-126, Miclușeni-105, Dolna-51, Iurceni-133, Hâncul-25.

Compania 9: Ciuciuleni-461, Scoreni-25, Bolțun-65, Pereni-20, Drăgușeni-149, Cornești-165, Dahnovici-265, Stolniceni-69, Sperieț-39.

Compania 10: Costești-228, Pojăreni-65, Gârla-99, Fundul Galbenă-30, Horești-270, Zâmbreni-120, Bardar-165.

Compania 11: Hîncești-421, Buțeni-160, Mereni-51, Sircu-39, Lăpușna-297, Bălceana-120, Negru-64, Logănești-93, Pulbereni-28.

Compania 12: Gura Galbenii-213, Ivanovca-23, Molești-100, Găureni-180, Hansca-30, Fârlădeni-45, Cigârteni-70, Gradiște-140, Sagaidac-63.

Compania 1 Vânători: Durlăști-281, Buiucani-160, Cartișa-19, Cevcari-10, Malcoci-60, Nisporeni-76, Suruceni-130.

Compania 2 Vânători: Ialoveni-262, Manoilești-148, Dănceni-84, Rusești-246.

Compania 3 Vânători: Băcioi-361, Brăila-34, Revaca-40, Sângera-71, Meleşti-132, Muncești-46.

Regimentul Infanterie Zamoscz, Cartierul General regimental – Tighina (Bender)-825, Varnița-309, Hîrbovăț-209, Hagimus-96, Fârlădeni-139.

Batalionul 1, în căzarma fortăreței Tighina (Bender).

Batalionul 2, statul-major la Căușenii Noi-320.

Compania 5: Chircăiești-147, Tănătari-188, Chițcani-225, Copanca-249.

Compania 6: Căușenii Noi, Căușenii Vechi-122, Zaim-142, Opaci-174, Baccialia-93, Cărnăteni-104.

Compania 7: Purcari-125, Antonovca-81, Olănești-202, Slobozia-Hănești-132, Carahasani-132, Suiunduc-60.

Compania 8: Talmaz-280, Ciobruți-131, Răscăieți-134, Popeasca-50, Ermoclia-104, Feștelita-100.

Batalionul 3, statul-major la Taraclia-143.

Compania 9: Taraclia, Baimaclia-85, Colbarăș-80, Sălcuța-235, Ciuflești-51, Seliște-205, Batâr-129.

Compania 10: Săiț-156, Tocuz-163, Mânzâr-20, Sturdzeni-110, Alezandrovca-112, Copceac-56, Petrovca-80.

Compania 11: Cărbuna-160, Căinari-150, Gangura-50, Rezeni-270.

Compania 12: Sadaclia-179, Abaclia Djaba-200, Bogdanovca-87, Iordanovca-49, Ceamurza-87, Cimișlia-180, Mihailovca-111.

Compania 1 Vânători: Șerpeni-123, Delaceu-70, Speia-58, Roșcanii Noi-27, Telița Veche-56, Cobusca Veche-100, Cobusca Nouă-60, Calfa-77, Gura Bâcului-58.

Compania 2 Vânători: Puhoi-197, Geamăna-140, Todirești-17, Țânțăreni-85, Țâpala-93, Budei-10, Cașcalia-90.

Compania 3 Vânători: Cimișeni-100, Dubăsarii Vechi-120, Corjeva-70, Puhăceni-71, Tohatina-26, Vadul lui Vodă-30, Budești-100.

Batalionul Vânători independent nr. 15 – Akkerman (Cetatea Albă)

Lista generalilor și amiralilor de origine română din cadrul armatei țariste (1700 - 1917)

1. Abaza Alexei Mihail, 30.04.1853-03.01.1917, vice-amiral din 01.04.1901;
2. Abaza Victor Afanasie, 24.01.1831-06.07.1898, general-maior din 20.01.1874, general-locotenent din 30.08.1893;
3. Adabaș (Odobăș) Mihail Alexei, 05.08.1864-1921, general-maior din 25.02.1912;
4. Adabaș (Odobăș) Nicolai Stepan, 1723-27.09.1794, brigadier (general de brigadă) din 1777;
5. Apostol Daniil Petru, 1727-1767, brigadier (general de brigadă) din 1767;
6. Apostol Petru Daniil, ?-1758, brigadier (general de brigadă);
7. Barladean (Bârladean) Alexandru Timofei, ?-?, contra-amiral din 16.11.1855;
8. Barladean (Bârladean) Mihail Timofei, 1802-30.07.1892, general-maior din 28.03.1871;
9. Batezatul Alexandru Mihai, 1822-după 1884, general-maior din 23.04.1861, general-locotenent din 20.05.1868;
10. Batezatul Nicolai Mihai, 1824-07.01.1872, general-maior din 23.04.1861, general-locotenent din 20.05.1868;
11. Batraneț (Bătrâneț) Nicolai Leontie, 01.08.1872-după 1931, general-maior din 1916;
12. Botian Mihai Ion, 17.10.1835-05.12.1916, general-maior din 29.05.1877, general-locotenent din 30.08.1886, general de infanterie din 06.12.1899;
13. Bedreaga Achim Foma, ?-15.02.1808, brigadier (general de brigadă) din 1791;
14. Bedreaga Grigorie Vasile, 1754-1815, general-maior din 24.05.1807;
15. Bedreaga Egor Ion, 1773-1813, general-maior din 22.08.1863;
16. Bedreaga Mihail Grigorie, 1780-1883, general-maior din 18.03.1829;
17. Benescul Vladimir Onufrie, 15.07.1863-02.04.1917, general-maior din 12.02.1908, general-locotenent din 02.10.1915;
18. Benescul Tit Onufrie, 02.04.1861-03.02.1923, general-maior din 20.09.1917;
19. Berladschi Pavel Alexandru, ?-?, general-maior din 30.01.1800;
20. Bojereanov (Bojereanu) Alexandru Vasilie, 24.11.1859-1911, general-maior din 1911;
21. Bojereanov (Bojereanu) Alexandru Ion, 25.01.1838-04.05.1906, general-maior din 31.01.1894;
22. Bojereanov (Bojereanu) Alexandru Mihai, 1825-după 1885, general-maior din 30.08.1873, general-locotenent din 30.08.1884;
23. Bojereanov (Bojereanu) Vasilie Ion, ?-?, general-maior din 28.06.1884;
24. Bojereanov (Bojereanu) Nicolae Nicolae, 1811-10.11.1875, general-maior din 16.04.1867;
25. Brânza Lentie Mihail, ?-?, general-maior din 15.04.1855;
26. Bulățel Ilie Varlam, ?-?, brigadier (general de brigadă) din 18.08.1759, general-maior din 1768;
27. Bulățel Pavel Ilie, ?-?, general-maior din 30.03.1845;
28. Butovschi, ?-?, general-maior din 03.09.1833;
29. Butovschi Alexei Dumitru, 09.06.1838-25.02.1917, general-maior din 1891, general-locotenent din 1904, general de infanterie din 16.06.1916;
30. Butovschi Mihail Petru, 1795-28.05.1853, general-maior din 10.01.1842;
31. Butovschi Petru Petru, ?-1840, general-maior din 10.09.1835;
32. Butovschi Nicolae Dumitru, 20.01.1850-1918, general-maior din 1900, general-locotenent din 1907, general de infanterie din 25.03.1911;
33. Camaraș (Cămăraș) Nicolai Ilie, ?-?, general-maior din 17.04.1858;
34. Cantacuzen Constantin Stepan (Ștefan), ?-1781, principe, general-maior din 1746;
35. Cantacuzen Matei Ioan, 1755-?, principe, general-maior;
36. Cantacuzen Mihail Alexei, 23.01.1840-16.12.1894, principe, general-maior din 1883, general-locotenent din 30.08.1893;
37. Cantacuzen Mihail Mihail, 13.10.1858-17.09.1927, principe, general-maior din 16.08.1908, general-locotenent din 1914;
38. Cantacuzen Nicolai Rodion, 1763-06.05.1841, principe, general-maior din 06.05.1818;
39. Cantacuzen Rodion Nicolai, 27.05.1804-27.12.1880, principe, general-maior;
40. Cantacuzen Toma Matei, ?-1722, principe, general-maior din 29.07.1711;
41. Cantacuzen, ?-?, principe, general-maior din 1879;
42. Cantacuzen-Speranski Mihail Mihail, 29.04.1875-25.03.1955, principe, general-maior din 21.11.1915;
43. Cantacuzen Vladimir Gheorghe, 07.07.1872-16.07.1937, principe, general-maior din 15.03.1917;

¹ Lista a fost alcătuită în baza: Генералитет российской императорской армии и флота, în: http://rusgeneral.ru/general_a.html.

44. Cantemir Constantin Antioh, 1718-06.10.1776, principe, general-porucic (locotenent) din 25.12.1755;
45. Cantemir Serghei (Șerban) Dimitrie, ?-25.04.1780, brigadier (general de brigadă) din 1762;
46. Caracian Ion Rafail, 05.01.1868-30.10.1917, general-locotenent din 1910;
47. Catargi Grigorie Ilie, ?-?, general-maior din 30.08.1824;
48. Catargi Ilie, ?-?, brigadier din 23.09.1793, general-maior;
49. Catargi Pavel Ilie, ?-?, general-maior din 06.12.1835;
50. Cerchez Alexandr Nicolai, 1800-1873, general-maior din 04.02.1849;
51. Ciorba Fiodor (Tudor) Arsenie, ?-?, general-maior din 19.07.1773;
52. Ciorba Fiodor (Tudor) Ion, ?-?, general-porucic (locotenent) din 1787;
53. Ciorba Ion Fiodor (Tudor), ?-?, general-maior din 20.08.1798;
54. Ciorba Nicolai Ion, 1717-18.11.1781, general-maior din 1774;
55. Ciorba Victor Vladimir, 01.07.1876-după 1917, general-maior din 1915;
56. Ciugureanu Gheorghe Nicolae, 22.10.1858-23.04.1930, general-maior din 12.06.1917;
57. Colciac Alexandr Ion, 04.08.1840-06.07.1911, general-maior din 1911;
58. Colciac Alexandr Vasile, 04.11.1874-07.02.1920, contr-amiral din 1916, vice-amiral din 1917;
59. Colciac Alexandr Fiodor, 21.08.1857-?, contr-amiral din 26.12.1910;
60. Colciac Vasiliu Ion, 31.12.1837-?, general-maior din 1903;
61. Cotuijnschi Eugen Iacob, 5 ianuarie 1859-după 1942, general-locotenent;
62. Crupenschi Matei Egor, 15.06.1859-?, general-maior din 1904, general-locotenent din 1913;
63. Cuciu Coronat Ion, 16.08.1855-?, general-maior din 02.01.1913;
64. Dabija Dimitrie Fiodor (Tudor), ?-?, principe, general-maior din 13.03.1853;
65. Donici Matei Ștefan, 08.11.1849-?, general-maior;
66. Dubrova Nicolai Mihail, 06.04.1847-1916, general-maior din 1900;
67. Duca Ilie Mihail, 1768-16.02.1830, baron, general-maior din 24.05.1807, general-locotenent din 15.09.1813, general de cavalerie din 22.08.1826;
68. Gavrilița Ghermoghen Ion, 10.12.1868-?, general-maior din 02.04.1917;
69. Gaios Nicolai Afanasie, 08.01.1766-15.02.1815, general-maior din 20.09.1811;
70. Ghica Ion Karol, principe, 1765-?, general-maior din 01.02.1798, general-locotenent din 05.01.1800;
71. Ghica Ion Andrei, ?-?, principe, general de infanterie din 1799;
72. Ghincul (Hâncul) Alexei Stepan (Ștefan), 1760-23.09.1811, general-maior din 16.05.1803;
73. Greculov (Grecul) Andrei Stepan (Ștefan), ?-1856, general-maior din 08.04.1851;
74. Grigoraș Ippolit Matvei (Matei), 01.08.1845-?, general-maior din 20.12.1902;
75. Grigoraș Matvei (Matei) Ion, 1798-1882, general-maior din 04.01.1860;
76. Grigoraș Pavel Matvei (Matei), 15.01.1837-25.09.1911, contra-amiral din 20.01.1892;
77. Grigoraș Vadim Matvei (Matei), 08.04.1842-?, contra-amiral din 21.04.1897;
78. Grossul-Tolstoi Alexandr Constantin, 25.10.1866-?, general-maior din 22.12.1916;
79. Herascov (Herescu) Alexandr Matei, ?-?, general-maior din 24.11.1754, general-locotenent din 1785;
80. Hestescu Carol Fiodor (Tudor), ?-?, general-maior din 23.02.1871;
81. Ipsilanti Alexandr Constantin, 1792-19.01.1828, principe, general-maior din 12.12.1817;
82. Ivanenco Grigorie Grigorie, ?-?, brigadier din 28.06.1783;
83. Iurcovschi Anastasie Anton, 1755-1831, general-maior din 01.01.1807
84. Izbaș Constantin Nicolai, 1724-17.09.1802, brigadier (general de brigadă) din 01.01.1781;
85. Izbaș Nichita Nestor, ?-1822, general-maior din 19.03.1820;
86. Logofet Dimitrii Nicolai, 19.03.1865-1922, general-maior din 06.12.1916;
87. Laloș Constantin Nicolai, ?-?, general-maior din 08.06.1787;
88. Lisanevici Dmitrii Dmitrii, 15.07.1825-29.11.1897, general-maior din 18.04.1874;
89. Lisanevici Dmitrii Tihon, 1778-22.07.1825, general-maior din 22.10.1810, general-locotenent din 12.12.1824;
90. Lisanevici Grigori Ion, 06.01.1756-13.02.1832, general-maior din 12.12.1807, general-locotenent din 30.08.1814;
91. Lisanevici Onufrie Grigorii, ?-1831, general-maior din 1831;
92. Lisanevici Simion Dmitrii, ?-?, general-maior din 1871;
93. Mecinicov Eugraf Ion, 21.09.1825-1902, general-maior din 1898;
94. Mecinicov Ilie Ion, ?-?, general-maior din 1863;
95. Muntean Cuzma Eustafie, 01.11.1856-28.04.1931, general-maior din 22.10.1911, general-locotenent din 27.11.1915, general de artilerie din 11.09.1917;
96. Musteaț(ă) Eugen Constantin, 22.02.1863-20.05.1915, general-maior din 16.10.1915 (post mortem);
97. Nicorița Ion Andrei, ?-?, general-maior din 11.02.1798, general-locotenent din 02.10.1799;
98. Nicorița Mihail Egor (Gheorghe), ?-?, general-maior din 25.05.1865;

99. Prejbeano(u) Constantin Pavel, 14.09.1840-24.07.1905, general-maior din 24.05.1893, general-locotenent din 1901, general de artilerie din 1903;
100. Rahmaninov Alexei Stepan, ?-?, brigadier (general de brigadă) din 1798;
101. Rahmaninov Gavriil, ?-?, general-maior din 25.12.1755;
102. Rahmaninov Ivan Gherasim, ?-1807, brigadier (general de brigadă) din 01.01.1793;
103. Sârbu Vladimir, ?-?, general-maior, 1917;
104. Sclifosofski (Sclifos) Vasilie Fedosei, 21.01.1873-1915, general-maior din 12.01.1916;
105. Sorocean Terentie Varlam, ?-?, general-maior din 08.04.1834;
106. Șpafarie(v) Leontie Vasilie, 19.05.1766-25.01.1847, general-maior din 31.05.1817, general-locotenent din 06.12.1829;
107. Șostac Gherasim Alexei, 1756-1837, general-maior din 15.09.1813;
108. Șuhan(ov) Alexandru Daniil, ?-?, general-maior din 1817;
109. Șuhan(ov) Daniil Vasilie, 1745-27.11.1814, general-maior din 15.09.1813;
110. Turcul Mihail Andrei, 28.08.1853-09.05.1917, general-maior din 06.04.1903, general-locotenent din 06.12.1908;
111. Turcul Pavel Petru, ?-?, general-maior din 15.08.1893;
112. Turcul Vladimir Andrei, 22.09.1846-?, general-maior din 25.09.1906;
113. Tufescu LeonConstantin, 1834-1916, general-maior din 15.08.1893;
114. Țurcanov Constantin, 14.09.1854-?, general-maior din 1916;
115. Vacar Modest Alexei, ?-?, general-maior din 08.09.1855;
116. Vergolici (Vârgolici) Pavel Constantin, 29.10.1853-1908, general-maior din 1906;
117. Zverev (Lupul) Vasilie Stepan (Ștefan), ?-?, brigadier din 1778, general-maior din 05.05.1779, general-porucic (locotenent) din 1787.

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnatul, Leșcu Anatolie, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctor habilitat în istorie sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Leșcu Anatolie

Semnătura

Data

CURRICULUM VITAE

DATE PERSONALE

Nume **Anatolie Leșcu**

Data nașterii: 1963.18.05.

Locul nașterii: mun. Bălți, Republica Moldova.

ARIA INTERESELOR ȘTIINȚIFICE

Aspecte filosofico-politice ale dezvoltării societății civile și fenomenului războiului;

Aspectele istorice ale securității militare și apărare;

Istoria dezvoltării artei militare;

Istoria războaielor și conflictelor militare;

Biografia științifică a marilor comandanți.

STUDII

Școala Medie feroviară nr.5 din mun. Bălți;

1981–1986 - Student; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Istorie;

1989–1992 – Doctorand, Academia de științe, Republica Moldova.

2017-2018 – Post Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova.

GRADE ȘI TITLURI ȘTIINȚIFICE

2005 - Doctor în istorie, Institutul de Istorie, Stat și Drept, Academia de Științe, Republica Moldova;

2011 - Conferențiar universitar (docent), Academia Militară „Alexandru cel Bun”;

2016 până în prezent - Studii postdoctorale.

GRAD MILITAR

2002, 26 ianuarie Locotenent-colonel

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

- 1992 – loțiitor comandant Batalion 2 Infanterie, cap de pod Coșnița;
- 30.09.1992 – 19.10.1993 - loțiitor comandant companie cercetare Brigada 2 Infanterie Motorizată;
- 19.10.1993 – 29.08.1996 - loțiitor comandant companie 6 Brigada 2 Infanterie Motorizată;
- 29.08.1996 – 25.09.1997 – specialist pregătire umanitară - sociolog-psiholog Baza Reparație Recondiționare Independentă;
- 25.09.1997 – 21.04.2003 – loțiitor Șef Baza Reparație Recondiționare Independentă;
- 21.04.2003 – 13.02.2006 – loțiitor comandant Batalion pază și asigurare;
- 13.02.2006 – 24.07.2006 – colaborator științific secție lucru științific și metodic Institutul militar;
- 24.07.2006 – 2010 – lector superior catedra științe umanistice și limbi moderne a Institutului militar al Forțelor Armate;
- 2010 – 2011 - șef catedra științe umanistice și limbi străine a Academiei militare al Forțelor Armate;
- 2011 – 2013 – conferențiar universitar catedra științe umanistice și limbi străine a Academiei militare al Forțelor Armate;
- din 2014 - conferențiar universitar catedra Științe umanistice și limbi moderne a Academiei militare al Forțelor Armate.

PARTICIPĂRI LA CONGRESE, SIMPOZIOANE, CONFERINȚE, MESE ROTUNDE (SELECTIV)

1. Conferința anuală științifică Universității Libere Internaționale din Moldova, noiembrie 2006, Chișinău, ULIM.
2. Conferința științifică Internațională „Anul 1917 în destinul popoarelor Europei de Est”, 23 iunie 2007, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept.
3. Simpozionul internațional sub genericul: „Istoria statului și dreptului Moldovei în epoca medievală și modernă”, 17 decembrie 2007, Chișinău, Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.
4. Conferința științifică internațională cu tema: „Cantemirii – o celebră dinastie din secolele XVII-XVIII”, 28 noiembrie 2008, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept.
5. Conferința științifică internațională desfășurată de către Ministerul Educației al Republicii Moldova, Universitatea ”Perspectiva-Int”, și Asociația de Instruire și Informație Europeană sub genericul: ”Dezvoltarea Republicii Moldova în context european” pe data de 25 – 26 aprilie 2013.
6. Conferința științifică internațională desfășurată de către Academia de Știință a Moldovei, Institutul de Istorie sub genericul: ”Elitele social-politice și economice ale Basarabiei (1812 - 1918)”, Chișinău, 2 decembrie 2013.
7. Conferința științifică desfășurată de către Institutul de Istorie al AȘM, Centrul de Cultură și Istorie Militară sub genericul: ”Primul război mondial și Basarabia (1914 - 1918)”, Chișinău, 19 septembrie 2014.
8. Conferința de comunicări științifice desfășurată de către Academia Oamenilor de Știință din România, Asociația istoricilor din Republica Moldova, Asociațiile de combatanți din Chișinău, Orhei, Căușeni, Cimișlia sub genericul ”Istoria militară - intelligence”, Chișinău, 7-8 noiembrie 2014.
9. Simpozion științific desfășurat de către Consiliul județean Vaslui, Muzeul județean ”Ștefan cel Mare” din Vaslui, Societatea de științe istorice – vaslui sub genericul: ”Unirea Basarabiei cu România”, Vaslui, România, 27 martie 2015.
10. Susținerea prelegerilor cu tema : ”Basarabia și Primul război mondial” în cadrul Cursurilor de vară ale Universității Populare ”Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte (România), organizate în perioada 16-21 august 2015.
11. Conferința științifică cu participarea internațională desfășurată de către Academia Militară a Forțelor Armate, Facultatea Administrație Publică cu genericul: ”Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice”, 14 aprilie 2016.
12. International Conference, Ministry of Defence, Armed Forces Military Academy ”Alexandru cel Bun”: ”Republic of Moldova within the context of the new architecture of regional security”, Chișinău, 19 mai, 2016.
13. Conferința științifică internațională ”Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației” desfășurată de către Universitatea de Stat ”Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, 7 iunie 2016.
14. Conferința interuniversitară cu tema: ”Evoluția științei militare în contextul noilor amenințări la securitatea națională și regională”, desfășurată de către Academia Militară a Forțelor Armate, facultatea Științe militare, Chișinău, 15 decembrie 2016.
15. Conferinței cu participare internațională ”Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice”, 1 martie 2017.

16. Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, organizată de Universitatea de Sat din Cahul “Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Cahul, 7 iunie 2018.

DISTINCȚII, PREMII, DIPLOME

- laureatul premiului Ministerului Apărării Naționale ale României, Statului Major General „Locotenent-colonel Mircea Tomescu”, București, februarie 2006, pentru contribuție de excepție la îmbogățirea patrimoniului teoretic al istoriei militare.

- laureatul premiului Ministerului Apărării Naționale ale României, Statului Major al Apărării „Locotenent-colonel Mircea Tomescu”, ediția XXI-a, București, noiembrie 2019, pentru contribuție remarcabilă la îmbogățirea patrimoniului științei militare.